

'N FENOMENOLOGIESE INTERPRETASIE VAN AFRIKAANSE
BRIEFKRYWERS AAN *BEELD* SE PERSEPSIES VAN DIE SOSIO-
POLITIEKE VERANDERINGE IN SUID-AFRIKA (1990 EN 2004)

deur

WIIDA ELIZABETH FOURIE

voorgelê ter vervulling van die vereistes vir die graad

MAGISTER ARTIUM

in die vak

KOMMUNIKASIEWETENSKAP

aan die

UNIVERSITEIT VAN SUID-AFRIKA

STUDIELEIER: DR C FAURE

MEDESTUDIELEIER: ME MM VAN HEERDEN

DESEMBER 2006

ABSTRACT

It has become clear that the continued existence of the Afrikaner in the 21st century will demand a recontextualisation of the identity and values attached to being an Afrikaans-speaking South African in a post-apartheid South Africa. Various institutions and intellectuals are already busy with this process. The study used the social phenomenology of Alfred Schutz to describe and analyse the first steps taken in the recontextualisation of Afrikaner identity from the perspective of letter writers to the Afrikaans daily newspaper, *Beeld*.

Phenomenology accepts that the world of everyday life is man's fundamental and pervasive reality. Schutz uses concepts like the social stock of knowledge, typifications and intersubjectivity to explain how people interpret their everyday reality so that it becomes meaningful to themselves and others in communication. The task of the phenomenologist would be to question the taken-for-grantedness of this life world and identify its underlying principles (or essences).

The study found that, while the letter writers did adjust their typification of the Self, no fundamental review of their typification of the Other (black South Africans) took place. Letter writers managed to free themselves of the baggage of apartheid after De Klerk gave up power in 1990 and declared white South Africa ready for negotiations for a new democratic South Africa. Together with giving up power, letter writers also freed themselves from the aspect of Christian-nationalism which was one of the fundamental building blocks of Afrikanerskap. The Afrikaner of 2004 seems to be a white minority, proud of their language and culture, and fighting for their right to speak and hear Afrikaans.

However, no major revision of the Other has taken place. The study will show that letter writers have adjusted their perception of blacks in so far as it became practically relevant to do so for survival in the new South Africa. Very few, if any, fundamental changes took place in terms of the perception of racial or cultural superiority.

ERKENNING

Daar is verskeie mense en instansies wat deur die jare 'n bepalende rol in die totstandkoming van hierdie verhandeling gespeel het. 'n Spesiale woord van dank aan:

- My man, Ernst Basson, vir sy konstante ondersteuning en ontwyfelbare geloof in my, ten spyte van verskeie terugslae en laagtepunte in ons lewe en die lewe van hierdie verhandeling.
- Koos Roelofse, Lukas Oosthuizen, Pedro Diederichs, Johan van Niekerk en Pieter Conradie – elkeen van julle het 'n besondere bydrae tot hierdie verhandeling gelewer.
- Die Switserse Federasie vir 'n beurs om vir 'n jaar onder Prof Paul Beaud van die *Institut pour la sociologie de la communication de masse* aan die Universiteit van Lausanne 'n fundamenteel anderse benadering tot die kommunikasiewetenskappe te ontdek.
- My studieleier en mede-studieleier, Corrie Faure en Marié van Heerden, vir julle bystand in die laaste pylvak van hierdie marathon.
- En laaste, maar nie die minste nie, my twee dogtertjies Cayla (7) en Jana (4), my ouers, Louis en Alida Fourie, en my skoonouers, Willem en Ernestien Basson, vir hul begrip, jarelange ondersteuning en moed inpraat.

INHOUDSOPGAWE

HOOFSTUK 1: MOTIVERING EN WERKSWYSE

1.1 Inleiding	11
1.2 Probleemstelling	13
1.3 Relevansie van die studie	14
1.4 Wat is die fenomenologie?	16
1.5 Die fenomenologiese navorsingsmetode	17
1.6 Die fenomenologie in Kommunikasiekunde	18
1.7 Waarom <i>Beeld</i> ?	19
1.8 Raamwerk	21
1.9 Terminologie	22
1.10 Samevatting	25

HOOFSTUK 2: DIE FENOMENOLOGIESE BENADERING

2.1 Inleiding	26
2.2 Wat is die fenomenologie?	26
2.3 Alledaagse leefwêreld, betekenis en essensie	30
2.3.1 Fenomenologiese reduksie	31
2.4 Schutz se sosiale fenomenologie	33
2.4.1 Die alledaagse leefwêreld, die voorraad sosiale kennis en intersubjektiviteit	34
2.4.2 Van <i>verstehen</i> na tipifikasie	37
2.4.2.1 Betekenis en motief – van subjektiviteit na intersubjektiviteit	39
2.4.3 Samevatting	42
2.5 Die fenomenologie in Kommunikasiekunde	44
2.6 Kritiek op die fenomenologie	47
2.7 Samevatting	48

HOOFSTUK 3: KONSTRUKSIE VAN DIE ALLEDAAGSE LEEFWÊRELD

3.1	Inleiding	51
3.2	Vorming van die voorraad sosiale kennis	51
3.2.1	Taal as objektiveringsmedium	52
3.2.2	Vorming van tipifikasies	54
3.2.3	Relevansie van die tipifikasie	55
3.2.4	Die “vrye wil” van die individu versus die voorraad sosiale kennis	57
3.2.5	Tipifikasie en die vorming van ideëeltipes	61
3.2.6	Tipifikasie van die Ander	64
3.2.7	Tipifikasie van die Self	65
3.3	Die algemene leefwêreld van die Afrikaner	66
3.3.1	Vorming van die Afrikaner se voorraad sosiale kennis	67
3.3.1.1	Afrikanernasionalisme	67
3.3.1.2	Tipifikasie van die Ander	70
3.3.1.3	Tipifikasie van die Self	75
	a) Afrikaner Christelik-nasionaal: uitverkore volk met ’n roeping	76
	b) Blanke voogdyskap	82
	c) Die “verkrampste” versus die “verligte” Afrikaner	84
3.3.1.4	Mite van die totale aanslag	86
3.3.1.5	(Dis)koersverandering: Afrikaner, <i>quo vadis</i> ?	92
3.4	Samevatting: tipifikasies in die Afrikaner se voorraad sosiale kennis	99

HOOFSTUK 4: FENOMENOLOGIESE INTERPRETASIE VAN *BEELD* SE BRIEWERUBRIEK

4.1	Inleiding	102
4.2	Die briewerubriek as databron	103
4.2.1	Historiese oorsig: briewe aan die redakteur	104
4.2.2	Kriteria vir die selektering en plasing van briewe	107
4.2.3	Profiel van die briefskrywer	111
4.3	<i>Beeld</i> : kort historiese oorsig en algemene koerantbeleid	113

4.4 Metodologie: die kwalitatiewe benadering tot data-analise	119
4.4.1 Die fenomenologiese navorsingsmetode	120
4.5 Fenomenologiese ontleding van <i>Beeld se brierubriek</i>	122
4.5.1 Fenomenologiese metodiek	123
4.5.2 Omvang en steekproef	124
4.5.3 Horisonalisasie en trosvorming	125
4.6 Samevatting	128

HOOFSTUK 5:

ANATOMIE VAN RASSISME: 'N FENOMENOLOGIESE ANALISE VAN *BEELD SE BRIEWERUBRIEK*

5.1 Inleiding	129
5.2 Tipering van die Ander	129
5.2.1 Tipering van die Ander as die Antichris	132
5.2.2 Afrika-metafoor	132
5.2.3 Tipering van die Ander in terme van die totale aanslag	134
5.2.4 Tipering van die Ander in terme van blanke meerderwaardigheid	137
5.2.5 Tipering van die Ander in terme van blanke voogdyskap	141
5.2.6 Bevraagtekening van die tipifikasie: swartes is ook mense	145
5.2.7 Samevattend	147
5.3 Tipering van die Self	148
5.3.1 Tipering van die Afrikaner as Christelik-nasionaal	150
5.3.2 Tipering van die nuwe Afrikaner	152
5.3.3 Bevryding van die skandvlek van apartheid	155
5.3.4 'n Tuiste vir die nageslag?	157
5.3.5 Samevattend	160
5.4 Die essensie	162
5.5 Samevattend	165

HOOFSTUK 6: SAMEVATTING EN VOORSTELLE

6.1 Die verdienste van 'n fenomenologiese benadering	167
6.2 Die ou voorraad sosiale kennis	168
6.3 'n Nuwe voorraad sosiale kennis?	169
6.4 Voorstelle vir verdere navorsing	172

BRONNELYS

1. Bronnelys	174
2. Koerantbriewe	189

BYLAAG A:

HORISONALISASIE EN TROSVORMING – *BEELD* 1990-1992

1. Tipering van die Ander (swart regering/ANC/Mandela/swartes)	201
2. Tipering van die hervormingsproses	203
3. Tipering van die Self	204
4. Tipering van die regsies	205
5. Tipering van die nuwe Suid-Afrika	206

BYLAAG B:

HORISONALISASIE EN TROSVORMING – *BEELD* 2004

1. Tipering van die nuwe Suid-Afrika	207
2. Tipering van die Self (Afrikaner, Afrikaans)	218
3. Tipering van die Ander (swart regering/Mandela/ANC/swartes)	222

4. Tipering van die Nasionale Party	226
-------------------------------------	-----

BYLAAG C:

BRONNELYS VAN BRIEWE IN *BEELD* (1990-1992 en 2004)

1. Briewe, <i>Beeld</i> 1990	229
2. Briewe, <i>Beeld</i> 1991	237
3. Briewe, <i>Beeld</i> 1992	244
4. Briewe, <i>Beeld</i> 2004	252

LYS VAN TABELLE EN FIGURE

<i>Figuur 1: Sirkulasiesyfers van Beeld, Die Volksblad en Die Burger (1990-2005).</i>	20
<i>Figuur 2: Grafiese voorstelling van Schutz se konsep van intersubjektiviteit.</i>	36
<i>Tabel 1: Afname in steun vir die NP (Anon 2004:1).</i>	13
<i>Tabel 2: Schutz se indeling van die sosiale wêreld.</i>	62
<i>Tabel 3: Opsomming van Afrikanernasionalisme vóór en ná 1940</i>	70
<i>Tabel 4: Opsomming van die Afrikaner se tipifikasie van die Ander voor 1940.</i>	75
<i>Tabel 5: Opsomming van die Afrikaner se tipifikasie van die Self, 1940-1990.</i>	91
<i>Tabel 6: Opsomming van tipifikasies in die Afrikaner se voorraad sosiale kennis.</i>	100
<i>Tabel 7: Tipering van die Ander (1990-1992/2004).</i>	130
<i>Tabel 8: Tipering van die hervormingsproses (1990-1992) en die nuwe Suid-Afrika (2004).</i>	131
<i>Tabel 9: Uitkristallisering van die tipering van die Ander (Sien Bylaes A en B).</i>	147
<i>Tabel 10: Tipering van die Self (1990-1992) (Sien Bylaag A).</i>	148
<i>Tabel 11: Tipering van die Self (2004) (Sien Bylaag B).</i>	149
<i>Tabel 12: Uitkristallisering van die briefskrywers se tipifikasies van die Self en die Ander</i>	163

AFKORTINGS

ANC	African National Congress
KODESA	Kongres vir die Onderhandeling vir 'n Demokratiese Suid-Afrika
KP	Konserwatiewe Party
NP	Nasionale Party
NNP	Nuwe Nasionale Party
nSA	nuwe Suid-Afrika
PAC	Pan Africanist Congress
RNE	Regering van Nasionale Eenheid
SAKP	Suid-Afrikaanse Kommunistiese Party
SA	Suid-Afrika
VF	Vryheidsfront
VF+	Vryheidsfront-plus

ALGEMENE TERMINOLOGIELYS

Blanke:	vir wit mens, in historiese verband gebruik.
Kleurling:	vir bruin mense, in historiese verband gebruik.
Bantoe:	vir swartes, in historiese verband gebruik.
Swartes:	vir bruin, swart en Indiër, veral ná 1994 in gebruik.
Wittes:	vir wit Suid-Afrikaners, veral ná 1994 in gebruik.

HOOFSTUK 1

MOTIVERING EN WERKSWYSE

Social theorizing then, is often a search for the meaning of the personally real, that which is already assumed to be known through personal experience. Basing itself on the imputed reality of the ordinarily experienced, much of theory-work begins with an effort to make sense of one's experience. *Much of it is initiated by an effort to resolve unresolved experience; here, the problem is not to validate what has been observed or to produce new observations, but rather to locate and to interpret the meaning of what one has lived...* (Gouldner, 1970:484, eie kursivering).

1.1 Inleiding

Vandeesweek het die Nuwe Nasionale Party (NNP) die doodskoot gekry. Dit kan nog 'n tydjie duur voordat die hart ophou klop en die brein ophou funksioneer... Nou lê slegs die begrafnis voor. Maar die lewe sal ook sonder die party voortgaan (Scholtz 2004:6).

Só het die Afrikaanse dagblad *Beeld* op Saterdag, 17 April 2004, die ondergang van die eens magtige Nasionale Party (NP) aangekondig. Tien jaar ná die eerste demokratiese verkiesing in die nuwe Suid-Afrika in 1994 kon die Nuwe Nasionale Party (NNP) skaars 2% stemme in die nasionale verkiesing op 15 April werf. Die ondergang van die party is met opskrifte soos “NNP sink, Patricia blink” (Joubert & Jordaan 2004:1) en “Die Party is verby” (Joubert 2004:1) aangekondig.

Die Nasionale Party het reeds in 1990 begin afstand doen van sy magsposisie. Vóór 1990 is die Suid-Afrikaanse realiteit gekenmerk deur die ideologie van die totale aanslag, debatte oor die uitvoerbaarheid van die apartheidsbeleid, 'n noodtoestand en toenemende burgerlike terreuraanvalle. Hierdie sosiale werklikheid het oornag verander met die ontbanning van organisasies soos die African National Congress (ANC), die Pan Africanist Congress (PAC) en die Suid-Afrikaanse Kommunistiese Party (SAKP) op 2 Februarie 1990. Die voormalige staatspresident, F.W. de Klerk, se aankondiging het 'n radikale ommekeer in die Suid-Afrikaanse werklikheid te weeg gebring - in die woorde van 'n brieffskrywer aan *Beeld*:

...Die NP-regering het Suid-Afrika in hierdie haglikheid laat beland. Mnr. F.W. de Klerk en sy span stoot Suid-Afrika nou oor die rand van die

afgrond... Klinies beskou, was 2 Februarie 1990 die dag van die grootste roekeloosheid in die Suid-Afrikaanse geskiedenis. Mnr. De Klerk het uitgeroep: “Kom ANC en SAKP, daar is Suid-Afrika. Doen nou maar net wat julle wil doen”... Ons blankes is die “dupes” van die nuwe SA (Engelbrecht 1992:10).

Ná 1990 het De Klerk die Nasionale Party-regering bereidwillig verklaar tot onderhandeling vir die daarstelling van ’n nuwe bedeling en die normalisering van die Suid-Afrikaanse samelewing (Kenney 1991:2-3). Louw (1994:45) het die skielike wending in die Nasionale Party se beleid sedert 1990 as “bisar” beskryf, terwyl Kriel (1997:75) die verandering in die Afrikaner se sosiale werklikheid as dié van “magshebber tot magsdeler en selfs magtelose” beskryf het.

Kort ná 2 Februarie 1990 het die onderhandelinge vir die daarstelling van die “nuwe” Suid-Afrika, die Kongres vir ’n Demokratiese Suid-Afrika (Kodesa), begin. Vóór 1990 is Suid-Afrika se “onderhandelde revolusie” beperk tot geheime ontmoetings en die binnekamers van politici en ander besluitnemers (Sparks 1994:vii-ix, 15). Ná 2 Februarie 1990 moes gewone Suid-Afrikaners stoei met die konsep van die nuwe Suid-Afrika. Was die verlede dan heeltemal verkeerd? Wat het skielik van die totale aanslag geword? En, belangriker, wat hou die toekoms in?

Ten spyte van al die vrese en onsekerhede, stem 68.7% wit Suid-Afrikaners “Ja” vir die voortsetting van die onderhandelinge vir ’n nuwe Suid-Afrika tydens die referendum in Maart 1992. Op 26 April 1994 neem wit én swart Suid-Afrikaners aan die land se eerste vrye demokratiese verkiesing deel op die grondslag van een mens, een stem. In alle opsigte was Suid-Afrika se onderhandelde revolusie ’n wonderwerk en word dit as ’n gevallestudie voorgehou vir konfliktsituasies soos dié in Noord-Ierland en, meer onlangs, Israel en Palestina. Hoewel die post-1990-onderhandelinge al die elemente vir ’n bloedige en uitgerekte stryd bevat het, het die onderhandelinge tussen die twee aartsvyande politieke gesproke geslaag.

Op grond van magsdeling het die NP aanvanklik ’n belangrike rol in die Regering van Nasionale Eenheid (RNE) gespeel. In 1994 het die NP 20% van die stemme getrek. Maar nadat die NP in 1996 uit die RNE gestap het, het die party geleidelik steun verloor soos wat hy van een vennoot na ’n ander gespring het (Anon 2004:8). Teen

2004 kon die NP, nou in 'n koalisie met die ANC, nie eens 2% van die stemme werf nie. Die afname in steun vir die NNP in die verskillende provinsies én nasionaal kan grafies as volg voorgestel word:

Wes-Kaap		Gauteng		N-Kaap		Vrystaat		Nasionaal	
'99	'04	'99	'04	'99	'04	'99	'04	'99	'04
38.4%	11.2%	3.9%	0,8%	24.2%	7.5%	5.2%	0.8%	6.9%	1.9%
-71%		-79%		-69%		-85%		-72%	

Tabel 1: Afname in steun vir die NP (Anon 2004:1).

Dié studie poog om te verstaan hóé Afrikaanse brieffskrywers aan *Beeld* dié sosio-politieke omwentelinge in hul sosiale werklikheid ervaar en verwerk het.

1.2 Probleemstelling

Die studie fokus op die subjektiewe leefwêreld van die Afrikaner, hóé die sosio-politieke veranderinge kollektief deur hom ervaar en in die briewerubriek van *Beeld* vergestalt is.

Die navorser poog om die volgende vrae in die studie te beantwoord:

- Wat het Afrikaanse brieffskrywers aan *Beeld* tussen 1990-1992 ervaar?
- Wat het Afrikaanse brieffskrywers aan *Beeld* ervaar met die ondergang van die NP in 2004?
- Hoe het Afrikaanse brieffskrywers aan *Beeld* die sosiopolitieke veranderinge in die land tussen 1990-2004 ervaar?
- Watter onderliggende temas en kontekste kan uit Afrikaanse brieffskrywers se ervarings afgelei word?
- Is dit moontlik om die essensie van Afrikaanse brieffskrywers se ervaring in 'n onveranderlike strukturele tema saam te vat?

- Tot watter mate het Afrikaners die essensie van hul ervaring van die nuwe Suid-Afrika tussen 1990 en 2004 aangepas?

Die interpretasie sal gedoen word deur middel van 'n fenomenologiese ontleding van die briewe. Die fenomenologiese benadering tot kommunikasie berus op die aanname dat die individu verantwoordelik is vir die gee van betekenis aan sy sosiale wêreld. Kommunikasie is die uitruil van gedeelde, en soms nuwe, betekenis tussen individue in 'n dinamiese en nimmereindigende proses (Jansen & Steinberg 1991:45). Die fenomenologie is die bestudering van daardie gedeelde betekenis soos wat dit die individu se sosiale werklikheid vorm.

1.3 Relevansie van die studie

Die tydperk van 1990 tot met die onderhandelinge in 1992 en die eerste demokratiese verkiesing in 1994 word as mylpale in die Suid-Afrikaanse geskiedenis beskou. Terwyl die politieke onderhandelinge en verwickelinge en intriges gedurende Suid-Afrika se onderhandelde revolusie goed gedokumenteer is¹, bestaan daar relatief min inligting oor gewone Suid-Afrikaners se ervaring daarvan.

Dit was eers met die sogenaamde Boetman-debat in 2000, tien jaar ná De Klerk se dramatiese aankondiging op 2 Februarie 1990, dat gewone Suid-Afrikaners oor hul eie ervarings en persepsies van die nuwe Suid-Afrika in die openbaar begin debat voer het.²

Die Boetman-debat in 2000 het die Afrikaanssprekende gemeenskap geaktiveer. Die debat het begin ná 'n Afrikaanse joernalis se reaksie op die boek *Afrikaners: Kroes, kras, kordaat* (2000). In dié boek beskuldig die skrywer, Willem de Klerk, jong Afrikaners van “volksmoord” weens hul aversie in hul eie Afrikanerwees (2000:6).

¹ Sien onder meer die volgende bronne: Adam, Heribert. 1993. *The negotiated revolution: society and politics in post-apartheid South Africa*. Johannesburg: Jonathan Ball. Asook: Lawson, G. 2005. *Negotiated revolutions: the Czech Republic, South Africa and Chile*. Aldershot, England: Ashgate.

² Die voorval in September 2006 waarin die voormalige Minister van Polisie, Adriaan Vlok, die voete van sy apartheidslagoffers gewas het, word nie binne die tydsraamwerk van hierdie studie aangespreek nie, hoewel dit op dieselfde vlak as die Boetman-debat weer ou wonde en debatte oor die Afrikaner se skuldbesef oopgeruk het.

De Klerk pleit by jong Afrikaners “om hulle te naelstring in Afrikanerwees” (2000:6). Die joernalis, Chris Louw, se reaksie daarop in ’n ope brief in *Beeld* is dié van totale ontugtering. Hy en sy geslag van Afrikanermans wat in die bosoerlog geveg het, is deur Afrikanerleiers soos De Klerk mislei en vir hul eie politieke magslus misbruik. Louw se geslag is dié van middeljarige Afrikanermans wat nou die vrugte moet pluk van ’n ouer geslag se ideologieë:

U skryf: “Dit is onteenseglik waar dat die Afrikanerjeug in groot getalle Afrikanerwees met agterdog bejeën.” Waarom? Waarom nie ’n enkele sin wat bely nie: “Ek, ek was persoonlik, energiek en doelgerig aandadig aan die mensonterende aberrasie van apartheid”?

Die ironie is dat ek op intellektuele vlak met soveel saamstem wat u skryf; maar dit wil nie die woede verdryf nie. Ek is die bliksem in, die bliksem in vir die arrogansie, die selfregverdiging, die rasionalisasie, die ontkenning, en vir die leuens.

As ons al jou raad volg, kan ons oorleef, ja. Maar as ons jou raad nou volg, staan ons presies waar ons sou gewees het as jou geslag ons nie met apartheid bedrieg het nie; en dan was ons boonop sonder die skuldvas (Louw 2000:13).

Die Boetman-debat het vir maande in *Beeld* se briewerubriek en redaksionele bladsye gewoed, aanleiding gegee tot ’n boek, ’n drama en verskeie besprekingsprogramme (Burger 2001:10). Met ander woorde, tien jaar ná die veranderinge sukkel die Afrikaner nog om tot selfkennis te kom betreffende sy rol tydens apartheid. Terselfdertyd word die vraag na die nuwe identiteit, indien enige, van die Afrikaner al hoe feller. In die woorde van Slabbert in sy boek *Afrikaner Afrikaan* (1999:55):

Wie sal vrywillig assosieer met die begrip “Afrikaner”? ... Hoe gaan diegene wat hulle Afrikaner-identiteit met die beheer van politieke mag verbind het, deelneem aan die proses om nuwe inhoud aan die woord te gee? Hulle het politieke mag gebruik en misbruik om Afrikanerskap as rasse-identiteit te bestendig en te bevoorreg. Wat gaan die meeste van hulle doen nou dat hulle politiek magteloos geraak het?

Die aktualiteit van die post-1990-tydperk in die Afrikaner se geskiedenis bly in hierdie opsig relevant, veral in die lig van die verdwyning van die eens magtige Nasionale Party. Dié studie is opnuut ’n poging om daardie tydperk vanuit die perspektief van Afrikaanse briëfskrywers te begryp deur gebruik te maak van die

fenomenologiese benadering.

1.4 Wat is die fenomenologie?

Die fenomenologie het sy neerslag in die kommunikasiekunde gevind hoofsaaklik deur die werk van etnometodoloë soos Garfinkel (1967), die raming-konsep van Goffman (1959) en die sosiale-konstruksie-van-die-werklikheid-benadering van Berger en Luckmann (1967). Dié konsepte beklemtoon die sentrale idee dat die individu aktief sosiale betekenis konstrueer. Hul werk is beïnvloed deur die sosiale fenomenologie van Alfred Schutz (1964, 1967, 1970, 1973, 1974), wat op sy beurt beïnvloed is deur William James, Henri Bergson, Max Weber en in besonder Edmund Husserl (Altheide 1977:133).

Die wêreld van die alledaagse lewe is die mens se fundamentele en oorheersende werklikheid. Die meeste mense aanvaar gewoon dat “die wêreld” dieselfde is vir almal en tree volgens hierdie aksioma op (Schutz & Luckmann 1974:3; Jansen & Steinberg 1991:53). Die natuurlike houding is ’n naïewe en blinde geloof in die bestaan van ’n gedeelde wêreld (Schutz 1970:320). Schutz voer aan dat die natuurlike houding bestudeer moet word juis omdat hierdie naïewe geloof in die wêreld die struktuur van die leefwêreld ontbloot (Jansen 1989:52). Schutz kyk met ander oë na hierdie wêreld van alledaagse ervaring en bevraagteken die alledaagsheid daarvan: “The central and most cunning feature of the taken for granted everyday world is that it *is* taken for granted” (Natanson 1973:xxvi). Met ander woorde: Hoe gebeur dit dat mense ’n algemene beskouing van die wêreld deel? Hoe gebeur dit dat mense hul daaglikse ervarings só interpreteer dat dit wedersyds verstaanbaar vir die ander partye gedurende kommunikasie is (Jansen & Steinberg 1991:52)? Schutz gebruik konsepte soos die voorraad sosiale kennis, tipifikasies en intersubjektiviteit om die voorafgaande vrae te beantwoord. Hierdie konsepte sal ook in hierdie studie gebruik word om dieselfde vrae rakende briefskrywers se ervaring van die nuwe Suid-Afrika te probeer beantwoord.

In dié opsig is die fenomenologie ideaal vir die bestudering van ’n briewerubriek. ’n Brief verteenwoordig ’n briefskrywer se begrip van die sosiale wêreld en die blote feit

dat daardie brief gepubliseer word, beteken dat ander individue waarskynlik daardie begrip deel en dit deel van 'n groter voorraad sosiale kennis vorm. Dit kan ook gebeur dat 'n brief die bestaande voorraad kennis bevraagteken. In soverre dieselfde of ander brieffskrywers dan 'n oplossing of alternatief vir die probleem bied, kan die voorraad sosiale kennis dienooreenkomstig aangepas word. Uiteindelik bied die briewerubriek 'n interessante interaksie tussen die subjektiewe persoonlike leefwêreld van die individu en die groter sosiale werklikheid daarbuite.

1.5 Die fenomenologiese navorsingsmetode

Onder fenomenoloë heers daar algemene konsensus oor hóé om 'n fenomenologiese studie te onderneem. Die metodologie is gebaseer op fenomenologiese beginsels wat as algemene riglyne funksioneer (soos gemeld in die vorige afdeling) en daar word van die navorser verwag om sêlf 'n gepaste navorsingsontwerp te ontwikkel om 'n spesifieke fenomeen te ondersoek. Dié studie gaan die volgende algemene stappe in die fenomenologiese benadering volg:

Epoché (reduksie): *Epoché* is 'n Griekse woord wat beteken om jouself te onthou van enige oordeel. In dié studie word die natuurlike houding en geloof in 'n eksterne werklikheid en alles wat daarmee saamgaan, tydelik opsygeskuif. Die doel is om oordele te fel onafhanklik van 'n tydsgebonde en ruimtelike wêreld (Bauman 1992:118-119 en Moustakas 1994:33).

Horisonalisasie (horizontalisation): Tydens horisonalisasie lys die navorser elke betekenisvolle stelling relevant tot die betrokke onderwerp (Moustakas 1994:53-54).

Trosvorming (cluster-forming): Met trosvorming word die bogenoemde stellings in temas verdeel. Die stellings word tot hul essensie gereduseer en volgens temas saamgevoeg.

Strukturele en tekstuele beskrywing (structural and textual description): Die tekstuele beskrywing is 'n volledige beskrywing van die individu se bewustelike ervarings. Dit sluit sy gedagtes, gevoelens, voorbeelde, idees en situasies in. Tydens

die daaropvolgende strukturele beskrywing reflekteer die navorser oor die tekstuele beskrywing ten einde die essensie daarvan te bepaal, in terme van onderliggende omstandighede, aanleidende faktore, en strukturele determinante (Moustakas 1994:60).

Essensie / onveranderlike struktuur: Een van die oogmerke van die fenomenoloog is om die tekstuele (wat) en strukturele (hoe) betekenis van die ervaring te reduceer tot 'n kernagtige beskrywing wat tipies is van die ervaring van al die deelnemers aan die studie. Alle individue het dit ervaar - dus is dit onveranderlik. Aan die einde van die studie verskaf die navorser 'n tekstuele-strukturele sintese van die betekenis en essensies van die fenomeen of ervaring. Die fenomenologiese ondersoek eindig met 'n beter begrip van die essensiële, onveranderlike struktuur of essensie van 'n ervaring (Creswell 1998:54-55, 235-237; Moustakas 1994:33-36).

1.6 Die fenomenologie in Kommunikasiekunde

Die Kommunikasiekunde het sedert die begin van die vorige eeu tot 'n volwaardige en eiesoortige akademiese dissipline ontwikkel. Daar bestaan egter steeds 'n wye verskeidenheid van teoretiese benaderings tot kommunikasie juis omdat dit so 'n komplekse fenomeen is met vele, ewe komplekse, fasette (Jansen 1991:10). Die grens tussen die verskillende sosiale wetenskappe was in elk geval nog nooit absoluut nie, en navorsers word geforseer om weens die kompleksiteit van die kommunikasiefenomeen dit uit verskillende perspektiewe te bestudeer (Jansen 1991:11). Dit is dus nie ongewoon vir algemene kommunikasieteorie om benaderings vanuit ander dissiplines in die sosiale wetenskappe te leen nie.

Benaderings tot die bestudering van kommunikasie kan in twee hoofkategorieë verdeel word. Die eerste kategorie is gemoeid met die fenomeen kommunikasie as sodanig, terwyl die tweede kategorie daardie benaderings insluit wat met 'n kritiese oog na die gehalte van kommunikasie op enige gegewe tydstip of plek kyk (Jansen & Steinberg 1991:12). Benaderings in die eerste kategorie fokus op die essensie van kommunikasie en teoretiese benaderings soos simboliese interaksionisme, die fenomenologie, sekere variasies van die eksistensialisme (soos dié van Martin Buber

[1935]) en semiologie bestudeer die dinamika (eerder as die proses) van betekenisgewing (Jansen & Steinberg 1991:12-13). In dié studie word gefokus op die rol van kommunikasie in die daarstel van betekenis deur gebruik te maak van die sosiale fenomenologie van Alfred Schütz.

Volgens Fourie (1989:36) was die dominante paradigma in kommunikasie-navorsing tot en met 1989 hoofsaaklik administratief van aard (navorsing was dus behavioristies, funksionalisties en positivisties). Die sosiale wetenskappe het egter in die jare negentig van die vorige eeu begin om 'n regmatige plek aan kwalitatiewe navorsing te verleen (De Beer 1993:80). Jansen (1996:13) beskryf 'n belangrike fokusverskuiwing in massakommunikasieteorie van effekte na betekenisgewing en die mens se rol daarin: "... the recognition of the central importance of sense-making and of the acting and willing human agent".

Volgens Jansen (1991:51) kon die fenomenologie 'n interessante nuwe manier bied om kommunikasie as 'n immer-ontvouende fenomeen te ondersoek. Verder noem Oosthuizen (1990:47) reeds in 1990, met spesifieke verwysing na veranderinge in die Afrikaner se nasionale psige sedert die laat jare tagtig van die vorige eeu, dat meer navorsing oor die invloed van ideologie op lesers, kykers en luisteraars van die massamedia verwelkom sou word.

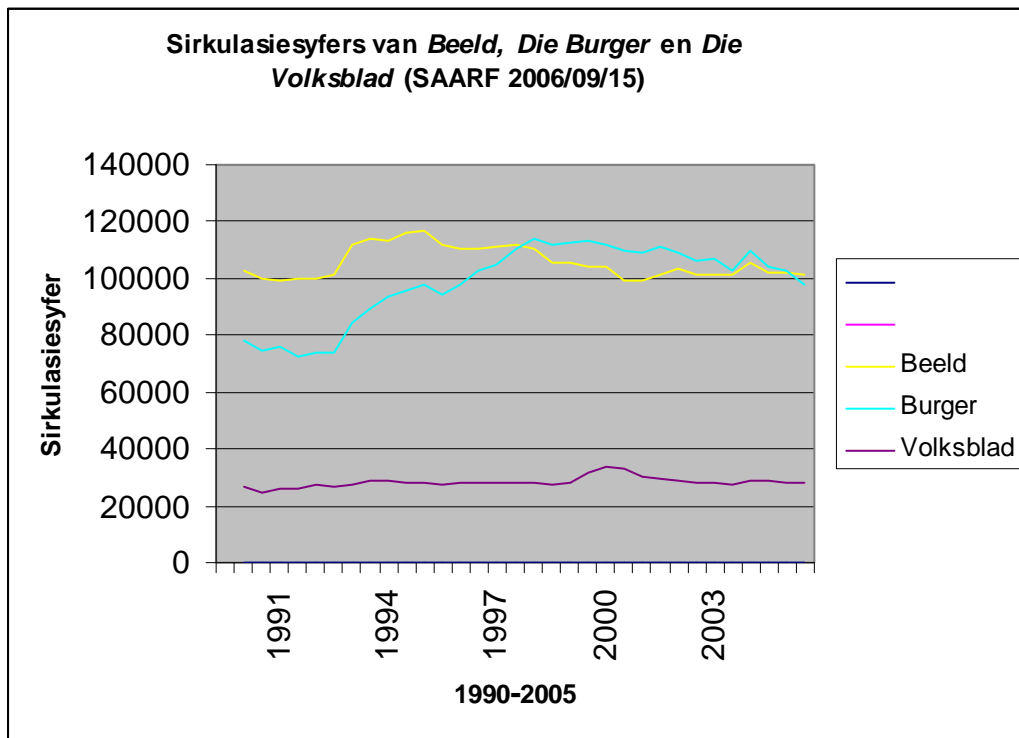
1.7 Waarom *Beeld*?

Die Afrikaanse dagblad, *Beeld*, behoort aan die persgroep, Naspers – voorheen bekend as Nasionale Pers. Soos die naam aandui, was Naspers se geskiedenis in 'n groot mate ook die geskiedenis van die Afrikaner in Suid-Afrika. In die woorde van Muller, skrywer van die vroeë geskiedenis van die Nasionale Pers (1915 tot 1948):

Deur die besinning en inisiatief van sy direksielede en redaksielede is geprobeer om aan die Afrikaner rigting te gee ter oplossing van sy talle probleme. Eers het dit hoofsaaklik gegaan oor die behoud van die Afrikaner se identiteit in 'n magtige Britse Ryk met sy wêreldtaal: later by uitstek oor die voortbestaan van die grondslae van die blanke orde, of 'n Westerse, demokratiese lewenspatroon in Suider-Afrika (Muller 1990:vii-viii).

Tot die jare negentig was Afrikaanse koerante grootliks lojaal aan die NP-regering. Volgens Van Deventer (1998:79) het Afrikaanse koerante hulle eers ná 1990 struktureel én filosofies begin losmaak van die NP. Hierdie koerante het sekere basiese waardes begin ondersteun, soos 'n liberale veelparty-demokrasie, menseregte, persvryheid, 'n vryemarkstelsel en die erkenning en uitlewing van minderheids-, kultuur- en taalregte.

In die lig van die voorafgaande is die briewerubriek van *Beeld* as databron gebruik om só by die persepsies van die gewone Afrikaanssprekende Suid-Afrikaner uit te kom. Volgens Boshoff (1992) beskou *Beeld* die briewerubriek as die “stem van die leser” en is dit tot op groot hoogte 'n barometer van lesers se houding ten opsigte van politieke en morele sake: “Omdat *Beeld* 'n Afrikaanse koerant midde-in die Afrikaner-establishment is, het hy sy ore taamlik goed op die grond. Ons weet wat in die linkse en regse kringe aangaan en kan 'n goeie oordeel uitoefen oor wat die Afrikaner pla. Ons probeer die lesers die kans gun om hulle daarvoor uit te spreek” (Boshoff 1992, Ley 2006/11/07). In 1992 het *Beeld* naas *Die Burger* die tweede grootste leserskap van die vyf Afrikaanse koerante met gemiddeld 388 000 lesers per uitgawe gehad (AMPS 1992).

Figuur 1: Sirkulasiesyfers van *Beeld*, *Die Volksblad* en *Die Burger* (1990-2005).

Die koerant word deur 1.7% van die land se totale volwasse bevolking gelees. Teen 2004 word die koerant deur 1.3% van die totale volwasse bevolking van die land gelees (SAARF 2006/09/15). Van die drie oorblywende Afrikaanse koerante in Suid-Afrika het *Beeld* se ABC-sirkulasiesyfer redelik konstant gebly vanaf 1990, met 'n duidelike styging rondom die eerste demokratiese verkiesing in 1994.

Een van die belangrikste eienskappe van die fenomenologie is dat die alledaagse uitinge van gewone mense ontleed word soos wat dit gebruik word om sin te maak van hul leefwêreld. Die werklikheid is nie 'n abstrakte konsep daar buite nie, maar 'n individuele werklikheid wat deur middel van 'n medium, soos 'n briewerubriek, intersubjektief met ander gedeel word ten einde sáám 'n verstaanbare prentjie van die wêreld te vorm.

1.8 Raamwerk

Die studie word in die volgende afdelings verdeel:

In **Hoofstuk 2** word verduidelik wat die fenomenologie is en hoe dit deur verskillende navorsers en denkers ontwikkel is voordat daar op Alfred Schutz se sosiale fenomenologie gefokus word.

In **Hoofstuk 3** word meer aandag gegee aan hóé, aldus Schutz, die voorraad sosiale kennis tot stand gebring word deur middel van taalhandelinge en die objektivering van tipifikasies, veral die tipering van die Self en die Ander. Aan die hand van hierdie verduideliking verskaf die res van die hoofstuk 'n kernagtige oorsig van Afrikanernasionalisme ten einde 'n idee te vorm van die tipifikasies waaruit die Afrikaner se voorraad sosiale kennis bestaan.

In **Hoofstuk 4** word gekyk na die geskiedenis van die Afrikaanse dagblad *Beeld* en sy moedermaatskappy, Nasionale Pers, asook watter rol die koerant gespeel het in die modernisering van die Afrikaner se politieke denke. Die rol en funksie van die briewerubriek, asook die profiel van die koerantleser, meer spesifiek die briefskrywer, word bespreek. Laastens volg 'n uiteensetting van hoe *Beeld* se briewerubriek

ontleed is ten einde die tipifikasies in die brieffskrywers se voorraad sosiale kennis bloot te lê. Die ontleding word deur middel van horisonalisasie en trosvorming gedoen. Tydens horisonalisasie lys die navorser elke betekenisvolle stelling relevant tot die onderwerp en met trosvorming word die stellings in temas verdeel. Die stellings word tot hul essensie gereduseer en volgens temas saamgevoeg.

In **Hoofstuk 5** volg die tekstuele en strukturele beskrywing van die data. Daar word gepoog om brieffskrywers se persepsies van die nuwe Suid-Afrika tot hul kern te reduseer.

In **Hoofstuk 6** volg 'n kritiese samevatting en voorstelle vir verdere navorsing.

1.9 Terminologie

- **Fenomenologie:** Die fenomenologie is nie 'n duidelik definieerbare sosiaal wetenskaplike benadering met 'n duidelik afgebakende kennisveld nie. Eerder kan dit beskryf word as 'n filosofiese benadering gebaseer op die werk van die Duitse filosoof Edmund Husserl (1859-1938) en op wie se werk ander voortgebou óf afgewyk het (Jansen 1989:49; Kockelmans 1999:664-665).

Die fenomenologie is primêr die bestudering van die wêreld van bewustelike ervaring soos gekonstrueer deur die individu. Die fenomenologie ondersoek spesifiek daardie aksiomas (**tipifikasies**) wat die werklikheid vir die individu konstrueer. Die doel van die fenomenologie is om die tipifikasies bloot te lê en die waarde daarvan vir die sosiale leefwêreld te demonstreer (Jansen 1989:48).

- **Die voorraad sosiale kennis:** Die konsep van die voorraad sosiale kennis staan sentraal in Schutz se sosiale fenomenologie. Ten spyte van sy unieke biografiese situasie, bestaan die individu ook binne 'n wêreld van gedeelde sosiale kennis (die voorraad sosiale kennis) wat bestaan uit die sosiale konvensies, gedragsreëls, gebruike en norme van 'n spesifieke gemeenskap.

- **Tipifikasies:** Die voorraad sosiale kennis word grootliks opgemaak uit standaard “resepte” of tipifikasies. Die tipifikasies word uit ’n spesifieke sosiale struktuur gegeneer en is reeds lank voor die individuele geboorte in die voorraad sosiale kennis van die groep opgeneem. Dit funksioneer as ’n sosiaal gedetermineerde verwysingsraamwerk vir die individu (Schutz 1973:208). Tipifikasies is dus daardie betekenis wat individue in ’n gemeenskap met mekaar deel en as aksiomas aanvaar.
- **Intersubjektiviteit:** Dit is die gedeelde voorraad sosiale kennis wat kommunikasie tussen lede van dieselfde groep moontlik maak. Vir Schutz is die konsep van intersubjektiviteit die sleutel tot begrip van die sosiale werklikheid (Natanson 1973:xxx).
- **Die natuurlike houding:** Volgens Schutz en Luckmann (1974:3) is die wêreld van die alledaagse lewe die mens se fundamentele en oorheersende werklikheid. Die meeste mense aanvaar gewoonweg dat “die wêreld” dieselfde vir almal is en tree volgens hierdie aksioma op (Jansen & Steinberg 1991:53). Die natuurlike houding is ’n naïewe en blinde geloof in die bestaan van ’n gedeelde wêreld (Schutz 1970:320).
- **Epoché / Reduksie:** *Epoché* is ’n Griekse woord met die semantiese wete: om jouself te weerhou van enige oordeel; om jouself te onthou van die alledaagse kyk na dinge (Moustakas 1994:33). Husserl het onderskei tussen die natuurlike houding (die mens se doodgewone syn) en die fenomenologiese houding – daardie reflekerende houding wat ingeneem word wanneer die wetenskaplike dit wat in die gewone wêreld as vanselfsprekend aanvaar word, krities ontleed. Die terugtrekproses van die wetenskaplike uit die alledaagse leefwêreld in hierdie reflekerende houding, noem Husserl reduksie. Die kritiese refleksie oor dit wat as vanselfsprekend aanvaar word, is die *epoché* – ’n reduksie van die fenomeen tot dié se essensie (Sokolowski 1999:405).
- **Verstehen:** Die Duitse sosioloog, Max Weber (1864-1920) het probeer om

die metodologie van die menswetenskappe op 'n rasionele en logiese wyse te ontwikkel deur aan te voer dat die sosiologie met dieselfde mate van presiesheid en aanvaarbaarheid van resultate as dié van die natuurwetenskappe beoefen kan word (Bauman 1992:71-72). Hoewel die onderwerp van ondersoek drasties verskil, maak beide die natuur- en sosiale wetenskappe van rasionele en logiese denkstrukture gebruik: “All scientific work presupposes that the rules of logic and method are valid” (Weber 1948/1982:143). Verstaan (*verstehen*) is nie 'n kwessie van onmiddellike intuitiewe begrip nie, maar kan verkry word deur die formulering van interpretiewe hipoteses wat oop is vir empiriese verifikasie en kousale verduideliking (Pressler & Dasilva 1996:18-19; Aron 1977:261). Dus, hoewel die veld van ondersoek inherent subjektief is, word aan die wetenskaplike vereiste van objektiwiteit voldoen deur die toepassing van streng metodologiese prosedures (Pressler & Dasilva 1996:21).

- **Ideëeltipes:** Weber se konstruksie van die ideëeltipe is 'n poging om die sosiale of natuurlike werklikheid meer verstaanbaar te maak deur die essensiële van die nie-essensiële elemente van 'n verskynsel te onderskei (Morrison 1995:270, 268). 'n Ideëeltipe word gevorm deur eensydige beklemtoning en sintese van die verskillende aspekte van 'n konkrete individuele fenomeen om sodoende 'n eenvormige analitiese konstruksie (*Gedankenbild*) daarvan te verkry. Hierdie konstruksie is essensieel abstrak en intellektueel en kom nie empiries in die werklikheid voor nie: “It is a utopia” (Weber 1904; 1964:28). Maar, hoewel hierdie spesifieke ideëeltipe nie in die werklikheid voorkom nie, bestaan daar 'n besliste moontlikheid vir die empiriese voorkoms van sodanige fenomeen in die werklikheid (Secher 1968:14).
- **Horisonalisasie (horizontalisation):** Husserl het die persepsies wat ontstaan wanneer 'n mens 'n fenomeen uit verskillende hoeke beskou, horisonne genoem. In die horisonalisasie van persepsies dra elke persepsie ewe veel gewig (Moustakas 1994:53-54). Tydens horisonalisasie lys die navorser elke betekenisvolle stelling relevant tot die betrokke onderwerp.

1.10 Samevatting

Die fenomenologie bevraagteken algemeen aanvaarde veronderstellings, betwis kultuurgebonde idees, en beskou as problematies dit wat as algemeen aanvaar word ten einde die alledaagse wêreld beter te verstaan. Dié studie poog om met behulp van die fenomenologiese benadering Afrikaanse briëfskrywers se persepsies van die veranderinge in hul sosio-politieke werklikheid tot in hul essensie te ontbloot en te beskryf, ten einde beter te kan verstaan hoe één werklikheid amper oornag 'n ánder werklikheid kon verplaas.

HOOFSTUK 2

DIE FENOMENOLOGIESE BENADERING

Die Natur erklären wir, das Seelenleben verstehen wir (Dilthey 1958:144).³

2.1 Inleiding

Die Kommunikasiekunde het eers sedert die laat tagtigerjare van die vorige eeu na die fenomenologie begin kyk as 'n lewensvatbare benadering vir die verstaan en analise van menslike kommunikasiehandelinge. Derhalwe is dit belangrik vir die navorser wat die fenomenologiese metode wil toepas om eers die filosofiese perspektiewe onderliggend aan die benadering uiteen te sit (Creswell 1998:54). Die eerste deel van die hoofstuk is 'n bespreking van die vraag: Wat is die fenomenologie? Dit gaan gepaard met 'n oorsig van die belangrikste denkers in die veld, voordat spesifiek na die sosiale fenomenologie van Alfred Schutz gekyk word. Daarna volg 'n oorsig van die toepassing van die fenomenologie in die Kommunikasiekunde. In Hoofstuk 3 sal in meer besonderhede gekyk word na konsepte soos tipifikasies en die voorraad sosiale kennis en hoe dit in die studie gebruik word om die sosiale leefwêreld van Afrikaanse briefskrywers te ontleed.

2.2 Wat is die fenomenologie?

Die fenomenologie beskik nie oor 'n duidelik afgebakende kennisveld of metodologie soos ander dissiplines in die sosiale wetenskappe nie. Die fenomenologie word eerder as 'n beweging beskryf met sekere fundamentele aannames waaroor fenomenoloë (min of meer) ooreenstem.

Die fenomenologie kan in die eerste plek beskryf word as 'n *critique* van die positiwisme. Gedurende die eerste helfte van die twintigste eeu was veral die kontinentale filosofie gemoeid met die vraag hoe kennis in die sosiale wetenskappe moontlik is. Die oorsprong van die debat kan teruggevoer word na die ongelooflike

³ Eie vertaling: "Die natuur verklaar ons, die sielelewe moet ons verstaan".

groeï in die ontwikkeling van die natuurwetenskappe sedert die sewentiende eeu gepaard met geweldige veranderinge in die sosiale strukture van die samelewing weens die Industriële en die Franse Revolusie. In daardie tydsges het mense soos Saint-Simon, Comte en Durkheim die belangrikheid van ’n wetenskaplike studie van die samelewing besef en in hul werk primêr gesteun op die suksesvolle metodes van die natuurwetenskappe. In terme van die wetenskaplike metode moes alle fenomene op dieselfde manier hanteer word en is daar geen onderskeid getref tussen “dinge” of “mense” as die onderwerp van studie nie (Jansen 1989:2).

Die aanvaarding van die natuurwetenskaplike metode in die sosiale wetenskappe is gou bevraagteken. Kritici het aangevoer dat sosiale fenomene radikaal verskillend is van natuurlike fenomene en op ’n ander manier bestudeer moet word. Die kritieke verskil tussen natuur en mens is die mens se vermoë om betekenis aan sy optrede te gee (Jansen 1989:6). So byvoorbeeld het Descartes aangevoer dat daar geen ander wetenskap bestaan as dit wat hy in sy eie bewussyn ervaar nie. Die objektiewe werklikheid bestaan slegs deur voorstelling of afbeelding in die bewussyn. Derhalwe het Descartes geredeneer dat objektiewe werklikheid inderwaarheid subjektiewe werklikheid is:

Because all knowledge and experience are connected to phenomena, things in consciousness that appear in the surrounding world, inevitably a unity must exist between ourselves as knowers and the things or objects that we come to know and depend upon.... Anything that is within us as knowledge ... actually exists and is unquestionable evidence (Moustakas 1994:44).

Die sogenaamde *Methodenstreit* (konflik oor metode) in Duitsland in die laat 1880’s het die debat op ’n spits gedryf. Die ongelooflike vooruitgang en uitvindings van die natuurwetenskappe het gelei tot ’n toenemende bevraagtekening van die sogenaamde newetenskaplike, spekulatiewe en intuïtiewe metodes van die historiese en sosiale wetenskappe. Die debat het om drie kernpunte gedraai, naamlik die andersoortige onderwerp, ondersoekmetodes en doel van die sosiale wetenskappe. Die debat het veral gepoog om ’n eiesoortige metodologie vir die sosiale wetenskappe te ontwikkel (Morrison 1995:265; Pressler & Dasilva 1996:13-14).

In die daaropvolgende debat het twee verskillende beskouings van moontlike metodes vir die sosiale wetenskappe ontwikkel, naamlik die meer logiese benadering van Wilhelm Windelband (1848-1915) en Heinrich Rickert (1863-1936) teenoor Wilhelm Dilthey (1833-1911) se subjektiewe siening dat die sosiale wetenskappe 'n bestudering van die gees is (Pressler & Dasilva 1996:15).

Dilthey was verreweg die mees invloedryke figuur. Hy het die verskil tussen die natuurlike en die sosiale wêreld beklemtoon⁴ en aangevoer dat die navorser sy onderwerp (die sosiale wêreld) kan verstaan deur middel van 'n empatiese identifisering met die waardes en menings van die betrokke individu (Jansen 1989:6). Met sy werk vestig Dilthey die grondslag vir die ontwikkeling van die fenomenologie en die eksistensialisme in die twintigste eeu.

Die belangrikste bydrae tot die ontwikkeling van hierdie posisie was egter dié van die Duitse sosioloog, Max Weber (1864-1920). Terwyl Dilthey tot 'n groot mate daarin geslaag het om die ontologiese fondament vir verstaan in die menswetenskappe te vestig, ontwikkel Weber die metodologie van die menswetenskappe op 'n rasionele en logiese wyse. Weber dring daarop aan dat sosiologie met dieselfde mate van presiesheid en aanvaarbaarheid van resultate as dié van die natuurwetenskappe beoefen kan word (Bauman 1992:71-72). Met ander woorde, terwyl die onderwerp van ondersoek drasties verskil, maak beide die natuur- en sosiale wetenskappe van rasionele en logiese denkstrukture gebruik: "All scientific work presupposes that the rules of logic and method are valid" (Weber 1948/1982:143). Verstaan (*verstehen*) is nie 'n kwessie van onmiddellike intuïtiewe begrip nie, maar kan verkry word deur die formulering van interpretiewe hipoteses wat oop is vir empiriese verifikasie en kousale verduideliking (Pressler & Dasilva 1996:18-19; Aron 1977:261). Dus, hoewel die veld van ondersoek inherent subjektief is, word aan die wetenskaplike vereiste van objektiviteit voldoen deur die toepassing van streng metodologiese prosedures (Pressler & Dasilva 1996:21). Schutz verduidelik die onderskeid tussen Weber en Dilthey as volg:

⁴ Volgens Dilthey spreek die mens- en natuurwetenskappe twee fundamenteel verskillende onderwerpe aan. Terwyl die natuurwetenskappe die eksterne proses van die materiële wêreld in terme van oorsaak en gevolg, dus kousale verbande, bestudeer, is die menswetenskappe aan die ander kant gemoeid met die interne prosesse van die menslike psige. Die inwin van nuwe kennis en verduidelikings, tipies van die natuurwetenskappe, word verplaas met die prosesse van begrip en interpretasie in die menswetenskappe: "We explain nature, man we must understand" (Palmer 1969:114-115).

Sociology can claim no monopoly on the rational method. The methodologies of all true sciences are rational, involving, as they do, the use of formal logic and interpretive schemes. All true sciences demand the maximum of clarity and distinctiveness for all their propositions. We must never cease reiterating that the method of Weber's sociology should in no way be confused with that of Dilthey who opposes to rational science another so-called "interpretive" science based on metaphysical presuppositions and incorrigible intuition (Schutz 1964/1976:240).

In die lig van dié debat lewer die Duitse filosoof, Edmund Husserl (1859-1938), die mees "radikale" bydrae tot die rasonele oplossing van verstaan en betekenis in die sosiale wetenskappe (Bauman 1992:111). Oor die algemeen word Husserl as die vader van die fenomenologie beskou. Hy was die eerste denker om die term aan 'n spesifieke filosofiese perspektief te koppel (Timasheff & Theodorson 1976:291). Sy belangrikste werke sluit in *Ideas on pure phenomenology* (1913), *Cartesian meditations* (1931) en *The crisis of European sciences and transcendental phenomenology* (1936).

In *The crisis of European sciences* voer Husserl aan dat die natuurwetenskappe hul nut vir die mens verloor het en nie meer oplossings vir werklike probleme bied nie. Dit is, aldus Husserl, omdat wetenskaplike ondersoek te gespesialiseerd en van sy universele en reflekerende oorsprong in die filosofie vervreemd geraak het. Die natuurwetenskappe moet weer op 'n filosofiese grondslag gevestig word. 'n Streng wetenskap van filosofie moet die eg wetenskaplike karakter van enige wetenskap kan waarborg. Dit was Husserl se ambisie en lewenstaak dat die fenomenologie daardie wetenskap sou word (Lauer 1965:8; Angus 1994:13):

[It was] Husserl's ambition to establish philosophy on a basis of unimpeachable rationality. In his mind this ambition can be realized only by complete dedication to truth, and this in the combined efforts of generations, all carrying on their researches according to the phenomenological method (Lauer 1965:4-5).

Sentraal tot Husserl se fenomenologie staan die konsepte van die alledaagse leefwêreld, betekenis en essensie. Hierdie konsepte sal eers bespreek word voordat daar na Schutz se aanpassing daarvan gekyk word.

2.3 Alledaagse leefwêreld, betekenis en essensie

’n Basiese aanname van die fenomenologie is dat die mens aktief en bewustelik sy eie sosiale werklikheid skep en saamstel. Volgens Husserl is die individu se werklikheid ’n werklikheid wat bo en behalwe die objektiewe en eksterne wêreld bestaan. Hierdie werklikheid ontstaan sodra die individu bewus word van ’n objek, dit interpreteer en ’n sekere waarde daaraan heg: “Human life is not only meaningful; it is also articulate; it expresses its own meaning which we can understand” (Rickman 1961:41).

Husserl noem hierdie werklikheid die alledaagse leefwêreld van die individu. Die belangrikste eienskap daarvan is sy vanselfsprekendheid. Voorts aanvaar die individu dat alle mense dieselfde werklikheid deel – dat die leefwêreld ’n kollektiewe wêreld is. Dit is die taak van die fenomenologie om die essensie van die alledaagse leefwêreld te begryp deur middel van ’n bestudering van die individu se bewussynsprosesse (en nie ’n bestudering van die *inhoud* van die bewussyn nie) (Jansen 1989:50).

Aanvanklik omskryf Husserl die taak van die fenomenologie as ’n terugkeer na die direkte ervarings van mense ten einde die betekenis daarvan te bepaal (*Zurück zu den Sache*) - vandaar die term fenomenologie: die versigtige beskrywing van fenomene. Husserl sou eers later wegbeweeg van sy omskrywing van fenomenologie as ’n beskrywende wetenskap na die idee van fenomenologie as ’n transendentale wetenskap.

Vir Husserl is die belangrikste taak van die fenomenologie die bestudering van die bewussyn in die sin dat die fenomenoloog poog om die **essensie** daarvan te bepaal (Lauer 1958:17). Sosiale fenomene het nie ’n sintuiglik waarneembare voorkoms nie, maar wel ’n essensie wat die objektiewe geldigheid daarvan bevestig. Dit maak nie saak watter voorkoms die fenomeen aanneem nie, sy essensie sal altyd herkenbaar wees. Om die essensie van iets te begryp, is om die betekenis daarvan te verstaan. Vir Husserl is dit alleenlik die essensie van ’n voorwerp, van ’n ingewikkelde teorie, van politieke strukture, van godsdienstige en morele waardes, wat daaraan betekenis

gee (Lauer 1958:21, 32-33; 1965:11-12).⁵ Husserl se fenomenologie is 'n bestudering van essensies: “Only essences are knowable at all. We know to the extent that we grasp essences. Beyond that we opine” (Lauer 1965:62).

Husserl stel 'n spesifieke metode voor ten einde tot die essensie van die individu se bewussyn deur te dring, naamlik fenomenologiese reduksie.

2.3.1 Fenomenologiese reduksie

Die metode van fenomenologiese reduksie was Husserl se antwoord op onder meer die historiese relatiewiteit inherent aan Dilthey se benadering tot verstaan en betekenis in die sosiale wetenskappe.

Fenomenologiese reduksie vereis dat die navorser homself geheel en al van sy historiese en sosiale omstandighede afsny, alle vooroordele en veronderstellings “tussen hakies” (*bracketing*) plaas, ten einde tot die ware en noodsaaklike sin van 'n fenomeen deur te dring (Bauman 1992:111). Omdat die navorser self in hierdie alledaagse leefwêreld leef, moet hy sy “natuurlike houding” (sy geloof in die algemeen aanvaarde werklikheid) opsysit deur sy voorheen algemeen aanvaarde sosiale werklikheid “tussen hakies” te plaas en dit sonder enige vooroordele te ondersoek (Jansen 1989:50-51).

Die eerste stap is gesonde twyfel. In die natuurlike houding bevraagteken die individu nie die bestaan of betekenis van sy gedeelde sosiale werklikheid nie. In die normale gang van die lewe is dit eintlik onnodig. Twyfel is die eerste stap in die navorser se bevryding van die natuurlike houding (Bauman 1992:116).

⁵ Husserl se konsep van die essensie van 'n fenomeen kan as volg verduidelik word. Daar bestaan verskillende soorte honde, en selfs tussen honde van dieselfde ras bestaan daar verskille, maar elkeen van ons beskik oor 'n relatiewe goeie idee wat met die konsep “hond” bedoel word. Die konsep “hond” het 'n objektiewe bestaan binne die mens se bewussyn onafhanklik van hoe 'n spesifieke hond in die werklikheid voorkom.

Husserl ontwikkel vier tegnieke, naamlik *epoché*, reduksie, denkbeeldvorming en noodsaaklike intuïsie. Elkeen is eintlik 'n vorm van reduksie soos in die vorige paragrawe bespreek:

***Epoché*:** *Epoché* is 'n Griekse woord wat beteken om jouself te onthou van enige oordeel. Die natuurlike houding en geloof in 'n eksterne werklikheid en alles wat daarmee saamgaan, word opsygeskuif. Die doel is om oordele te fel onafhanklik van 'n tydsgebonde en ruimtelike wêreld. Dit is meer 'n transendentale begrip as 'n blote bevraagtekening of ontkenning van die wêreld (Bauman 1992:118-119; Moustakas 1994:33).

Denkbeeldvorming: Dit is in wese 'n beskrywende proses. Die fenomeen word in al sy moontlike variasies ondersoek, maar dit is nie nodig om die oneindige hoeveelheid moontlike aspekte van die fenomeen te ondersoek nie. Een of ander tyd word 'n element geïdentifiseer wat onderliggend aan al die moontlikhede is. Dit is die essensie van die fenomeen en geldig vir alle moontlike manifestasies daarvan (Lauer 1958:58-59).

Noodsaaklike intuïsie (transendentale ego): Hiervolgens kan die essensie van dinge, gebeure of prosesse “gesien” word – daar word aanvaar dat ander dieselfde sal sien as hulle dieselfde moeisame proses as die fenomenoloog volg. Terwyl die res van die wêreld anders dink, kan die fenomenoloog op die waarheid aanspraak maak bloot op grond van sy eie noodsaaklike intuïsie (Lauer 1958:61-62).

Husserl se grootste dryfkrag, naamlik om dié betroubaarste en geloofwaardigste metode vir verstaan en betekenis te ontwikkel, het uiteindelik tot die toenemende irrelevansie van sy latere idees gelei. In sy soeke na die perfekte metode het Husserl wegbeweeg van die maniere waarop mense in die alledaagse lewe sin van hul lewens en omstandighede maak, na 'n suiwer bewussyn, gestroop van enige kontak met die werklikheid, en dus nie meer in staat om daardie werklikheid te begryp nie. Een van Husserl se bekendste studente en volgelingen, Martin Heidegger (1889-1976), was eerste om die irrelevansie van Husserl se projek te kritiseer en terug te keer na die oorspronklike formulering van die fenomenologiese projek as 'n terugkeer na die dinge self, die mens se sogenaamde *Dasein* in die wêreld (Bauman 1992:148).

Husserl se fenomenologie is kompleks en nie maklik verstaanbaar nie. Sy werk is later meer toeganklik vir die sosiale wetenskappe gemaak deur die Oostenrykse filosoof en sosioloog Alfred Schutz. Hoewel Schutz se werk gebaseer is op Husserl se idees, is hy ook beïnvloed deur Max Weber se konsep van *verstehen*, en tot 'n mindere mate deur die werk van G.H. Mead, die vader van simboliese interaksionisme (Wallace & Wolf 1999:258).

2.4 Schutz se sosiale fenomenologie

Alfred Schutz (1899-1959) is in Oostenryk gebore en het in 1923 'n doktorsgraad in regte aan die Universiteit van Wenen verwerf. In 1939 vlug hy voor die Nazi-oormoed na Amerika en in 1943 sluit hy by die *New School for Social Research* aan. In 1952 word hy aangestel as professor in sosiologie en filosofie by dié skool. Sy belangrikste werk, *The Phenomenology of the Social World* (1932), word eers in 1967 in Engels vertaal. Sy essays is beskikbaar in drie volumes van *Collected Papers*⁶. Schutz se werk het eers ná sy dood werklik 'n invloed op Amerikaanse denkers gehad (Jansen 1989:51; Ritzer 1992:216-217). Vervolgens word Schutz se aanpassing van Husserl se fenomenologie bespreek.

Schutz maak gebruik van verskeie universele konsepte om te verduidelik hoe die alledaagse leefwêreld in die eerste plek tot stand gekom het en hoe die individu daarbinne funksioneer. Konsepte soos die voorraad sosiale kennis, intersubjektiviteit en tipifikasie is algemeengeldend vir die sosiale werklikheid en nie beperk tot 'n bepaalde groep of tydperk nie. Schutz se kritiek van Weber en sy herformulering van Weber se konsep van *verstehen* op 'n fenomenologiese basis word ook bespreek.

2.4.1 Die alledaagse leefwêreld, die voorraad sosiale kennis en intersubjektiviteit

⁶ Schutz, *Collected Papers, I: The Problem of Social Reality; II: Studies in Social Theory; III: Studies in Phenomenological Philosophy* (The Hague: Martinus Nijhoff, 1962, 1964, 1966).

Die wêreld van die alledaagse lewe is die mens se fundamentele en oorheersende werklikheid (Schutz & Luckmann 1974:3). Vir Schutz bestaan dié wêreld uit gedeelde algemene kennis en vanselfsprekend aanvaarde interpretasies van die daaglikse bestaan (die sogenaamde natuurlike houding).

Hierdie leefwêreld van algemene kennis en vanselfsprekende interpretasies bestaan bo en behalwe die werklike fisiese en sosiale wêreld - die mens se leefwêreld is dus 'n soort verwysingsraamwerk in terme waarvan hy die fisiese wêreld orden en verstaan. Deur vertolking word aspekte van die wêreld in kategorieë (waaronder taalkategorieë) geplaas. Die leefwêreld is dus 'n soort ordeningsinstrument of vertolkingsraamwerk wat tot begrip lei. Die meeste mense aanvaar gewoonweg dat “die wêreld” vir almal dieselfde is en tree volgens hierdie vanselfsprekendheid op (Jansen & Steinberg 1991:53). Die natuurlike houding is 'n naïewe en blinde geloof in die bestaan van 'n gedeelde wêreld (Schutz 1970:320).

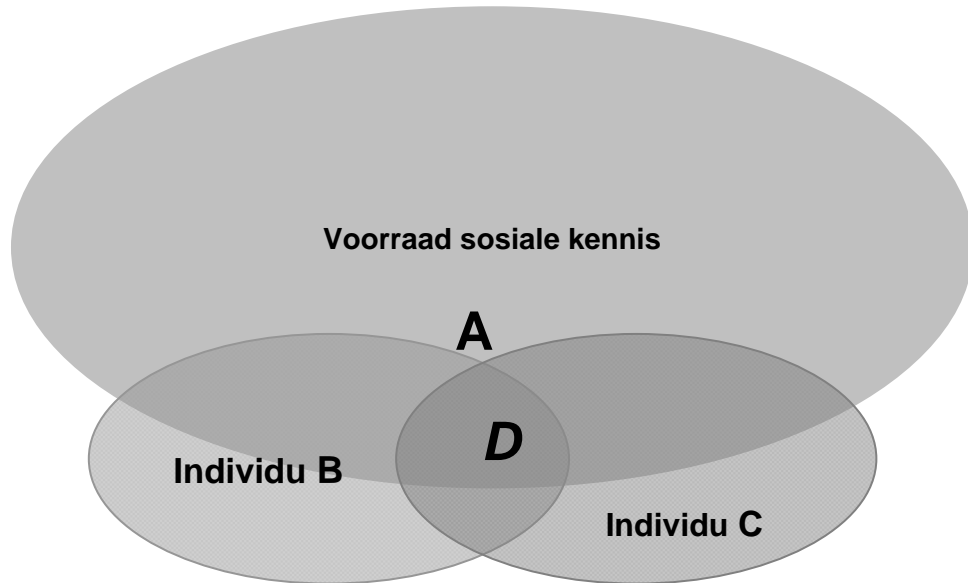
Terwyl Husserl die bestaan van die natuurlike houding as 'n obstruksie beskou het, voer Schutz aan dat die natuurlike houding juis bestudeer moet word omdat dit die struktuur van die leefwêreld ontbloot (Jansen 1989:52). Schutz kyk met ander oë na die wêreld van alledaagse ervaring en bevraagteken die alledaagsheid daarvan: “The central and most cunning feature of the taken for granted everyday world is that it is taken for granted” (Natanson 1973:xxvi). Met ander woorde: Hoe gebeur dit dat mense 'n algemene beskouing van die wêreld deel? Hoe gebeur dit dat mense hul daaglikse ervarings só interpreteer dat dit wedersyds verstaanbaar vir die ander partye in kommunikasie is? (Jansen & Steinberg 1991:52).

Sentraal tot Schutz se argument is die konsep van die voorraad sosiale kennis. Ten spyte van sy unieke biografiese situasie, bestaan die individu ook binne 'n wêreld van gedeelde sosiale kennis, die voorraad sosiale kennis. En terwyl elke individu uniek is en waarskynlik nie oor dieselfde kennis beskik nie, beskik elkeen tog oor min of meer dieselfde kennis van die sosiale konvensies, gedragsreëls, gebruike en norme wat binne sy gemeenskap geld. Trouens, baie van die reëls en gebruike is só subtiel ingeburger dat dit eers “sigbaar” word wanneer dit oortree word. Die (afwysende) reaksie van ander toon nie net dat daar reëls is nie, maar ook wat die aard daarvan is.

Die voorraad sosiale kennis word grootliks opgemaak uit standaardresepte of tipifikasies. Van kindsbeen af versamel die individu resepte (Schutz noem dit tipifikasies⁷) uit die beskikbare voorraad deur middel waarvan hy sy ervarings en die sosiale wêreld verstaan en beheer. Selfs nuwe situasies sal hy eers volgens 'n tipiese resep hanteer voordat na nuwe oplossings gesoek word (Natanson 1973:xxviii-xxix). Die tipifikasies word uit 'n spesifieke sosiale struktuur gegenereer waar dit reeds lank voor die individu se bestaan in die voorraad kennis opgeneem is. Dit funksioneer as 'n sosiaal gedetermineerde verwysingsraamwerk vir die individu (Schutz 1973:208). Die individu ervaar egter die objektiewe elemente van die beskikbare voorraad sosiale kennis as sy persoonlike en subjektiewe eiendom: “The habits derived from the social stock of knowledge are his habits, the explicit elements of knowledge taken over from it are his knowledge, the relevance structures originating from it functions as his motives and categories of explanation” (Schutz & Luckmann 1974:319). Die voorraad sosiale kennis word ontnem van sy sosiale karakter en as 'n deel van die individu se subjektiewe “self” geïntegreer.

Dit is die gedeelde voorraad sosiale kennis wat kommunikasie tussen lede van dieselfde groep moontlik maak. Vir Schutz is intersubjektiviteit die sleutel tot begrip van die sosiale werklikheid (Natanson 1973:xxx). Die individu aanvaar as vanselfsprekend dat sy medemens oor 'n soortgelyke voorraad kennis as hyself beskik en dat hul ervarings uitruilbaar is (Schutz & Luckmann 1974:85). Schutz noem die uitruiling van standpunte en die ooreenstemmende verwysingsraamwerke die “algemene tese van die wederkerigheid van perspektiewe” (Schutz & Luckmann 1974:60, eie vertaling). In die alledaagse leefwêreld word dit as vanselfsprekend aanvaar dat die wederkerigheid van perspektief geldig is, dat die objekte en gebeure van menslike ervaring intersubjektief beskikbaar is en min of meer dieselfde is vir alle “normale” waarnemers (Natanson 1973:xxxii). Dié interaksie tussen die individu se unieke biografiese situasie met die groter objektiewe voorraad sosiale kennis, en dus met ander individue, kan grafies soos in Figuur 2 voorgestel word.

⁷ Engelse weergawe is *typifications*.

Figuur 2: Grafiese voorstelling van Schutz se konsep van intersubjektiviteit.

Beide Individu B en C beskik oor hul eie unieke persoonlike omstandighede. Terselfdertyd is die voorraad sosiale kennis (A) deel van elkeen se verwysingsraamwerk. Waar A, B en C oorvleuel, kan kommunikasie (D) plaasvind omdat hulle sekere aspekte van die voorraad sosiale kennis met mekaar in gemeenskap het. Schutz beskryf die wisselwerking tussen die individu se biografiese situasie en die voorraad sosiale kennis as 'n dialektiek tussen individu en samelewing (Schutz & Luckmann 1974:319).

Schutz is veral gemoed met betekeniskonstruksies wat op 'n gegewe tydstep in die leefwêreld van 'n samelewing heers. Die taak van die fenomenologie is nie meer om die essensie te bepaal nie, maar om die beginsels onderliggend aan die struktuur van die leefwêreld te bepaal (Jansen 1989:53).

In die Suid-Afrikaanse konteks sou geredeneer kon word dat die gemiddelde Afrikanerkind by geboorte met 'n reeds geïnterpreteerde en georganiseerde Suid-Afrikaanse werklikheid gekonfronteer is. Hierdie beskikbare werklikheid is as vanselfsprekend en logies deur die kind se ouers, familie, onderwysers en ander gesagsfigure aanvaar en aan die kind oorgedra. Verder kon die kind staatmaak op 'n volledige voorraad van beskikbare kennis om sy werklikheid te interpreteer en te

begryp soos wat hy ouer word. Die taak van die fenomenologie sou wees om die vanselfsprekendheid van die Afrikaanse leefwêreld te bevraagteken en die beginsels waarop dit rus, te identifiseer.

Dit is hier waar tipifikasies as noodsaaklike elemente van die voorraad sosiale kennis belangrik word. Volgens Schutz veroorsaak ons voorveronderstelling van 'n gedeelde wêreld dat ons mense, gebeure, voorwerpe en diesulkes in verskillende kategorieë plaas op grond van algemene of tipiese eienskappe. Tipifikasies help die mens om sin te maak van die wêreld (sien Schutz 1970:24-25). Hierdie tipifikasies vind uiteindelik betekenis in kultuur: individue wat dieselfde kultuur deel, deel dieselfde wêreldbeskouing (die sogenaamde in-groep). Die gedeelde beskouing word veral deur middel van taal oorgedra (Schutz 1970:54). Die rol van taal in die vorming en opneem van tipifikasies in die voorraad sosiale kennis word in hoofstuk 3 bespreek.

Dit is belangrik om hier te let op Schutz se herformulering van Weber se konsep van *verstehen* ten einde sy gebruik van tipifikasies later beter te verstaan.

2.4.2 Van *verstehen* na tipifikasie

Max Weber (1864-1920) is waarskynlik een van die bekendste en invloedrykste figure in die sosiale wetenskappe. Hy was veral bekend vir sy empiriese, historiese ondersoeke en in daardie opsig het sy benadering tot metodologie tot 'n groot mate die aard van sy navorsing bepaal (Ritzer 1992:110-111).

Weber se konstruksie van die ideëeltipe is in die eerste plek gegrond op Rickert se teorie van konsepvorming as 'n proses eie aan die wetenskaplike se poging om die sosiale of natuurlike werklikheid meer verstaanbaar te maak deur die essensiële van die nie-essensiële elemente van 'n verskynsel te onderskei (Morrison 1995:270, 268). In die tweede plek is dit 'n logiese uitvloeisel van Weber se idee van die rasionalisering van die samelewing. Die konstruksie van 'n ideëeltipe is 'n poging om 'n onderwerp verstaanbaar te maak deur die interne rasionaliteit daarvan te openbaar of te konstrueer (Aron 1977:207). 'n Ideëeltipe word gevorm deur die eensydige

beklemtoning en sintese van die verskillende aspekte van 'n konkrete individuele fenomeen ten einde 'n eenvormige analitiese konstruksie (*Gedankenbild*) van die fenomeen te verkry. Hierdie konstruksie is essensieel abstrak en intellektueel en kom nie empiries in die werklikheid voor nie: "It is a utopia" (Weber 1904/1964:28). Hoewel die spesifieke ideëeltipe nie in die werklikheid voorkom nie, bestaan daar 'n besliste moontlikheid vir die empiriese voorkoms van sodanige fenomeen in die werklikheid (Secher 1968:14).

Die voorafgaande word die beste verduidelik in die geval van historiese ontleding: 'n sekere historiese fenomeen bevat feudale, patrimoniese, historiese en charismatiese eienskappe. Om die terme presies te omskryf, is dit nodig om suiwer of ideëele tipes van hierdie soort menslike gedrag te ontwikkel (Weber 1968:52). Met ander woorde, die ideëeltipe word letterlik gesuiwer van sy unieke en spesifieke voorkoms in die werklikheid en omvorm tot 'n suiwer intellektuele en rasonale abstraksie. So kan daar geredeneer word dat hierdie studie poog om die ideëeltipiese "Afrikaner" te omskryf. Dus, dit is onmoontlik om die persepsies en gedrag van elke Afrikaner tydens die sosio-politieke veranderinge in die land te ontleed. Maar dit is moontlik om te veronderstel wat die gedrag van die "ideëeltipiese" Afrikaner sou wees – die data word dan ontleed in terme van die eenvormigheid tot, of afwyking van, hierdie ideëeltipe (sien Weber 1968:14-15).

Schutz is egter krities oor Weber se benadering tot *verstehen* in terme van die konstruksie van ideëeltipes as suiwer intellektuele konstruksie en die toepassing daarvan op sosiale gedrag. Schutz se sosiale fenomenologie beweeg eerder na die bestudering van tipes, soos gekonstrueer deur die individu self, as kognitiewe strukture beskikbaar vir interpretasie deur die sosiaal wetenskaplike (Pressler & Dasilva 1996:x). Met ander woorde, vir Weber het *verstehen* berus by die wetenskaplike se analise van die fenomeen. Schutz, daarenteen, redeneer dat betekenis op die fenomeen self begrend moet word (Pressler & Dasilva 1996:26).

In hierdie stadium is dit eers belangrik om Schutz se onderskeid tussen die subjektiewe en objektiewe betekenis van sosiale optrede te verstaan. Dit sluit aan by Schutz se kritiek op Weber se, aldus Schutz, onvoldoende onderskeid tussen die

betekenis van en motief vir sosiale optrede. Beide hierdie onderskeide is belangrike voorvereistes vir die verstaan van Schutz se tipifikasies.

2.4.2.1 Betekenis en motief – van subjektiwiteit na intersubjektiviteit

Volgens Schutz (1980:65) het Weber geen onderskeid tussen die betekenis van en motief vir sosiale optrede getref nie. Vir Weber was die betekenis van sosiale optrede gekoppel aan die motief daarvoor: as jy die motief vir 'n individu se optrede aan die begin verstaan, verstaan jy ook die betekenis van die uiteindelijke optrede.⁸ Schutz, daarenteen, het 'n duidelike onderskeid tussen die betekenis van en die motief vir sosiale optrede getref: die betekenis van gedrag het te doen met hóé individue besluit watter aspekte van die sosiale wêreld vir hulle belangrik is, terwyl motiewe die redes is waarom individue op sekere maniere optree (Ritzer 1992:386).

Schutz verduidelik hierdie onderskeid tussen betekenis en motief deur gebruik te maak van die konsep van optrede in die “future perfect tense” (*modo future exacti*) (Schutz 1980:61). Enige optrede is toekomsgerig of antisipeer sekere aspekte van die toekoms. In Husserl se woorde: “In every action we know the goal in advance in the form of an anticipation that is ‘empty’, in the sense of vague, and lacking its proper ‘filling-in’, which will come with fulfilment. Nevertheless we strive toward such a goal and seek by our action to bring it step by step to concrete realization” (in Schutz

⁸ Vir Weber was “betekenis”, oftewel die betekenisvolle verstaan van menslike gedrag, 'n voorvereiste vir sinvolle ondersoek. En om te verstaan watter betekenis mense aan hul eie gedrag gee, is om hul motief te verstaan. In die essay, *Verification in Sociological Analysis*, onderskei Weber tussen twee maniere van *verstehen*. Die eerste is die direk empiriese verstaan van 'n gegewe optrede of verbale uitering. Dit is die direk en rasonele verstaan van 'n idee, soos $2+2=4$. Op 'n soortgelyke wyse kan ons 'n uitbarsting van woede verstaan as dit gepaard gaan met empiries waarneembare uitroepe, gesigsuitdrukkinge of irrasionele bewegings. Vir Weber is dit die direk empiriese verstaan van irrasionele emosionele reaksies. Dit val in dieselfde kategorie as om te verstaan waarom iemand sy hand na 'n deur se handvatsel uitsteek, of waarom iemand 'n geweer rig. Vir Weber is dit alles voorbeelde van die rasonele en empiriese waarneming van gedrag (Weber 1968:34; Eldridge 1971:92-93). Begrip kan egter ook verduidelikend wees, naamlik om te verstaan waarom 'n mens 'n sekere aksie uitvoer (motief). Dit behels die rasonele begrip van motivering, wat beteken om die optrede binne 'n verstaanbare en meer inklusiewe betekenis konteks te plaas. So byvoorbeeld kan die optrede van 'n houtkapper, besig om hout te kap, deur direkte waarneming verstaan word. Maar as die houtkapper meer hout kap as wat 'n redelike werksopdrag van hom verwag, moet sy motief in ag geneem word om sy optrede sinvol te kan verstaan. So byvoorbeeld kan hy besig wees om sy frustrasie en woede op die boom uit te haal - 'n irrasionele motief wat voorheen nie direk waarneembaar was nie (Eldridge 1971:93; Weber 1968:34-36). Met ander woorde, dit is nie net rasonele optrede wat in terme van motief verduidelik kan word nie. Nou kan 'n motief vir irrasionele optrede ook bepaal word (Weber 1968:36).

1980:58). Optrede word dus onderskei van gedrag (wat dikwels net 'n impulsiewe reaksie op 'n stimulus is) deurdat optrede die uitvoering van 'n toekomsgerigte projek is. In dié sin is die betekenis van optrede gelykstaande aan die ooreenstemmende geprojekteerde optrede (*act*) (Schutz 1967; 1980:61). Net wanneer optrede in terme van 'n reeds voltooië projek beskou word, kan die individu die relevante maniere om daardie doel te bereik, selekteer en sodoende betekenis aan sy sosiale wêreld gee. Die voorafgaande impliseer ook dat die individu "bewus" is van sy optrede juis omdat hy dit reeds in die voltooië toekomstige tyd beplan het: "...we are conscious of an action only if we contemplate it as already over and done with, in short, as an act" (Schutz 1980:64).

Die meeste van die tyd ervaar die individu egter sy wêreld as 'n aanhoudende stroom van ervarings en waarnemings, met geen duidelike onderskeid tussen verlede, hede en toekoms nie:

The ordinary man in every moment of his lived experience lights upon past experiences in the storehouse of his consciousness. He knows about the world and he knows what to expect. With every moment of conscious life a new item is filed away in this vast storehouse... Now, to the natural man all his past experiences are present as ordered, as knowledge or as awareness of what to expect, just as the whole external world is present to him as ordered. Ordinarily, and unless he is forced to solve a special kind of problem, he does not ask questions about how this ordered world was constituted (Schutz 1980:81).

Dit is eers wanneer die individu oor sy ervarings begin reflekteer, dat "betekenis" aan geïsoleerde ervarings gegee kan word in terme van die motief daarvoor: "The reflective glance is the Act (*Akt*) which raises the content of consciousness from prephenomenal to phenomenal status" (Schutz 1980:75). Al die verskillende optredes en besluite wat nodig was om die uiteindelijke doelwit te bereik, word tydens refleksie in 'n hoër sintese van betekenis saamgevoeg. Dit wat politeties was, word nou monoteties. Aldus Schutz:

The product is, then, in the fullest sense the end result of the process of production, something that is finished and complete. It is no longer part of the process but merely points back to it as an event in the past. The product itself is... not an event but an entity which is the sediment of past events within the mind of the producer... the interpreter leaves the original step-by-step creation of the

product quite out of account... Objective meaning therefore consists only in a meaning-context within the mind of the interpreter, whereas subjective meaning refers beyond it to a meaning-context in the mind of the producer (Schutz 1980:134).

Die individu is dus slegs bewus van die klaargevormde denkobjekte, die gesedimenteerde resultaat van 'n verskeidenheid van ervarings, waaraan hy nou betekenis gee. Die stap-vir-stap proses waardeur hierdie denkobjek oorspronklik tot stand gekom het, is nie meer belangrik nie, en die klaargevormde denkobjek word as vanselfsprekend aanvaar (Schutz 1980:81). In dié studie sal aangevoer word dat die briewerubriek van 'n koerant in die lig van die voorafgaande 'n waardevolle databron vir fenomenologiese ondersoek is. Die briefskrywer probeer sin maak van sy ervarings en optrede deur terug te val op reeds bestaande en gevormde kennis. Dit is die taak van die fenomenoloog om die struktuur van daardie vanselfsprekend aanvaarde denkobjekte (tipifikasies) bloot te lê.

Slegs die objektiewe betekenis van optrede is, aldus Schutz, toeganklik vir sosiologiese analise. Subjektiewe betekenis is daardie elemente van die sosiale wêreld wat die individu persoonlik betekenisvol vind. Objektiewe betekenis, daarenteen, is 'n vasgestelde raamwerk van betekenis wat in 'n kultuur as 'n geheel voorkom en deur alle lede van 'n bepaalde groep gedeel word. Objektiewe betekenis veronderstel dit wat alle lede van die groep in gemeen het, anders sou kommunikasie tussen individue in die groep nie moontlik gewees het nie (Ritzer 1992:386).

Schutz kyk na die universele aspekte van betekenisgewing aan die sosiale wêreld. Elke individu leef in en ervaar 'n eie en unieke subjektiewe wêreld, maar, ten einde kommunikasie moontlik te maak, deel elke individu ook in 'n groter objektiewe wêreld waar hy saam met ander individue op 'n sekere manier sin maak van en betekenis gee aan die groter sosiale wêreld. Hierdie groter geheel word tot 'n groot mate as dieselfde deur die meeste mense ervaar. Daar is dus 'n onderlinge ooreenstemming, 'n soort intersubjektiviteit wat – omdat dit universeel in die bewussyn van alle mense is – die status van objektiviteit verkry. Ons leefwêreld mag dus individueel subjektief wees, maar terselfdertyd deel ons in 'n groter objektiewe geheel.

Die briewerubriek van 'n koerant verskaf in die lig van die voorafgaande verduideliking die ideale bron vir die bestudering van die groter objektiewe geheel waarin 'n groep Afrikaanse briefskrywers en –lesers deel. Hoewel die briewe uit 'n persoonlike (en noodwendig subjektiewe) perspektief geskryf is, moet die skrywers en lesers tog 'n groter objektiewe verwysingsraamwerk deel ten einde mekaar se kommunikatiewe deelnames te verstaan. Dit is juis daardie groter verwysingsraamwerk wat die onderwerp van hierdie studie vorm.

Hierdie objektiewe leefwêreld, wat alle of die meeste individue in gemeen het, is toeganklik vir ontleding deur die sosiale wetenskaplike omdat die individu meestal doelbewus probeer om die inhoud van sy bewussyn aan 'n ander oor te dra: “Expressive acts are always genuine communicative acts (*Kundgabehandlungen*) which have as a goal their own interpretation” (Schutz 1980:117) en “...the speaker always chooses his words with the listener’s interpretation in mind...” (Schutz 1980:128). Die objektivering van die individu se subjektiewe ervaring (in die vorm van woorde, optrede ensovoorts) is die produkte van sy bewussyn – dit is *ipso facto* bewyse van wat in die gemoed van die individu aangegaan het tydens sy optrede (Schutz 1980:133). Daar kan aangeneem word dat 'n briefskrywer bewustelik en reflekerend gaan sit en skryf met die doel om sy betekenis, sy verstaan van die sosiale wêreld, so objektief en duidelik as moontlik aan die leser oor te dra. Schutz het slegs die objektiewe betekenskonteks, daardie intersubjektiviteit wat kommunikasie in die sosiale wêreld moontlik maak, as toeganklik vir studie deur die sosiale wetenskaplike beskou (Ritzer 1992:386).

2.4.3 Samevatting

Schutz se sosiale fenomenologie verteenwoordig 'n alternatiewe benadering tot interpretasie in die sosiale wetenskappe. Betekenis is nie 'n inherente eienskap van 'n voorwerp nie; dit is ook nie 'n psigiese gebeurtenis nie. Verstaan is nou die bestudering van daardie interpreterende prosesse deur middel waarvan betekenis in die alledaagse lewe gevestig word.

Meaning is not a hypothetical entity which precedes the experience of an act. Meaning is, instead, constituted in retrospect, in the course of subsequent analysis, when the memories or the image of experience, and not the experience itself, is dissected and reorganized according to some “reference schema” external to the experience (Bauman 1992:180).

Schutz is nie geïnteresseerd in die verstaan van die unieke individuele gebeurtenis nie, maar eerder in daardie eienskappe wat verstaan **in die algemeen** moontlik maak, juis omdat dit so algemeen is: “Other cultural humanity and other culture can become accessible only by a complicated process of understanding, namely on the basic level of the common nature” (Schutz in Bauman 1992:174). In hierdie opsig sluit hy aan by Husserl se soeke na die essensie (*Wesen*) van bestaan, die sogenaamde terugkeer na die kern en oorsprong van dinge in die menslike bestaan (*Zurück zu den Sachen*) (Spiegelberg 1982:76-77). Net so is daar sekere essensiële elemente in die proses van verstaan wat algemeen tot enige kultuur of groep individue is, onafhanklik van individuele of kulturele verskille. Hierdie elemente is universeel omdat dit in die eerste en enigste plek kommunikasie moontlik maak:

Consciousness makes realities; above all, it constitutes meanings...no one’s experience is absolutely idiosyncratic, despite its profound singularity. Meanings get sedimented as people make and share worlds together. Sedimentations of meaning into various “finite provinces” make for different worlds of experiencing built atop the world of everyday life. Thus, the world of theory...presupposes the *lebenswelt* (“life-world”), where consciousness establishes a home while making its most recalcitrant meanings (Rogers 1998:78).

Schutz omskryf drie elemente wat universeel tot betekenisvolle kommunikasie en verstaan in die sosiale wêreld is, naamlik die voorraad sosiale kennis, intersubjektiviteit en tipifikasie. In hoofstuk 3 volg ’n volledige bespreking van hoe tipifikasies gevorm en in die sosiale kennisraamwerk opgeneem word. Schutz se verduideliking van tipifikasies van die Ander en van die Self (of die in-groep) sal as ’n raamwerk gebruik word om die Afrikaanssprekende briefskrywer se tipifikasies van die Ander (swart Suid-Afrikaners) en van die self (die sogenaamde “nuwe” versus die “ou” Afrikaner) te ontleed.

2.5 Die fenomenologie in Kommunikasiekunde

’n Fenomenologiese studie moet oor sekere eienskappe beskik om as sodanig geklassifiseer te word. Hoewel die meeste fenomenologiese studies nie werklik fenomenologie in die Husserliaanse sin van die woord is nie, deel hierdie studies tog sekere fundamentele aannames wat ooreenstem met die belangrike doelwitte en definisies van Husserl se fenomenologie.

Schutz het waarskynlik dié belangrikste rol gespeel om Husserl se filosofiese benadering tot die fenomenologie meer toeganklik vir die sosiale wetenskappe te maak. So byvoorbeeld steun Peter Berger en Thomas Luckmann grootliks op Schutz vir hul werk *The social construction of reality* (1967). Beide het hul doktorsgrade aan die *New School for Social Research* ontvang waar hulle saam met Schutz gestudeer het. Berger en Luckmann onderskei hul werk van die tradisionele sosiologie van kennis waar die algemene geldigheid van kennis ondersoek word – met ander woorde, tot watter mate kennis deur sosiale en historiese omstandighede gevorm word. Hulle is eerder gemoeid met die vraag hoekom en hoe ’n spesifieke liggaam van kennis deur ’n gemeenskap as die werklikheid aanvaar word (en nie ’n ander weergawe nie) (Timasheff & Theodorson 1976:298).

Die sosiale werklikheid is die somtotaal van individue se verhoudings en gedeelde definisies (tipifikasies). Sodra ’n groep mense gestandaardiseerde betekenisdele, word dit deel van die objektiewe werklikheid en lei dit tot geïnstitusioneerde gedragpatrone. Hierdie gedragpatrone word uiteindelik gelegitimeer in ’n groter geheel wat uiteindelik ’n allesomvattende verwysingsraamwerk vir die individu vorm. Uiteindelik vergeet die individu dat hierdie instellings mensgemaak is, en neem hulle ’n eie lewe aan, aldus Berger in *The sacred canopy*:

Worlds are socially constructed and socially maintained. Their continuing reality, both objective (as common, taken-for-granted facticity) and subjective (as facticity imposing itself on individual consciousness), depends upon specific social processes, namely those processes that ongoingly reconstruct and maintain the particular worlds in question. Conversely, the interruption of these social processes threatens the (objective and subjective) reality of the worlds in question. Thus each world requires a social “base” for its continuing existence as a world that is real to actual human beings (Berger 1969:45).

Volgens Berger en Luckmann is die sosiaal-gekonstrueerde wêreld 'n menslike produk - dit het slegs betekenis in die lewens van konkrete individue met geen empiriese status ekstern tot hierdie lewens nie (Berger & Luckmann 1967:128). Hulle definieer vervreemding (*alienation*) as verlore betekenis, wanneer die sosiaal-gekonstrueerde kennisraamwerk begin disintegreer (Wallace & Wolf 1999:277).

Nog 'n belangrike vertakking van die fenomenologie is die etnometodologie van Harold Garfinkel. Garfinkel het ook saam met Schutz aan die *New School for Social Research* gestudeer (Timasheff & Theodorson 1976:298, 300). Die etnometodologie is aanvanklik as 'n fenomeen uniek aan die Weskus van Amerika beskou, waar Garfinkel aan die Universiteit van Kalifornië in Los Angeles klasgegee het. Dit het eers later na ander dele van Amerika, Kanada en Brittanje versprei.

Die etnometodologie stel ondersoek in na die kulturele praktyke (gebruike, gewoontes, prosesse en betekenisgewing) van lede van 'n kultuur en hoe 'n sekere kultuur dit gebruik om hul werklikheid te konstrueer en te onderhou (Pitout 1996:14). Die letterlike betekenis van "etno" in etnometodologie is, volgens Garfinkel, die "lede" of "mense" van 'n groep. Etnometodologie kan dan gedefinieer word as die **metodes** wat **mense** gebruik om sin te maak van hul sosiale wêreld (Wallace & Wolf 1999:260). Etnometodologie fokus veral op die rol van taal wanneer mense hul werklikheid op 'n logiese en rasionele wyse beskryf. Etnometodoloë is veral lief daarvoor om die "normale" aktiwiteite van 'n groep te versteur ten einde hulle bewus te maak van die veronderstellings onderliggend aan hul optrede (Jansen 1989:54-55) – Garfinkel noem dit "accounting". Mense moet woorde gebruik om rekenskap te gee van die betekenis van 'n situasie. Hier beklemtoon Garfinkel die reflekerende aard van etnometodologie: "...by his accounting practices the member makes familiar, commonplace activities of everyday life recognizable as familiar commonplace activities;...on each occasion that an account of human activities is used...they [should] be recognized for 'another first time'" (Wallace & Wolf 1999:264-265).

Simboliese interaksionisme is nog 'n benadering wat aanklank vind by die fenomenologie, hoewel dit nie direk uit Husserl se fenomenologie voortgevloei het nie. Simboliese interaksionisme het ontwikkel na aanleiding van sosiale

wetenskaplikes se kommer oor die impak van skielike industrialisasie en verstedeliking op menseverhoudinge en die individu. Teen die einde van die negentiende eeu het mense se “ou” prentjie van die werklikheid nie meer ’n sinvolle verwysingsraamwerk vir optrede vir hul nuwe lewens in die stad verskaf nie (Jansen 1989:28-31). Simboliese interaksionisme beklemtoon die belangrike rol van die kommunikasieproses in die konstruksie van die sosiale werklikheid. Volgens Mead is die mens nie ’n passiewe ontvanger van boodskappe nie, maar ’n wese wat bewustelik nadink oor sy optrede en betekenis daaraan gee. Kommunikasie is dan eerder ’n sosiale proses wat die sosiale lewe struktureer en begrip tussen individue in ’n samelewing moontlik maak. Mead het in besonder ’n invloed op Schutz gehad (Jansen 1989:28, 32).

In die veld van massakommunikasie-navorsing fokus die meeste fenomenologiese studies op die rol van die massamedia in die konstruksie van die sosiale werklikheid. Hierdie tipe studies fokus veral op die konstruksie van nuus en die gevolge daarvan vir die leser of kyker se siening van die werklikheid (Jansen 1989:55). Belangrike werk in hierdie opsig is gedoen deur onder meer Gaye Tuchman (*Making news by doing work: routinizing the unexpected*, 1973). Tuchman vind byvoorbeeld dat joernaliste grootliks op standaardresepte (tipifikasies) staatmaak om sin te gee aan die rou nuusmateriaal. Sodoende kry ’n media-instansie dit reg om die onverwagse nuusgebeurtenis op ’n roetine-basis te hanteer (Jansen 1989:56).

In die algemeen word die fenomenologiese benadering in die sosiale wetenskappe as ’n randfiguur, hoewel ’n redelike invloedryke een, beskou. Ook in Kommunikasiekunde staan die fenomenologie grootliks buite die hoofstroom. Tog is daar enkele stemme wat pleit vir ’n meer interdisiplinêre benadering tot Kommunikasiekunde; dat Kommunikasiekunde as deel van die groter geheel van menswetenskappe beskou moet word, pleks daarvan om dit as ’n gespesialiseerde veld van navorsing af te baken. So byvoorbeeld bepleit Angus (1994:9) dat Kommunikasiekunde meer betekenisvol as wetenskap sou wees as dit fokus op die vorming van persepsies, institusies en denke deur die verskillende kommunikasiemediums. Hy verwys na hierdie meer filosofiese en interdisiplinêre

benadering as vergelykende kommunikasieteorie⁹. Hierdie benadering is gegrond op Husserl se fenomenologie en is gemeoid met die vorming van die samelewing deur verskillende media (eerder as met die inhoud of effek van die media):

The thesis proper to communication in this expanded sense is that media of communication constitute human experience in its perceptual, institutional and cognitive aspects, which are elaborated in the dimensions of space and time, such that a specific cultural form is given to the lifeworld of a social group (Angus 1994:18).

Die herformulering van die Kommunikasiekunde op 'n fenomenologiese basis, soos deur Angus voorgestel, kan nie binne die raamwerk van hierdie studie aangespreek word nie. Angus se benadering is wel relevant tot hierdie studie in die sin dat die koerant *Beeld* ('n voorbeeld van Angus se kommunikasiemedium) as 'n belangrike voertuig vir die vertolking van Afrikaansprekende Suid-Afrikaners se leefwêreld aanvaar word.

2.6 Kritiek van die fenomenologie

Een van die grootste probleme met die fenomenologie is sy gebrek aan 'n maklik toepaslike metodologie. In die meeste gevalle moet die filosofie van die fenomenologiese metode eers in sosiaal-wetenskaplike terme verduidelik word voordat dit toegepas kan word. Fenomenoloë is ook geneig om meer klem te lê op logiese prosedures as enige werklike metodologie. In werklikheid is daar nog geen metodes spesifiek tot die fenomenologie ontwikkel nie. In hierdie studie is dieselfde probleem ondervind. Schutz se konsepte van die voorraad sosiale kennis en hoe tipifikasies daarin opgeneem word, moet breedvoerig verduidelik word en verskaf die breër raamwerk waarbinne die briewerubriek ontleed word.

Nog 'n belangrike beperking van die fenomenologie is die relatiwiteit en die konteks van betekenis van 'n studie. Dikwels is die studie net van toepassing op 'n klein groepie en is die resultate slegs binne 'n beperkte konteks relevant. Weer eens is hierdie kritiek van toepassing. Dit sou gevaarlik wees om die persepsies van

⁹ Oorspronklike Engelse term is "comparative media theory" (Angus 1994:9).

Afrikaanse briëfskrywers aan *Beeld* te veralgemeen as tipies van die gemiddelde Afrikaanssprekende Suid-Afrikaner. Daar is beslis elemente van waarheid vir alle Afrikaanssprekendes wat in die resultate van hierdie studie aangespreek word en wat waar sal wees vir alle Afrikaanssprekendes (totdat dit vals bewys word, aldus Popper [1989]).

Laastens impliseer die konsep van intersubjektiviteit dat die navorser die leefwêreld van sy respondente moet deel ten einde hul konstruksie van die werklikheid te verstaan. Die vraag ontstaan dus hoe kan die navorser sy eie kultuur oorkom ten einde doeltreffend 'n ander groep se werklikheid te begryp (Jansen 1989:62-63). In hierdie geval is die navorser self 'n Afrikaanssprekende Suid-Afrikaner en was dit makliker om die briëwerubriek van 'n Afrikaanse koerant te ontleed as dié van 'n Engelse koerant. Daar word egter van die standpunt uitgegaan dat, met die nodige agtergrondkennis en opleeswerk, 'n grondige begrip van 'n ander kultuur opgebou kan word ten einde 'n soortgelyke fenomenologiese studie te vermag. Selfs in hierdie studie was die navorser genoodsaak om redelik wyd oor die Afrikaner se geskiedenis en kultuur te gaan oplees.

2.7 Samevatting

Die konsep fenomenologie impliseer dat die mens in 'n betekeniswêreld leef wat bo en behalwe sy sosiale omstandighede en die fisiese wêreld bestaan (Jansen & Steinberg 1991:51). Trouens, sy sosiale en fisiese wêreld word eers vir hom toeganklik deur betekenisgewing- en neming, soos deur die fenomenologie beskryf. Schutz maak gebruik van verskeie universele konsepte om te verduidelik hoe die alledaagse leefwêreld tot stand gekom het en hoe die individu daarbinne funksioneer. Konsepte soos die voorraad sosiale kennis, intersubjektiviteit en tipifikasie is algemeen geldend vir die sosiale werklikheid en nie beperk tot 'n bepaalde groep of tydperk nie.

Een van die basiese aannames van die fenomenologie is dat die mens 'n intensionele en bewustelike skepper van sy eie sosiale wêreld is. Die fenomenologie bevraagteken die idee van 'n objektiewe eksterne wêreld wat in ruimte en tyd bestaan en vir alle

mense werklik is (’n aanname fundamenteel tot die positiwisme) en beskou die eksterne wêreld eerder as ’n artefak van die menslike bewussyn. Met ander woorde, die mens leef in ’n wêreld wat deur sy eie bewussyn geskep is (Burrell & Morgan 1979:233). Die betekenis van sosiale fenomene word gereduseer tot die menslike aktiwiteit wat dit geskep het (Bauman 1992:175; Berger & Luckmann 1967:61).

Die fenomenologie is egter nie gemoeid met die individu nie, maar eerder met die betekenis wat individue in ’n gemeenskap met mekaar **deel** en as **algemeen** aanvaar (tipifikasies). Die doel van die fenomenologiese ondersoek is om algemeen aanvaarde betekenis te ontbloot asook die rol wat hulle in die konstruksie van die sosiale werklikheid van ’n groep speel. Die algemeen aanvaarde kategorieë van die alledaagse lewe van die groep is die werklike wetenskaplike kategorieë. Die fenomenoloog “toets” nie vooraf-bepaalde kategorieë op die werklikheid nie, maar vind die waarheid in individue se (gedeelde) konstruksie van die werklikheid (Timasheff & Theodorson 1976:298; Jansen 1989:48).

Die fenomenoloog ondersoek die gedeelde betekenis deur sy eie vooroordele en voorveronderstellings letterlik “tussen hakies” te plaas, sy naïewe geloof in die bestaan van ’n eksterne wêreld opsy te sit en die wêreld vanuit ’n nuwe perspektief te beskou. Dit is in wese dieselfde as refleksie: die alledaagse leefwêreld word vir ’n rukkie opsy geskuif ten einde te reflekteer oor die betekenis daarvan vir bewustelike individue. Om jou eie vooroordele as navorser “tussen hakies” te plaas, is eintlik die fenomenologiese definisie van objektiwiteit (Jansen 1989:59).

Die fenomenologie aanvaar dat navorsing ’n nimmereindigende proses is. Die doel van die fenomenologie is nie om voorspellings te maak nie, maar eerder om ’n beter begrip te hê van die werklikheid:

Later phenomenologists... have pointed out that phenomenology does not necessarily seek new knowledge but only a new and more profound realization of the knowledge which one already has. This new realization or living profoundly one’s awareness they have characterised as a *prise de conscience*” (Lauer 1958:17).

In hoofstuk 3 word Schutz se verduideliking van hoe tipifikasies in die voorraad sosiale kennis opgeneem word, asook die tipifikasie van die Self en die Ander, breedvoerig bespreek. Daarna volg 'n kort historiese oorsig van Afrikanernasionalisme en die aanpassing daarvan teen die jare tagtig en negentig ten einde 'n idee te probeer vorm van die tipifikasies wat moontlik al in die voorraad sosiale kennis van die gewone Afrikaner opgeneem is.

HOOFSTUK 3

KONSTRUKSIE VAN DIE ALLEDAAGSE LEEFWÊRELD

3.1 Inleiding

In hoofstuk 2 is die ontwikkeling van die fenomenologiese benadering in die sosiale wetenskappe, met spesifieke verwysing na Schutz se toepassing daarvan, bespreek. Daar is ook gekyk na die verdere ontwikkeling van die fenomenologiese benadering in die Kommunikasiekunde.

In hoofstuk 3 word Schutz se verduideliking van hoe die sosiale raamwerk kennis gevestig en uiteindelik deel van die alledaagse leefwêreld word, geanaliseer. Schutz se sosiale fenomenologie is gemoeid met daardie betekenis wat individue in 'n gemeenskap met mekaar deel en as algemeen aanvaar (tipifikasies). Die doel van die fenomenologiese ondersoek is om die algemeen aanvaarde betekenis te ontbloot asook die rol wat hulle in die konstruksie van die alledaagse leefwêreld van 'n sekere groep speel.

Schutz verduidelik hoe tipifikasies in die sosiale raamwerk kennis opgeneem word deur middel van taal en hoe dit **intersubjektiewe kommunikasie** moontlik maak. Daarna volg 'n kort historiese oorsig van die opkoms van Afrikanernasionalisme ten einde die tipifikasies waaruit sy voorraad sosiale kennis vóór 1990 bestaan, bloot te lê. Dit word aangevul deur 'n bespreking van die post-1990 diskoers oor die nuwe Suid-Afrika en die voortbestaan al dan nie van 'n Afrikaner-identiteit.

3.2 Vorming van die voorraad sosiale kennis

Om mense en dinge te tipeer is inherent deel van die natuurlike ingesteldheid van die individu. So bestaan die natuurlike wêreldbeskouing van die individu uit 'n volledige sisteem kommunikeerbare tipifikasies van die alledaagse leefwêreld. Hierdie tipifikasies is sosiaal geobjektiveer en gevestig in tekensisteme, veral in die individu se moedertaal (Schutz & Luckmann 1974:94). Die kruis van Schutz se teorie van die

allegaagse lewe is die proses deur middel waarvan subjektiewe ervarings as objektiewe kennis-elemente in die voorraad sosiale kennis opgeneem word. In hierdie proses is taal die objektiveringsmiddel *par excellence*.

3.2.1 Taal as objektiveringsmedium

Deur middel van die taalhandeling word 'n subjektiewe ervaring of verduideliking in die voorraad sosiale kennis opgeneem wanneer dit voldoende "geobjektiveer" is (Schutz & Luckmann 1974:264). Individuele subjektiewe ervarings of subjektiewe kennis word "vertaal" in objektiewe tekens of simbole, onafhanklik van die oorspronklike individuele ervaring (Schutz & Luckmann 1974:278).

Die belangrikste voorvereiste vir 'n subjektiewe ervaring om in die taalsisteem opgeneem te word, is die relevansie daarvan vir die groter sosiale verwysingsraamwerk (Schutz & Luckmann 1974:286-287). Oorspronklik, met die vestiging van 'n bepaalde taal- of kultuurgroep, is net dié elemente relevant tot die oorlewing en vooruitgang van 'n groep in sy taalsisteem en sosiale verwysingsraamwerk opgeneem. Ouer, historiese samelewings neem moeiliker nuwe subjektiewe betekenis op omdat die meeste "resepte" in hierdie samelewing al vir eeue werk en as voldoende aanvaar word:

What the typical problems are, whose typical problems are involved, who has to transmit the solutions, and to whom the solutions are transmitted are for the most part predetermined in historical societies. The answers to the questions are themselves elements of the social stock of knowledge. By this means the transference of socially relevant knowledge is anchored in the social structure (Schutz & Luckmann 1974:291-292).

In die taalhandeling word die subjektiewe kenniselement ruimtelik, tydsgewys en sosiaal al hoe verder verwyderd van die oorspronklike ervaring. Hoe meer die geobjektiveerde elemente in die taal van werklike en direkte ervaring in die alledaagse leefwêreld verwyderd is, hoe minder gaan die individu hierdie alledaagse kenniselemente heroorweeg (Schutz & Luckmann 1974:282). Die verhouding tussen swart en wit Suid-Afrikaners voor 1990 is 'n goeie voorbeeld van hoe ver 'n geobjektiveerde kenniselement van die oorspronklike ervaring verwyderd geraak het.

Wittes se ervaring van swartes was grootliks beperk tot televisie- en koerantnuus, of direkte ervaring van “types” swartes soos huishulpe en tuinwerkers. Die deursnee witte se persepsie van swartes was hoofsaaklik in terme van objektiewe taalkonstruksies: die twee groepe is só geskei dat fisiese en sosiale kontak tot die minimum beperk is – en gevolglik ook die geleentheid om hierdie stereotipes te hersien. In die woorde van die Suid-Afrikaanse koerantredakteur, Ken Owen, “...we have steadfastly ignored the single most important truth about South Africa: this is a land so deeply divided that nobody can see across the gulf. We deal not with each other but with illusions of one another” (Owen 1985:23).

Die voordeel verbonde aan hierdie “beskikbare” oplossings is dat die individu nie self oplossings hoef te vind nie. Die beskikbare voorraad kennis gaan gebuk onder ’n streng rigiditeit: waarom ’n ander oplossing gaan soek as hierdie beproefde en vanselfsprekende resep al vir eeue goed funksioneer? ’n Bevraagtekening van beproefde resepte tree egter in sodra ’n samelewing se bestaansrede radikaal in gedrang kom. Gewoonlik vind hierdie radikale omkerings eers op filosofiese, religieuse of wetenskaplike (dus, ideologiese) vlak plaas, voordat dit na die alledaagse voorraad kennis afgewentel word (Schutz & Luckmann 1974:296-297). Toegepas op die Suid-Afrikaanse situasie, kan aangeneem word dat die persepsies van die deursnee wit Suid-Afrikaner gedurende die tydperk van studie ten opsigte van swartes en die ANC eers begin verander het soos wat die radikale veranderinge op ideologiese vlak na die gewone bevolking deurgesypel het.

Radikale veranderinge in ’n samelewing lei ook daartoe dat die strukture wat tradisioneel sosiale kennis oorgedra het, vernietig word. Daardie kennis kan dan heeltemal verdwyn, tensy dit buite die amptelike kanale gevestig en oorgedra word aan ’n klein groepie mense binne daardie samelewing. Dié tipe kennis het egter die element van vanselfsprekendheid verloor (Schutz & Luckmann 1974:297).

Verder word die voorraad sosiale kennis in stand gehou in soverre dit werklik relevante probleme moet oplos. Soos wat ’n probleem sosiaal irrelevant word, vervaag die sogenaamde “oplossing” totdat dit uiteindelik uit die voorraad sosiale kennis verdwyn (Schutz & Luckmann 1974:297). Dit kan egter gebeur dat sekere

kenniselemente bly voortbestaan, bloot vanweë die doeltreffende funksionering van die amptelike kanale waardeur dit tradisioneel oorgedra is.

Voorafgaande is bloot inleidend tot die verhouding: taal en die beskikbare voorraad sosiale kennis. Volgens Schutz eindig die verhouding uiteindelik in die vorming van stereotipe “resepte” (tipifikasies). Die voorraad sosiale kennis verskaf nie net klaargemaakte resepte in terme waarvan die sosiale wêreld verstaan kan word en wat kommunikasie met ander moontlik maak nie. Dit verskaf ook klaargevormde en selfverduidelikende tipifikasies van die betrokke kultuurgroep waaraan die individu behoort, sowel as tipifikasies van alle Ander buite daardie groep.

3.2.2 Vorming van tipifikasies

Om mense en dinge te tipeer, is inherent deel van die natuurlike ingesteldheid van die individu. Binne ’n groep word hierdie tipifikasies vanselfsprekend aanvaar as ’n stel reëls en resepte wat die toets van die tyd deurstaan het en steeds geldig is vir die toekoms. Verder word hierdie tipiese konstruksies dikwels geïnstansionaliseer as standaardgedrag en -denke, ondersteun deur tradisie en gewoonte, en soms selfs met behulp van sogenaamde sosiale beheer, soos die regsistiem (Schutz 1973:19).

So byvoorbeeld het wit Afrikaanssprekende Suid-Afrikaners in die 1940’s hul volks- en rassebeskouing grootliks op die vooroorlogse beskouing van ras en die opkoms van nasionalisme in Europa gebaseer.¹⁰ Swartes was “deel van die landskap soos die diere

¹⁰ Die kern van die politieke mitologie van ras – die aanname van inherente wit meerderwaardigheid – was voorop in die algemene bewussyn van wittes sedert die ontdekking van Afrika en ander nuwe wêreldes in die sewentiende eeu en tot in die middel van die twintigste eeu. Sedert die sewentiende eeu en vroeër het Europeërs hulself as verhewe bo die swart mens van Afrika beskou. Swart Afrikane is getipeer as afgodedienswaardig en sedeloos, as diere en leuenswaardig, lui en vuil. Hierdie stereotipe het bly voortbestaan in die agtiende eeu, en is versterk deur verslae van oorloë en menseslagtings, kannibalisme en seksuele verhoudings tussen ape en Afrikane. Teen 1899 het die Oxford English Dictionary “Hottentot” steeds gedefinieer as “a person of inferior intellect or culture” (in Thompson 1985:74). Selfs die liberale afskaffers was oortuig van Afrikane se minderwaardigheid. Hierdie minderwaardigheid is verduidelik aan die hand van omgewingsdeterminisme: tropiese hitte gekombineer met die oordadigheid van tropiese natuurtoestande. Hoewel Afrikane in ten minste sekere kringe as lede van die menslike ras erken is, is hulle as onvolwasse beskou wie se ontwikkeling sowat 1 000 jaar agter dié van die Europeërs is en wat soos kinders hanteer moet word. Hierdie denkrigting het veral gedien as ’n regverdiging van slawerny (Thompson 1985:71-72). Ná die Tweede Wêreldoorlog het ’n bewuswording van menseregte en die gelykstelling van alle mense ongeag ras, geloof of geslag die nuwe tydsgees verteenwoordig.

en die doringbome” (Sparks 1995:151 - eie vertaling), en hulle was slegs polities van waarde in terme van arbeid. Segregasie tussen wit en swart was deel van die natuurlike samelewingsorde. Trouens, volgens Mervis (1989:30-31) was die term rassisme destyds beperk tot gevoelens tussen die Afrikaanse en Engelse bevolkingsgroepe, en het dit niks met kleurvooordeel te doen gehad nie. Derogatiewe opmerkings ten opsigte van die swart bevolkingsgroepe, Indiërs en die “Chinese coolies” is nie as rassisties beskou nie, maar was eerder verteenwoordigend van die “normale” en “natuurlike” houding ten opsigte van gekleurde mense.¹¹ Rassisme was tot die stryd tussen Boer en Brit beperk: “The test of racialism, according to the *Rand Daily Mail* even in 1940, was how well one got on with Afrikaners...” (Mervis 1989:33).

’n Belangrike voorvereiste vir die opneem van tipifikasies in die sosiale raamwerk kennis is die relevansie daarvan.

3.2.3 Relevansie van die tipifikasie

’n Subjektiewe ervaring word as ’n objektiewe kenniselement in die taalsisteem opgeneem op grond van die relevansie van daardie element vir die voortbestaan van die groep of samelewing. Met die vorming van tipifikasies gebeur presies dieselfde:

The answer is that all typification consists in the equalization of traits relevant to the particular purpose at hand for the sake of which the type has been formed, and in disregarding those individual differences of the typified objects that are irrelevant to such purpose (Schutz 1976:234-235).

Schutz is besonder pragmaties wanneer dit kom by die vorming van tipifikasies. Eerstens het elke individu ’n “praktiese belang” in die intersubjektiewe wêreld: om dit te maak werk vir sy eie en sy medemens se doelwitte (Schutz 1973:208-209). Die individu of ’n groep funksioneer nie net “in” die wêreld nie, maar ook “op” die wêreld. Volgens Schutz is die in-groep se sosiale werklikheid in ’n sin sy eie

¹¹ Tekenend van die algemene siening van swartes is die volgende berig wat in 1939 deur ’n plattelandse korrespondent van die *Sunday Times* deurgestuur is: “A native on a bicycle collided with a train at a level crossing near Coligny and was killed. **It is believed he was on his way to commit a burglary**” (aangehaal in Mervis 1989:112, eie beklemtoning).

maaksel. Derhalwe moet die in-groep voortdurend só optree om daardie spesifieke sosiale werklikheid in stand te hou. Dus, ons definisie van ons werklikheid bepaal hoe ons daarin gaan optree. As die Afrikaner sy sosiale werklikheid só gedefinieer het dat hy die meerdere van die swarte is, die Christen wat die barbaar moet kom kersten, ter wille van sy eie oorlewing, dan sal die Afrikaner voortdurend só optree om hierdie voorafgedefinieerde werklikheid in stand te hou.

Individuele optrede in die alledaagse lewe is egter nie so berekend en doelbewus soos wat dit klink nie. Juis omdat die rassistiese houding so “natuurlik” en “vanselfsprekend” voorkom, maak dit ’n oënskynlike sameswering of komplot oorbodig. Maar, in lyn met Gramsci (2004) se konsep van hegemonie, sorg die intellektuele elite dat hierdie “vanselfsprekende waarhede” deur die res van die groep nagevolg word. Eers wanneer die intellektuele elite (in die Afrikaner se geval byvoorbeeld die Broederbond, die Suid-Afrikaanse Buro vir Rasse-Aangeleenthede [SABRA], die Rapportryers, die Federasie van Afrikaanse Kultuurverenigings [FAK], prominente akademici en veral predikante) se invloed afneem of bevraagteken word, is dit nodig om die mag van die staat te gebruik om die “waarhede” in stand te hou.

Dit is onwaarskynlik dat die individu in die natuurlike houding veel oor die implikasies van hierdie vanselfsprekende waarhede sal nadink, tensy dit relevant vir sy oorlewing word. Die gewone mens, in sy daaglikse omgang met die lewe, konsentreer op daardie aspekte van sy sosiale wêreld relevant tot sy oorlewing (soos om geld te verdien, sekuriteit, veiligheid, goeie skole, jaarlikse vakansie ensovoorts). Aldus Schutz:

...this world is to our natural attitude in the first place not an object of our thought but a field of domination. We have an eminently practical interest in it, caused by the necessity of complying with the basic requirements of our life. But we are not equally interested in all the strata of the world of working. The selective function of our interest organizes the world in both respects - as to space and time - in strata of major or minor relevance. From the world within my actual or potential reach those objects are selected as primarily important which actually are or will become in the future possible ends or means for the realization of my projects, or which are or will become dangerous or enjoyable or otherwise relevant to me. I am constantly anticipating the future repercussions I may expect from these objects and the future changes my projected working will bring about with respect to them (Schutz 1973:227).

In hierdie studie word aangevoer dat wit Suid-Afrikaners tot die jare tagtig nie nodig gehad het om hul eie “demokrasie” te bevraagteken nie. Die situasie was onder beheer, en vir die deursnee witte was die probleem “tot verdere kennisgewing” opgelos. Kenmerkend van wit Suid-Afrikaners gedurende die 1980’s was juis hul onkunde en apatiese houding ten opsigte van die sosiale werklikheid. Dit was asof hulle nie wóú weet wat aangaan nie:

These whites approached a feared reality with a mix of apathy and ignorance that varied in its levels of willfulness. Referring to South African whites in particular, Steyn said: “There are too many people who are not only disinterested but actively resistant to being informed – they do not want to know” (Jackson 1993:160).

Volgens Jackson (1993:162) is sódanige houding kenmerkend van ’n gemeenskap in staat van beleg. Dit was eers met ’n radikale bevraagtekening van die *status quo* deur vryheidsbewegings dat wittes genoodsaak is om na oplossings buite hul bestaande sosiale verwysingsraamwerk te soek en hul tipifikasie van onder meer swartes in heroorweging te plaas.

Voorafgaande plaas egter ’n vraagteken agter die sogenaamde “vrye wil” van die individu om self die verloop van sy lewe te bepaal. Met ander woorde, was alle wit Afrikaanssprekende Suid-Afrikaners maar net uitgelewer aan hierdie oorgelewerde voorraad sosiale kennis waarvolgens hul optrede en houdings ten opsigte van swartes bepaal is? Verskaf Schutz se verduideliking van die natuurlike houding nie ’n welkome verskoning in die sin van “ons het nie van beter geweet nie”? Volgens Gorman (1975:12) openbaar Schutz se sosiale fenomenologie hier ’n kritiese leemte en word daar vervolgens meer aandag aan geskenk.

3.2.4 Die “vrye wil” van die individu versus die voorraad sosiale kennis

Volgens Schutz (1973:228) het die individu in die alledaagse leefwêreld geen rede om aan sy gegewe wêreld te twyfel nie. Hierdie aanvaarding dat die wêreld is soos wat dit voorkom, die verwerping van enige twyfel dat dit dalk anders mag wees, noem

Schutz die *epoché* van die natuurlike houding. Met ander woorde, ons glo van nature in die werklikheid van hierdie betrokke wêreld waarin ons ons op 'n gegewe tydstip bevind, dat dit 'n verlede en hopelik 'n toekoms het. Hierdie basiese vertrouwe of geloof vorm die filosofiese fondament vir die alledaagsheid van die wêreld. Die oorheersende werklikheid is dus gegrond op die oënskynlike waarheid van die natuurlike houding (Schutz 1973:229).

Volgens Gorman (1975:12-13) is Schutz se sosiale fenomenologie beperk tot die bestudering van 'n tipe werklikheid waarin individue soos half-bewuste outomate, sonder veel eie denke of keuse, beweeg. Schutz se individu se gedrag word bepaal deur magte of determinante (tipifikasies in die voorraad sosiale kennis) ekstern tot en onafhanklik van die individu. Volgens Gorman is Schutz se wetenskaplike metodiek net relevant vir die analisering van die anonieme persoonlikheid se sosiale gedrag – 'n identiteitslose persoonlikheid wat nie bo die sosiale en natuurlike determinante van sy situasie kan uitstyg nie. Soudra die individu tot rus kom en oor sy gedrag reflekteer, word sy besluit nie meer deur 'n sosiale resep gedetermineer nie. Die individu besluit dan op sy eie, en vanweë sy eie subjektief betekenisvolle redes, wat hy wil doen. Volgens Gorman maak Schutz se metodologie nie voorsiening vir die bestudering van subjektiewe betekenis nie (Gorman 1975:15).

Schutz reageer hierop dat die verloop van 'n individu se lewe 'n kombinasie van die sosiaal-gedetermineerde voorraad kennis en sy eie vrye wil is - 'n tipe dialektiek tussen individu en samelewing (Schutz & Luckmann 1974:319). Hoewel almal deel het aan 'n alledaagse leefwêreld, is elke individu se ervaring van die werklikheid uniek - dit wat Schutz die individu se biografiese situasie noem. Met ander woorde, elkeen word in die lewe gebring deur sy eie, unieke ouerpaar, en word grootgemaak deur volwassenes wat die riglyne vir die ervaring van daardie betrokke segment van die werklikheid daarstel. Derhalwe word elke individu aanvanklik op 'n eie, unieke manier gevorm (Natanson 1973:xxvii). Verder sal elke unieke individu vir die res van sy lewe alles ervaar uit die perspektief van sy eie spesiale belangstellings, motiewe, begeertes, aspirasies, godsdienstige en ideologiese oortuigings, en hierdie perspektief is uiteraard vanuit 'n unieke staanplek of biografiese posisie. Elke individu sal die betekenis van die voorraad sosiale kennis vir sy eie lewe vanuit sy eie uitgangspunt benader (Jansen & Steinberg 1991:53). Maar die individu se hantering van die

situasie gaan ook afhang van wat hy, op grond van die reeds beskikbare en sosiaal-gedetermineerde voorraad kennis tot sy beskikking, besluit wat belangrik is en wat nie. Die individu se hantering van die situasie gaan geskied volgens sy vooraf gedetermineerde sosiale kennis van hoe sodanige situasies “normaalweg” hanteer word (Schutz & Luckmann 1974:256-257).

Jansen (1991:35-36) verduidelik die dilemma as volg: In die fenomenologiese benadering is die mens ’n bewustelike wese wat sinvol met die wêreld omgaan. Deur gedeelde betekenis sinvol met hulle ervarings in verband te bring, is deelnemers intersubjektief by kommunikasie betrokke. Die mens se vermoë tot selfrefleksie stel hom in staat om ’n leefwêreld te skep; dit wil sê, ’n betekenisstruktuur wat sy sosiale en fisiese omstandighede transendeer en vir hom die werklikheid is. Volgens Jansen (1991:35-36) is dit nie ’n kwessie van vryheid of determinisme nie, maar eerder die “inneem van ’n perspektief op die wêreld”. Hierdie perspektief gee inhoud aan die mens se lewe binne die wêreld. Die fenomenologie beklemtoon twee wesenstrekke van die mens, naamlik distansiëring en konstituering. Distansiëring beteken dat die mens hom letterlik losdink van wat hom omring; hy kan deur middel van ’n denkhandeling terugtree uit die wêreld en dit vanaf ’n afstand beskou. Konstituering, wat distansiëring komplimenteer, behels die toeskryf van betekenis of die inneem van ’n perspektief op die wêreld.

Schutz verduidelik dit verder: ’n individu kan ’n vooraf gedetermineerde situasie ontsnap deur die **toekomstige** verloop daarvan te bepaal. Elke situasie beskik oor ’n binne- en buite-horison. Die binne-horison is die gedetermineerde en pregestruktureerde elemente van die situasie. Die buite-horisonne van die situasie moet nog in groter detail gedetermineer word - afhangende van die behoefte van die individu om nuwe kenniselemente in te win ten einde die situasie te kan bemeester. ’n “Roetine-situasie” sal net gewoonte-kennis vereis, terwyl ’n “probleem-situasie” nuwe kenniselemente vereis (Schutz & Luckmann 1974:115-116). So, byvoorbeeld, kon wit Suid-Afrikaners die rassevraagstuk in die land nog altyd in terme van hul bestaande verwysingsraamwerk hanteer. Soos wat meer wittes met “onopgeloste” probleemsituasies gekonfronteer word, word hulle gedwing om na antwoorde buite hul bestaande verwysingsraamwerk te gaan soek. Dit is egter nie ’n proses wat oornag geskied nie. Dikwels is dit eers in die geval van ’n vreemde ervaring, ’n skok,

wat nie met die beskikbare voorraad kennis klop of vereenselwig kan word nie, dat die individu sy bestaande verwysingsraamwerk sal aanpas (Schutz 1973:228). Normaalweg, wanneer 'n nuwe ervaring sonder enige teenstrydighede aan die hand van vorige ervarings geklassifiseer kan word, bevestig dit die geloofwaardigheid van die huidige voorraad kennis en word daar geen verdere vrae gevra nie: “It is a knowledge of trustworthy recipes for interpreting the social world and for handling things and men in order to obtain the best results in every situation with a minimum of effort by avoiding undesirable consequences” (Schutz 1976:95). Dié reeds beskikbare skema voorveronderstel dat die individu nie nodig het om vrae te vra nie, omdat die antwoorde reeds klaargemaak bestaan. So word die harde waarheid dikwels met gemaklike alledaagshede vervang, en word dit wat juis bevraagteken móét word, of bevraagtekenbaar is, met die idee van “vanselfsprekenheid” vervang (Schutz 1976:95).

Hierdie “dink-soos-gewoonlik” kan deur 'n groep gehandhaaf word solank as:

- die leef- en sosiale wêreld van die groep soos gebruiklik voortgaan;
- die kennis soos oorgedra deur ouers, onderwysers en ander gesagsfigure nog voldoende is (selfs al word die oorsprong van die werklike betekenis nooit verduidelik nie); en
- die sisteem van resepte, die skemas van interpretasie en uitdrukking, sowel as die onderliggende aannames, deur almal in die groep aanvaar en toegepas word (Schutz 1976:96).

Sodra 'n nuwe ervaring egter nie by die bestaande voorraad kennis inpas nie of een van die bogenoemde aannames bevraagteken word, ondervind die individu 'n ernstige aantasting van die vanselfsprekendheid van sy verwysingsraamwerk en moet daar na 'n nuwe oplossing gesoek word (Schutz & Luckmann 1974:11).¹²

Die voorafgaande is een van die belangrikste redes waarom die voorraad sosiale kennis van 'n betrokke groep nie 'n logies geïntegreerde sisteem is nie, maar eerder inkoherent, slegs gedeeltelik duidelik, en verder deurspek met teenstrydighede (Schutz & Luckmann 1974:14; Schutz 1976:94).

¹² Vir 'n volledige verduideliking van die wêreld binne werklike en potensiële bereik, sien Schutz en Luckmann (1974:36-39).

Tipifikasies geld nie net vir die hantering van situasies in die sosiale wêreld nie. Een van die belangrikste elemente van die voorraad sosiale kennis is die tipifikasie van die Ander. Dit is in hierdie verband dat Schutz Weber se ideëeltipes verder ontwikkel en op 'n fenomenologiese grondslag herinterpreteer.

3.2.5 Tipifikasie en die vorming van ideëeltipes

Volgens Schutz (1973:55) is die gewone mens se gesonde verstand of begrip van die alledaagse lewe voldoende (hoewel dikwels teenstrydig en onvolledig) om oor die weg te kom met ander individue en kulturele- en sosiale instansies in die werklikheid. Dit is moontlik omdat die sosiale wêreld van meet af aan 'n intersubjektiewe wêreld is en, tweedens, omdat kennis van die wêreld tot in groot mate gesosialiseer is.

Volgens Schutz word die individu se kennis van die sosiale wêreld op vier abstrakte vlakke onderskei (Ritzer 1992:380-381). Die onderskeid tussen die vier vlakke geskied op grond van die onmiddellikheid daarvan vir die individu en die mate waartoe die individu daardie werklikheid kan beïnvloed. Hierdie vier vlakke is die *umwelt* (daardie sosiale werklikheid wat direk ervaar kan word); die *mitwelt* (daardie sosiale werklikheid wat net indirek ervaar word); die *folgewelt* (die sosiale werklikheid van jou opvolgers); en die *vorwelt* (die sosiale werklikheid van jou voorgangers).

Volgens Schutz was die *vorwelt* en *folgewelt* (voorgangers en opvolgers) inherent ontoeganklik vir sosiologiese analise. Die toekoms (*folgewelt*) is vry en ongedetermineerd – dus moeilik vir die sosiale wetenskaplike om enige algemeengeldende voorspellings te maak. Die verlede (*vorwelt*) is makliker analiseerbaar omdat dit reeds plaasgevind het, maar dit is moeilik om die verlede voldoende te verstaan in terme van die huidige verwysingsraamwerk. Daarom het Schutz sy sosiologie van verstaan beperk tot tydgenote (*mitwelt*) en konsosiate (*umwelt*) (Ritzer 1992:380-381).

<i>Vorwelt</i> (<i>verlede</i>)	<i>Umwelt</i> (<i>hede/direk</i>)	<i>Mitwelt</i> (<i>hede/indirek</i>)	Folgewelt (<i>toekoms</i>)
	<ul style="list-style-type: none"> • Ons-verhouding. • Hoë vlak van intimiteit. • Direkte ervaring van ander. 	<ul style="list-style-type: none"> • Hulle-verhouding. • Ervaar eerder tipes of groter sosiale strukture as die werklike individu. • Steun hoofsaaklik op tipifikasies. 	

Tabel 2: Schutz se indeling van die sosiale wêreld.

Die sosiale wêreld van direkte ervaring (*umwelt*) word gekenmerk deur Schutz se sogenaamde ons-verhoudings. Dus, tydens direkte ervaring ervaar ek 'n relatiewe hoë vlak van intimiteit en onmiddellikheid met 'n medemens. Terwyl ek vooraf 'n bepaalde stereotipe idee van 'n persoon kon gehad het, gaan die stereotipering met elke ontmoeting getoets, hersien en aangepas word. Hoe meer interaksie tussen individue plaasvind, hoe meer word die oorspronklike tipifikasie aangepas en leer ken ek die ander uiteindelik as 'n unieke individu (Ritzer 1992:381-382).

Schutz het sosiologiese verstaan hoofsaaklik beperk tot interpretasie van die *mitwelt* – daardie sosiale werklikheid wat hoofsaaklik indirek ervaar word, en dus baie meer op die tipifikasies beskikbaar in die voorraad sosiale kennis moet staatmaak om in die sosiale wêreld te kan kommunikeer. Tipies van die *mitwelt* is die hulle-verhouding (verhouding met tydgenote). Die *mitwelt* is daardie deel van die sosiale werklikheid waar die individu eerder tipes mense of groter sosiale strukture as werklike individue ervaar. Dit is makliker vir die sosiale wetenskaplike om hierdie deel van die sosiale werklikheid te bestudeer omdat die algemene tipes wat in die werklikheid voorkom redelik konstant bly en nie ná elke ontmoeting aangepas word nie (Ritzer 1992:383).

Die *mitwelt* bestaan uit verskillende vlakke anonimiteit. Hoe meer anoniem die vlak is, hoe makliker word dit vir die sosiale wetenskaplike om daardie sosiale verhouding te analiseer. Tipies van 'n lae vlak anonimiteit is iemand wat ek in die verlede direk ervaar het en moontlik weer in die toekoms kan ontmoet. So 'n verhouding beweeg dus uit die *umwelt* na die *mitwelt* en gemaklik terug na die *umwelt* sodra die ander weer direk ervaar word. Meer anoniem is diegene wat die individu net in terme van hul tipiese funksies of rolle ervaar, soos 'n posman, polisieman, verpleegster. Aldus Schutz:

I am always expecting others to behave in a definite way, whether it be postal employees, someone I am paying, or the police. My social relationship to them consists in the fact that I interact with them... But they... never turn up as real people, merely as anonymous entities defined exhaustively by their functions. Only as bearers of these functions do they have any relevance for my social behavior (Schutz 1980:185).

Nog meer anoniem is byvoorbeeld groepe individue soos “die kabinet” of selfs “die Mafia”. Hoewel ’n mens bewus is van hierdie groepe, is dit onwaarskynlik dat die individu ooit persoonlik ’n verteenwoordiger sal ontmoet. Die hoogste vlak van anonimiteit is objektiewe betekenisstrukture, soos die reëls van Engelse grammatika, wat deur individue geskep is wat die individu nooit sal ontmoet nie. Fisiese artefakte, soos kuns of beeldhouwerk, is die hoogste vorme van anonimiteit (sien Ritzer 1992:383-384 vir ’n volledige uiteensetting van die verskillende vlakke anonimiteit).

Hoewel ’n tipifikasie se oorsprong na ’n oorspronklike subjektiewe ervaring terugherlei kan word, word die unieke eienskappe van ’n unieke individu in sy persoonlike omstandighede in die hulle-verhouding toenemend met objektiewe betekenisstrukture verplaas. Die unieke individu word ’n homogene tipe, ’n ideëeltipe, verteenwoordigend van niemand in besonder nie (Schutz 1980:184). Die ideëeltipe word deel van die individu se beskikbare voorraad sosiale kennis in terme waarvan hy die sosiale wêreld en die Ander verstaan. Daarom sal die individu selfs tydens ’n direkte ontmoeting eers op die beskikbare ideëeltipe in sy verwysingsraamwerk terugval: “This means that ideal types serve as interpretive schemes even for the world of direct experience” (Schutz 1980:185). Met ander woorde, kulturele tipifikasies determineer sosiale optrede en kan nie sonder meer deur die gedagtes of optrede van die individue in ’n hulle-verhouding verander word nie. Waar die ons-verhouding deur gedurige onderhandeling gekenmerk word, staan die hulle-verhouding vasgeanker in sy stereotipe betekenis. Selfs al ontmoet die individu ’n ideëeltipe in lewende lywe, word hy nog steeds in terme van ’n tipe gedefinieer (Schutz 1980:186). Daarom is dit dikwels so moeilik vir ’n individu om van hierdie ideëeltipiese definisie van homself te ontsnap: “The ideal type... is... without any freedom; he cannot transcend his type without ceasing to be a mere contemporary and becoming a consociate of mine in direct experience” (Schutz 1980:220).

So kan verduidelik word hoe die wit Suid-Afrikaner se “tipiese” ervaring van ’n swarte stereotiep bly, selfs al word ’n unieke individu ontmoet wat nie aan die tipifikasie voldoen nie. Dieselfde geld vir wittes se tipifikasie van die ANC as ’n terroriste- of kommunistiese organisasie: voor die party se ontbanning was dit feitlik onmoontlik om die “ANC” direk te ervaar.

3.2.6 Tipifikasie van die Ander

Die objektiewe betekenis van groeplidmaatskap is die betekenis wat ’n buitestaander, of in dié geval die in-groep, aan die groep gee wanneer daar na “hulle” verwys word: “In objective interpretation the notion of the group is a conceptual construct of the outsider” (Schutz 1976:254-255). In die Suid-Afrikaanse konteks het “hulle” tot so ’n vlak van anonimiteit ontwikkel dat die “tipiese swarte” feitlik onafhanklik staan van enige unieke individu wat ’n lid van die in-groep dalk kon teëkom. Wanneer anonimiteit ten volle bereik is en die subjektiewe persoon tipe met ’n objektiewe “course-of-action”-tipe verplaas word, verdwyn die verskille tussen individue en kan daar verwys word na die tipiese optrede van “wie ookal” (Schutz 1973:18, eie vertaling):

It is characteristic of all the dimensions of the social world other than the face-to-face relation that I cannot grasp my fellow-men as unique individuals but only experience their typical behavior, their typical patterns of motives and attitudes in increasing anonymity (Schutz 1973:318).

Solank as wat hierdie kloof van anonimiteit voortbestaan, is daar min of geen kans vir die opneem van die persepsies en motiverings van die buite-groep in die verwysingsraamwerk van die in-groep nie. Intendeel, volgens Schutz (1976:246) bly die maniere en leefwyse van die buite-groep onverstaanbaar vir die in-groep. In die meeste gevalle word die buite-groep se verwysingsraamwerk in elk geval as minderwaardig en ondergeskik beskou. Die gevolge van hierdie stereotiperings van die Ander kan verreikende gevolge hê:

...the in-group feels itself frequently misunderstood by the out-group; such failure to understand its ways of life, so the in-group feels, must be rooted in hostile prejudices or in bad faith, since the truths held by the in-group are “matters of course”, self-evident and, therefore, understandable by any human being. This feeling may lead to a partial shift of the system of relevances prevailing within the in-group, namely by originating a solidarity of resistance against outside criticism. The out-group is then looked at with repugnance, disgust, aversion, antipathy, hatred or fear... a vicious circle is thus set up because the out-group, by the changed reaction of the in-group, is fortified in its interpretation of the traits of the in-group as highly detestable (Schutz 1976:246-247).

Fourie (1991:2) voer aan dat die Suid-Afrikaanse media in die 1990's steeds in metafore van “geweld en apartheid” gekommunikeer het, ten spyte van die pogings om 'n nuwe Suid-Afrika tot stand te bring. Die taal van die massamedia was “vasgevang in die binêre opposisies van apartheid: ons/hulle”. Dit was makliker vir koerante om lesers met gekykte metafore en stereotipes te bereik. Sodoende is die ANC as vyand nommer een en swartes as “barbaars” beskryf (Fourie 1991:4, 5).

Later in die hoofstuk gaan gekyk word na die bestaande tipifikasie van die Ander soos blyk uit 'n historiese oorsig van die Afrikaner se geskiedenis in Suid-Afrika.

3.2.7 Tipifikasie van die Self

Die ideëeltypiese definiëring van die Ander het 'n bepalende invloed op die individuele definisie van homself en hoe hy gaan optree. Deur die Ander se rol vooraf te definieer, neem die individu self 'n voorafgedefinieerde rol in verhouding tot die Ander aan: “In typifying the Other's behavior I am typifying my own, which is interrelated with his, transforming myself into a passenger, consumer, taxpayer, reader, bystander etc” (Schutz 1973:19).

Die fragmentering van die self in tipiese rolle kan moontlik verduidelik hoe die Afrikaner homself 'n Christen kon noem in sy een rol, terwyl hy in terme van sy ander rol homself as die meerdere van die swarte geag en so opgetree het. Dit verduidelik hoe baie Afrikaners se persoonlikheid en manier van praat letterlik verander die oomblik as hulle met 'n swarte begin praat (asof hulle met 'n kind praat).

Dieselfde geld vir swartes wat dikwels besef hulle gaan net iets regkry as hulle die “asseblief-my-baas”-houding in verhouding tot wittes inneem.

In hierdie studie word aangevoer dat die deursnee wit Suid-Afrikaner se persepsie van swartes ten tye van die analise hoofsaaklik gegrond is op tipifikasies en bitter min op direkte ervaring. Wanneer daar wel direkte kontak plaasgevind het, is die tipifikasie óf bevestig óf bevraagteken. Die mate waartoe die bestaande tipifikasie bevraagteken word, is direk afhanklik van die belang wat die betrokke persoon by die aangeleentheid het. Met ander woorde, terwyl wit Suid-Afrikaners “in beheer” van die land en die regering was, het hulle nie ’n direkte belang daarby gehad om die tipifikasie van die “tipiese” swarte aan te pas nie. Die situasie het egter heeltemal verander ná 1990 met die ontbanning van die ANC, en veral met die inhuldiging van Nelson Mandela as Staatspresident in 1994. Skielik het dit vir wittes belangriker geword om hul tipifikasie van swartes ten minste te hersien of te herevalueer vanweë die relevantheid van die nuwe sosiaal-politieke en ekonomiese omstandighede.

Vervolgens ’n kernagtige oorsig van Afrikanernasionalisme ten einde gestalte te gee aan die moontlike tipifikasies in die Afrikaner se voorraad sosiale kennis.

3.3 Die algemene leefwêreld van die Afrikaner

Die historiese ontwikkeling van Afrikanernasionalisme sedert die jare veertig is relevant omdat dit in groot mate die deursnee wit Afrikaner se enigste verwysingsraamwerk was. Die doel van die oorsig is nie ’n omvattende verduideliking van Afrikanernasionalisme nie; dit poog eerder om te bepaal hoe en wanneer sekere kenniselemente (uiteindelik geobjektiveer as tipifikasies) in die Afrikaner se voorraad sosiale kennis opgeneem is. Die bespreking is essensieel ten einde aan ’n verdere vereiste van die fenomenologie te voldoen, naamlik dat die navorser in die leefwêreld van sy respondente moet deel ten einde hul konstruksie van die werklikheid te verstaan (Jansen 1989:62-63).

3.3.1 Vorming van die Afrikaner se voorraad sosiale kennis

Alhoewel die navorser self 'n Afrikaanssprekende Suid-Afrikaner is, was dit nodig om addisionele leeswerk te doen ten einde die gedeelde voorraad sosiale kennis in perspektief te kan plaas. In dié opsig kan van die kritiek teen die fenomenologie oorkom word deur seker te maak dat die navorser 'n grondige kennis van die kulturele en politieke geskiedenis van 'n groep het voordat gepoog word om daardie groep se werklikheid te verstaan.

3.3.1.1 Afrikanernasionalisme

Die eerste tekens van 'n eiesoortige Afrikanernasionalisme kan teruggespoor word na die Britse anneksasie van Transvaal in 1877. Voorheen was Afrikaners wyd verspreid in aparte groepe en relatief magteloos. Latere historiese gebeure soos die Anglo-Boereoorlog, Britse onderdrukking en die konsentrasiekampe, Unie-wording in 1910 en die mislukte Rebelleie teen Suid-Afrika se deelname aan die Eerste Wêreldoorlog in 1914, het alles tot 'n sterker Afrikaner-sentiment gelei (Kenney 1991:66).

Afrikanernasionalisme het aanvanklik meer op kulturele as op politieke vlak gegroei in die stryd om Afrikaans as taal gevestig te kry. Verskeie Afrikaner-kultuurorganisasies het doelgerig georganiseer om 'n eie en unieke Afrikanerkultuur, -taal en -tradisies te vestig. Hierdie bewegings se *raison d'être* was om duidelike skeidslyne tussen die Afrikaner en ander groepe te trek. Volgens Kenney (1991:91) het die benadering polities sin gemaak: Afrikaners was teen 1948 die meerderheid van die Suid-Afrikaanse bevolking (swartes uitgesluit). Die NP sou maklik 'n oorwinning kon behaal én behou indien hulle alle Afrikaners kon oortuig om vir hulle te stem.

Die nuwe Afrikaneridentiteit was gebaseer op 'n inherente rassemeerderwaardigheid en 'n diepgewortelde haat jeens die Britte (Kenney 1991:100). Die gemiddelde wit Suid-Afrikaner se persepsie van swartes het tot die Tweede Wêreldoorlog nie veel van dié van die Westerse wêreld verskil nie. Volgens Mervis (1989:30-31) was die term rassisme destyds beperk tot gevoelens tussen die Afrikaanse en Engelse bevolkingsgroepe, en het dit niks met kleurvooroordeel te doene gehad nie. Kenney

(1991:6-7) bevraagteken ook die mite dat die NP met hul bewindsoorname in 1948 apartheid ingestel het. Die fondament van apartheid is reeds gelê met Unie-wording in 1910: die beginsel van wit oorheersing is nooit deur enige groep, liberaal of konserwatief, bevraagteken nie. Die enigste verskil tussen die nuwe NP en hul voorgangers was hoe wit oorheersing in die praktyk toegepas is.¹³

Die tradisionele stryd tussen Boer en Brit het mettertyd vervaag met die toenemende verstedeliking van die Afrikaner en die opheffing van die armblanke in die jare dertig en veertig (De Klerk 1975:90-91, 193).¹⁴ In hierdie tydperk het die Afrikaner voor 'n nuwe "gevaar" te staan gekom: die oorweldigende opkoms van 'n swart proletariaat en gepaardgaande swart nasionalisme in die stede, afkomstig vanuit Afrika.¹⁵ In 1957 word Ghana die eerste kolonie in Afrika om onafhanklikheid van sy koloniale heersers te verkry. Die dekolonisasie van Afrika het egter nie oral goeie voorbeelde nagelaat nie. Die onafhanklikwording van die Kongo in 1960 het katastrofale gevolge gehad in die vorm van menseslagtings en die paniekbevange vlugtogte van wit setlaars. Waar Afrikaners vroeër hul eie unieke identiteit beskerm het, het dit nou verander in die beskerming van die belange van alle wit Suid-Afrikaners in 'n land waar hulle skaars 'n vyfde van 'n totale bevolking van 16 miljoen mense was (L'Ange 2005:150, 158; Kenney 1991:108-109, 156-157). Binne Suid-Afrika het die Sharpeville-onluste in 1960 wit Suid-Afrikaners laat besef hulle sit op 'n etniese tydbom – en daarvoor het hulle 'n sterk regering nodig gehad (Kenney 1991:158). Die jaar 1959 was 'n waterskeidingsjaar vir die NP se apartheidsbeleid: Verwoerd het die vestiging van aparte tuislande aangekondig waar swartes hulself op 'n "gelyke maar afsonderlike wyse" kon ontwikkel:

Met ander woorde, gelyke regte is die eis om Suid-Afrika eindelijk te oorheers. Hulle sal, as hulle gelyke regte kry op 'n gemeenskaplike rol, al meer en meer die hele Suid-Afrika wil en kan oorheers. Dit is die onvermydelike en onverbiddelike end van daardie rigting... So sien die Nasionale Party dit met al sy gevare. Daarom sê ons aan die volk van Suid-Afrika dat jy nie kan

¹³ Die Nasionale Party het in die jare veertig eerder in opstand gekom teen die *laissez-faire* houding van Smuts se Verenigde Party ten opsigte van die invloed van swartes na die stede. Die beginsels van afsonderlike ontwikkeling of segregasie was dus reeds geruime tyd vasgelê (Kenney 1991:30-31).

¹⁴ Teen die draai van die eeu het slegs tien persent van alle Afrikaners in die stede gebly. Teen 1970 was slegs 12% nog op die platteland woonagtig (De Klerk 1975:193).

¹⁵ Die Europese bevolking in die vyf grootste stede het van 1910 tot 1959 met 296% toegeneem, en die swart bevolking met 682%, dit teenoor 'n algemene bevolkingsgroei van slegs 145% (Pelzer 1966:XLVI).

regeer sonder rekening te hou met die strominge in die wêreld en in Afrika nie. Jy moet daarmee rekening hou. Die beleid moet daarmee rekening hou. En jy kan daarmee rekening hou met behoud van jou blanke landsbestuur as jy in die rigting van skeiding beweeg – skeiding op politieke gebied in elk geval (Verwoerd 1959:65-66).

Wit Suid-Afrika se antwoord op die swart gevaar was die opkoms van 'n viriele Afrikanernasionalisme, gebaseer op Europese meerderwaardigheid, 'n sterk volksgevoel, godsdienstig aangevuur en gefundeer. Die Afrikaner-intelligentsia het eenvoudig hul volks- en rassebeskouing op die vooroorlogse beskouing van ras en die opkoms van nasionalisme in Europa gebaseer. Volgens De Klerk (1975:114, 117) was die Afrikaner-intelligentsia die produk van 'n nuwe, meer welaf, Afrikaner-burgerstand wat mettertyd in die stede hul voete gevind het. Hulle het gewerk aan die idee van 'n nuwe politieke orde in Suid-Afrika, vry van die oorblywende simbole van Britse heerskappy, en 'n radikale herdefiniëring en oplossing van die rassevraagstuk. 'n Nuwe politieke antwoord op 'n veranderende wêreld is verder versterk deur die Britse eerste minister, Harold Macmillan, se winde van verandering-toespraak op 3 Februarie 1960. Brittanje se distansiëring van die Suid-Afrikaanse regering en sy apartheidsbeleid het veral Engelssprekende Suid-Afrikaners laat voel dat Brittanje hulle versak en aan hul eie lot in Afrika agtergelaat het. In sy repliek op Macmillan se toespraak het Verwoerd die heersende wêreldbeskouing van die witman in Afrika as volg saamgevat:

The tendency in Africa for nations to become independent and, at the same time, the need to do justice to all, does not only mean being just to the black man of Africa but also being just to the white man of Africa. We call ourselves Europeans but actually we represent the white man of Africa... We also see ourselves as part of the white world, a true white state in Africa, notwithstanding the possibility of granting a full future to the black man in our midst (Verwoerd, quoted in *The Cape Times*, 3 February 1960, aangehaal in Kenney 1991:134).

Met hierdie benadering het Verwoerd daarin geslaag om bo party-politieke belange uit te styg en is hy toenemend as die kampvegter vir wittes se teenwoordigheid in Afrika beskou (Kenney 1991:135). Afrikanernasionalisme het begin verander in 'n wit nasionalisme oor taalgrense heen (Van Jaarsveld 1985:27). Afrikanernasionalisme vóór en ná 1940 kan as volg in tabelvorm opgesom word:

<i>Afrikaner voor 1940</i>	<i>Afrikaner ná 1940</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Unieke Afrikanerkultuur, -taal en – tradisies. • Inherente rassemeerderwaardigheid. • Diepgewortelde haat tov die Britte. 	<ul style="list-style-type: none"> • Nuwe, meer welaf en verstedelike Afrikaner-intelligentsia. • Wit nasionalisme oor taalgrense heen. • Beskerming van wittes se belange in swart Afrika.

Tabel 3: Opsomming van Afrikanernasionalisme vóór en ná 1940.

Voordat Afrikanernasionalisme, en in die besonder tipifikasie van die Self, bespreek word, word die Afrikaner (as die in-groep) se tipifikasie van die Ander bespreek. Daarna sal dit duidelik word hoe die Afrikaner se selftipifikasie in ’n groot mate bepaal is deur sy tipifikasie van die Ander.

3.3.1.2 Tipifikasie van die Ander

Volgens die historikus, F.A. van Jaarsveld, was die Voortrekkers se persepsie van swartes oor die algemeen negatief - swartes is as “wreedaardig, roofsuigtig, moordlustig en verraderlik” beskryf (1985:17). Boonop het God dit so gewil dat Gam se nageslag vir ewig “vervloekt zijn” – daarom sal swartes altyd waterdraers en houtkappers bly (Van Jaarsveld 1985:21).¹⁶ Teen die 1940’s het hierdie negatiewe beeld van swartes nie veel verander nie. Intendeel. Volgens die Afrikaanse digter en predikant, J.D. du Toit (alias Totius, 1877-1953), in ’n referaat tydens ’n Volkskongres: “En nou kom ons na ons swart wêrelddeel waar die mees algemene barbaarsheid sy hoogste triomfe gevier het” (1944:11). Hy dra die gedig *Die Gees van Donker Afrika* voor, waarin die “bose gees” van ons “verdonkerde wêrelddeel” aan die woord gestel word:

Ek weet van Gam en van sy snode daad,
Hoe hom die vloek van Noag, stap vir stap,
Verskrik het én al sy nakoomlinskapp –
’n vaderlike vloek brand vroeg en laat.

Met hierdie vloek versterk het ek gegaan

¹⁶ In 1909 sê J.P.G. Steyn in die Vrystaatse Parlement “Providence has provided that he [die nie-blanke] should remain a drawer of water and a hewer of wood” en ene J.J. Ferreira in 1895 in die Transvaal dat “Gams zonen vervloekt zijn. Hier in deze wereldt heeft de Heer dit verschil gemaakt en wie zal het veranderen?” (aangehaal in Van Jaarsveld 1985:21).

na Afrika, die onbekende land,
 en dit verskrik met eewge moord en brand,
 met ramp en plaag tot waar die Stormkaap staan.

Die res van die gedig wemel van woorde soos “versonke ras” en “verworde kreatuur” met verwysing na die San, en die “swart reus” van Afrika wat “sal deurboor wie hom in ootmoed tart” (Du Toit 1944:11). Hy herinner die gehoor aan die wysheid van ’n Duitse geleerde: “Afrika is ’n swart moeras. Pasop! Wie daarin trap, word deur die moeras verswelg!” (Du Toit 1944:11).

In 1945 en 1947 verskyn twee boeke wat as die intellektuele grondslag van latere apartheid beskou word. Geoff Cronjé, ’n professor in sosiologie aan die Universiteit van Pretoria, skryf *’n Tuiste vir die Nageslag* (1945) en in 1947 publiseer Cronjé, Wim Nicol en E.P. Groenewald *Regverdigte Rasse-Apartheid*.

In *’n Tuiste vir die Nageslag* wy Cronjé ’n hele afdeling aan die biologiese verskille tussen die rasse (1945:28-31) en lewer hy die wetenskaplike onderbou wat die intellektuele minderwaardigheid van die swartmens “bewys” (1945:11-20). Die verskille tussen die twee groepe is direk teenstrydig en onversoenbaar, byvoorbeeld “wit” teenoor “swart”, “blond” teenoor “donker”, “eerlik” teenoor “diefagtig”, en “arbeidsaam” teenoor “lui” (Cronjé 1945:75).

Die kern van wittes se rasgebaseerde nasionalisme was die aanname dat die verskillende rasse onverenigbaar is weens die minderwaardigheid van die swart ras (Thompson 1985:104, 41). Cronjé (1945:168-183) regverdig die noodsaaklikheid van algehele rasseseiding op grond van verskeie vrese vir die voortbestaan van die blanke ras in Suider-Afrika. Hy noem die volgende: die gevaar van verbastering; die vernieling van die “vaderlandse bodem” deur die swartes; die benadeling van die volksgesondheid; die verlaging van die sedelike en kulturele peil; die beskadiging van (blanke) eiendom (deur swartes); die verhoging van blankes se ekonomiese verantwoordelikheid ten opsigte van swartmense; die skepping van ’n nie-blanke front; en, laastens, die bedreiging van die kommunisme.

In die bogaande lys word by uitstek aandag geskenk aan die gevare van die totale verbastering van die blanke ras, ’n “mengelmoes-samelewing” wat uiteindelik tot ’n

“mengelmoes-ras” sal lei (Cronjé 1945:49). So skryf Cronjé (1945:71) van die “gesaghebbende en oortuigende bewys dat bloedvermenging tussen die wit en swart rasse in Suid-Afrika in biologiese opsig nadelig is en mense materiaal oplewer wat liggaamlik en geestelik minderwaardig is vergeleke met die gehalte van die Europese ras”. Daarom sal algehele gelykstelling in Suid-Afrika nooit werk nie, maar tot die “algehele uitbastering van die Europese ras in Suid-Afrika” lei (Cronjé 1945:40).

Die Nobelpryswenner, J.M. Coetzee, beskryf Cronjé as een van die belangrikste formuleerders van die apartheidsbeleid. Volgens Coetzee (1991:2) kan apartheid slegs tot ’n beperkte mate empiries van buite af bestudeer word. Dit is nodig om tot in die hart van apartheid deur te dring deur die “uit-die-hart-geskryfde woorde” (*heart-speech*) van outobiografieë of belydenis van iemand soos Cronjé te bestudeer. Meer nog, Coetzee (1991:3) is gemoeid met die vraag hoe irrasionele denke (soos dié van Cronjé) uiteindelik in die sosiale liggaam versprei en ’n geïntegreerde deel van geskiedskrywing geword het. Volgens Coetzee (1991:18) wys Cronjé se werk dat apartheid, in al sy manifestasies (aparte woongebiede, aparte geriewe, werkreservering, hervestiging van mense), in der waarheid ’n teenreaksie op begeerte was. Enige vorm van begeerte tussen wit en swart moes op alle moontlike vlakke verhoed word ten einde verbastering, of ’n mengelmoes-samelewing, te verhoed. Verbastering, of bloedvermenging, was nie net kontra die Afrikanervolk nie, dit was ook kontra God se wil (Coetzee 1991:6-13).

Hierdie argument is later gebruik vir die regverdiging van algehele apartheid, en nie net segregasie op grond van woongebiede nie. Algehele rassessekering word geregverdig en bepleit ter wille van die handhawing van bestaande rasse-verskille, die beskerming van bloedsuiwerheid en die uitskakeling van enige verdere rassevermenging. In teenstelling met segregasie, was apartheid ’n stelselmatige en omvattende beleid wat die rasseprobleem vir eens en vir altyd sou moes oplos om sodoende ’n tuiste vir die nageslag te verseker (Cronjé 1945:117). In 1960 sê die destydse Minister van Bantoe-Administrasie en Ontwikkeling, M.D.C. de Wet Nel: “Apartheid is die enigste beleid wat kan verhoed dat die grootskaalse en langdurige kontak tussen twee andersoortige kultuurgroepe binne dieselfde geo-politieke eenheid tot ’n mengelmoes-samelewing kan lei” (Nel 1960:173).

Cronjé was deeglik bewus daarvan dat die blankes nie vir altyd op grond van blanke meerderwaardigheid of baasskap in beheer kon wees nie. Die alternatief, gelykstelling, sou egter tot die verbastering en uiteindelijke verdwyning van die blanke ras lei. Die ideale oplossing was die algehele skeiding van die onderskeie rasse-groepe en die geleentheid vir elkeen om binne sy eie soewereine kring te regeer (Cronjé, Nicol & Groenewald 1947:148-155):

Die Boerenasie wil in Suid-Afrika vir die witman 'n vaderland verseker wat tot in lengte van dae 'n tuiste vir die nageslag sal wees, maar hy gun ook vir die naturelle en kleurlinge aparte tuistes, waar hulle langs eie weg en uit eie krag tot 'n eie nasieskap kan ontwikkel en 'n eie kultuur kan skep en 'n eie bydrae kan lewer (Cronjé 1945:25).

Die voorafgaande is as die enigste en blywende oplossing van Suid-Afrika se rasseprobleem beskou.¹⁷

Hierdie beleid het in direkte teenstelling gestaan met Jan Smuts se holistiese beleid (Olivier 1985:16). So beskryf dr. Nico Smith die verskil tussen die twee benaderings in 1985:

...Want die NG Kerk het al vóór 1948 so dikwels vir Smuts-hulle gevra om wetgewing te maak vir afsonderlike skole en afsonderlike universiteite, afsonderlike woongebiede, 'n wet teen gemengde huwelike, al die dinge. En Smuts het gesê hy sal nooit so iets doen nie, want jy sal die samelewing versteur; jy moet die samelewing laat dat mense hulle eie wyse van lewe met mekaar uitwerk, mekaar op 'n spontane wyse leer ken, verstaan, en hulle eie manier van optrede teenoor mekaar uitwerk. Maar as jy die samelewing manipuleer... in die sin dat jy hom *engineer*, 'n bloudruk uitwerk, en mense forseer in die bloudruk in, omskep jy daardie samelewing in 'n totale chaos (Smith in Olivier 1985:16-17).

Nóg 'n verligte stem in die jare dertig, toe Afrikanernasionalisme op sy vurigste was, was dié van N.P. van Wyk Louw. In *Lojale Verset* (1939) bepleit Louw 'n meer ondersoekende houding onder Afrikaners en in *Liberale Nasionalisme* (1958) spoor hy Afrikanerjoernaliste aan om die politieke konvensies van die Afrikaner te

¹⁷ Sien ook H.J.J.M. van der Merwe (1961) se boek *Segregeer of sterf. 'n Diepdringende beligting van ons blank-nie-blank-verhoudinge teen die agtergrondsituasie van kontak, integrasie en/of segregasie van die kleurgroepe*, waarin hy algehele segregasie bepleit.

bevraagteken (Mouton 2002:20, 34). Volgens Louw moes die stryd om Afrikaners se oorlewing op 'n morele grondslag gevoer word:

...wanneer 'n groot deel van ons volk in die gevaar sou kom om te meen dat ons nie *in geregtigheid* met ons medevolke in Suid-Afrika hoof saam te leef nie: sou kon meen dat *blote voortbestaan* die hoofsaak is, nie regverdige bestaan nie... Ek glo dat op 'n vreemde manier dit die krisis is waaruit 'n volk herbore, jonk, skeppend, te voorskyn kom, hierdie “donker nag van die siel” waarin hy gesê het: Ek sal liever ondergaan as deur ongeregtigheid bly voortbestaan... Hoe kan 'n klein volk lank bly voortbestaan, as hy iets haatliks en iets boos is vir die beste binne – of buite – hom? (Louw 1958:58, 63).¹⁸

Volgens Mouton (2002:34) het Afrikanerjoernaliste soos Piet Cillié en Schalk Pienaar Louw se filosofie van lojale verzet en die oop gesprek in die jare sestig in hul joernalistiek begin toepas. Cillié en Pienaar het begin om van binne Afrikanergeleedere hul mede-Afrikaners te oortuig dat apartheid meer moet wees as aparte toiletgeriewe, poskantoortoonbanke en goedkoop swart arbeid (sogenaamde klein apartheid). Die Afrikaner se toekoms kan nie sonder die samewerking en instemming van swartes bewerkstellig word nie. Hoewel meer verligte en kritiese Afrikaners die kleinlikheid van klein apartheid veroordeel het, het min sover gegaan om die immoraliteit van groot apartheid te bevraagteken.

Die Afrikaner se tipifikasie van die Ander vóór 1940 kan as volg in tabelvorm voorgestel word. Daarna word gekyk na die vorming van die Afrikaner se tipifikasie van die Self:

¹⁸ Nie 'n enkele regeringslid of minister het in 1970 Louw se begrafnis bygewoon nie (Giliomee 2003:555).

<i>Tipifikasie van die Ander (swartes)voor 1940</i>	
<i>Negatiewe tipifikasies</i>	<i>Positiewe tipifikasies</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Wreeddaardig, roofsugtig, moordlustig, verraderlik. • Waterdraers en houtkappers. • Gam se nageslag. • Intellektueel minderwaardig. • Swart, donker, diefagtig en lui. • Gevaar van verbastering en 'n mengelmoes samelewing. • Vernieling van die vaderlandse bodem en beskadiging van (blanke) eiendom. • Benadeling van die volksgesondheid. • Verlaging van die sedelike en kulturele peil. • Verhoging van blankes se ekonomiese verantwoordelikheid teenoor swartes. • Bedreiging van die kommunisme. • Afrika as 'n swart moeras, die swart reus van Afrika. 	<ul style="list-style-type: none"> • Smuts se holisme. • Van Wyk Louw se lojale verset teen ongeregtheid. • Kritiek teen klein apartheid.

Tabel 4: Opsomming van die Afrikaner se tipifikasie van die Ander voor 1940.

3.3.1.3 Tipifikasie van die Self

Wat is 'n regte Afrikaner? Tot die jare sestig was 'n goeie Afrikanernasionalis iemand wat die Nasionale Party en sy leiers ten volle ondersteun het (Mouton 2002:35). Reeds in 1877 word Afrikanerskap as volg beskryf: “Daar is Afrikaners met Engelse harte. En daar is Afrikaners met Hollandse harte. En dan is daar Afrikaners met Afrikaanse harte. Die laaste noem ons die regte Afrikaners” (in Van Jaarsveld 1985:18).

Volgens Van Jaarsveld (1985:19) was nasionalisme in die Afrikaner se lewens- en wêreldbeskouing ingebou as 'n soort instinktiewe meganisme om te verhoed dat hulle deur die Engelse geabsorbeer word, net soos die Afrikaner se vrees vir gelykstelling en bloedvermenging met swartes hulle vrees van absorpsie in laasgenoemde moes vrywaar. 'n Belangrike aspek van dié soort nasionalisme was die teologiese begroning en regverdiging daarvan, as sou dit God se wil wees dat volkere apart moet leef en dat Hy dit seën. Afrikanerwees was sinoniem met Christenwees, vandaar die veelseggende beskrywende term, Afrikaner Christelik-nasionaal. In

Afrika het Afrikaners se Christenskap op twee wyses gemanifesteer: a) as die uitverkore volk met 'n roeping en b) in terme van wittes se voorgedyskap van swartes. Teen die laat jare sestig word die voorafgaande beskrywing van 'n regte Afrikaner al hoe meer bevraagteken.

a) Afrikaner Christelik-nasionaal: uitverkore volk met 'n roeping

In die jare dertig het jong Afrikaanse akademici, besig met navorsing aan Europese en veral Duitse universiteite, onder die indruk gekom van die Duitsers se opstaan uit die vernedering van nederlaag en ekonomiese depressie na die Eerste Wêreldoorlog en die triomfantlike hergeboorte van nasionale trots, van die “glorieryke nuwe *Reich* wat 'n duisend jaar sal staan” (Sparks 1995:148 – eie vertaling).¹⁹

Afrikaners is veral beïndruk deur die nuwe idees in Europa oor die heilige reg van elke volk op 'n aparte bestaan – veral Abraham Kuyper se teologie van soewereiniteit in eie kring en die pluriformiteit van die skepping. Die basiese argument was as volg: “God het 'n groot verskeidenheid in Sy skepping ingebou, en dat dit eintlik die wonder en rykdom van die skepping is. Dit sluit die verskeidenheid van die skepping in, en daarom moet ook mense afsonderlik bly” (Smith in Olivier 1985:17). Hierdie beskouings het Afrikaners soos 'n handskoen gepas. Die teologiese en politieke stroom sou uiteindelik inmekaar vloei tot 'n spesifieke lewens- en wêreldbeskouing, 'n lewensfilosofie, gebaseer op die fundamentele konsep van die volk as die hoogste uitdrukking van menslike potensiaal (Sparks 1995:149).²⁰

In Afrikanernasionalisme kom die volk in alle gevalle eerste. Die individu kan net ten volle mens wees in en deur die volk. Ten tweede is die gevoel van nasionalisme nie 'n uiting afkomstig van die individu self nie, maar eerder 'n ideaal, 'n beginsel, waarvolgens die individu homself moet laat lei. Die individu word inderwaarheid 'n “dienskneg” van die nasionalisme (Diederichs

¹⁹ Vier bekende Afrikaanse akademici het in Duitsland gaan studeer: Nico Diederichs, Geoff Cronjé, Piet Meyer en Hendrik Verwoerd (Sparks 1995:163).

²⁰ Sien ook Sparks (1995:155-161) vir 'n bespreking van Kuyper se invloed op amptelike kerkbeleid in Suid-Afrika.

1936:11-12). Die rol van die individu in 'n volk word deur Diederichs beskryf:

...die mens is nie net 'n sosiale wese nie; hy is ook 'n nasionale wese. Die mens is nie net geroepe om lid van 'n gemeenskap te wees nie, maar hy is ook en veral geroepe om lid van 'n nasie te wees. En sonder die opheffende, veredelende en verrykende invloed van hierdie hoogste omvattende eenheid wat ons nasie noem, kan die mens nooit die volle hoogte van mens-wees bereik nie. Eers deur sy toewyding tot, sy liefde vir en sy diens aan die nasie kan die mens kom tot die alsydige en harmoniese ontwikkeling van sy volle persoonlikheid. Eers in die nasie as die totaalste, omvattendste menslike gemeenskap kan die mens homself ten volle verwesenlik. Die nasie is die vervulling van die individuele lewe (Diederichs 1936:17-18).

Aan die idee van nasionalisme word 'n dieper geestelike en godsdienstige dimensie gegee:

Nasionalisme is noodwendig godsdienstig omdat dit elke nasie beskou as maagsel van die Hoogste Skepper, bestemd om 'n roeping te vervul en 'n deel by te dra tot verwesenliking van die God-bepaalde doel van die heelal.... Meewerk tot vervulling van die nasie-roeping is meewerk tot verwesenliking van die plan van God. Diens aan my nasie is dus deel van my diens aan God (Diederichs 1936:63).

Dié vermenging van godsdiens en politiek sou 'n paar jare later lei tot uitlatings soos die volgende: “Die Afrikaner glo dat dit die wil van God is dat daar 'n verskeidenheid van rasse en volke sal wees en dat dit dus gehoorsaamheid aan die wil van God is om daardie verskeidenheid te eerbiedig en te handhaaf” (Cronjé 1945:10).²¹ Aansluitend daartoe het prof. J.C. van Rooy in 'n toespraak op Stellenbosch in 1944 die geroepenheid van die Afrikanervolk beklemtoon:

²¹ Let op die volgende Bybelverse wat gereeld ter regverdiging van die apartheidsbeleid aangehaal is: **Deut. 32:8** – Toe die Allerhoogste vir die nasies hulle besittings gegee het, toe Hy die mense in volke opgedeel het, het Hy vir hulle hulle grense bepaal, soveel as wat daar Israëliete is. En **Hand. 17:26** – Uit een mens het hy al die nasies gemaak. Hy het hulle gemaak om oor die hele aarde te woon. Hy het bepaal hoe lank hulle sal bestaan en waar hulle sal woon. Asook **Gen. 11:5-8** – Die Here het afgekom om te kyk na die stad en die toring wat die mense vir hulle gebou het, en toe sê Hy: ‘Hier is hulle een volk en almal het een taal. Hulle het nog maar net begin om iets te doen. Hierna sal niks wat hulle beplan vir hulle onmoontlik wees nie. Kom laat Ons afgaan en verwarring bring in hulle taal, sodat die een nie die ander verstaan nie.’ Die Here het hulle toe van daar af verstrooi oor die hele aarde, en hulle het opgehou met die bou van die stad.

In elke volk ter wêreld is daar 'n Godsgedagte beliggaam en dit is die taak van elke volk om daardie gedagte uit te bou en te volvoer. So het God die Afrikanervolk geskep met 'n eie taal, 'n eie lewensfilosofie en 'n eie geskiedenis en tradisie om naamlik hier in die suidhoek van Afrika 'n bepaalde roeping en bestemming te vervul. Alles wat ons eie is, moet ons handhaaf en uitbou. Ons moet glo dat God ons geroep het om hier dienaars te wees van Sy geregtigheid. Ons moet die pad bewandel van geloofsgehoorsaamheid. Wanneer daar by die volk 'n deeglike besef is van sy roeping, sal dit nie ontbreek aan ondernemingsgees en deursettingsvermoë nie en sal hy sy kragte verenig, sal daar geen tweespalt meer wees nie en sal hy berge kan versit in die uitvoering van 'n godgegewe taak (Anon 1944:2).

Die blanke se koms na die suidpunt van Afrika is deur God gewil om 'n einde aan die “donker eeue” te maak (Du Toit 1944:11). Die boerenasie is 'n “nuwe tipe, ontstaan uit 'n wonderbare samevloeiing van bloed” wat “klop aan die donker poort”:

Ek is die Trekker met my wa,
die wit kind van groot Afrika.
Ek is geen vreemde uit vreemde hoek,
wat hier na goud en roofgoed soek.
Ek kom my ryke erf'nis vra,
ek kom dit soek en speur dit ná
As erfseun van my Afrika
(Du Toit 1944:11).

Omdat die Afrikanervolk 'n Godgewilde skepping is, het God ook 'n bepaalde doel met hierdie volkie aan die suidpunt van Afrika. Aldus Diederichs vroeër: “God werk nie net deur mense nie, maar ook deur nasies aan elkeen waarvan Hy 'n besondere roeping toevertrou het, 'n besondere taak opgelê het wat vervul moet word as deel van Sy voorsienige plan met die skeppingsgeheel” (Diederichs 1936:23-24). Wat sou God se doel met die Afrikanervolk wees? In die woorde van Verwoerd tydens 'n feestoespraak by Bloedrivier op 16 Desember 1958:

Perhaps it was meant for us to have been planted here at the southern point within the crisis area so that from this resistance group might emanate the victory whereby all that has been built up since the days of Christ may be maintained for the good of all mankind (Pelzer 1966:211).

Volgens Sparks (1995:153-154) word die idee van die geroepenheid van die Afrikanervolk nou gekombineer met die vroeëre idee van hul “uitverkorenheid”²²:

In the new eschatology they became a volk with a divine right to exist, as a separate nation in their promised land, a nation with a special, ordained mission to separate all the other *volkere*, or races, of South Africa, so that each might develop its own nationhood according to its own cultural norms in its own apportioned sector of the country.

In die voorwoord tot *Regverdige Rasse-Apartheid* beskryf Cronjé (1947) die boek as ‘n poging om te voorsien “in die behoefte aan ‘n Christelike benadering” tot die oplossing van die rasseprobleem in Suid-Afrika. Ds. W. Nicol skryf die eerste hoofstuk onder die titel “‘n Grootse Roeping”. Die roeping sou wees om die selfbehoud van die wit bevolking teen die swart oormag te handhaaf, en dit is, aldus Nicol, ‘n “gesonde Christelike beginsel”: “Die heiligheid van die volksbestaan as ‘n skepping van God wat met ‘n bepaalde doel geskied het, dwing ons reeds om daardie bestaan te beveilig... Ons kan goeie Christene wees en tog met ‘n heilige erns vir die voortbestaan van ons ras waak” (Nicol 1947:20-21). Volgens Coetzee (1991:14) het Cronjé en Nicol daarin geslaag om ‘n morele grondslag vir apartheid te skep, naamlik die plig van die witman om as die swart Afrikaan se voog op te tree.

Bogaande siening is op verskillende maniere en in verskeie beleidstukke van veral die Afrikaanse kerke bevestig. Nicol (1947:34) verwys byvoorbeeld na die NG Kerk se Sendingbeleid:

Die tradisionele vrees by die Afrikaner vir die gelykstelling tussen swart en wit is gebore uit sy afkeer van die idee van rasse-vermenging. Die Kerk verklaar hom onomwonde teen hierdie vermenging en teen alles wat dit in die hand sal werk, maar misgun aan die ander kant die naturel en Kleurling ewemin ‘n sosiale status, so eerbaar soos hy kan bereik. Elke nasie het die reg om homself te wees en te trag om homself te ontwikkel en op te hef. Waar die Kerk hom dus teen sosiale gelykstelling in die sin van die verontagsaming van ras- en kleurverskille tussen wit en swart in die daelikse omgang verklaar, wil

²² Die idee dat alle gereformeerde gelowiges reeds uitverkies is en nie verder in onsekerheid hoef te lewe nie, is die kern van Calvinisme en die gereformeerde geloof (Nicol 1997:12).

hy sosiale differensiasie en geestelike of kulturele segregasie aanmoedig en bevorder, tot voordeel van beide seksies (Nicol 1947:34).

In *Credo van 'n Afrikaner* (1975) verwys Treurnicht na die kerklike regverdiging van apartheid. Byvoorbeeld, uit die studiestuk *Uit een Bloed* van die Gereformeerde Sinode:

Nêrens in die Ou Testament is daar enige aanduiding dat vermenging tussen individue of reste van verskillende rasse en volke sondig is nie. Gesien egter die feit dat volgens die Woord van God volkere en tale tot die einde sal bly bestaan, kan dit ook nie as sonde bestempel word as 'n ras of volk daarna streef om sy identiteit te bewaar nie, veral nie as daar geen regte van ander aangetas word nie. Trouens, dit moes as sonde beskou word as 'n volk sy volks-identiteit prysgee, daarmee sy eie roeping versaak en die gedagte van verskeidenheid geweld aandoen (Treurnicht 1975:16).

En uit die Sinode van die Kaapse NG Kerk:

Uit Deuteronomium 32.8... blyk dat die lotgevalle van die volke nie buite die wil en ingryping van God om gestaan het nie: by geleentheid het Hy aan elkeen sy eie gebied toegewys, en ons mag aanneem dat hierdie proses in die voorsienige bestel van God die gang van die geskiedenis tot by sy einde toe begelei (Treurnicht 1975:88).

Treurnicht verwys ook na die Gereformeerde Kerke se stelling dat “gebiedskeiding tussen volkere een van die wesenlike faktore is om ongewenste vermenging en die bedreiging van die volksbestaan teë te werk” (1975:88). In 1974 het die Algemene Sinode van die Nederduits Gereformeerde Kerk 'n verslag oor rasse-aangeleenthede, wat apartheid as 'n legitieme beleid gegrond op skriftuurlike gronde voorhou, aanvaar (Giliomee 2003:559).

Die konsep Afrikaner Christelik-nasionaal word in 1975 as volg beskryf:

...omdat ek glo dat God die verskillende volke positief gewil het, dat Hy dus ook die Afrikanervolk se bestaan en roepingsvervulling gewil het - dáárom is ek onbeskaamd Afrikaner! Daarom sien ek die vermaning tot beter menseverhoudinge aan die adres van my volk nie as 'n vermaning om te versleg in die ywer tot handhawing van

identiteit, of om grense neer te haal, om die Ontugwet of die Wet op Gemengde Huwelike te herroep, of groepsgebiede of tuislande af te skaf nie (Treurnicht 1975:90-91).

Die kerk het sodoende sy seën uitgespreek oor die bestaande orde as die uitdrukking van God se wil. Die staat was dus geregtig om enige opstand teen hierdie orde te onderdruk (Du Plessis 1997:16).

Die morele legitimiteit van apartheid is wel in 1960 tydens die Cottesloe-beraad in Johannesburg bevraagteken. Agt Afrikaans- en Engelstalige kerke het onder die vaandel van die Wêreldraad van Kerke bymekaargekom om die rassesituasie in Suid-Afrika te bespreek. In die daaropvolgende Cottesloe-verklaring het die kerke ooreengekom dat niemand op grond van ras uit enige kerk gehou mag word nie en dat daar geen Skriftuurlike gronde bestaan vir die verbod op huwelike oor die kleurskeidslyn nie. Daar is ook beswaar gemaak teen trekarbeid en lae lone vir swartes. Die destydse eerste minister, H.F. Verwoerd, het die verklaring as 'n direkte aanval op sy gesag beskou en alles in die stryd gewerp om die NG Kerk-afvaardiging te beswadder. Een van die afgevaardigdes, dr. Beyers Naudé, het geweier om die verklaring te repudieer en is uiteindelik uit die kerk gedryf. Die NG Kerk sou dit eers in die jare tagtig weer waag om die moraliteit van apartheid te bevraagteken (Mouton 2002:42-43). Verwoerd het op dieselfde wyse korte mette gemaak met die groep van 13 Pretoriase akademici wat in 1955 geprotesteer het teen die verwydering van Kleurlingkiesers van die gemeenskaplike kieserslys. Verwoerd het daarin geslaag om Afrikanerdom as 'n "rotsvaste eenheid" te vestig: "...'n strakke ideologiese konsensus wat geen afwyking of kritiese vraagstelling kon duld nie" (Du Toit 1983:15).

Die betrokkenheid van die kerke, veral die NG Kerk, by die armbankevraagstuk, gekombineerd later met die Bybelse begroning en regverdiging van totale apartheid, het tot die vorming van 'n "volkskerk" gelei— 'n kerk in voeling met sy mense, met 'n eiesoortige karakter (Sparks 1995:155). Tot redelik onlangs was veral die NG Kerk 'n "nasionale snit" van die volk en sy lewensbeskouing (De Klerk 1984:2, 48). Tekenend van hierdie eiesoortige karakter is die besluit van die Hervormde Kerk in Julie 1997 dat,

hoewel die kerk nie meer sy deure vir swartes kan sluit nie, dit wel 'n "volkskerk" vir Afrikaners gaan bly. Die nuwe en goedgekeurde konsepkerkorde lees as volg: "die Kerk is 'n volkskerk met 'n eie kerklike kultuur, geskiedenis, taal en tradisie wat geroepe is tot die verkondiging van die evangelie aan die Afrikanervolk en tegelyk aan alle mense" (Fourie 1997:2).

Volgens Sparks (1995:153) was die Bybelse regverdiging van apartheid die suikerpil waarmee Afrikanergelowiges hulle optrede teenoor swartes kon afsluk:

...the church's endorsement gave great impetus to the apartheid idea. It replaced the sense of guilt with a sense of mission, teaching not only that apartheid is not sinful but that it is in accordance with the laws of God. To implement it is therefore a sacred task which the Afrikaner people have been specially "called" on to perform.

Hierdie roepingsgedagte het veral uiting gevind in die idee van blanke voogdyskap.

b) Blanke voogdyskap

Die konsep van voogdyskap is een van die reste van die mitologie van rassemeerderwaardigheid: die Afrikaner was daarvan oortuig dat hy as voog van die kinderlike en intellektueel onvolwasse swarte moet optree.

Nêrens anders word die redes vir hierdie voogdyskap só duidelik uitgespel as deur die sosioloog van apartheid, Geof Cronjé (1945:20), nie: die "witman" kan voogdyskap van swartes aanvaar omdat hy 1) 'n hoër beskawingspeil verteenwoordig, 2) oor 'n hoër intellektuele begaafdheid beskik, 3) die draer van Christelike godsdiens is en 4) hy reeds die ekonomiese en staatkundige magshebber is. Blanke voogdyskap is geregverdig daar dit in die swarte se beste belang is:

Die rasegte Bantoe sien hulle heil in die regverdigende apartheidsbeleid van die Boerenasië omdat hulle besef dat alleen langs dié weg hulle ras

sal kan bly voortbestaan... Die rasegte naturelle is bereid om hulle onder die leiding en voogdyskap van die witman (sic) te stel omdat hulle besef dat dit in hul eie belang is... (Cronjé 1945:102).

Veral Cronjé (1945, 1947) verwys na die plig wat wittes as voogde van die onderontwikkelde swart bevolking het, en dat die plig deur God daargestel is:

Dit is die uitgangspunt van die Christen dat God gewil het dat daar 'n verskeidenheid van gemeenskappe en kulture sal wees en dat Hy met elke gemeenskap 'n doel het – aan elke gemeenskap 'n taak en roeping toegesê het. Die blankes as hoër ontwikkeldes, as Christene, het die taak om, met die waardering wat aan die nie-blanke gemeenskappe toekom, die minder ontwikkeldes te help en te lei sodat hulle op aarde hulle Godgegewe taak en roeping kan vervul en die beste bydrae waartoe hulle in staat is, tot die kultuur en welsyn van die mensdom kan lewer, en ook deur die bereiking van selfstandigheid en volwaardigheid, God kan verheerlik (Cronjé *et al* 1947:141-142).

Blanke voogdyskap word as't ware as 'n goddelike opdrag beskou wat “toegewyde verantwoordelikheid en leiding” vereis (Cronjé *et al* 1947:143). Tog erken Cronjé later dat “altyddurende baasskap” 'n onhoudbare en onregverdigde beleid is omdat geen gemeenskap daarop geregtig is om 'n ander vir altyd aan hom ondergeskik te laat bly nie. Die oplossing is egter nie dat die ondergeskikte groep later, wanneer dit op dieselfde vlak as die Europese ras is, dan toegang tot die verhewe kringe gegee word nie. Inteendeel, selfs op dieselfde “vlak”, moet daar nog skeiding tussen die groepe wees: “Elke menslike gemeenskap...wat die nodige ontwikkelingspeil bereik het, het 'n onvervreembare reg op selfbeskikking” (Cronjé *et al* 1947:148, 149).

Ten spyte van hierdie baie sterk en eenvormige beeld van die Afrikaner en Afrikanernasionalisme, kan verskille in hierdie beeld tot die vroeë 1800's opgespoor word. Volgens Van Jaarsveld (1985:16) het daar reeds sedert die Groot Trek in 1836 'n “gesplete volkspersoonlikheid” bestaan. So het die meer gevestigde, gegoede en ontwikkelde “Afrikaners van koning Victoria” in die Kaapkolonie agtergebly, terwyl die onderontwikkelde, beweeglike en ekonomies swakker elemente die Kaap verlaat het en vir nog 50 jaar in onderontwikkelde pionierstoestande voortgesukkel. Die eintlike debat oor die sogenaamde “nuwe” en “ou” Afrikaner is egter eers in die vroeë jare sestig op 'n spits gedryf.

c) Die “verkrampste” versus die “verligte” Afrikaner

Die “argitek van apartheid”, dr H.F. Verwoerd, se obsessie met Afrikanerskap was die kern waarop hy sy politieke beleid gebou het. Die oorlewing van die Afrikaner as ’n aparte nasie met ’n eiesoortige karakter en kultuur was die oorheersende doelwit van sy openbare loopbaan (Kenney 1991:43). As eerste minister was Verwoerd ’n outokratiese leier wat nie enige meningsverskil of kritiek van partybeleid kon duld nie. Met sy outokratiese leieskapstyl het Verwoerd ’n vals gevoel van veiligheid by Afrikaners geskep en enige moontlikheid van openhartige gesprek in die kiem gesmoor (Mouton 2002:45; Du Toit 1983:15). Die eerste krake in NP-geledere het eers begin wys ná die fatale sluipmoordaanval op Verwoerd op 6 September 1966.²³

Op 6 Oktober 1966 het prof. Willem de Klerk van die Potchefstroomse Universiteit vir die eerste keer ná Verwoerd se dood op verskille binne Afrikanergeledere gewys. De Klerk het die sogenaamde “verligte” Afrikaners afgemaak as “shallow and fashionable radicals” wat liberalistiese neigings onder Afrikaners aangewakker het. Die sogenaamde “verkrampste” Afrikaner, daarteenoor, was vasgevang in die verlede en vyandig teenoor enige vorm van verandering. Die ideale Afrikaner, aldus De Klerk, was die “positiewe” Afrikaner wat gewillig was om te verander sonder om sy erfenis te verloën. Mettertyd het die etiket van die verligte Afrikaner sinoniem met die positiewe Afrikaner geword, maar sonder die negatiewe konnotasie. Die terme het groot byval gevind en is toenemend gebruik om die verskille in die Nasionale Party te beskryf (Kenney 1991:206).

Volgens Van Jaarsveld het die eerste krake in Afrikaner-eenheid reeds teen 1961 begin wys: Republiekwording was die laaste groot ideaal wat Afrikaners

²³ Verwoerd is op 6 September 1966 deur ’n parlementêre bode, Dimitri Tsafendas, met ’n mes in die parlement aangeval. Op 9 April 1960 het Verwoerd wonderbaarlik oorleef nadat hy twee keer in die gesig geskiet is deur ene David Pratt, ’n ryk Transvaalse boer met ’n geskiedenis van geestesversteurdheid. Pratt is in ’n sielsieke inrigting opgeneem waar hy ’n jaar later selfmoord gepleeg het (Kenney 1991:143-144).

verenig het. Daarna het veral die verstedelike Afrikaner minder ideologies begin dink. Die verstedelike Afrikaner was meer welgesteld en liberaal en minder afhanklik van die regering se beskerming teen kompetisie van ander groepe. Daarteenoor is die sogenaamde “verkrampste” Afrikaners gekenmerk deur ’n 18de-eeuse mentaliteit, met ’n ingeboude vrees vir gelykstelling met die inheemse swartes en gevolglike bloedvermenging, gepaardgaande met ’n anti-Engelse nasionalisme (Van Jaarsveld 1985:28). Hierdie koloniale mentaliteit was totaal onvanpas in ’n moderne stedelike samelewing en ’n wêreld van dekolonisasie. Van Jaarsveld beskryf die twee soorte Afrikaners as volg:

...’n ortodokse, tradisionalistiese, archaïese Afrikaner wat die hede en toekoms vrees en wat ’n onherroeplik verbygegane koloniale wêreld wil terugbring, en ’n mondige Afrikaner wat hervormings wil deurvoer in die wete dat apartheid ’n utopie was, dat die ou verlede vir goed dood is, en dat ’n toekoms vir die Afrikaner slegs gebou kan word as hy bereid is om die Suid-Afrikaanse samelewing as ’n totaliteit te aanvaar, d.w.s. dat volksidentiteite behou word deur selfseggenskap in eie sake, sodat “Suid-Afrika” uiteindelik met een mond na buite kan praat... Die klem het dus van ras na “beskaafde waardes” verskuif (Van Jaarsveld 1985:29).

Hoewel hierdie verligte Afrikaner ekonomies sterker en onafhankliker was, was hy nie juis gemoeid met die moraliteit van apartheid nie. Die verligte Afrikaner was eerder iemand wat teruggesit het om die vrugte van ekonomiese vooruitgang en politieke oorheersing te geniet, as wat hy aan die groter libertynse kwessies aandag gegee het. Veral Afrikaanse sakemanne het meer druk op die regering begin uitoefen om na hul materiële eerder as hul ideologiese welstand om te sien (Munroe 1995:10-11; Kenney 1991:235).

Die Sestigters, ’n nuwe literêre beweging, het ook ’n subtiele maar diepgaande invloed op die politieke verbeelding van die Afrikaanse leserspubliek gehad. So byvoorbeeld speel Karel Schoeman se roman, *Na die geliefde land* (1972), af in ’n post-revolusionêre Suid-Afrika waar ’n bedreigde en afgetakelde wit gemeenskap aan outokratiese heersers uitgelewer is (sien ook skrywers soos Jan Rabie, Etienne le Roux, Anna M. Louw en André P. Brink). Die literatuur van die Sestigters het ’n nuwe konseptualisering van die Afrikaner en sy

geskiedenis voorgehou (Giliomee 2003:554). Ná Verwoerd se dood het die meeste andersdenkende stemme in die Afrikanergemeenskap hulself egter buite die party en die Broederbond bevind. Giliomee (2003:555-556) verwys na veral twee stemme, dié van Johannes Degenaar, ’n filosoof van Stellenbosch, en Breyten Breytenbach, digter en skrywer. In Junie 1965 skryf Breytenbach in ’n brief aan *Die Burger* dat hy apartheid haat: “If I could renounce my being an Afrikaner I would do it. I am ashamed of my people” (Giliomee 2003:556).

Ten spyte van die opkoms van die sogenaamde verligte Afrikaner en die afskaffing van klein apartheid ter wille van vinniger ekonomiese groei, het dit nog nie verander aan die fundamente van die vorige apartheidsbeleid nie (Sparks 1995:318). Die NP-regering moes ’n nuwe manier vind om wit Suid-Afrikaners te verenig.

3.3.1.4 Mite van die totale aanslag

Teen die jare tagtig het min wittes geglo in die werkbaarheid van die ideaal van algehele afsonderlike ontwikkeling. Die apartheidsideologie is verder verwater deur die gevestigde belange van ’n Afrikanermiddelklas: die ou vuur van nasionalisme is vervang deur die materialisme en verbruikerisme van die verstedelike bourgeoisie:

At many levels, then, a new, better educated, more urbane and travelled generation of Afrikaners emerged, aware of the unworkability of apartheid, chafing at its economic restrictiveness, and, not least, embarrassed by its crudity. Pride in their Afrikaner history and heritage was still there, but these modern men and women of the world were pained by the stigma it now bore, of the burden of shame they carried with their South African passports and accents. Apartheid labelled them as racist backwoodsmen, and they hated that, often reacting to the criticisms they encountered abroad with a mixture of aggressive resentment and whining self-justification. They are a warm, gregarious people and they longed to walk tall in the world again (Sparks 1995:317).

Die afwatering van die apartheidsideologie is voorafgegaan deur ’n belangrike ontwikkeling in Suid-Afrika se buurlande. Met die onafhanklikwording van Angola

in 1974 en van Mosambiek in 1975, moes die apartheidsbeleid geherformuleer word. Die bevryding van die koloniale magte van hierdie twee lande het nuwe vuur verskaf aan die swart bevrydingsbewegings binne die land se grense, en die ANC weer 'n afspringplek nader aan die land se grense gegee (Sparks 1995:300-301).²⁴ Om hierdie nuwe situasie teen te werk, het die regering 'n nuwe strategie van militêre dominansie en destabilisasie in die streek begin (Sparks 1995:307).

Die militarisering van die Suid-Afrikaanse samelewing is tot 'n nuwe hoogtepunt gevoer onder P.W. Botha as eerste minister ná die Inligtingskandaal (Sparks 1995:308). Die veiligheidskonsep het geleidelik die vorige ideologie begin verplaas, totdat dit mettertyd sêlf in 'n ideologie ontwikkel het: die mite van Suid-Afrika as die teiken van die “totale aanslag”, georkestreer uit die hartjie van Moskou (Sparks 1995:309). Rewolusionêre organisasies soos die ANC, die SAKP en die United Democratic Front (UDF) was instrumente in die hande van 'n internasionale kommunistiese sameswering. Hierdie aanslag het op alle vlakke van die samelewing plaasgevind. In die woorde van die voormalige minister van verdediging, Magnus Malan: “South Africa has for a long time been subjected to a total and protracted revolutionary onslaught... The onslaught is not just military: it is political, diplomatic, religious, psychological, economic and social” (Pauw 1997:22).

Maar, ten spyte van die verskuiwing in die ideologie en afskaffing van klein apartheid ter wille van vinniger ekonomiese groei, het dit nie verander aan die fundamente van die vorige apartheidsbeleid nie (Sparks 1995:318). 'n Formule vir magsdeling sonder om beheer te verloor, of sogenaamde “neo-apartheid” het die vorige apartheidsbeleid verplaas.²⁵ Volgens Kenney (1991:300-302) het P.W. Botha die onafwendbaarheid van hervorming besef, vandaar die driekamerparlement (verdeling van mag tussen wittes, Indiërs en kleurlinge). Die hulp van hierdie minderheidsgroepe sou Afrikanerbeheer behou en die land beskerm teen die totale aanslag. Hervorming in P.W. Botha se terme was om die Afrikaner se beheer oor die land vir altyd te vestig (Kenney 1991:307).

²⁴ Soos byvoorbeeld die onluste op 16 Junie 1976.

²⁵ Die essensie van neo-apartheid moet hoofsaaklik in ekonomiese terme verstaan word. Deur die permanente teenwoordigheid van swart arbeid in die stede te aanvaar, het die Nasionale Party-regering duidelik ekonomiese groei bô ideologie gekies. Maar hierdie vergunning het nog steeds binne die raamwerk van voortgesette wit beheer plaasgevind (Kenney 1991:271).

Soos Afrikaners se vertrouwe in die apartheidsbeleid as 'n oplossing vir die land se rassevraagstuk vervaag het, het dit tot die vorming van diep klowe in die Afrikanergemeenskap gelei. Die eerste skeur in Afrikanergeleedere was die wegbreek van Andries Treurnicht se “ware Afrikaners” na die Konserwatiewe Party (Sparks 1995:323-324). Volgens De Klerk (1984:3, 23) was die Afrikaner, veral ná die Soweto-onluste van 1976, die Inligtingskandaal in 1978 en die skeuring in die Nasionale Party in 1982, met 'n proses van “(r)evolusie” besig: 'n wegbeweeg van die grense van die ou lewensbeskouing op pad na 'n nuwe lewensfilosofie, om die werklikheid te orden vanuit 'n nuwe stel beginsels en mikpunte. De Klerk (1984:15) beskryf die (r)evolusie-proses as volg: “Ek glo dat dit 'n diepsnydende houdingsomwenteling is en die kern daarvan is dat die Afrikaners deurbreek na die helder wete dat hulle die pad nie alleen kan loop nie. Dit is 'n verskuiwing wat die tradisionele konsep van Afrikanerwees omkeer.”

Maar terwyl die een groep, die sogenaamde “verligtes”, die weg begin voorberei het vir 'n onderhandelde skikking, het die ander groep, die “verkrampes”, hulle begin regmaak vir die oorlog van alle oorloë, om finaal Suid-Afrika se toekoms te bepaal (Sparks 1995:326), of te werk vir die droom van 'n wit tuisland, Orania.

Botha het met 'n referendum op 2 November 1983 steun gevra vir sy hervormingsproses (in die vorm van die driekamerparlement en 'n uitvoerende president). Met 'n stempersentasie van 76% het 66% van die elektoraat ten gunste van hervorming gestem.

Maar Botha en sy regering was nie voorbereid op die teenreaksie uit swart geleedere nie. 'n Woedende swart bevolking het die nuwe bedeling geïnterpreteer as 'n finale poging om hulle van die Suid-Afrikaanse gemeenskap uit te sluit en te relegier tot permanente tweedeklas burgers (Kenney 1991:336, 338-339). Swartes het hul misnoeë met die nuwe grondwetlike bedeling te kenne gegee deur die vorming van die United Democratic Front (UDF) op 20 Augustus 1983. Die UDF was 'n sambreelorganisasie bestaande uit ongeveer 600 vakbonde, vroue- en jeugorganisasies, kerkgroepe en selfs sportklubs (Kenney 1991:344).

Dié keer was daar egter ’n verskil in die swart onrus. Waar dit vroeër beperk was tot sekere areas, soos die Soweto-opstande van 1976, het swart aktivisme nou oor ’n wyer spektrum voorgekom. Die eerste tekens van die nuwe swart protes het op 6 September 1984 weer in Sharpeville aan die Oos-Rand begin toe ’n groep swart betogers die swart adjunkburgemeester (hulle insiens verantwoordelik vir die styging in huur) vermoor het deur hom met petrol te deurdrenk en lewendig te verbrand. Vandaar het die onrus en geweld vinnig versprei na ander dele van die land. Die oorhoofse doelwit van die betogers was om die plaaslike rade te vernietig en die townships onregeerbaar te maak. Die geweld is verder vererger deur sogenaamde swart-op-swart geweld waar veral die swart jeug, of “comrades”, wegblyaksies afgedwing en oënskynlike verraaiers in volkshowe verhoor het – meestal met brutale gevolg (Kenney 1991:348-349).

Die regering se afkondiging van ’n noodtoestand op 21 Julie 1985 in 36 landdrostrikte het nie veel gedoen om die vlag van onrus en geweld te stuit nie. Op 12 Junie 1986, enkele dae voor die tiende herdenking van die Soweto-opstande op 16 Junie, het Botha ’n nasionale noodtoestand afgekondig en die veiligheidsmagte sodoende *carte blanche* gegee om die onrus onder beheer te bring (Kenney 1991: 350, 353, 365).

In die lig van die voorafgaande het Botha die totale aanslag-mite dik aangemaak ten einde Afrikaners as ’n groep saam te smee. By wittes is ’n vreespsigose geskep dat hulle kele afgesny en hul grond weggeneem sou word as hulle beheer oor die land verloor. Afrikaners moes saamstaan teen die totale aanslag wat hul nasionale oorlewing bedreig (Sparks 1995:327-328). Die ANC is uitgemaak vir ’n “barbaarse” en “heidense” organisasie – koelbloedige en wrede moordenaars van onskuldige mense soos nonne en kinders (Pauw 1997:36). Hierdie persepsie is in direkte teenstelling geplaas met die Suid-Afrikaanse Polisie (SAP) as die handhawers van Christelike en beskaafde norme, ’n mag wat die individuele vryheid van geloof in die land in stand hou en waarborg (Minister van Wet en Orde, Adriaan Vlok, in Pauw 1997:22).

Vergeleke met wat in die res van Afrika aan die gebeur was, is die persepsie versterk dat onder ’n swart regering die land ook in ’n outokrasie of diktatorskap sou

ontwikkel. Ieder geval, op grond van swartes se onvermoë om 'n ingewikkelde staatsapparaat te administreer, sal die land in administratiewe en ekonomiese chaos verval en die einde van blankes en gekleurdes beteken (Pelzer 1966:xxxv).

Die regering het doelbewus die stabiliteit en ekonomiese groei in Afrika-lande wat Suid-Afrika goedgesind was, beklemtoon, vergeleke met die chaos en agteruitgang in die lande met 'n swart Marxistiese regering. Sodoende is geloofwaardigheid verleen aan die mite dat swartes nie daartoe in staat is om hulself te regeer nie. Met ander woorde, swart Marxistiese regering lei tot chaos - genoeg rede vir die behoud van 'n blanke regering in Suid-Afrika (Pauw 1997:256; Sparks 1995:311).

Die stryd was nou nie meer gerig op die minderwaardigheid en onvolwassenheid van die swarte nie; eerder 'n stryd van die Westerse Christelike beskawing teen die godlose magte van donker Afrika en die totale aanslag van die rooi gevaar (Sparks 1995:279). In die woorde van die voormalige staatspresident, P.W. Botha:

It is a struggle between the powers of chaos, Marxism and destruction on the one hand and the powers of order, Christian civilisation and the upliftment of people on the other... we will not surrender (Pauw 1997:22).

P.W. Botha is egter toenemend gekritiseer vir sy onvermoë om die land uit die noodtoestand te lei. Sy outokratiese heerskappy het skielik tot 'n einde gekom ná 'n beroerte op 18 Januarie 1989. Skaars 'n maand na die beroerte het hy bedank as partyleier maar aangebly as president. Die nuwe leier, F.W. de Klerk, het teen Maart daardie jaar ook staatspresident geword ná 'n eenparige besluit van die NP se Federale Kongres dat die twee funksies nie geskei kan word nie (Kenney 1991:392-395). De Klerk sou uiteindelik begin met die finale aftakeling van apartheid.

Vervolgens 'n kernagtige samevatting in tabelvorm van die moontlike tipifikasies wat tot 1990 in die Afrikaner se sosiale raamwerk kennis voorgekom het.

<i>Tipifikasie van die Self</i>		
Vóór 1940	1940-1990	
<p>1) Uitverkore volk met ’n Godgegewe taak en roeping:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Roeping/bestemming aan suidpunt van Afrika. - Om selfbehoud van wit bevolking teen swart oormag te handhaaf. - Vrees by Afrikaner vir gelykstelling / Afkeer van rassevermenging. <p>2) Soewereiniteit in eie kring:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Afrikanervolk met ’n eie taal, lewensfilosofie, geskiedenis en tradisie. - Elke nasie het die reg om homself te wees. <p>3) Blanke voogdyskap:</p> <p>Moet as voog van die kinderlike en intellektueel onvolwasse swarte optree.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Wittes verteenwoordig ’n hoër beskawingspeil, beskik oor ’n hoër intellektuele begaafdheid, is die draer van die Christelike godsdiens, is reeds die staatkundige en ekonomiese magshebbber. - In beste belang van swartes. - Goddelike opdrag. 	<p>1) Verkrampste Afrikaner:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vasgevang in die verlede. - Vyandig tov enige vorm van verandering. - “Ware” Afrikaners. - Kritiek van “nuwe” Afrikaners: “shallow and fashionable radicals”, heul met liberalistiese Engelse en kapitaliste, gaan SA aan die swartes “uitverkoop”, gaan lei tot die val van Afrikanerdom en die vernietiging van die blanke beskawing in SA. 	<p>1) Verligte Afrikaner:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Verstedelik en welgesteld, minder ideologies, meer liberaal, minder afhanklik van regeringsbeskerming. - Ekonomies sterker en onafhanklik, maar nie bekommerd oor moraliteit van apartheid nie. - Eerder teruggesit en vrugte van ekonomiese vooruitgang en politieke oorheersing geniet. - Ou vuur van nasionalisme is vervang met materialisme en verbruikerisme van die verstedelike bourgeoisie. - Skaam om Afrikaner genoem te word. - Min vertrouwe in werkbaarheid van algehele afsonderlike ontwikkeling. - Albatros van apartheid om die nek. - Neo-apartheid: formule vir magsdeling sonder om beheer te verloor.
	<p>2) Mite van die totale aanslag smee groepe saam:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vreespsigose onder blankes dat hulle kele afgesny en grond weggeneem gaan word as hulle nie saamstaan nie. - Stryd van die Westerse Christelike beskawing teen die godlose magte van donker Afrika en die totale aanslag van die rooi gevaar. 	

Tabel 5: Opsomming van die Afrikaner se tipifikasie van die Self, 1940-1990.

3.3.1.5 (Dis)koersverandering: Afrikaner, *quo vadis*?

Dis nie sonder rede dat Louw (1994:45) die NP se beleidsverandering in 1990 as “bisar” beskryf nie. Volgens Louw het die NP die beleid van die voormalige bevrydingsbewegings oorgeneem en nie-rassigheid begin verkondig, terwyl die African National Congress (ANC) se (swart) nasionalistiese diskoers al hoe meer soos die NP tydens die apartheidjare begin klink het.

Louw (1994:44) verskaf twee redes vir die NP se skielike koersverandering: getalle en politieke oorlewing. Tydens die parlamentsopening in Februarie 1991 het De Klerk die NP se beleid van ’n nie-rassige Suid-Afrikanisme as volg uiteengesit:

In Suid-Afrika is die taak van nasiebou gedug vanweë die verskeidenheid van ons bevolking. Die natuurlike binding van een taal en kultuur wat dikwels die hoeksteen van nasieskap is, ontbreek by ons. Daarom sal ons swaar moet steun op die ander hoeksteen – dié van gemeenskaplike waardes en ideale... Die grondslag van die nuwe Suid-Afrika moet geregtigheid wees... Geregtigheid, vrede, voorspoed, vooruitgang en deelname – op hierdie breë basiese waardes en ideale kan ons ’n nuwe Suid-Afrikaanse nasie vestig. (De Klerk 1991:3).

Die NP het ’n grootse taak gehad om blanke kiesers te oortuig om hul geloof in Afrikanernasionalisme te vervang met ’n inklusiewe Suid-Afrikaanse nasionalisme. Volgens Louw (1994:40-41) het die NP hierdie geloofsverandering vermag deur die diepgesetelde godsdienstigheid van blankes te gebruik as ’n basis om te redeneer dat daar ’n gedeelde Suid-Afrikaanse waardestelsel bestaan, ongeag ras of kulturele verskille. Louw verwys na twee toesprake in die parlement waarin hierdie benadering uiteengesit word:

From experience...[the NP]...did arrive at the conviction that its [apartheid’s] application on the pattern of every people having its own territory, is not practically achievable in South Africa... In addition many of the steps taken over the years by successive governments to apply this principle to the maximum extent, led increasingly to racial separation, racial discrimination and domination. This led to an untenable and morally indefensible situation (Louw 1994:40).

En:

Prior to February 2, 1990, the political dividing line in South Africa was based on colour. Since February 2 it has been based on values and principles. Colour no

longer debars us from pursuing, supporting and sharing the same values and principles (Louw 1994:40).

Die oorweldigende ja-stem in die Maart 1992-referendum het bewys dat die NP daarin geslaag het om die meeste blanke Suid-Afrikaners te oortuig om te beweeg na 'n meer inklusiewe Suid-Afrikanisme. Die NP het die media, veral televisie, gebruik om die redelikheid van die nuwe benadering en 'n onderhandelde oorgang te verkoop (Louw 1994:41).

Wit Suid-Afrikaners het egter meer gekry as waarop hulle gereken het. Die Afrikaner se sosiale werklikheid het geleidelik begin verander van “magshebber tot magsdeler en selfs magtelose” (Kriel 1997:75). Op Saterdag, 17 April 2004, kondig die Afrikaanse dagblad *Beeld* die ondergang van die eens magtige Nasionale Party aan:

Vandeesweek het die Nuwe Nasionale Party (NNP) die doodskoot gekry. Dit kan nog 'n tydjie duur voordat die hart ophou klop en die brein ophou funksioneer... Nou lê slegs die begrafnis voor. Maar die lewe sal ook sonder die party voortgaan (Scholtz 2004:6).

Tien jaar ná die eerste demokratiese verkiesing in die nuwe Suid-Afrika in 1994 het die Nuwe Nasionale Party (NNP) skaars 2% stemme in die nasionale verkiesing op 15 April gewerf. Dit blyk dat wit Suid-Afrikaners alle vertroue in die NNP se relevansie en vermoë om vir hulle 'n plekkie in die Suid-Afrikaanse son te beding, verloor het. Hierdie ontugtering het duidelik na vore gekom in die sogenaamde Boetman-debat.

Die Boetman-debat in 2000 het die Afrikaanssprekende gemeenskap regop laat sit. Die debat het begin ná 'n Afrikaanse joernalis se reaksie op die boek *Afrikaners: Kroes, kras, kordaat* (2000). In dié boek beskuldig die skrywer, Willem de Klerk, oud-teoloog en broer van F.W. de Klerk, jong Afrikaners van “volksmoord” weens hul aversie in hul eie Afrikanerwees. De Klerk pleit by jong Afrikaners “om hulle te naelstring in Afrikanerwees” (2000:6). Die joernalis, Chris Louw, se reaksie daarop in 'n ope brief in *Beeld* is dié van totale ontugtering. Hy en sy geslag van Afrikanermans wat in die bosoerlog geveg het, is deur Afrikanerleiers soos De Klerk mislei en vir hul eie politieke magslus misbruik. Louw se geslag is dié van middeljarige Afrikanermans wat nou die vrugte moet pluk van 'n ouer geslag se

ideologieë:

U skryf: “Dit is onteenseglik waar dat die Afrikanerjeug in groot getalle Afrikanerwees met agterdog bejeën.” Waarom? Waarom nie ’n enkele sin wat bely nie: “Ek, ek was persoonlik, energiek en doelgerig aandadig aan die mensonterende aberrasie van apartheid”?

Die ironie is dat ek op intellektuele vlak met soveel saamstem wat u skryf; maar dit wil nie die woede verdryf nie. Ek is die bliksem in, die bliksem in vir die arrogansie, die selfregverdiging, die rasionalisasie, die ontkenning, en vir die leuens.

As ons al jou raad volg, kan ons oorleef, ja. Maar as ons jou raad nou volg, staan ons presies waar ons sou gewees het as jou geslag ons nie met apartheid bedrieg het nie; en dan was ons boonop sonder die skuld (Louw 2000:13).

Die Boetman-debat het vir maande in *Beeld* se briewerubriek en redaksionele bladsye gewoed, aanleiding gegee tot ’n boek, ’n drama en verskeie besprekingsprogramme (Burger 2001:10). Dus, tien jaar ná die veranderinge sukkel die Afrikaner nog om tot selfkennis te kom betreffende sy rol in apartheid. Terselfdertyd word die vraag na die nuwe identiteit, indien enige, van die Afrikaner ook al hoe feller:

Wie sal vrywillig assosieer met die begrip “Afrikaner”? ... Hoe gaan diegene wat hulle Afrikaner-identiteit met die beheer van politieke mag verbind het, deelneem aan die proses om nuwe inhoud aan die woord te gee? Hulle het politieke mag gebruik en misbruik om Afrikanerskap as rasse-identiteit te bestendig en te bevoorreg. Wat gaan die meeste van hulle doen nou dat hulle politiek magteloos geraak het (Slabbert 1999:55)?

In die Kommunikasie-wetenskappe en verskeie ander dissiplines het artikels verskyn wat kwessies soos die wese van Afrikanernasionalisme, die ontstaan van ’n nuwe Suid-Afrikaanse nasionalisme en die voortbestaan al dan nie van die Afrikaanse taal aanspreek. Vir die doeleindes van hierdie studie word veral gefokus op die soeke na ’n nuwe identiteit vir die Afrikaner ná 1990.

Van Niekerk (2000:365) bied verskeie strategieë vir die toekoms van Afrikanerskap aan. Die Afrikaner in die nuwe Suid-Afrika kan: 1) emigreer; 2) volkstaat toe trek; 3) afstand doen van sy Afrikaneridentiteit; óf 4) ’n “struggle”-mentaliteit openbaar wat noodwendig tot die marginalisering van Afrikaners en Afrikaans sal lei. Van Niekerk self verkies ’n vyfde moontlikheid, naamlik die radikale hernuwing van

Afrikaneridentiteit. Dit impliseer 1) die demokratisering van Afrikaans deur dit aan die wyer Suid-Afrikaanse bevolking beskikbaar te stel, en 2) die behoud van Afrikaans se status as 'n instrument van kulturele bemagtiging deur bande met die Dietse-Vlaamse kultuur te hervestig (Van Niekerk 2000:365).

Steyn (1988:6) skryf reeds in 1988 oor die Afrikaner se waarskynlike “breuk met die verlede” en dat hierdie breuk noodwendig tot 'n nuwe oriëntering moet lei. Steyn voer aan dat Afrikanernasionalisme deur die volgende drie moontlike nasionalismes vervang kan word: 1) wit nasionalisme, 2) 'n algemene Afrikaanse nasionalisme (waarin afstand gedoen word van die behoud van ras-identiteit) en 3) 'n algemene Suid-Afrikaanse nasionalisme vir alle volke en groepe in die land. Volgens Steyn lyk dit of opinieleiers en houdingsvormers in die Afrikaanse gemeenskap laasgenoemde twee verkies (1988:16-17).

Die Stellenbosche filosoof, Johan Degenaar, fokus op die Afrikaner se morele reg op oorlewing vóór en ná 1994, met spesifieke verwysing na N.P. van Wyk Louw se konsep van die spanningsverhouding tussen voortbestaan en geregtigheid. Anders gestel, wanneer blote voortbestaan ten koste van ander volke moet wees, sou Louw “liever ondergaan as deur ongeregtigheid bly voortbestaan” (in Degenaar 2000:311). Enige volk het die reg op voortbestaan gegrond op sy taal en literêre waardes, maar word hierdie reg op voortbestaan op 'n regverdige wyse uitgeoefen (Degenaar 2000:311)? In die tweede plek het Louw reeds in die 1960's gepleit dat die Afrikaanse taal vir alle burgers van die land beskikbaar moet wees, bruin mense inkluis, om so die voortbestaan van die taal te verseker (Degenaar 2000:311-312). Volgens Degenaar (2000:313) het die Afrikaner vóór 1994 nie nodig gehad om oor sy voortbestaan bekommerd te wees nie omdat hy die dominante magsgroep beklee het. Die vorige regering het die voortbestaan van die Afrikaanse taal en ander kulturele waardes gewaarborg. Dit het gelei tot 'n gebrek aan 'n burgerlike verantwoordelikhedsbesef by die Afrikaner (Degenaar 2000:313). Uiteindelik beskryf Degenaar die toekoms van die Afrikaner in die nuwe Suid-Afrika as een van “kreatiewe voortbestaan” – dit veronderstel nie net “morele verantwoordelikhede” nie, maar ook “voortdurende waaksaamheid” om as 'n minderheidsgroep in 'n multikulturele demokrasie te oorleef (Degenaar 2000:317).

Verskeie artikels ondersoek die rol van akademici en ander intellektuele gedurende apartheid²⁶, en vra ook waarom apartheid se ondersteuners uiteindelik gekapituleer het? Hyslop (2000:36-37) verskaf drie redes waarom die meerderheid wit Suid-Afrikaners die nuwe bestel sonder 'n grootskaalse revolusie aanvaar het. Die algemene antwoord is dat blankes geswig het voor die intensiteit en omvang van die swart weerstandsbeweging en internasionale druk. Nog 'n moontlike antwoord is dat die ondersteuners van 'n outoritêre regime die nuwe rigting wat die NP-leierskap ingeslaan het, sonder meer aanvaar en gevolg het. Die derde moontlikheid is dat wit Suid-Afrikaners se politieke sentimente vir die Afrikanersaak reeds in die jare sewentig en tagtig van die vorige eeu begin vervaag het. Afrikanernasionalisme is vervang met 'n meer individualistiese en verbruikersidentiteit. Daardie Afrikaners wat hulself nie meer tuisgevoel het in die Nasionale Party nie, het reeds in die 1970's na regse organisasies beweeg (Hyslop 2000:41). Volgens Hyslop (2000:43) het blankes se passiewe ondersteuning van apartheid verdwyn toe hul materiële welstand in gedrang gekom het.

Net so word die geveg ter wille van Afrikaans se oorlewing gevoer op grond van die uitgangspunt dat apartheid se nalatenskap met kapitalisme oorkom kan word (Nash 2000:358). Diegene wat veg vir die erkenning van Afrikaans in die nuwe bestel, steun op 'n groep Suid-Afrikaners met 'n sterk materiële belang om die vrugte van onderdrukking en uitbuiting te verdedig (sonder om apartheid self te verdedig). Volgens Nash (2000:362) sal Afrikaners net op sekere taalregte kan aanspraak maak as hulle hulself én die ander kan oortuig van die legitimiteit van hul aspirasies.

Dit blyk uit verskeie artikels dat die vraag na die voortbestaan van die Afrikaner in 'n nuwe bedeling gelykgestel word aan die voortbestaan en behoud van die Afrikaanse taal. Verskeie artikels pleit vir 'n multikulturele Afrikanerskap as voorwaarde vir oorlewing, terwyl 'n "etniese Afrikanernasionalisme" die voortbestaan van die Afrikanervolk sal ondermyn (Cattell 2000:136). Volgens Cattell (2000:144) was die Afrikaner se strewe na die behoud en erkenning van Afrikaans destyds onafskeidbaar van sy nasionalistiese identiteitskonstruksie. Uiteindelik is daar geen duidelike onderskeid tussen rasverwante nasionalisme en taalnasionalisme nie. Taal kan as die

²⁶ Sien byvoorbeeld Du Toit, A. 1983. *Sondes van die Vaders*. Kaapstad: Rubicon.

beslissende teken van 'n groep se identiteit funksioneer omdat dit die afsonderlike bestaan van volkere voorop stel (Kedourie 1993 in Cattell 2000:145). Munroe (1995:27) identifiseer ook die taaldebate as een van die drie terreine waarop die Afrikaner se soeke na 'n nuwe identiteit uitkristaliseer.²⁷

Twee artikels in dieselfde uitgawe van die *International Journal of Social Linguistics* (2000) fokus op die verhouding tussen Afrikaans en Afrikanernasionalisme. Webb en Kriel (2000:42-43) voer aan dat die Afrikaner ná 1990 “totaal en finaal” alle politieke mag verloor het en nou besig is met 'n proses om homself en sy rol in die nuwe demokratiese Suid-Afrika te herdefinieer. In dieselfde uitgawe verwys Bosch (2000:55) na die beweging onder Afrikaanssprekende Suid-Afrikane om hulself om verskeie redes van Afrikaans te distansieer. Volgens Bosch word twee tipes Afrikaans in die land gepraat: Standaardafrikaans (StA) en Alternatiewe Afrikaans (AltA). StA word hoofsaaklik deur sowat 2.8 miljoen blankes gepraat, terwyl AltA deur sowat 3 miljoen “nie-blankes” gepraat word (2000:56). Volgens Bosch (2000:55) word lidmaatskap van 'n groep bepaal deur die verskil in aksent, inhoud en sekere leksikale items. So praat blankes “suiwer” Afrikaans, terwyl swartes 'n niestandaard-variasie praat (Bosch 2000: 56). In 'n multilinguistiese omgewing kan 'n groep besluit om 'n bepaalde taal te kies ten einde hulle te onderskei van hul eie verlede. So bestaan daar tendense onder beide StA- en AltA-sprekendes om hulself te distansieer van Afrikaans ter wille van Engels. In die jare tagtig van die vorige eeu het veral AltA-sprekendes Afrikaans as die taal van die verdrukke beskou en hulle kinders eerder in Engels laat onderrig. Net so begin StA-sprekendes in die nuwe bedeling in die funksionele en pragmatiese waarde van hul moedertaal twyfel en kies hulle ook Engels vir hul kinders se onderrig, sonder om noodwendig hul Afrikaanse identiteit prys te gee (Bosch 2000:55).

Terselfdertyd woed daar 'n hewige debat in Afrikaanse koerante en tydskrifte oor die behoud van Afrikaans in die nuwe bedeling en is dit al as die Derde Taalstryd of

²⁷ Sien Steyn (1988:38-48) se argument téén 'n “nie-Afrikaner Suid-Afrikaanse nasionalisme”. Volgens Steyn is 'n lewende taalnasionalisme die enigste waarborg vir die behoud en groei van Afrikaans. Maar Afrikaans, en veral die taal se hoë funksies, sal nie oorleef sonder 'n gesonde Afrikanernasionalisme nie.

Taalbeweging beskryf (Kriel 1997:75).²⁸ ’n Belangrike onderafeling van die Derde Taalbeweging is onder meer taalpurisme as weerstand teen kodevermenging met veral Engels (Kriel 1997:76). Volgens Kriel (1997:76) vorm nasionalistiese waardes, met ’n sterk religieus-morele ondertoon, die basis van taalpurisme: “’n Volk se taal is dié merker van sy omvang; die taal ís gans die volk. ’n Mens kan dus verwag dat ’n verlenging of dreigende verlegging van die taalgrens... geïnterpreteer sal word as ’n bedreiging van die nasie sêlf – sy outonomie, eenheid en identiteit” (Kriel 1997:79). ’n Verdere rede vir die weerstand teen die vermenging van taal blyk ’n moraliteitsgevoel te wees: daar is ’n oënskynlike verband tussen “suiwer” taal en ’n hoë morele lewenspeil, of dan “onsuiwer” taal en morele agteruitgang of verval (Kriel 1997:80). In dieselfde asem word antipurisme ’n wapen van verset vir diegene wat bepaalde waardes verwerp. Kriel (1997:82) verwys hier na die redaksionele kommentaar van die bekende Afrikaanse digter en politieke aktivis, Antjie Krog, in *Die Suid-Afrikaan*, as voorbeeld: “Sandile Dikeni... word die uitvoerende redakteur. Ek is in ’n raadgewende kapasiteit; of laat ek vir al dié vir wie my taal so ’n kak gee in *Die Burger*, sê: consulting redakteur.”

Op literêre vlak spreek die bekende Sestigster-skrywer, Etienne Leroux, homself in 1990 as volg uit oor die Afrikaner:

Hy skaam hom vandag vir die Afrikaner... Dit is ’n volk met ’n onvermoë om te aanvaar dat hulle heroïese verlede dood is. Die konfrontasie met die skadu in hulself, wat hulle projekteer as die swart gevaar, het hulle mal van vrees gemaak (Leroux 1990:56).

Leroux vergelyk die veranderinge in Suid-Afrika met die tema van die aanvaarding van verlies en dood in die mitologie, soos in die geval van die groot moedergodin, Demeter, wat nie kon aanvaar dat haar dogter, Persephone, deur Hades na die onderwêreld ontvoer en simbolies gesterf het nie. Die hele wêreld is daarna in chaos gedompel weens Demeter se smart. Maar tog is daar iets wonderliks wat uit Demeter se smart gebore word, naamlik die bekende tempel by Eleusis:

²⁸ Vir meer agtergrond oor die Derde of Sesde Taalbeweging sien: Pieterse, H.J. 1995. Alternatiewe Afrikaans: ’n historiese oorsig en tipologie. *Suid-Afrikaanse Tydskrif vir Taalkunde* 26(Nov):133-162.

...jy kan nooit die verlede herroep nie. Dit, sien ek, is die hele situasie in Suid-Afrika op die oomblik... Daar is 'n klomp mense hier wat net soos Demeter 'n gevoel van verlies het. Hulle hele blanke denke en alles gaan dood. Daar kom iets nuuts in die plek, maar...die groot fout wat ons almal gemaak het, is om iets terug te bring uit die verlede uit. Die hele vernietiging van die verlede maak dat iets nuuts kan kom. En in ons woede om die blanke verlede terug te bring, kan dit nie gebeur nie, want jy kan nooit met die teenwoordige die verlede vervang nie. Jy weet, die Afrikaner in Suid-Afrika bly in hierdie Demeter's folly vaseval... (Leroux 1990:57).

Uiteindelik word die vraag gestel of Afrikanerskap enigsins 'n waarde is wat die moeite werd is om te laat oorleef (Du Toit 1983:59-60). Of het die "boosheid" in die Afrikaner "so 'n oorweldigende, vernietigende werklikheid geword dat enige poging om 'Afrikaansheid' te laat voortlewe óf nie die moeite werd is nie, óf, vanweë die histories-ideologiese bagasie wat die begrip dra, futiel is?" (Van Niekerk 2000:371).

Dit blyk duidelik uit die voorafgaande oorsig dat die bestaansreg van die Afrikaner in die een-en-twintigste eeu 'n herkontekstualisering van die identiteit en waardestelsel wat aan Afrikanerskap geheg word, vereis. Verskeie organisasies en intellektuele is inderdaad besig met hierdie herdefiniëringsproses. In daardie opsig is die studie 'n poging om die eerste rou stappe in die herkontekstualisering van Afrikanerskap te ondersoek en te beskryf vanuit die perspektief van briefskrywers aan die Afrikaanse dagblad *Beeld*.

3.4 Samevatting: tipifikasies in die Afrikaner se voorraad sosiale kennis

In die voorafgaande hoofstuk is aangevoer dat die voorraad sosiale kennis bestaan uit tipifikasies. Tipifikasies is soos klaargemaakte "resepte" in die voorraad sosiale kennis waarvolgens die individu in die samelewing kan optree sonder om eens oor sy optrede na te dink. Hierdie tipifikasies het die toets deurstaan en word, solank hulle nog relevant is, van geslag tot geslag oorgedra.

Volgens Schutz sal die gemiddelde individu nie sommer in sy alledaagse lewe hierdie tipifikasies bevraagteken nie, tensy dit vir sy oorlewing relevant raak om dit te bevraagteken. Die doel van hierdie studie is om vas te stel tot watter mate Afrikaanse

briefskrywers aan *Beeld* hierdie resepte in die voorraad sosiale kennis hul eie gemaak het en of hulle dit enigsins begin bevraagteken het toe die Suid-Afrika soos hulle hom geken het, radikaal begin verander het. Uit 'n bestudering van die geskiedenis van die Afrikaner en ander literatuur kan die tipifikasies in die Afrikaner se voorraad sosiale kennis as volg opgesom word:

<i>Opsomming van tipifikasies in Afrikaner se voorraad sosiale kennis</i>		
<i>Voor 1940</i>	<i>1940-1990</i>	<i>1990-2004</i>
<p>Eie, unieke Afrikanerkultuur, -taal en -tradisies.</p> <p>Uitverkore volk met 'n Godgegewe taak en roeping.</p> <p>Blanke voorgedyskap.</p> <p>Inherente rasse-meerderwaardigheid.</p> <p>Diepgewortelde haat tov die Britte.</p>	<p>Verkrampste Afrikaner: vasgevang in die verlede.</p> <p>Verligte Afrikaner: verstedelike Afrikaner-intelligentsia.</p> <p>Beskerming van witman se belange in swart Afrika.</p> <p>Wit nasionalisme oor taalgrense heen.</p>	<p>Nuwe sosiale werklikheid: van magshebber tot magsdeler tot magtelose (maar nie ekonomies nie).</p> <ul style="list-style-type: none"> - Minderheidsgroep in 'n multikulturele demokrasie. - Die lewe sal voortgaan sonder die NP. <p>Behoud van Afrikaans?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Suiwer Afrikaans vs onsuiwer Afrikaans. <p>Algemene Suid-Afrikaanse nasionalisme?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Afstanddoen van Afrikaanse identiteit. - Klem verskuif van ras na beskaafde waardes. <p>Skuldias van apartheid:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Aversie in Afrikanerwees / Afrikaner se morele reg op oorlewing? / Afrikanerskap inherent boos? <p>Ander opsies:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Emigrasie. - Volkstaat.
<p>Mite van die totale aanslag smee groepe saam: Stryd van die Westerse Christelike beskawing teen die godelose magte van donker Afrika en die totale aanslag van die rooi gevaar.</p>		

Tabel 6: Opsomming van tipifikasies in die Afrikaner se voorraad sosiale kennis.

Uit die moontlike tipifikasies in die Afrikaner se voorraad sosiale kennis, is dit dan duidelik dat die Afrikaner se definisie van die werklikheid telkens aangepas is ter wille van veral politieke en ekonomiese oorlewing. In dié studie gaan egter aangevoer word dat die grondbetekenis van die Afrikaner se definisie van die Self en die Ander grootliks dieselfde gebly het, ten spyte van 'n verandering in die sosio-

politieke werklikheid. Dus, die buite-horisonne van die voorraad sosiale kennis is aangepas om nuwe resepte ter wille van oorlewing op te neem, maar daar het nie 'n fundamentele hersiening van die grondbeginsels plaasgevind nie.

In die volgende hoofstuk word die fenomenologiese navorsingsmetodiek bespreek en hoe dit gebruik is om *Beeld* se briewerubriek te ontleed. Daar sal dan bepaal word in watter mate die voorafgaande tipifikasies in die briewe manifesteer, en of daar tot die essensie van Afrikaanse briefskrywers se tipifikasie van die Self en die Ander deurgedring kan word.

HOOFSTUK 4

FENOMENOLOGIESE INTERPRETASIE VAN *BEELD SE* BRIEWERUBRIEK

...we have steadfastly ignored the single most important truth about South Africa: this is a land so deeply divided that nobody can see across the gulf. We deal not with each other but with illusions of one another (Owen 1985:23).

4.1 Inleiding

Voorafgaande twee hoofstukke bied 'n breë analise van die algemene ontwikkeling van die fenomenologie en die toepassing daarvan in die Kommunikasiekunde. Daar is verder gepoog om aan die hand van Schutz se verduideliking van tipifikasies 'n voorlopige raamwerk te verskaf waarvolgens Afrikaanse briëfskrywers aan *Beeld se* tipifikasies ontleed kan word.

Die fenomenologiese benadering tot kommunikasie word onderskei van ander benaderings weens dié benadering se aanname dat die individu verantwoordelik is vir die gee van betekenis aan sy sosiale wêreld. Kommunikasie is die uitruil van gedeelde en soms nuwe betekenis tussen individue in 'n dinamiese en nimmereindigende proses (Jansen & Steinberg 1991:45). Die fenomenologie is die bestudering van daardie gedeelde betekenis soos wat dit die individu se sosiale werklikheid vorm.

Hierin is die fenomenologie ideaal vir die bestudering van 'n briëwerubriëk. 'n Briëf verteenwoordig 'n briëfskrywer se begrip van die sosiale wêreld en die blote feit dat die briëf gepubliseer word, impliseer dat ander individue (ten minste die briëweredakteur) dieselfde begrip deel en dit deel van 'n groter voorraad sosiale kennis vorm. Dit kan ook gebeur dat 'n briëf die bestaande voorraad kennis bevraagteken. In soverre dieselfde of ander briëfskrywers dan 'n oplossing of alternatief vir die probleem bied, kan die voorraad sosiale kennis dienooreenkomstig aangepas word. Uiteindelik bied die briëwerubriëk 'n interessante interaksie tussen die subjektiewe persoonlike leefwêreld van die individu en die groter sosiale

werklikheid daarbuite. In die woorde van 'n voormalige redakteur van *Beeld*, Willie Kühn:

Die briewekolomme is die lesers se praatplek. Dit is waar hulle inligting verskaf, kommentaar lewer, vermaak. Briewe kan as barometer, termometer, koorsseer of wat ook al beskryf word. 'n Saakmakende koerant moet intellektuele en emosionele debat ontketen, anders is hy lou en voel sy lesers so oor hom (Kühn 2001).

Vervolgens word die keuse van *Beeld* se briewerubriek as databron bespreek, alvorens die kwalitatiewe benadering, meer spesifiek die fenomenologiese metodiek, bespreek word. Daarna volg 'n beskrywing en analise van die resultate.

4.2 Die briewerubriek as databron

Ontleding van tekste word nie normaalweg met die fenomenologie geassosieer nie – eerder fokusgroepe, deelnemende waarneming, gestruktureerde en ongestruktureerde onderhoude en gevallestudies (Mouton 2001:175-176, 178-179). In dié geval was die briewe van *Beeld*-lesers egter een van die min beskikbare bronne om historiese persepsies van tien tot veertien jaar terug te analiseer.

'n Belangrike oogmerk van dié studie is om onder meer die verwysingsraamwerk van 'n groep mense beter te begryp (deur gebruik te maak van een van die grootste Afrikaanse koerante in die land). Uit 'n fenomenologiese perspektief word aanvaar dat 'n brief bekende elemente uit die sosiale raamwerk kennis moet bevat voordat ánder lesers, en allereers die brieweredakteur, sal verstaan waaroor die brief handel.

Voorts word die briewerubriek in dié studie as 'n waardevolle bron beskou omdat die briefskrywers gedwing word om hul persepsies en gewaarwordinge in woorde om te sit en derhalwe daaroor te reflekteer. In die tweede plek verskaf die briefskrywers deurlopende refleksie of kommentaar op dit wat hulle in hul eie omgewing ervaar en as belangrik beskou (Ley 2006/11/07).

Vervolgens 'n kort historiese oorsig van die ontwikkeling van die briewerubriek voordat daar meer spesifiek na *Beeld* se briewerubriek gekyk word.

4.2.1 Historiese oorsig: briewe aan die redakteur

Sedert die eerste brief aan die redakteur van die *New York Times* op 18 September 1851 gepubliseer is, het lesers se briewe 'n onontbeerlike deel van byna elke koerant ter wêreld se redaksionele blad geword (Renfro 1979:822):

It's more than a hot readership item (no. 1 or close in most surveys) and more than an "access" mechanism. It's a regional institution, combining some of the elements of the town meeting, the rural party line, the loafers' bench on the courthouse square, and the continuing referendum (Brown 1976:68).

Hoewel die redaksionele blad al uitvoerig bestudeer is, bestaan daar relatief min onlangse navorsing, plaaslik of internasionaal, oor lesersbriewe. Derhalwe steun hierdie hoofstuk op onderhoude wat in 1992 met die brieweredakteurs van vyf Suid-Afrikaanse koerante, *Beeld*, *Die Transvaler*, *The Star*, *The Citizen* en *Sowetan*, gevoer is (Boshoff 2 Junie 1992; De Villiers 8 April 1992; Matlhaku 12 Junie 1992; Kotzé 8 April 1992; Mitchell 13 April 1992; Ley 2006/11/07).

Die briewerubriek het tot 'n onontbeerlike afdeling van Suid-Afrikaanse koerante ontwikkel. Volgens De Villiers (1992) is daar 'n groot aanvraag na groter ruimte vir die koerant se briewerubriek: "Die briewerubriek dien as 'n forum vir mense om deel te neem aan die ontwikkeling van die land. Dit is ongetwyfeld die bes geleesde deel van die koerant." Volgens Mitchell (1992) is *The Star* se briewerubriek, naas die daaglikse kunsbylae *Tonight!* en *The Star Classifieds*, die gewildste rubriek in die koerant (54% lees die rubriek): "It shows readers that the newspaper cares.... This direct involvement shows that readers think this is an institution that is effective." Volgens Boshoff (1992) beskou *Beeld* die briewerubriek as die "stem van die leser" en is dit tot groot hoogte 'n barometer van lesers se houding ten opsigte van politieke en morele sake. Vir *Beeld* is elke kontak van die leser af belangrik:

Die koerant is per slot van rekening die leser se huisvriend, sy inligtingsbron, sy raadgever, sy klankbord oor die dinge wat om hom gebeur, sy plek waar hy kan kla oor dinge wat hy nie verstaan of kan verander nie (Ley 2006/11/07).

Die briewerubriek vervul 'n belangrike funksie in die gemeenskap: dit is 'n terugvoerkanal vir die landsburger wat al verder van die institusionele prosesse verwyderd raak (Rystrom 1983:256); dit is 'n vorm van katarsis of stoomafblaas vir die ongelukkige burger; dit is 'n manier om jou eie mening op te weeg teen dié van ander en dit stimuleer openbare debatvoering van belangrike aktuele vraagstukke (Renfro 1979:822-826).

'n Ander interpretasie van die katarsisfunctie van 'n briewerubriek is dat dit 'n sosiale veiligheidsklep is waar skrywers kan stoomafblaas sonder om verder veel skade aan te rig. In die lig van politieke verandering in Suid-Afrika meen Boshoff (1992) dat die briewerubriek 'n belangrike stoomafblasery vir gewone mense is wat voel dit is hul enigste platform om vir die beleidmakers en politieke leiers te sê wat hulle dink. Dit word beaam deur Mitchell (1992):

You don't throw bombs if you can throw letterbombs in a newspaper. Here is space for people's worries. We believe them and take them seriously.... It can be seen in the black communities as well. A few years ago they were scared stiff only to lift a head in the township. A man was sent to jail for writing *Viva ANC* on his teapot. Now they can freely write letters to the newspapers!

Kotzé (1992) beskou *Die Transvaler* (gesluit in April 1993) se briewerubriek as 'n soort "klaag- of graffiti-muur":

Ek dink dit is in baie opsigte vir mense 'n uitlaatklep - solank hulle dit net nie werklik doen nie. Baie keer dink mense net daaraan om 'n brief skryf en dit is al klaar genoeg om van hul gevoelens ontslae te raak, selfs al kom hy nie regtig daarby uit nie. Dit is 'n praktiese goeie instelling.

Die koerant met sekerlik die grootste oplaag briewe elke dag (gemiddeld 200) is *Sowetan*. Volgens Mathlaku (1992) het navorsing deur die destydse Argus-groep²⁹

²⁹ Nou Independent Newspapers.

getoon dat die briewerubriek by verre die gewildste deel van die hele koerant is. Hy skryf dit toe aan die veranderde politieke situasie:

We only recently broke out of apartheid. Previously, people were banned when they dared say something political, now ordinary people can tell the Government to go to hell and even get it printed in the newspaper. It is a channel through which people can vent their feelings and their grievances.

Lander (1972:142) bevraagteken egter dié afmaak van lesersbriewe as net 'n sosiale uitlaatklep in 'n studie van 188 briewe wat in 'n plaaslike koerant gepubliseer is nadat vier studente van die Staatsuniversiteit van Kent deur die Nasionale Wag doodgeskiet is op 4 Mei 1970. Die briewe was oorweldigend vyandiggesind teenoor die studente én jongmense in die algemeen (51%) en vol lof vir die optrede van die nasionale wag (48%). In teenstelling daarmee was slegs 16 (9%) van die briewe simpatiekgesind teenoor die studente en net 12 (6%) het die Nasionale Wag gekritiseer vir hul optrede. Elf briewe (6%) het selfs hul openlike goedkeuring ten opsigte van die ongevalle uitgespreek en gewaarsku teen vigilante. Vyandige en negatiewe woorde soos “hard core revolutionists”, “dangerous criminals”, “animals”, “punks”, “deranged juveniles”, “rabble rousers” en “college brats” is gereeld gebruik. 'n Minderheid briewe het ongeloof en ongelukkigheid uitgespreek oor die aard van die briewe. Die oorkoepelende gevoel was een van haat en veragting. Volgens Lander was dié reaksie nie 'n skadelose stoomafblasery deur emosionele burgers nie:

The open approval of killings could encourage law enforcement officials to over respond in future encounters. Threats of people arming themselves or supporting an armed citizens committee for law and order should not be viewed as harmless. One letter threatened to protect “what is mine - property, home and life - at any cost against these mobs of dissidents” in the event law enforcement is prohibited to do what is necessary (Lander 1972:143).

Hierdie soort briewe het 'n invloed op die vorming van die politieke klimaat in die gemeenskap gehad. Volgens Lander was die briewe verteenwoordigend van die algemene mening daarbuite en het dit 'n gunstige klimaat geskep vir verdere onderdrukkende optrede. Ná die skietvoorval is die universiteitsowerhede gekritiseer vir hul permissiewe houding teenoor die studente deur 'n ondersoekspan bestaande uit vyftien plaaslike inwoners. Die Nasionale Wag se optrede is verskoon en niemand is

verantwoordelik gehou vir die dood van die vier studente nie. Dié beslissing is later in 'n federale hof ongeldig verklaar.

Lander kom tot die gevolgtrekking dat die ligtelike afmaak van die briewerubriek as 'n "sosiale uitlaatklep" nie in alle gevalle van toepassing is nie. In hierdie geval het die briewerubriek eerder as 'n "druk-uitlaatklep" van opbouende emosies in die gemeenskap gedien.

Volgens Singletary (1976:537) dien die briewerubriek veral as 'n toetsbord. Skrywers kan hul eie posisie evalueer op grond van die terugvoer wat hul kry met die plasing, klem en reaksie op 'n brief. Die briewerubriek verskaf terugvoer, 'n idee van die aanvaarbaarheid van opinies en idees in vergelyking met ander ten opsigte van logika, gewildheid van die idee, klem op die brief en sterkte van gevoel. Hierdie eienskap van die briewerubriek onderskryf Schutz se konsep van intersubjektiviteit wat deur middel van 'n gedeelde voorraad sosiale kennis moontlik gemaak word. Die individu (in hierdie geval die briefskrywer) aanvaar as vanselfsprekend dat sy medemens oor 'n soortgelyke voorraad kennis as hyself beskik en dat hul ervarings uitruilbaar is. Vir 'n brief om gepubliseer te word, moet die briefskrywer steun op die betekeniskonstruksies wat op 'n gegewe tydstip in die leefwêreld van 'n groep heers – anders sal die brief óf nie gepubliseer word nie, óf negatiewe terugvoer van ander skrywers ontvang.

4.2.2 Kriteria vir die selektering en plasing van briewe

Daar is verskeie faktore wat die publikasie van briewe kan beïnvloed, naamlik die hekwagtersrol van die brieweredakteur, toeganklikheid van die koerant³⁰, algemene koerantbeleid en die aard en persoonlikheid van die lesers (Stonecipher 1979:219).

³⁰ Navorsing toon dat kleiner plaaslike of stadskoerante toegankliker is as die groot nasionale koerante. Hoewel die Suid-Afrikaanse koerante onder bespreking nie sulke hoë sirkulasiesyfers as oorsese koerante het nie, ondervind hulle dieselfde probleem ten opsigte van die toeganklikheid van die koerant. Van die nasionale koerante in Suid-Afrika ontvang gemiddeld twintig tot veertig briewe per dag. Die enigste uitsondering is *Sowetan* wat tot 200 briewe daaglik ontvang (Matlhaku 1992). *Beeld* ontvang gemiddeld twintig tot dertig, (Boshoff 1992, Ley 2006) en *The Star* tot veertig briewe (Mitchell 1992) per dag. Daarvan publiseer *Beeld* gemiddeld vier tot vyf briewe per dag.

’n Brief moet aan sekere vereistes voldoen voordat dit vir publikasie oorweeg word. Die briëfskrywer se naam en adres moet onderaan die brief verskyn (in die geval van omstrede briewe sal die briëweredakteur die identiteit van die briëfskrywer telefonies probeer bevestig). Verder word die lengte van die brief, die duidelikheid van die skrywer se argument, die onderwerp van die brief en of die skrywer ’n gereelde skrywer is of nie, in ag geneem. Die meeste briewe word geredigeer en in geval van ’n omstrede brief of ’n klage teenoor die koerant, word ’n redaksionele naskrif bygevoeg. ’n Algemeen geldende vereiste is dat ’n brief ten minste die skrywer se volledige naam, handtekening en adres bevat voordat dit gepubliseer word (Hynds 1976; Renfro 1979).³¹

Volgens briëweredakteurs verbeter dit die kwaliteit van ’n brief as die skrywer weet dat sy naam in die koerant gaan verskyn (Rystrom 1983:260). Skuilname word wel gebruik waar ’n skrywer ’n belangrike punt wil maak, of ’n wanpraktyk onder die publiek se aandag wil bring, en sy werk dalk in die gedrang kan kom as sy identiteit bekend gemaak word. Briëweredakteurs beskou die verhouding tussen die koerant en die skrywer as absoluut vertroulik as hy vra dat sy identiteit geheim gehou moet word. *The Star* het ’n streng beleid ten opsigte van die gebruik van skuilname: “If a writer cannot stand up for what he or she has got to say, then it is not worth publishing it” (Mitchell 1992). Mitchell stem saam met ander redakteurs se gebruik van skuilname as ’n skrywer se lewe in gevaar gestel kan word deur die publikasie van sy brief. ’n Negatiewe tendens by Afrikaanse koerante is die regs-radikale terrorisering van gematigde briëfskrywers wanneer hul name en adresse by briewe verskyn. Op versoek van dié briëfskrywers sal veral Afrikaanse koerante skuilname toelaat (Boshoff 1992). Só byvoorbeeld beskryf ’n briëfskrywer hoe sy en haar gesin deur dreigoproepe en –briewe geterroriseer is nadat ’n brief onder haar eie naam in *Beeld* gepubliseer is: “Die vorige keer toe ek ’n brief onder my naam en met my adres daarby geskryf het, het ek baie dreigoproepe en dreigbriewe ontvang. Ek is nie skaam oor my standpunt nie en is bereid om te verdra wat daarop volg. Maar ek het ’n man en vier kinders wat dalk saam moet ly vir my standpunt. Daarvoor sien ek nie kans nie

³¹ ’n Volledige adres met of sonder ’n telefoonnommer vergemaklik ook die proses om ’n verdagte brief op te volg en te verifieer. Dit is egter ’n tydrowende proses. Briëweredakteurs ontwikkel later ’n spesiale aanvoeling of ’n kontroversiële of verdagte brief betroubaar en oorspronklik is of nie (Rystrom 1983:264).

en dus word dié brief onder 'n skuilnaam geskryf' (Nat 1990:10. Sien ook Anti-rassis 1990:14).

Die meeste koerante het 'n ongeskrewe beleid ten opsigte van die onderwerpe wat hulle bereid is om te publiseer. So byvoorbeeld sal koerante nie gedigte publiseer nie. Hulle vermy ook godsdienstige verklarings of argumente, tensy dit na 'n aktuele kwessie verwys. Dankie-sê briewe word vermy, veral as dit na 'n individu verwys. Blatante publisiteitsoekers of politici wat bloot 'n wyse soek om hul naam in die koerant te kry, word ook vermy. Gewoonlik het briewe wat aktuele sake aanraak die beste kans om gepubliseer te word (Rystrom 1983:263).³²

Briewe word ook om ander redes afgekeur: onleesbaarheid, tot persoonlike voordeel van die skrywer, briëfskrywer woon buite koerant se grense, te veel briewe oor dieselfde onderwerp, vals briewe, te laat vir 'n sekere kwessie of te persoonlik (Renfro 1979:826).

Vooroordeel kom wel voor wanneer briewe geselekteer word om by die nuusgebeure van die dag aan te sluit. Nuwe idees wat nie noodwendig deur die koerant gedek is nie, het dus minder kans om gepubliseer te word (Renfro 1979:826).

Hill (1981:388-392) het in 'n meningsopname van 92 nasionale dagblaaië in Amerika gevind dat 32% van die koerante alle briewe publiseer wat hulle ontvang, terwyl 68% sekere voorbehoude het. Brieweredakteurs het aangedui dat briewe gekies word om redes soos relevantheid, inligtings- of nuuswaarde, oorspronklikheid, saaklikheid, redenering, prikkeling, of intrinsieke waarde. Hill bevind egter dat die koerante wat nie al die briewe publiseer nie, tog 'n mate van seleksie toepas om by die konserwatiewe of liberale beleid van die koerant aan te pas. Dus, die meer

³² Renfro (1979:822-826) het 'n gevallestudie gedoen van 952 gepubliseerde en ongepubliseerde briewe by 'n Amerikaanse dagblad oor 'n periode van vier maande om vas te stel of daar enige vooroordeel by die brieweredakteur aanwesig was in die selektering van briewe vir publikasie. Hy het bevind dat minderheidskwessies gelyke toegang tot die briewerubriek gehad het. Daar was ook geen betekenisvolle verskil in persentasies om te bewys dat sekere belangegroepes of bekende persoonlikhede benadeel is met die nie-publiserings van hul briewe nie. Die resultate het ook getoon dat daar geen noemenswaardige vooroordeel by die brieweredakteur was ten opsigte van die plasing van negatiewe of positiewe briewe oor sekere kwessies nie. Sy bevindings sluit aan by dié van Rystrom (1983) dat briewe oor plaaslike, kontroversiële sake wat nog in die nuus is, die beste kans het om gepubliseer te word.

konserwatiewe koerant gaan 'n meer konserwatiewe leserspubliek hê wie se menings weerspieël gaan word in 'n meer konserwatiewe briewerubriek.

Volgens die vier Suid-Afrikaanse brieweredakteurs met wie onderhoude gevoer is, het hul koerante nie 'n vasgestelde beleid ten opsigte van die plasing van briewe nie. Hulle was dit egter eens dat 'n goeie, kragtige, interessante en aktuele brief die beste kans het om gepubliseer te word. By *Beeld* (Boshoff 1992; Ley 2006/11/07) is van die kriteria dat 'n brief nie aanstoot mag gee nie, nie onweloweglik mag wees nie en min of meer verband moet hou met gebeure in die nuus en berigte wat in die koerant verskyn het. Briewe moet kort en skerp wees, maar langer, goed uiteengesette argumente, sal ook aanvaar word (Ley 2006/11/07). *Beeld* se lesers skryf oor politiek, godsdiens en sport (nie noodwendig in daardie volgorde nie) (Boshoff 1992). *The Star* se beleid is ook eenvoudig dat 'n brief met 'n interessante strekking 'n goeie kans staan om gepubliseer te word (Mitchell 1992). Al die koerante sal 'n knap brief, maar in swak grammatika, redigeer en plaas. By *Sowetan* is die kriteria “that letters are topical, about the news of the day, what happened yesterday and whatever catches their (the readers’) fancy” (Matlhaku 1992).

Wat die koerant se politieke beleid betref, probeer brieweredakteurs so onafhanklik en objektief as moontlik optree. Mitchell (1992) beklemtoon dat sy eie vooroordele of *The Star* se politieke beleid geensins ter sprake kom by die selektering van briewe vir publikasie nie:

I am in a senior post. It is expected that after 25 years in journalism my own beliefs are irrelevant. My only policy is to look for interesting points. I am not interested in the newspaper's point of view. This is the readers' own column and they can say what they want.

Boshoff (1992) beklemtoon ook sy onafhanklikheid van *Beeld* se politieke beleid. Hy erken egter dat *Beeld* 'n Afrikaanse establishment-koerant is: “Omdat *Beeld* 'n Afrikaanse koerant midde-in die Afrikaner-establishment is, het hy sy ore taamlik goed op die grond. Ons weet wat in die linkse en regse kringe aangaan en kan 'n goeie oordeel uitoefen oor wat die Afrikaner pla. Ons probeer die lesers die kans gun om hulle daarvoor uit te spreek” (Boshoff 1992). Ley (2006/11/07) beklemtoon dat die briewerubriek aan geen agenda gekoppel is nie: “In die briewekolom stel ons die

lesers self aan die woord oor wat hulle voel en dink". By *Sowetan* word politieke ploffbare briewe wel geredigeer:

I... do not use accusing letters. If sensible, I will either tone it down or print it. But we cannot afford instigating more violence... We recently received letters that were obviously pushing the right, for example, they would praise Inkatha. I cannot publish that. I also cannot publish a letter which calls Inkatha derogatory names. We are *draadsitters*. It is too dangerous to take sides. They will necklace you or burn down your house. We try very hard to be as objective as possible (Mathaku 1992).

4.2.3 Profiel van die brieffskrywer

Die gemiddelde landsburger doen politieke nie juis veel meer as om te stem en om oor politiek te gesels nie. Om 'n brief aan 'n koerant te skryf, verg meer energie as wat negentig persent van die publiek bereid is om vir die politieke proses op te offer (Buell 1975:440). Mitchell (1992) beskou ook nie brieffskrywers as "normale" gemiddelde landsburgers nie:

...the general person doesn't go out there and write letters to newspapers or attend political meetings - he just accepts what's going on. But it does not only have to do with politics. People also write when a supermarket is dirty. They are the people who care and are involved in their community - they are not ordinary everyday people. You have to know what is going on around you in order to write a letter to the newspaper. I don't think they are ordinary citizens.

Navorsing in Suid-Afrika het getoon dat daar belangrike kwalitatiewe, demografiese en psigografiese verskille tussen lesers en nie-lesers van dagblaaie is (*Beeld* 1993:6). Koerantlesers het 'n diepgewortelde nuuskierigheid en 'n groter belangstelling in sake van die dag. Meer lesers is in uitvoerende posisies, het 'n hoër inkomste en hoër opvoedingsvlakke as nie-lesers. Koerantlesers is meer geneig om aan sport deel te neem, te reis en nie by familie of vriende oor te bly tydens vakansie nie. Gereelde lesers van dagblaaie geniet dit om nuwe restaurante te probeer, om die teater te besoek en om in aandele te belê. Nie-lesers geniet dit meer om tuis te bly. Koerantlesers lees nie net koerante nie, maar ook boeke, joernale en tydskrifte (*Beeld* 1993:1-8).

Die redes waarom hulle koerant lees is veelvuldig: om meer agtergrond-inligting oor 'n onderwerp of gebeurtenis te kry, om op hoogte van sake te bly, om 'n geselskap aan te knoop op enige vlak van die samelewing, om besluite te neem, om intelligent en interessant te kan gesels. Vir baie koerantlesers in die opname het koerantlees 'n daaglikse gewoonte geword (*Beeld* 1993:1, 8).

In Sussman (1963) se studie oor politieke briewe aan Franklin D. Roosevelt probeer sy verduidelik waarom mense briewe skryf, én waarom hierdie briewe gewoonlik oorwegend negatief of anti-iets is:

The heavy bias of the mail on these issues [conscription] is explained by another factor – the writers' expectations. In both cases... the congressional debate, the press, and the polls all combined to create a general impression that the measure will go through. Those who felt strongly that these bills should not be passed were faced with the prospect of defeat and felt impelled to do something about it. On the other hand, those who wanted the bills to pass, felt little need to act (Sussman 1963:154-155).

Dus, briefskrywers wat téén die hervormingsproses in Suid-Afrika is, voel nie noodwendig sterker oor die saak as diegene ten gunste daarvan nie. Die politici en massamedia het in Suid-Afrika die algemene gevoel en verwagting geskep dat die hervormingsproses nodig is en wel gaan plaasvind. Diegene wat sterk téén die hervormingsproses gekant was, het gevoel dat hulle iets aan die saak moet doen, terwyl die pro-hervormers geruster was en 'n mindere behoefte gehad het om direk op te tree deur byvoorbeeld 'n brief te skryf. Dit is waarom 'n empiriese inhoudsanalise van die briewerubriek onbetroubare (of oorwegend negatiewe) resultate sou opgelewer het. 'n Fenomenologiese analise kyk nie na die hoeveelheid negatiewe of positiewe stellings in briewe nie, maar eerder na watter tipifikasies briefskrywers gebruik het om hul sosiale wêreld te verduidelik en elke tipifikasie dra dieselfde gewig.

4.3 *Beeld*: kort historiese oorsig en algemene koerantbeleid

Die geskiedenis van die Afrikaanse pers is nou verweef met die geskiedenis van die Afrikaner in Suid-Afrika. Die Afrikaanse koerantwese het trouens sy oorsprong te danke aan die Afrikaner se stryd teen Engelse oorheersing en 'n poging om die Afrikaanse taal, letterkunde, kuns en wetenskap te bevorder.

Beeld behoort aan die persgroep Media24 – voorheen bekend as Nasionale Pers. Volgens Muller, skrywer van 'n geskiedenis van die Nasionale Pers vanaf 1915 tot 1948, is die geskiedenis van Nasionale Pers ook die geskiedenis van die Afrikaner in Suid-Afrika:

Deur die besinning en inisiatief van sy direksieledede en redaksieledede is geprobeer om aan die Afrikaner rigting te gee ter oplossing van sy talle probleme. Eers het dit hoofsaaklik gegaan oor die behoud van die Afrikaner se identiteit in 'n magtige Britse Ryk met sy wêreldtaal: later by uitstek oor die voortbestaan van die grondslae van die blanke orde, of 'n Westerse, demokratiese lewenspatroon in Suider-Afrika (Muller 1990:vii-viii).

Die oprigting van die Nasionale Pers in 1915 was die resultaat van 'n ineenstrengeling van politieke en kulturele oorwegings. Aan die een kant wou die stigters van die groep 'n koerant vestig om Hertzog³³ se partypolitieke rigting van “Suid-Afrika Eerste”, kenmerkend van 'n herbore Afrikanernasionalisme, te propageer. Vir ander was die stigting van 'n nuwe dagblad (*De Burger*) deel van 'n grootse tydperk waarin die Afrikaner met sy taal, letterkunde, kuns en wetenskap hom tot sy volle potensial kon uitleef – 'n tipe Afrikanerrenaissance ná die vernedering van die Anglo-Boereoorlog en die mislukte Rebelle (Muller 1990:50, 59-60, 88-89, 527, 754). Volgens Muller (1990:118) was die stigting van die Nasionale Pers “een van die grootste gebeurtenisse in die tweede fase van die Afrikaanse Taalbeweging en in die ontplooiing van die Nasionale Party se politieke offensief in die jare 1915 tot 1924”.

³³ Die Nasionale Party van genl. J.B.M. Hertzog het in 1934 die onvergeeflike gedoen deur met genl. Smuts se Suid-Afrikaanse Party saam te smelt om die Suid-Afrikaanse Verenigde Party te vorm. In reaksie daarop het dr D.F. Malan die Gesuiwerde Nasionale Party gestig (Kenney 1991:23). Hertzog se seun, Albert Hertzog, het later 'n ander politieke loopbaan as dié van sy pa gevolg. Albert Hertzog en sy geheime Afrikanerorde het meedoënloos jag gemaak op elke Afrikaner of instelling wat hulle van liberalisme of dislojaliteit aan die Afrikanersaak skuldig gemaak het: “Selfs Verwoerd is by geleentheid daarvan verdink dat hy te links is”. Hoewel hulle 'n minderheid was, het hulle 'n beduidende invloed van binne die NG Kerk, die akademie, kultuurorganisasies, vakbonde, die NP, die SAUK en die pers in Transvaal uitgeoefen (Mouton 2002:50-51).

Menige politieke rolspelers in die latere Nasionale Party-regering was eers redakteurs of direksieledes van Afrikaanse koerante. Dr. D.F. Malan, later eerste minister ná die Nasionale Party se bewindsoorname in 1948, is in 1915 as die eerste redakteur van *De Burger* aangestel. Malan het toe reeds 'n filosofies-teologiese grondslag in artikels en toesprake begin uitwerk waarvolgens hy die verarmde Afrikaner deur sy koerant wou ophef – grondslae vir sy latere apartheidsbeleid (Muller 1990:755; Hachten & Giffard 1984:179-180). Ander Afrikanerpublikasies het kort na die stigting van *De Burger* die lig gesien. *De Huisgenoot* is in 1916 gestig sodat die Afrikaner alles in Afrikaans kon lees en oor die algemeen opgevoed kon word. In 1917 het die Nasionale Pers *Het Volksblad* in Bloemfontein gekoop en die naam na *Die Volksblad* verander. Hierdie koerant het heel vinnig verafrikaans. Die spesialistydskrif, *Die Landbouweekblad*, is in 1918 gestig ooreenkomstig Malan se strewing om die Afrikaner ekonomies op te lei en in Afrikaans oor boerdery te laat lees (Muller 1990:756-757). Die breë ontwikkeling van Afrikanernasionalisme kan nie behoorlik begryp word sonder om die rol van die Nasionale Pers in ag te neem nie.³⁴

Die Nasionale Pers, wat in die tweede dekade van die twintigste eeu gestig is as 'n belangrike uiting van Afrikanernasionalisme, sou self deur die hele eerste helfte van die eeu 'n onmiskenbare bydrae tot die ontwikkeling van Afrikanernasionalisme lewer. Dit blyk uit die talle verkiesings van die Volksraad en die provinsiale rade waarin die Pers se koerante stewige propagandabydraes gelewer het. Ten spyte van wrywing af en toe het die Nasionale Pers en die Nasionale Party in sy verskillende vorms deur die jare heen saam beweeg...

Binne 'n dekade is Hertzog se politieke ideale deur die koerante so doeltreffend gepropageer dat hy kon regeer. Daarna het die Nasionale Pers 'n dekade lank gehelp om hom aan die bewind te hou; en daarna weer meegehelp om Malan se apartheidsbeleid doeltreffend uit te dra totdat hy, *De/Die Burger* se eerste redakteur, eerste minister geword het (Muller 1990:760).

Volgens Van Deventer (1998:79) het Afrikaanse koerante hulle eers ná 1990 struktureel en filosofies begin losmaak van die Nasionale Party. Hierdie koerante het toe sekere basiese waardes begin ondersteun, soos 'n liberale veelparty-demokrasie,

³⁴ 'n Naspers-redakteur, Hennie van Deventer, het in 1988 op 'n feesdinee ter herdenking van 40 jaar aan bewind, 'n heildronk op die NP ingestel, om daarop deur die NP beloon te word met 'n oorkonde aan die koerant vir onder meer "sy reuse-aandeel aan die suksesse van die NP en sy volgehoue steun vir die beleid van die NP" (Van Deventer 1998:79).

menseregte, persvryheid, ’n vryemark ekonomie en die erkenning en uitlewing van minderheids-, kultuur- en taalregte.

Beeld is in 1974 as Nasionale Pers se meer liberale vaandeldraer in die destydse Transvaal gestig. Volgens die amptelike geskiedenis van die Nasionale Pers het die direksie reeds in 1965 met die idee begin speel om ’n koerant in die destydse Transvaal te stig (Scholtz 1992:277). In daardie stadium was die Transvaal die tuiste van die konserwatiewe Perskor-koerantgroep onder voorsitterskap van dr H.F. Verwoerd.³⁵ Verwoerd het die Nasionale Pers se planne vir nog ’n Sondagkoerant in die Transvaal hewig teengestaan en dit as polities ongewens beskou. Nasionale Pers het egter voortgegaan met hul planne. *Die Beeld* het nie net die ekonomiese ondergang van Perskor se Sondagkoerant, *Dagbreek*, beteken nie, maar ook bygedra tot ’n meer kritiese houding onder Afrikaners ten opsigte van Verwoerd se beleid (Kenney 1991:209).³⁶

Verdere marknavorsing deur Nasionale Pers het getoon dat daar onder die leserspubliek ’n behoefte was aan ’n meer liberale stem in die Noorde en die koerant het voortgegaan met planne vir die stigting van ’n dagblad in die Transvaal. Soos in die geval van die stigting van die Sondagkoerant, *Die Beeld*, is die stigting van die dagblad *Beeld* voorafgegaan deur onderhandelinge op politieke vlak, asook met die ander Afrikaanse koerantgroep, Perskor, omdat Nasionale Pers nie ’n skeuring in Afrikanergeledere wou meebring nie. Die destydse eerste minister, John Vorster, het die Nasionale Pers-direksie direk versoek om sy besluit te heroorweeg. Met die koerant se stigting is aangevoer dat die koerant “afwykende” en “liberale” politieke idees by die Afrikaners in die destydse Transvaal wil verkondig (Scholtz 1992:285-286; Hachten & Giffard 1984:184). Dié kritiek was nie ongegrond nie. Die stigting van *Beeld* op 16 September 1974 is voorafgegaan deur toenemende kritiek vanuit eie geleedere teen die NP-regering om sy politieke rigting te verander en meer inklusief te

³⁵ Die vaandeldraer van hierdie groep, *Die Transvaler*, is algemeen aanvaar as die amptelike orgaan van die Transvaalse Nasionale Party. Verwoerd was die eerste redakteur van *Die Transvaler*. Die koerant was grootliks verantwoordelik vir die opkoms van Afrikanernasionalisme op die Witwatersrand (Scholtz 1992:288 en Kenney 1991:106).

³⁶ Ná hewige kompetisie vir die Sondagmark het *Dagbreek* en *Die Beeld* saamgesmelt om die enigste Afrikaanse Sondagkoerant, *Rapport*, te vorm. Aanvanklik het Perskor en Nasionale Pers elk 50% aandeel besit. Vandag behoort *Rapport* aan Naspers.

begin dink. In die woorde van Schalk Pienaar, eerste redakteur van *Beeld*, in sy eerste hoofartikel:

Die Afrikanervolk het geen hoop op 'n toekoms as hy sy rol nie aanvaar as 'n deel van 'n Suid-Afrikaanse nasie nie. Die Suid-Afrikaanse nasie weer kan nie hoop om voort te bestaan as hy sy rol nie aanvaar as 'n deel van 'n Suider-Afrikaanse kompleks van volkere en gemeenskappe nie.

Binne die tans bestaande grense van Suid-Afrika moet 'n samebestaan met Bruin en Swart bure ontwikkel word in omstandighede waarin volledige grense tussen bure nie getrek kan word nie...

Die Afrikaner-nasionalisme, wat al hoe sterker tot 'n Suid-Afrikaanse nasionalisme groei, glo dat hy die koers ken waarop die antwoorde vir saamleef in Suider-Afrika gevind kan word (Pienaar, 1974/1984:2).

Die koerant het daarop geroem dat hy tot 'n nuwe generasie Afrikaners spreek, terwyl die koerant terselfdertyd die verregse groepe in Afrikanergeledere van "verstoktheid" beskuldig het (Scholtz, Du Plessis & De Beer 1992:312, 315; Hachten & Giffard 1984:184): "...*Beeld* was 'n kind van sy tyd: metropolitaans en die draer van die boodskap aan 'n nuwe geslag Afrikaners wat opstuwe na bo (Ton Vosloo in *Beeld 1974-1984 Gedenkbylae*, 14 September 1984:2).

Die koerant het homself veral uitgelaat oor die regse politiek van dr. Andries Treurnicht, een van die NP se opkomende leiers en later minister en leier van die Transvaalse Nasionale Party:³⁷

Hy is onteenseglik die mees dikwels gerepudieerde adjunk-minister. Maar hier, daar en oweral gaan hy op sy ou trant voort...

Die klem val by hom op skeiding, op apartheid, op verset teen ontwikkelinge wat êrens 'n ongeforseerde kontakpunt tussen wit en anderskleurige landgenote kan verskaf. Dis altyd negatief. Nee, nee, nee!

Het hy al 'n positiewe gedagte, 'n praktiese voorstel gegee oor wat ons kan doen in die heersende bestaanskrisis vir Suider-Afrika? (Grosskopf, 16 November 1976, *Politieke Beeld*, in Scholtz *et al* 1992:316).

³⁷ Treurnicht was die eerste redakteur van die Pretoriase dagblad *Hoofstad* (Perskor) in 1968 – 'n koerant vir die "verkrampste" Afrikaner (Kenney 1991:214, 216).

Met Treurnicht se wegbreek van die Nasionale Party in 1982 het *Beeld* sy volle gewig agter die Nasionale Party ingegooi (Scholtz *et al* 1992:317). Tog het *Beeld* homself nooit as 'n "spreekbuis" vir die Nasionale Party beskou nie. Hoewel hy die party ondersteun het, het hy altyd "los gestaan" van amptelike bande (Vosloo in Scholtz *et al* 1992:318).³⁸ In die praktyk het dit daarop neergekom dat hoewel koerantredakteurs soos Pienaar sogenaamde klein-apartheid verafsku en dit in hul koerante veroordeel het, hulle geglo het in die ideaal van groot-apartheid (Mouton 2002:111).³⁹ In die lig hiervan het *Beeld* De Klerk se historiese toespraak op 2 Februarie 1990 "geesdriftig" verwelkom en selfs die oopstelling van die NP vir alle rassegroepe voorgestel (Scholtz *et al* 1992:323).

In die jare negentig het verslaggewing oor die politieke verwickelinge in die land *Beeld* se beriggewing meer as normaalweg oorheers: "Die land was op 'n mespunt. *Beeld* se siening was baie sterk dat daar 'n politieke skikking moes kom... *Beeld* het dit as sy plig gesien om leiding aan sy lesers te gee deur voorbrand te maak vir politieke verandering en 'n skikking" (Kruger 2002/12/05). Gedurende dié tydperk het *Beeld* se sirkulasie skerp gestyg weens intense politieke belangstelling in die hervormingsproses, ten spyte van die feit dat die koerant se politieke sienings waarskynlik ver voor dié van 'n groot deel van sy leserskorps was (Kruger 2002/12/05).

Volgens Kruger (2002/12/05) was dit duidelik uit die verkiesing- en referendumuitslae van daardie tyd dat Afrikaanssprekendes self skerp verdeel was oor die politieke verwickelinge in die land.⁴⁰ Volgens die destydse redakteur van *Beeld*, Willie Kühn, was die groot kuns van die jare tagtig en negentig om die Afrikaner-establishment vreedsaam na 'n nuwe bedeling te lei:

Ons het geweet die groot sirkulasie- en dus beïnvloedingspotensiaal van *Beeld* (het) gesetel... in die woonbuurte met hul skole, kerke, klubs ensovoorts. As

³⁸ Volgens Mouton (2002:92) se biografie van Schalk Pienaar, die eerste redakteur van *Beeld*, het redaksionele onafhanklikheid vir Nasionale Pers beteken dat die direksie nie in die daaglikse uitgee van die koerante wou inmeng nie, maar dat die direksie kon aanvaar dat al hul redakteurs lojale Afrikaners en ondersteuners van die Nasionale Party is.

³⁹ Volgens Pienaar (in Mouton 2002:111) het klein-apartheid (soos aparte ingange by howe en die segregasie van hysbakke) die "edele ideale" van groot-apartheid se aparte vryhede ondermyn.

⁴⁰ Die Konserwatiewe Party wen Potchefstroom vroeg in 1990, maar enkele maande later wen De Klerk die algemene referendum.

daardie strukture en samelewingsordes oorreed kon word om verandering te aanvaar, kon ons burgeroorlog afweer en 'n waarlike demokratiese bestel skep. Dit het ons reggekry, ondanks doodsdreigemente en selfs 'n bomontploffing by *Beeld* (Kühn 2003/03/27).

Van Deventer (1998:79) meen Afrikaanse koerante het hulle eers ná 1990 struktureel én filosofies begin losmaak van die Nasionale Party. 'n Tipiese voorbeeld is toe *Die Volksblad* op 30 Junie 1986 vir die eerste keer 'n advertensie van die Progressiewe Federale Party geplaas het. Voorheen sou dit om "morele redes" nie aanvaarbaar gewees het nie (Van Deventer 1998:78-79). Afrikaanse koerante het nou sekere basiese waardes begin ondersteun, soos 'n liberale veelparty-demokrasie, menseregte, persvryheid, 'n vryemarkeconomie en die erkenning en uitlewing van minderheids-, kultuur- en taalregte. As redakteur moes Kühn (2003/03/27) die koerant "versigtig wegstuur van sy NP-naelstring en van dit 'n onafhanklike koerant maak wat waardestelsels eerder as 'n spesifieke party aanhang". Die koerant moet egter baie versigtig wees om in dié omstuimige tydperk van Suid-Afrika se geskiedenis nie die briewerubriek deur "bevreesdes" te laat kaap nie:

Wanneer die koerant die slag 'n progressiewe of selfs gewaagde standpunt inneem, is dit maklik om die bevreesdes toe te laat om jou briewekolomme oor te neem en daardie standpunte vlammend af te skiet. Juis daarom is swaargewigte nodig wat rigtinggewend kan sekondeer of aanvul. Dit is 'n absoluut nie-amptelike, ongeorganiseerde vennootskap tussen koerant en sodanige intellektuele en/of leiers, maar noodsaaklik vir die werk wat gedoen word (Kühn 2003/03/27).

Die briewerubriek verteenwoordig die "stem van die leser", maar dié stem kan net binne die raamwerk, soos bepaal deur die betrokke koerant, gehoor word. Ten spyte daarvan dat *Beeld* se briewerubriek *Beeld* se briewerubriek is en nie noodwendig die persepsies van alle Afrikaanssprekendes verteenwoordig nie, bly dit in die lig van die koerant, en Nasionale Pers se rol in die geskiedenis van die Afrikaner, 'n noemenswaardige barometer.

Dit is dan ook een van die belangrikste eienskappe van die fenomenologie, naamlik dat dit die alledaagse uitinge van gewone mense ontleed soos wat hulle dit gebruik om sin te maak van hul leefwêreld. Die werklikheid is nie 'n abstrake konsep daar buite nie, maar 'n individuele werklikheid wat deur middel van 'n voertuig soos die

briewerubriek intersubjektief met ander gedeel word ten einde sáám ’n kognitiewe prentjie (*á la Beeld*) van die wêreld te vorm.

4.4 Metodologie: die kwalitatiewe benadering tot data-analise

Daar is nie algemene konsensus oor hoe kwalitatiewe data ontleed behoort te word nie. In dié opsig word kwalitatiewe navorsers dikwels gekritiseer vir hulle “learn-by-doing”-benadering – data-analise word aangepas soos wat die navorser sy weg tussen die oormag inligting vind. Volgens Creswell (1998:144) berus alle kwalitatiewe navorsing egter op basiese beginsels, naamlik 1) beskrywing, 2) klassifikasie en 3) interpretasie van die data.

In die eerste plek is ’n algehele oorsig van alle beskikbare en relevante inligting wenslik. Die navorser kan hiertydens reeds begin om kantnotas van eerste indrukke en waarnemings te maak en te let op die gebruik van woorde en metafore (Creswell 1998:140). Met die volgende stap word die data tot betekenisvolle eenhede of temas gereduseer. So byvoorbeeld kan die volgende paragraaf uit ’n brief onder ’n reeds geïdentifiseerbare tema gekategoriseer word, naamlik dié van inherente rasse-meerderwaardigheid:

Ek het lekker geles aan Johan van Wyk se *Potjiekos* onder die opskrif “Altyd mosterd na die maal”. Maar toe ek darem lees dat Johan van Wyk vir Nelson Mandela as “Oom Nelson” aanspreek, het ek lus gevoel om ’n ystervarkie te kraam. Nelson Mandela kan dalk Johan van Wyk se oom wees. Hy is wragtig nie my oom nie... “Oom” mag nooit toegedig word aan Mandela en sy soort nie (Anti-Mandela 1990:12).

Volgens Creswell (1998:144) is klassifikasie die kern van kwalitatiewe data-analise. Die data kan op verskillende wyses gekategoriseer word, afhangende van die aard van die studie. In hierdie studie sal die inligting eers volgens kategorieë geklassifiseer word. Laastens moet die navorser sin maak uit die inligting en dit binne ’n groter betekenis konteks plaas. In hierdie studie word die tema van blanke rasse-meerderwaardigheid byvoorbeeld binne ’n historiese konteks geplaas. Uiteindelik kan die navorser die data in ’n visuele vorm, soos ’n vergelykende tabel of

’n vloeiendiagram, aanbied (Creswell 1998:144-145) (sien Tabel 12: *Uitkristallisering van die brieffskrywers se tipifikasies van die Self en die Ander* op bladsy 163).

Moustakas (1994:21) som die algemene eienskappe van die kwalitatiewe versus kwantitatiewe benadering soos volg op:

- Kwalitatiewe navorsingsontwerpe en metodologieë ondersoek menslike ervarings wat ontoeganklik is vir kwantitatiewe benaderings.
- Dit fokus op die ervaring as ’n geheel eerder as op die objek of dele daarvan.
- Dit soek na betekenis en die essensie van die ervaring eerder as meting en verduideliking.
- Dit verkry beskrywings van ervarings deur middel van eerste-handse vertellings in informele en formele gesprekke en onderhoude.
- Dit beskou die data van menslike ervarings *per se* as ’n voorvereiste vir die verstaan van menslike gedrag en as bewys vir wetenskaplike ondersoek.
- Dit beskou ervaring en gedrag as ’n geïntegreerde en onafskeidbare verhouding tussen onderwerp en voorwerp, en tussen dele en die geheel.

Navorsingsmetodes spesifiek tot die fenomenologie word vervolgens bespreek.

4.4.1 Die fenomenologiese navorsingsmetode

Onder fenomenoloë heers daar algemene konsensus oor hoe om ’n fenomenologiese studie te onderneem. Hierdie metodes is gebaseer op fenomenologiese beginsels wat as algemene riglyne funksioneer, en word daar van die navorser verwag om self ’n gepaste navorsingsontwerp te ontwikkel om ’n spesifieke fenomeen te ondersoek. Met die voorafgaande in gedagte, het Creswell (1998:54) die volgende algemene prosessuele kwessies in die gebruik van die fenomenologiese benadering geïdentifiseer:

Stap 1: *Epoché*

Die navorser moet aanvanklik die filosofiese perspektiewe onderliggend aan die benadering goed begryp. Die belangrikste konsep hier is dié van *epoché* of distansiëring. Dit behels die opskorting van die navorser se voorveronderstellings,

voorkeure en vooroordele en sy oopstelling vir die deelnemers se konstituering (betekenistoeskrywing). Konstituering beteken dat die navorser sáám met die respondente begrippe en kategorieë skep om sin te maak van die respondente se ervarings. Normaalweg word hierdie tipe inligting ingewin deur middel van lang onderhoude met (verkieslik) tot tien respondente. Die navorser kan hierdie inligting verder toelig deur leeswerk en selfrefleksie. Sommige navorsers verkies om die studie te begin met 'n volledige beskrywing van die navorser se eie ervaring van die fenomeen (Creswell 1998:147; Jansen 1991:36).

Stap 2: Horisonalisasie

Husserl noem die persepsies wat ontstaan wanneer 'n mens 'n fenomeen uit verskillende hoeke beskou, horisonne. In die horisonalisasie van persepsies dra elke persepsie ewe veel gewig; iedere persepsie lewer 'n belangrike bydra tot die ervaring. Husserl het die persepsie van gebeure as 'n noodsaaklike eerste stap beskou (Moustakas 1994:53-54). Tydens horisonalisasie lys die navorser dus elke betekenisvolle stelling relevant tot die spesifieke onderwerp.

Stap 3: Trosvorming

Met dié stap word die stellings in temas verdeel. Herhalende of soortgelyke stellings kan weggelaat word. Die stellings word tot hul essensie gereduseer en volgens temas saamgevoeg (reduksie en trosvorming).

Stap 4: Tekstuele en strukturele beskrywing

Gebaseer op die eerste drie stappe in fenomenologiese data-analise, beskryf die navorser wat die individue ervaar het (tekstuele beskrywing). Daarna volg 'n beskrywing van hoe die individue die fenomeen ervaar het (strukturele beskrywing).

Die tekstuele beskrywing is 'n volledige beskrywing van die individu se bewustelike ervaring. Dit sluit sy gedagtes, gevoelens, voorbeelde, idees en situasies in. Die fenomenologie aanvaar dit wat reeds daar is as die onderwerp van ondersoek: “The very act of seeing, just what is there, just as it is, points to further seeing, again and yet again, and to the possibility of confirmation” (Moustakas 1994:47).

Tydens strukturele beskrywing reflekteer die navorser oor die tekstuele beskrywing ten einde die essensie daarvan te bepaal, in terme van onderliggende omstandighede, aanleidende faktore, en strukturele determinante (Moustakas 1994:60).

Stap 5: Essensie / onveranderlike struktuur

Een van die oogmerke van die fenomenoloog is om die tekstuele (wat) en strukturele (hoe) betekenis van die ervaring te reduceer tot 'n kernagtige beskrywing wat tipies is van die ervaring van al die deelnemers aan die studie. Alle individue het dit ervaar - dus is dit onveranderlik. Aan die einde van die studie verskaf die navorser 'n tekstuele-strukturele sintese van die betekenis en essensies van die fenomeen of ervaring. Die fenomenologiese ondersoek eindig met 'n beter begrip van die essensiële, onveranderlike struktuur of essensie van 'n ervaring (Creswell 1998:54-55, 235-237; Moustakas 1994:33-36).

4.5 Fenomenologiese ontleding van *Beeld* se briewerubriek

Schutz se konsep van die voorraad sosiale kennis staan sentraal in die fenomenologiese ontleding van *Beeld* se briewerubriek. Ten spyte van die briefskrywer se eie unieke biografiese situasie, funksioneer hy binne 'n wêreld van gedeelde sosiale kennis. Die voorraad sosiale kennis word opgemaak uit standaardresepte of tipifikasies. Schutz beskryf die wisselwerking tussen die individu en die voorraad sosiale kennis as 'n dialektiek tussen hulle (Schutz & Luckmann 1974:319).

Schutz is veral gemoeid met daardie betekeniskonstruksies wat op 'n gegewe tydskop in die leefwêreld van 'n spesifieke groep heers. Die taak van die fenomenologie is om die beginsels onderliggend aan die struktuur van die leefwêreld te bepaal. Die fenomenologie is dus nie gemoeid met die individu nie, maar eerder met daardie betekenis wat individue in 'n gemeenskap met mekaar **deel** en as **algemeen** aanvaar (tipifikasies). Die oogmerk van die fenomenologiese ondersoek is om hierdie tipifikasies te ontbloot asook die rol wat hulle in die konstruksie van die sosiale werklikheid van 'n sekere groep speel. Die algemeen aanvaarde kategorieë van die alledaagse lewe van dié groep is die werklike wetenskaplike kategorieë. Die

fenomenoloog “toets” nie voorafbepaalde kategorieë op die werklikheid nie, maar vind die waarheid in individue se (gedeelde) konstruksie van die werklikheid (Timasheff & Theodorson 1976:298; Jansen 1989:48).

4.5.1 Fenomenologiese metodiek

In dié hoofstuk word gepoog om die struktuur van die leefwêreld van die Afrikaner bloot te lê deur in die eerste plek die tipifikasies in die voorraad sosiale kennis (soos blyk uit die briewerubriek) te identifiseer en te beskryf. Die studie volg die volgende stappe om die data te analiseer:

Stap 1: Epoché

- Volledige beskrywing van die filosofiese perspektiewe onderliggend aan die fenomenologiese benadering, met spesifieke fokus op Schutz se sosiale fenomenologie (hoofstuk 2 en 3).
- ’n Persoonlike ervaring van ontnugtering en radikale bevraagtekening van die werklikheid.
- Selfrefleksie en leeswerk oor die Afrikaner se geskiedenis en die politieke veranderinge in Suid-Afrika (hoofstuk 3 en 4).

Stap 2: Horisonalisasie

- Seleksie van briewe met ’n sosio-politieke strekking in ’n willekeurige steekproef.
- Lys van betekenisvolle stellings waar elke persepsie ewe veel gewig dra.

Stap 3: Trosvorming

- Die stellings word tot hul essensie gereduseer en volgens temas saamgevoeg. Herhalende of soortgelyke temas word weggelaat.
- Tipifikasies in die briefskrywers se voorraad sosiale kennis kan nou reeds geïdentifiseer word.

Stap 4: Tekstuele en strukturele beskrywing

- Daar word beskryf wát die individue ervaar het en hóé hulle dit ervaar het in terme van Schutz se tipifikasies en meer spesifiek die tipering van die Self en die Ander.
- Die betekeniskonstruksies wat die briefskrywers met mekaar deel en as algemeen aanvaar, word hierdeur ontbloot.

Stap 5: Essensie/onveranderlike struktuur

- 'n Tekstuele en strukturele sintese van die betekenis en essensie van briefskrywers se ervaring word aangebied.
- Die kernbetekenis onderliggend aan die tipifikasie word blootgelê, asook die rol wat dit in die konstruksie van die sosiale werklikheid van die groep speel.
- Laastens word gepoog om die onderliggende kern, die essensie, van briefskrywers se ervaring van die Self en die Ander te identifiseer en te verstaan.

4.5.2 Omvang en steekproef

Die studie fokus eerstens op die tydperk 1990 tot 1992, drie turbulente jare in die moderne Suid-Afrikaanse geskiedenis. Die voormalige staatspresident, F.W. de Klerk, het met die parlamentsopening op 2 Februarie 1990 die ontbanning van radikale politieke organisasies, onder andere die ANC, die opheffing van die noodtoestand en die vrylating van Nelson Mandela aangekondig. Hierdie aankondiging het wit Suid-Afrika in sy wese geskud. Vir die volgende aantal jare, tot met die eerste vry en algemene verkiesing in 1994, moes wit Suid-Afrikaners sin maak van wat besig was om met hulle te gebeur.

Veertien jaar later het die Nasionale Party by die geleedere van sy eertydse aartsvyand, die ANC, aangesluit en het die leier van die Nuwe Nasionale Party (NNP) 'n minister in die ANC-kabinet geword. Tydens die algemene verkiesing op 15 April 2004 kon die NNP slegs 2% van die stemme werf in vergelyking met 20% in 1994. Derhalwe word 2004 óók by die studie ingesluit. Die volgende tydperke word dus in ag geneem:

- d) 1990-1992 en
- e) 2004.

Bylaag C bevat 'n chronologiese lys van alle briewe wat by hierdie analise ingesluit is.

4.5.3 Horisonalisasie en trosvorming

Alle briewe met 'n politieke strekking wat vanaf 1990 tot 1992 en weer in 2004 gepubliseer is, is vir ontleding oorweeg. Slegs briewe deur gewone landsburgers met 'n politieke strekking oor nasionale politieke en sosio-politieke kwessies in Suid-Afrika is geselekteer. Die definisie het "amptelike" briewe deur ministers of verteenwoordigers van bepaalde politieke partye of groepe in Suider-Afrika uitgesluit.

In die tydperk 1990 tot 1992 is 3 462 briewe gepubliseer, waarvan 2 010 briewe met 'n duidelike politieke strekking geselekteer is (58% van die totaal). 'n Willekeurige steekproef het 572 briewe (29% van 2 010) vir ontleding opgelewer. In 2004 is 1 756 briewe gepubliseer. 'n Willekeurige steekproef het 148 briewe met sosio-politieke temas opgelewer.

Slegs betekenisvolle sinne, grepe of paragrawe is geselekteer, tot hul kern gereduseer en onder bepaalde temas saamgegroepeer (horisonalisasie en trosvorming). Die ondergaande tabel is 'n voorbeeld van hoe tipifikasies van die Ander (1990-1992) aanvanklik tematies georganiseer is. Die res van die temas is in Bylaag A (1990-1992) en Bylaag B (2004) beskikbaar.

<p>Swartes/ANC kan nie regeer nie</p>	<p>Die land sal in vlamme opgaan / verarm as 'n swart regering aan bewind kom / swartes is onbevoeg om 'n land te regeer / ANC / Mandela / swartes is uit op die vernietiging van die land / Wil land onregeerbaar te maak ten einde die mag oor te neem / ANC gaan nie by sy beloftes hou nie / ANC sal hom nie deur 'n grondwet laat bind nie / Swartes sal moet leer om hard te werk voordat iets gaan gebeur / dinge gebeur nie vanself nie / blankes het Suid-Afrika opgebou tot waar hy vandag is / ANC sal nie kan regeer sonder blankes nie / Die blanke belastingbetaler dok op vir die nuwe SA / belastinggeld verdwyn in wanbestuur en</p>
--	---

	korrupsie / blankes dok op uit 'n skuldgevoel vir die nuwe SA / blanke belastingbetalers hou die nuwe SA aan die gang.
Vrees vir swart meerderheidsregering / swart oormag	Swartes het geen respek vir demokrasie nie / die ANC sal die demokratiese stelsel misbruik / redelike mense/blankes sal nie 'n swart regering aanvaar nie / 'n tussentydse regering is die eerste stap oppad na swart meerderheidsregering / 'n totalitêre organisasie / SA is oppad na 'n eenpartystaat / ANC duld geen interne teenstand nie / Blankes gaan verswelg word as algemene stemreg toegelaat word / gekwalifiseerde stemreg.
Chaos in nuwe SA	Hervorming het net chaos meebring / “die land brand” / “algehele chaotiese toestand” / chaos na Mandela se vrylating / “absolute anargie” / Toestand in Suid-Afrika een van geweld, misdaad, moord en doodslag, barbarisme, verlaging in lewenskwaliteit weens die misdaad / Wrede moorde op blankes / barbaarse moorde deur sadiste / koelbloedig / “sadiste val blanke bejaardes soos roofdiere aan” /skokkend / sinloos / Suid-Afrikaners keelvol vir geweld/moord/anargie/ Swart betogers / politieke agitators / aktiviste / intimidasie / dreigemente / geweld / die hordes / die massas/ massa-histerie / plundering / Herinstelling van die doodstraf / Algemene amnestie is rede vir die vlaag van misdaad en geweld.
Arrogansie van swartes / ANC-leiers / Ken nie hulle plek nie	Die vernietigende optrede van swart leiers / swart leiers is arrogant / hulle stel nie daarin belang om te onderhandel nie / stel net in mag belang / hulle berokken die land skade deur vir nog sanksies te vra / stel aanhoudend eise vir onderhandelinge / hulle moet in die bek geruk word / hul optrede gaan nog boemerang / die ANC soek na moeilikheid / ANC stel nie in onderhandelinge belang nie / ANC is nou in beheer / ANC tree op asof hy al regeer / Mandela tree op en word behandel asof hy al klaar “staatshef” is / arrogant / die media doen oor elke aspek van die ANC se beleid verslag / Toegewings aan die ANC is 'n teken van swakheid / die regering gee aan elke eis van die ANC toe / die ANC dreig die regering af / stel onredelike eise / beskuldig die regering onregverdig van geweld / regering maak te veel toegewings aan die ANC.
Onvermoë van ANC om land te regeer	Die ANC is 'n vierderangse / terroriste organisasie / verkoop net propaganda / is nie werklik 'n politieke party nie / anargiste / onbeskaaf / weerbarstig / kinderagtig / gewildheid begin afneem / vryheidsvegters is rowers / moordenaars / sluipmoordenaars / halsnoermoorde / ANC / bevrydings-bewegings het nog niks gedoen om die lot van swartes te verlig nie / eerder misbruik van volgelingen om moorde te pleeg / intimidasie van onskuldige mense / ANC mislei sy volgelingen / steel hul geld / Mandela/ANC doen niks om die geweld te stop nie.
Totale aanslag / kommunisme	Die ANC/SAKP-alliansie / ANC word deur die SAKP beheer / ANC en Mandela het bande met kommunisme / ANC moet van die SAKP ontslae raak / ANC/SAKP-alliansie / kommunistiese aanslag / totale aanslag / Kommunisme is 'n mislukte ideologie / Kommunisme is nog 'n mag om mee rekening te hou / Mandela/ANC se aanvalle op die veiligheidsmagte is deel van die totale aanslag / is onaantwoordbaar / dit diskrediteer die polisie

	/ is deel van 'n strategiese plan om die regering omver te werp.
ANC-regering gaan die land se ekonomie vernietig	ANC se nasionaliseringsplanne is wensdenkery / selfs die buiteland sal dit nie goedkeur nie / Mandela het nog niks positief vir die land reggekry het nie / besig om die staatspresident se goeie werk ongedaan te maak.
ANC is 'n barbaarse organisasie	ANC is beplanners van ongelooflike aggressie / bestuurders van onbeskryflike wreedhede / bevorder die uitbuiting van die massas / moor ongewapende burgerlikes uit / wreedhede / nie eerbaar nie / ANC het uit die niet verskyn / ANC is nie verteenwoordigend van die gemiddelde eerbare swart burger nie / halsnoermoorde / ANC is ook aan skending van menseregte skuldig.
Swart Afrika / Uhuru?	Die ANC se opruiende toesprake vertroebel die onderhandelinge / Suid-Afrikaners is siek en sat vir ANC se opruiende toesprake / swartes gaan blankes haat agv die ANC se aantygings / Mandela se optrede bevorder nie goeie rasseverhoudings nie / Blankes is geïntimideer om ja te stem.
ANC as die antichris	ANC/Mandela is ateïste / die anti-chris / godloënaars / moet eerder luister wat Woord sê / eerder soek na God se wil / ateïs as staatshoof is onaanvaarbaar / Moet eerder met mede swart christene/Buthelezi saamwerk / Mandela/ANC is die anti-chris / Onderhandelinge met die heidene / Kodesa is onderhandelinge met die heidene / Onderhandelinge is tydmors.
Afrika-metafoor	Afrika: korrupsie / kommunisme orals / Afrika is 'n bodemlose put / Die gevolge van vigs / die bevolkingsontploffing / geboortebeperkings / "derde wêreldse tirannie van armoede en agteruitgang sedert ANC ontban is / Toestande in Afrika / niemand wil daar belê nie / agterlike toestande in Afrika, tuislande / hongersnood / ekonomiese ellende / wanbestuur / korrupsie / diktature / geweld in Bop / Kommissie van ondersoek na wanbestuur in Lebowa.
Gewapende stryd	ANC onderhandel met die dreigement van die gewapende stryd in die agtergrond / ANC se gewapende stryd het in elk geval nie veel vermag nie / ANC moet self verantwoordelikheid vir sy lede se optredes aanvaar / ANC moet verantwoordelikheid vir die geweld in swart woonbuurte aanvaar / ANC doen niks teen die geweld nie.
Begrip vir massa-optrede	Daar is goeie redes vir die huurboikotte / daar is meriete vir die massa-optogte / swartes se demokratiese reg om protes aan te teken / daar is nie 'n ander manier waarop mense aan hul griewe kan uiting gee nie / Uiteindelik nie veel verskil tussen regse / linkse geweld en intimidasie nie / Blankes het wel simpatie met die geweld / Huurboikotte is nadeling vir die swart inwoners self / blankes moet die swart woonbuurte dra.
Geweld	Moontlike redes vir die geweld: gebrek aan doeltreffende kommunikasie tussen swart leiers / groepe / botsende belange / ANC / taxi-geweld / derde mag/ SAP is nie vir die geweld verantwoordelik nie.
Mandela	Mandela is 'n aanvaarbare leier / Mandela se moordenaarslus / se moorddadige bende / die versinnebeelding van moord en moorddadigheid / 'n ou man / sy tirades / staan bakhand / gaan

	gebuk onder mistastings / vermetel / glans is besig om te daal / orakel / kommunist / hardnekkig / taktikus / vol streke / polities onvolwasse / Swartes / Mandela is ondergeskik, minderwaardig tot blankes / Mandela spreek die staatspresident oneerbiedig aan / Mandela verdien dit nie om as meneer aangespreek te word nie / Mandela ken nie sy plek nie.
Swartes as barbaars	Swartes is onopgevoed / barbaars / onbevoeg om die land te regeer / teel aan soos hase / vernielsugtig / hou nie goed instand nie / reageer op oeroue instinkte.
Aparte volke	Blanke en swarte moet nog steeds geografies van mekaar geskei wees / dat daar natuurlike, kulturele en sosiale verskille tussen swart en wit is / dat daar verskillende etniese groepe is / maar "ons" swartes.
Swartes as mense	Swartmense is ook mense wat met respek behandel moet word / swartes is ook gewone mense / die verskillende bevolkingsgroepe moet meer van mekaar leer ken / blankes moet swartes se taal begin leer / Die vernedering en swaarkry van swartes onder apartheid / die sosiale, ekonomiese en politieke ontwikkeling van swart Suid-Afrikaners, en dat daar meer aandag aan hul griewe gegee moet word.
Ondankbaar-heid van swartes / Blanke voogdyskap	Swartes moet verantwoordelikheid vir hul eie omstandighede neem / Swartes versmaai blanke sy voogdyskap / swartes is ondankbaar / Mandela is nie dankbaar vir sy vrylating nie / blankes het hierdie land opgebou / alle uitvindings is deur blankes gedoen / swartes het nog niks tot die ontwikkeling van die land bygedra nie / swartes het deur blankes se aanvaarding van hul voogdyskap ontwikkel.
Indiërs/Kleurlinge	Indiërs is orals in die bevrydingsbewegings "ingegrawe" / Indiërs en kleurlinge is 'n trappie bo swartes verhewe / kleurlinge is "verhewe" bo die geweld van die bevrydingsbewegings.

4.6 Samevatting

In hierdie hoofstuk is hoofsaaklik aandag gegee aan die metodiek waarvolgens *Beeld* se briewerubriek ontleed is, met 'n verwysing na die horisonalisasie en trosvorming van die briewe. Weens die omvang van die data en die groot hoeveelheid temas word dié deel van die hoofstuk as Bylaes A en B aangebied. Dié bylaes bied 'n interessante oorsig van waaroor briëfskrywers geskryf het én hoe hulle hulself uitgedruk het. Die tekstuele en strukturele beskrywing van die temas volg in hoofstuk 5.

HOOFSTUK 5

ANATOMIE VAN RASSISME: 'N FENOMENOLOGIESE ANALISE VAN *BEELD SE BRIEWERUBRIEK*

Apartheid says that the most important fact about us is our ethnicity, some biological attribute that is really an irrelevance in determining our human worth. It exalts a particular biological characteristic to a universal principle determining what it means to be human. Some are more human than others (Tutu 1983:44-45).

5.1 Inleiding

Die tekstuele en strukturele beskrywing van briefskrywers aan *Beeld* se ervaring van die sosio-politieke veranderinge in Suid-Afrika word in terme van Schutz se tipering van die Self en die Ander aangebied. Die tipering van die hervormingsproses (1990-1992) en die skrywers se ervaring van die nuwe Suid-Afrika in 2004 word ingesluit daar briefskrywers se ervaring van hul nuwe sosiale werklikheid ook hul houding ten opsigte van die Ander en die Self omskryf.

5.2 Tipering van die Ander

Alle betekenisvolle stellings verwysende na die ANC, swartes, Nelson Mandela, swart politieke partye, politici en leiers is by briefskrywers se ervaring van die Ander ingesluit. Heelwat verwysings funksioneer reeds op tipifikasievlak terwyl ander beskrywender is.

Vervolgens dan 'n opsomming in tabelvorm van tipifikasies van die Ander (1990-1992 en 2004) asook briefskrywers se tipifikasie van die hervormingsproses (1990-1992) en die nuwe Suid-Afrika (2004), voordat individuele tipifikasies uitgelig en bespreek word.

<i>Tipering van die Ander</i> (ANC, Mandela, swartes, swart regering) 1990-1992 2004	
<p>Antichris. Donker Afrika (vrees vir swart meerderheid, swart haat, chaos, barbaars). Chaos (die land brand, Derdewêreldse tirannie). Swartes kan nie regeer nie (onvermoë van 'n swart regering, swartes het geen respek vir demokrasie nie, gaan die ekonomie vernietig, kan nie vertrou word nie). Tuiste vir die nageslag (Geen toekoms vir blankes nie). Wit meerderwaardigheid (Blanke-belastingbetaler hou die land aan die gang, het SA opgebou, sal nie sonder blankes kan regeer nie). Blanke voogdyskap (arrogansie van die swart leiers, geen dankbaarheid nie, "ons" swartes). Totale aanslag (kommuniste). Verskillende groepe. Morele verval.</p>	<p>Boos, duiwels (kan nie vertrou word nie). Regering gee nie om vir blankes nie (uit op vernietiging van alles wat Afrikaans, blank, is, wakker rassehaat aan). Swart meerderheid (getalle!). Swart regering onbevoeg (skandelik, oneffektief, narre, kom nie beloftes na nie, soustrein, agteruitgang op platteland, gebruik apartheid as verskoning vir onbevoegdheid). Blanke belastingbetaler hou nuwe SA aan die gang. Totale aanslag (totalitêr, duld nie opposisie nie, kommuniste, revolusie). Onoorkombare verskille tussen Afrika en die Weste. Swartes haat blankes (geweldsmisdaad, plaasmoorde). Korrupsie, morele verval.</p>
<p>Swartes is ook mense (begip vir massa-optrede, redes vir geweld).</p>	<p>Swart regering nie so sleg nie. Regering is simpatiek tov blanke vrese. Swartes is ook mense.</p>

Tabel 7: *Tipering van die Ander (1990-1992/2004).*

Dit is nodig om ook kennis te neem van briëfskrywers se tipering van die hervormingsproses en tot watter mate dit hul verhouding met die Ander bepaal:

<i>Tipering van die hervormingsproses en die nuwe Suid-Afrika</i> Hervormingsproses (1990-1992) Nuwe Suid-Afrika (2004)	
<p>NP/FW het blankes uitverkoop. Hervorming is sonde. Hervorming is deel van die totale aanslag. Verpolitiserings van sport, onderwys. Verlaging van standaarde (onderwys). Afrikaners sal nie voor die ANC se eise swig nie (vernederend). Polisie as handhawers van wet en orde. Tuiste vir die nageslag (Wie het 'n plan vir die toekoms?). Skuldias van apartheid (FW de Klerk is 'n redder).</p>	<p>Trauma van misdaad. Polisie/regstelsel laat gemeenskap in die steek. Regering doen niks teen misdaad nie (wil nie reageer nie omdat slagoffers wit is). Vergelyking met die vorige bedeling. Minderheid voel bedreigd (Wittes moet vir hulleself sorg, want die regering gaan dit nie doen nie). Absurditeit van die nuwe SA. Omgekeerde diskriminasie/regstellende aksie (Wittes kry swaar onder regstellende aksie (omgekeerde diskriminasie, breinkwyn, ontnugtering van wit middeljarige mans, moet wittes boet vir die sondes van hul voorvaders, dubbele standaarde). Die borrel gaan bars... (verlaging in standaarde, mediese beroep, onderwys, lugmag, weermag, algemene agteruitgang, swak Afrikaans simptome van swak onderwysstandaarde, sport op afdraande pad). Nuwe SA ekonomie (pryse skiet die hoogte in). Sukses van regering is te danke aan apartheid.</p>

	<p>Waar is die waardes van die Grondwet as... (oorvol tronke, verhoorafwagendes). SAPD onmagtig, onbevoeg, korrup. Vergelyking met Afrika. Opposisiepartye is magteloos (NNP is magteloos, onbenullig, nie meer Afrikaner se redder nie, NNP is in die ANC se kloue, ANC speel kat-en-muis met kleiner partye).</p>
<p>Positief tov hervorming in terme van nuwe waardestelsel (regstelling van die verlede, voorstelle vir 'n nuwe NP). Derde Mag se “dirty tricks”. Begip vir nuwe simbole. Blankes is deel van die nuwe SA. Voorwaardelike aanvaarding van die nuwe SA. Onaanvaarbaarheid van die party/kerk-verhouding. NP-regering is slim.</p>	<p>Tronkstraf is effektief. Nuwe SA is op die regte pad. Regstellende aksie is 'n regstelling van die verlede. Nie alles is nou slegter nie (verlede was nie so wonderlik nie). Veranderinge in land te danke aan FW de Klerk. NNP werk met realiteit van Afrika-politiek. (On)effektiwiteit van die media, opposisie.</p>

Tabel 8: Tipering van die hervormingsproses (1990-1992) en die nuwe Suid-Afrika (2004).

Met die eerste oogopslag blyk dit duidelik uit die voorafgaande tabel dat, veral in 1990-1992, briefskrywers teruggeval het op die bestaande resepte in die voorraad sosiale kennis om die nuwe werklikheid te probeer verstaan. Vandaar tipifikasies van donker Afrika, blanke voogdyskap en meerderwaardigheid, 'n tuiste vir die nageslag en die totale aanslag.

Dit is veral insiggewend om te kyk na woorde en begrippe waarmee Mandela in 1990-1992 beskryf word. Dit is asof hy as persoon al bogenoemde tipifikasies versinnebeeld. Hy word onder meer as volg beskryf: ateïs, Antichris, heiden, moordenaarslus, versinnebeelding van moord en moorddadigheid, 'n ou man, tirades, staan bakhand, vermetel, kommunist, hardnekkig, taktikus, vol streke, polities onvolwasse, ondergeskik, minderwaardig tot blankes, spreek die staatspresident oneerbiedig aan, verdien dit nie om as meneer aangespreek te word nie, ken nie sy plek nie. Daar is slegs enkele verwysings na Mandela as 'n aanvaarbare leier (Sien bylae A): “Mandela betoon bitter min respek vir die Staatspresident. Waarom moet Suid-Afrikaners hom meneer noem?” (Wonder maar net 1990:10).

Elkeen van dié tipifikasies word vervolgens afsonderlik bespreek:

5.2.1 Tipering van die Ander as die Antichris

Terwyl die gemiddelde wit Suid-Afrikaner teen 1990 byna daaglik op een of ander vlak met swartes te doene gekry het, is dit veilig om te sê dat die oorgrote meerderheid nooit 'n "ANC-lid" in lewende lywe teëgekom het nie. Met die ontbanning van die ANC en die vrylating van Nelson Mandela in 1990, is Suid-Afrikaners skielik oorval met televisiebeelde en koerantbesprekings van die voormalige vyand. Dit blyk dat die ANC in 'n baie abstrakte (dus, baie anonieme) sin begryp word. Die mees abstrakte tipifikasie is ongetwyfeld briefskrywers se vergelyking van die ANC met die Antichris: "President F.W. de Klerk moet weet dat, wanneer hy saam met die heidene aansit, hy beslis nie my en my mede-volksgenote by Kodesa verteenwoordig nie" (Kemp 1992:8) en "Dit is die plig van die kerk om sy misnoeë en besorgdheid uit te spreek met die wettiging van die Antichris in Suid-Afrika" (Lynzaad 1990:12).

Selfs in 2004 verwys briefskrywers na die ANC as boos en duiwels en dat die ANC-regering in wese nie vertrou kan word nie. Byvoorbeeld: "...is daar iemand wat die stem van 'n gewete teen die magsdronk regering kan wees?" (Esterhuyse 2004:12) en "As die president van ons land 'n bossie gras aan die brand steek om voorvadergeeste op te roep om 'n gedenktuin te seën, dan is dit nag" (Vister 2004:10). Dit blyk asof daar nie 'n noemenswaardige aanpassing van hierdie element in die briefskrywers se tipering van die Ander was nie. Nog 'n diepgewortelde persepsie, wat nie veel verandering ondergaan het nie, is dié van donker Afrika.

5.2.2 Afrika-metafoer

In 1990 tot 1992 was die Afrika-analogie waarskynlik die gewildste onderwerp van bespreking onder briefskrywers. Daar is in besonderhede uitgebrei oor swartes se onbevoegdheid om 'n ingewikkelde land soos Suid-Afrika te regeer, en dat die land in vlamme sal opgaan of verarm onder 'n swart regering (Schurink 1990:8; Theron 1990:14). Deur vergelykings met die res van Afrika is dit ook gestel dat die ANC geen respek vir demokrasie het nie, en dat Suid-Afrika vinnig oppad is na 'n

eenpartystaat: “Glo die Staatspresident werklik dat ’n swart meerderheidsregering hom deur ’n grondwet sal laat bind?” (Fouché 1990:14).

In 2004 neem die Afrika-metafoor ’n effens ander betekenis aan: dit gaan nou in sommige gevalle **beter** in ander Afrika-lande as in Suid-Afrika (Anti-SA 2004:14) en boonop is dit ’n vernedering as Suid-Afrikaanse vlieëniers in Botswana opgelei word: “Dit is egter skokkend om te dink dat die lugmag, in 1990 geag as die beste in Afrika, nou na ’n land soos Botswana moet gaan om die peil en vermoë van ons vlieëniers te bepaal... Waarheen is ons oppad?” (Slabbert 2004:10).

Onderliggend aan die Afrika-metafoor is ’n diepgewortelde vrees vir die swart meerderheid: “In die nuwe Suid-Afrika sal swartes in veel groter mate blankes se stede inneem en afbreek” (Comestor 1991:12). Boonop kan briëfskrywers nie glo dat ’n swart meerderheidsregering hom aan demokratiese beginsels of ’n grondwet gaan steur nie: “Daar heers ernstige besorgdheid oor die vraag of diegene wat ander mense lewend aan die brand steek, enige verantwoordelike belang kan hê in die toekomsbepaling van ’n beskaafde land” (Louw 1991:8) en “Al kom die ANC tot ’n ooreenkoms met blankes, sal dit net tydelik wees” (Van Eeden 1991:12). Waar briëfskrywers nou vir die eerste keer in die openbaar met die ANC te doene kry, is daar ’n interessante teenstrydigheid in hul ervaring van die eertydse vyand. Aan die een kant is hulle bekommerd dat die ANC se opruiende toesprake ’n negatiewe invloed op swart/wit-verhoudinge in die land gaan hê, aan die ander kant is hulle “siek en sat” daarvoor: “Die swartes haat die blankes weens die ANC se flagrante leuens” (Geskok oor moorde 1992:8) en “Volgens my is gewone Suid-Afrikaners baie naby ’n sielkundige breekpunt met die ANC” (Van Wyk 1992:8).

In 2004 manifesteer die vrees vir die swart meerderheid op ’n heel ander manier. Daar heers ’n persepsie dat die ANC ’n dubbele agenda het: aan die een kant lyk dit asof die regering simpatiek teenoor die blanke minderheid is, aan die ander kant lyk dit asof die ANC-regering daarop uit is om alles wat Afrikaans is, te vernietig (Dingaan 2004:14). Hierdie vrees kom veral tot uiting in briëfskrywers se persepsies van die regering se onvermoë (of onwilligheid) om geweldsmisdaad en plaasmoorde aan te spreek – dalk, meen die briëfskrywers – omdat die slagoffers wit is (Du Toit 2004c:16; Du Plessis 2004:18): “En dit [vlaag van moorde] word eweneens

klaarblyklik deur die huidige regering goedgekeur aangesien daar geen poging aangewend word om die situasie te verander nie” (Oosthuizen 2004:12). Hierdie persepsie sluit aan by die tipering van die Ander in terme van die totale aanslag.

5.2.3 Tipering van die Ander in terme van die totale aanslag

Die vreespsigose van die totale aanslag is doeltreffend deur briefskrywers geïnternaliseer. Die gevolge van die onbesonne en onverantwoordelike ontbanning van die ANC is chaos, die land brand, absolute anargie en ’n derdewêreldse tirannie van armoede en agteruitgang - dít waarteen Afrikaners nog hul hele lewe teen geveg het: donker Afrika:

- Nou heers daar wanorde en vrees (Stofberg 1990:12);
- Onrus, moorde, werkloosheid, ekonomiese agteruitgang, sedeloosheid en verlaging van standaarde is aan die orde van die dag met die NP se hervormingsbeleid (Lotz 1992a:10);
- Suid-Afrika sien nog maar net die begin van die hel wat in die land losgebars het sedert die ontperking van die ANC en die SAKP (Engelbrecht 1992:10).

Meer pertinent is egter dié deel van die vreespsigose wat gemik is op die oorlewingsdrang van wittes. Dit is veral die vlag van geweld en misdaad wat die land teister wat hierdie vrees wakker hou. Juis die Afrikaner sien nie vir homself ’n toekoms in die land nie. Daar heers ’n werklike persepsie dat Afrikaners in die nuwe bedeling uitgemoor gaan word (of dat daar ’n georkestreerde moordveldtog teen boere is om hul grond in die hande te kry). Daar is ’n persepsie van geweld, misdaad, moord en doodslag, barbarisme en die verlaging in lewenskwaliteit weens misdaad (Engelbrecht 1992:10). Daar heers veral onsteltenis oor die barbaarse, skokkende en sinlose moorde op blanke bejaardes: “Vir die soveelste keer die afgelope jaar is blanke bejaardes op barbaarse maniere met pangas, byle, grawe en pikstele koelbloedig vermoor deur sadiste” (Besorg 1990:10) en “Die heel ergste is die feitlik daaglikse moorde deur swartes op wit bejaardes op hul plase, hul kleinhoewes, in hul huise en woonstelle” (Strydom 1991:8).

Die invloed van donker Afrika in die land kan ook gesien word in die onbeskryflike morsigheid, morele en sedelike verval, die toelaat van pornografie, verval van die beskawingsnorme, Sondagontheiliging en die moord en doodslag waarmee wittes elke dag gekonfronteer word (Le Cornu 1992a:8; Le Cornu 1992b:12).

Teen 2004 lyk die situasie nie veel beter nie. Maar waar die misdaad in die land vroeër in terme van die totale aanslag beskryf is, word daar nou meer geskryf oor die trauma van misdaad en die feit dat die regering óf nie wil help nie (gee nie vir wittes om nie) óf nie kan help nie (onbevoeg), en dat wittes nou vir hulself moet sorg: “Waarom kan die wittes van Cullinan se vrese nie sonder om doekies om te draai gestel word nie, naamlik dat hulle bedreig voel deur swart mans wat nie huiwer om te moor tydens rooftogte nie...?” (Du Plessis 2004:18) en:

Noem die ding op sy naam en vergeet van jou “wit skuld”. Dis gewoon blatante diskriminasie, of meer nog, dis sommer rassisties. Dis hoog tyd dat die ANC in geen onsekere taal nie aangespreek word oor sy diskriminasie, en dat die swart-teen-wit-rassisme en –onverdraagsaamheid blootgelê word. Almal van ons leef in vrees. Ek is behoorlik keelvol daarvoor (Henson 2004:8).

Die mite van die totale aanslag manifesteer ook in die persepsie dat die ANC ’n kommunistiese organisasie is en slegs in die totale omverwerping van die bestaande orde belangstel: “Dis tog duidelik dat Suid-Afrika hier met ’n kommunistiese revolusie te doen het” (Lotz 1992b:10). Slegs enkele briefskrywers verwys na die feit dat daar meriete in die massa-optogte en huurboikotte is omdat dit enigiemand se demokratiese reg is om protes aan te teken, veral as daar geen ander manier is om aan hul griewe uiting te gee nie (Brand 1992b:12; Zeeman 1990:14).

Die mite van die totale aanslag kom veral na vore in die persepsie dat die ANC nie in onderhandeling belangstel nie, maar eerder ’n verskroeiende aarde-beleid volg ten einde mag oor te neem: “Tot dusver het mnr. Mandela hom daarop toegespits om met afbrekende toesprake en opswepende magsvertonings die land in geweld en anargie te dompel om sy duistere doelstellings te bevorder” (Botha 1990b:10) en “Mnr. Mandela

dreig dat hy 'n beleid van verskroeiende aarde sal volg om alles wat oor 300 jaar in Suid-Afrika opgebou is, te verwoes" (Van Tonder 1992:10).

Die hervormingsproses word ook in terme van die totale aanslag verstaan. Die hervormingsproses is deel van 'n kommunistiese revolusie om die Regering omver te gooi, met die ANC en SAKP instrumente in Moskou se hande: "Die ANC stel dit aan sy volgelinge dat die onderhandelinge slegs 'n strategie is en dat totale magsoorname steeds die ANC se doelwit is" (Clarkson 1991:8). Selfs in 2004 maan briefskrywers nog teen die verskuilde agenda van die ANC. Tipies van kommunisme, aldus die briefskrywers, is die ANC nog steeds 'n totalitêre en diktatoriale beweging wat geen opposisie duld nie en die land stadig maar seker tot 'n algehele revolusie lei (De Kock 2004:10; Saunders 2004).

Die kloof tussen die twee groepe se persepsie van dieselfde werklikheid kom duidelik na vore in hul persepsie van die veiligheidsmagte. Wittes beskou die veiligheidsmagte as die handhawers van reg en orde, die "dun blou lyn tussen 'n ordelike demokrasie en anargie", met weinig begrip vir swart politici se aantygings van 'n Derde Mag en die geweld in die swart woonbuurte (Pro-Polisie 1991:6). So verwys wittes na die veiligheidsmagte as regverdig, onpartydig, handhawers van Christelike en beskaafde waardes, met yserse selfdissipline en matelose moed. Die veiligheidsmagte is daar ter beskerming van almal en waag hul lewens in die swart woonbuurtes om onskuldige swartes te beskerm (During 1990:10; Boerevrou 1990:12; Botha 1992b:8). Dit is eers met die onthullings van die polisie se skending van menseregte tydens die Waarheids- en Versoeningskommissie (WVK 1995-2003)⁴¹ dat die anti-tese van hierdie persepsie onder wit Suid-Afrikaners se aandag gekom het.

Teen 2004 kla briefskrywers oor korrupsie in die SA Polisie diens en hul onvermoë om misdaad te bekamp (Pienaar 2004:16; Du Toit 2004a:16; Parfeunova 2004:14). Daar is 'n algemene gevoel dat die polisie en regstelsel die gemeenskap in die steek

⁴¹ Die Waarheids- en Versoeningskommissie ('n uitvloeisel van die Wet op die Bevordering van Nasionale Eenheid en Versoening, Nr 34 van 1995) is ingestel ten einde polities-gemotiveerde misdade wat tydens apartheid gepleeg is, te beoordeel. Een van die belangrikste voorwaardes vir amnestie, was dat die oortreder sy misdade ten volle en eerlik moes bely. Die kommissie se eerste verhoor het in April 1996 in Oos-Londen begin. Die WVK se finale verslag is op 21 Maart 2003 vrygestel.

laat (Pretorius 2004:8; Frost 2004:10; Bethell 2004:12; Heymans 2004:10). Daar is slegs enkele verwysings na die polisie se moeilike taak en dat daar vir hulle gebid moet word (Hugo-Tritter 2004:10).

’n Soortgelyke onbegrip bestaan wat betref die ANC se sogenaamde vryheidstryd. Die ANC word beskryf as ’n vierderangse terroriste-organisasie wat kommunistiese propaganda verkoop (Steyn 1990:10; Henning 1992:8). Die vryheidsvegters word as rowers, moordenaars en sluipmoordenaars beskryf (Raakslaan 1991:10; Jakop Ontong 1992:8). Hoewel heelwat afgewater, figureer die tipifikasie van die Ander nog steeds in 2004: “die ANC en sy tentakels” (Erasmus 2004a:12) en “die regering (en sy makkers in die res van Afrika)” (De Lange 2004:12):

Al hierdie konflik is beplande regeringspolitiek, soos uiteengesit in die “Strategy and tactics” en die “Balance of forces”-dokumente wat ons regeringsparty by sy konferensie in 2002 ter tafel gehad het. U kan dit nagaan op www.anc.org, waar die ANC hom weer eens tot die revolusie verbind (Van Oostrum 2004:16).

5.2.4 Tipering van die Ander in terme van blanke meerderwaardigheid

Die oorgrote meerderheid briefskrywers se persepsie van swartes is steeds gegrond op die basiese aanname van inherente rasse-meerderwaardigheid. Dié aanname manifesteer in twee temas, naamlik dié van wit meerderwaardigheid en voogdyskap.

In 1990-1992 blyk die grootste ongelukkigheid te wees dat swartes, veral Mandela, nie hul plek ken nie. Briefskrywers is ontsteld oor die feit dat Mandela so oneerbiedig en arrogant na “De Klerk” verwys. Veral een brief stel dit duidelik dat die briefskrywer nooit so laag sal daal as om vir Mandela as “oom” aan te spreek nie:

Ek het lekker gelees aan Johan van Wyk se *Potjiekos* onder die opskrif “Altyd mosterd na die maal”. Maar toe ek darem lees dat Johan van Wyk vir Nelson Mandela as “Oom Nelson” aanspreek, het ek lus gevoel om ’n ystervarkie te kraam. Nelson Mandela kan dalk Johan van Wyk se oom wees. Hy is wragtig nie my oom nie... “Oom” mag nooit toegedig word aan Mandela en sy soort nie (Anti-Mandela 1990:12).

Mandela word onder meer as ’n “ou man” beskryf, vermetel, hardnekkig, vol streke en polities onvolwasse. Daar is ’n gevoel dat Mandela in die bek geruk moet word, of dat De Klerk se geduld een of ander tyd gaan opraak: “Dit is my beskeie mening dat Mandela van sy gewaande troontjie gepluk moet word” (Venter 1990a:10) en “Eendag is eendag dan gaan die Staatspresident nog behoorlik sy humeur verloor. Die Staatspresident sal beslis Moses se wysheid en Job se geduld met hierdie onverantwoordelikhede van mnr. Nelson Mandela nodig hê!” (E.V. 1992:12). Hierdie meerderwaardige houding kom nie weer in 2004 voor nie.

Die meeste briefskrywers beskou die NP-regering se onderhandelinge en “toegewings” aan die ANC as ’n teken van swakheid: “Hoe ver gaan pres. F.W. de Klerk nog agteroor buig om aan die wense en eise van die ANC te voldoen?” (De Bruyn 1991:10). Daar is ’n duidelike persepsie van moontlike magdeling, maar nie noodwendig swart meerderheidsregering op grond van een mens, een stem nie (Du Plessis 1990a:14; Quo Vadis 1992:18). Daarmee saam kom briefskrywers se ongelukkigheid oor die feit dat die ANC optree asof hy al klaar aan bewind is: “Baie mense maak of mnr. Mandela al klaar baas is” (Crous 1990:12).

Met verwysing na swartes word in 1990-1992 gesinspeel op die inherente barbaarsheid van swartes (Piet Patriot 1990:10; Vaderlander 1991:8) en hoe dit sou wees as ’n swartman langs jou sou intrek (Du Toit 1990a:14) en die algemene verlaging in standarde en wanorde op die strande wat nou vir die eerste keer vir alle rasse-groepe oopgestel is (Bekommerd 1990:14). Daar is slegs enkele verwysings na swartes as normale mense en mede-landsburgers met hul eie besondere kultuurgoedere (Mocke 1991:14).

Die vraag kan gevra word in watter mate hierdie stellings die houding van die gemiddelde wit Afrikaner reflekteer? Is voorafgaande nie eerder die kru-rassisme van eksentrieke briefskrywers of regse radikale nie? Om die “gemiddeldheid” van die voorafgaande stellings te illustreer, is dit nodig om na ’n brief te verwys wat nie in die steekproef opgeneem is nie, maar nog steeds in die periode van ondersoek op 8 Mei 1990 in *Beeld* verskyn het. In dié brief skryf mev. M.P. Rodink oor die reaksie wat sy gekry het op haar brief wat in ’n vorige uitgawe van *Beeld* (29 Januarie 1990) verskyn

het oor die feit dat 'n swart president nie vir haar 'n bedreiging inhou nie. Sy het 'n opsomming gemaak van die hoofstrekkinge van die briewe wat sy ontvang het:

- God het nie swartmense geskape nie;
- Net blankes is Christene en sal hemel toe gaan;
- Alle waterdraers en houtkappers is deur God vervloek;
- Die skedels van swartes en wittes verskil;
- Net swartes is moordenaars, verkragters ens.;
- Hulle haat kaffers;
- Swartes het nie verstandelike vermoëns nie; en
- Swartes is gelykstaande aan ape (Rodink 1990:12).

Dit is voor die hand liggend dat sodanige rassistiese opmerkings in die eerste plek nie in die briewerubriek gepubliseer sou word nie, en dat min mense ook bereid is om sulke stellings in die openbaar te maak. Die briewe wat in *Beeld* verskyn, is dus 'n meer genuanseerde en gematigde weergawe van daardie kru-rassisme wat by sommige mense voorkom.

Teen 2004 figureer hierdie kru tipering van die Ander op 'n meer anonieme vlak. Briefskrywers is baie versigtiger in hul taalgebruik en die manier waarop hulle na swartes verwys. Terwyl daar 'n algemene persepsie heers dat swartes ook mense is met gevoelens, of mense wat hartseer is wanneer hul kind 'n tragiese dood in 'n waterpyp sterf (Van Rensburg 2004:10), is daar steeds 'n mate van anonimiteit wanneer briefskrywers oor regstellende aksie, geweldsmisdade en moorde skryf:

Ons is almal met afgryse gevul oor die wyse waarop die pragtige oopgesigseuntjie dood is... Ons harte gaan regtig uit na sy ouers. Ons vind dit net so skokkend en net so skokkend nalatig van die plaaslike owerhede... Apartheid kry nou die skuld vir Karabo se dood, maar in wie se hande is die nuwe demokratiese dienslewering van deesdae?... Hoeveel ou apartheidsmanne het Karabo help verdrink? Waarskynlik nie een van hulle nie, want hulle is lankal weggestoot daar... Hoekom lees die president mooi gediggies... voor... terwyl sy land se mense verdrink in ons eie stinkende rioolwater van vrot plaaslike dienste (Van Rensburg 2004:10).

Meer insiggewend is die oortuiging dat swartes eintlik wittes haat: “Ek... is geskok oor die wrede wyse waarop mense regoor ons land vermoor word... Ek kan aan hope redes vir die moorde en geweld dink, maar armoede? Aikona” (Du Toit 2004c:16) en:

Waarom kan die wittes van Cullinan se vrese nie sonder om doekies om te draai gestel word nie, naamlik dat hulle bedreig voel deur swart mans wat nie huiwer om te moor tydens rooftogte nie en verwag dat die polisie hulle moet beskerm...? (Du Plessis 2004:18).

Nog ’n meerderwaardige tipifikasie van swartes is die verwysings na die gevare en gevolge van vigs, en die probleem van die bevolkingsontploffing en geboortebepelings (Marais 1990:12; Jordaan 1990b:14; Pyn in die nek 1991:10). In 2004 word wéér verwys na die feit dat kleiner (swart) gesinne (én vigs) die land se werkloosheids- en armoede-probleme sou oplos (Janson 2004:14). Verskeie tipifikasies in 1990-1992 wys op die inherente luiheid en onproduktiwiteit van swartes: “Miskien moet swartes hul mense leer om meer produktief te werk” (Jordaan 1990a:14) en “Sanksies was nog maar altyd net ’n dekmantel vir sakemanne wat nie kans sien om eerlik te sê hulle wil nie belê in ’n land waar daar so baie onproduktiewe werkers is nie” (Joubert 1991:12).

’n Betekenisvolle tipifikasie van die Ander is dié van Du Toit (1990a): “My grootmoedige blanke landgenote moet ernstig besin oor hoe dit sal wees as ’n swartman langs hom intrek”. Met hierdie eenvoudige stelling word ’n pandorakissie van blanke vrese en voorveronderstellings opgeroep. Dit is seker een van die beste voorbeelde van Schutz se bedoeling met die konsep van intersubjektiviteit: hoe bloot ’n paar woorde by die wit Afrikaner, gevoer met die ideologiese elemente van Afrikanernasionalisme, spontane begrip kan oproep. Met hierdie stelling word ’n hele verwysingsraamwerk, ’n hele kognitiewe veld van verwante assosiasies, by die tipiese wit Afrikaner opgeroep. Selfs die mees liberale en bevryde Afrikaner sal onmiddellik in sy eie gemoed ’n hele reeks van assosiasies met hierdie tipifikasie kan oproep.

Net so betekenisvol is die gebruik van die persoonlike voornaamwoord “hulle” in die briewe (1990-1992): in die nuwe Suid-Afrika is “hulle” vir al die chaos in die land verantwoordelik, dis “hulle” wat al weer staak, “hulle” gaan jou motor kaap. “Hulle”

is die verpersoonliking van alles wat swart is, sonder dat “hulle” ooit ’n kans kry om hulself te verdedig of die teendeel te bewys. “Hulle” kry die skuld vir alles, of “hulle” nou Jode, swartes, Katolieke of marsmannetjies is (Allport 1958:12).

Teen 2004 figureer twee tipes swartes in briëfskrywers se voorraad sosiale kennis. Die een tipe swarte is ’n mens met gevoelens (Van Rensburg 2004:10) en ’n bepaalde waardestelsel en solank hy goed kan rugby speel, “sal ons vir enige kleur op Loftus” skree (Bester 2004:18). Hierdie swarte word egter nog steeds as ’n tipe (’n uitsondering) ervaar. Die ander tipe swarte is die swart man as moordenaar (Du Toit 2004c:16; Du Plessis 2004:18). Daar is min tot geen sprake van die direkte ervaring van die Ander in die briewe nie.

Die tipifikasie van die Ander in terme van blanke meerderwaardigheid het tot ’n groot mate die kru, rassistiese elemente verloor, maar dit is te betwyfel of die essensie van die tipifikasie van die Ander teen 2004 enige fundamentele verandering ondergaan het.

5.2.5 Tipering van die Ander in terme van blanke voorgdyskap

Die rasegte Bantoe sien hulle heil in die regverdigte apartheidsbeleid van die Boerenasie omdat hulle besef dat alleen langs dié weg hulle ras sal kan bly voortbestaan... Die rasegte naturelle is bereid om hulle onder die leiding en voorgdyskap van die witman te stel omdat hulle besef dat dit in hul eie belang is (Cronjé 1945:102).

Bogaande tipifikasie van blanke meerderwaardigheid kom wel voor in die volgende formaat: “Die swartman het in die ou dae self die apartheidsbeleid verkies” (Van Eeden 1992b:16). Teen 2004 is daar nie meer veel verwysings na blanke voorgdyskap nie, behalwe dat wittes nog steeds die land aan die gang hou: “Hoe kan die burgers van ’n staat aanspraak maak op basiese regte as 90% van sy burgers geen inkomstebelasting betaal nie?... Nie net kry die rykes geen ‘gratis’ water nie, maar hulle betaal ook vir die armes se kwota? (Marais 2004:10).

In 1990-1992 is die oorheersende persepsie eerder dié van onsteltenis oor swartes se ondankbaarheid vir alles wat wittes oor die jare heen vir hulle gedoen het. Met ander woorde, Cronjé (1945:179) se persepsie dat wittes toenemend ekonomiese verantwoordelikheid vir die swarte geneem het, word as vanselfsprekend aanvaar. Briefskrywers wys daarop dat hulle die land opgebou en alle uitvindings gemaak het, en dat swartes net deur wittes se aanvaarding van hul voorgdyskap ontwikkel het. Swartes het basies niks tot die ontwikkeling van die land bygedra nie:

Al wat die Amerikaners nou van die swartes ontvang vir al hul pogings oor die jare heen, is stank vir dank. Dink net aan alles wat pres. F.W. de Klerk vir swartes vermag het. Al wat hy nou van hulle afkry, is die beskuldiging dat hy vir die terreur in die swart woonbuurte verantwoordelik is. Daar is aanduidings van ondankbaarheid en nyd van die swartes teenoor alles wat hy vir hulle vermag het (Van Eeden 1992a:10).

’n Meer subtiele manifestasie van blankes se sogenaamde voorgdyskap, is tipifikasies met nuanses van paternalisme, soos die verwysing na “ons swartes” impliseer. So byvoorbeeld heers die persepsie dat die ANC nie verteenwoordigend van die gemiddelde “eerbare” swart burger is nie: “Die wreedhede van die ANC en sy geesgenote was en is nie werklik die lewensnorme van ons swart landsburgers nie” (Van der Merwe 1990c:10) en “Dink ds. Heyns werklik dat ons blankes, wat jare betrokke is by die lief en (oneindig baie) leed van die swartes wat deel van ons huisgesinne geword het, hul pyn nie ook aan ons lyf voel nie?” (Lindeque 1990:14).

Nog ’n tipifikasie waar blanke voorgdyskap na vore kom, is die idee dat swartes in elk geval nie sonder die hulp van wittes kan regeer nie, of dat swartes baie hard sal moet werk voordat iets in terme van die regering van die land sal gebeur: “In die nuwe Suid-Afrika gaan geen manna uit die hemel val nie” (Maré 1990:12) en “As die blankes uit Suid-Afrika padgee, sal die land in duie stort” (Patriot 1990:10).

In 1990-1992 word dié tipifikasie ook aangepas in die sin dat blanke belastingbetalers nie langer bereid is om die nuwe Suid-Afrika aan die gang te hou nie. Vroeër het hy dit gedoen ter wille van sy eie belang; nou is dit uit ’n skuldgevoel oor die verlede. Daar is ’n sterk gevoel dat swartes verantwoordelikheid vir hul eie probleme en omstandighede moet aanvaar: “Ons blankes het nou lank genoeg alleen vir die nuwe Suid-Afrika betaal. Dit is nou gekleurdes se beurt om vir die nuwe Suid-Afrika te

begin betaal” (Van der Merwe 1991:10) en “Blankes word daagliks gebreinspoel dat ons alles moet aanvaar en verduur, want dit gaan vir blankes om oorlewing” (Comestor 1990:8). In 2004 is dit steeds die arme belastingbetaler wat die nuwe Suid-Afrika aan die gang hou, maar terselfdertyd word die regering aan die breinkwyn herinner, waar gekwalifiseerde werkers emigreer “na ’n omgewing waar hulle regverdig op professionele gebied kan meeding” (Gebiedjeugleiers 2004:16).

Hierdie veranderende tipifikasie oor wittes se ekonomiese verantwoordelikheid is ’n goeie voorbeeld van Schutz se konsep van relevansie. Terwyl dit vir wittes ekonomies en polities relevant was om deur middel van die onderhoud van die tuislande ’n veilige enklawe in donker Afrika te skep, was hy bereid om daarvoor te betaal en op te offer. Nou dat wittes se belange nie meer relevant vir ’n swart regering is nie, is dit ook nie meer nodig of doenlik vir wittes om dit finansiël te ondersteun nie. Dit is nou meer relevant vir wittes om in die privaatsektor of ’n ander land sy eie heil uit te werk.

In hierdie opsig beklemtoon Schutz die pragmatiese sy van sy fenomenologie: tipifikasies is net doeltreffend in soverre dit relevant vir die oorlewing en voortbestaan van ’n groep is. Soos wat die ideologie van Afrikanernasionalisme of die mite van die totale aanslag in terme van hul praktiese relevansie vir die oorlewing van die Afrikaner uitgedien geraak het, het die nuwe ideologie van ’n vryemarkstelsel weer nuwe relevansie gekry en die vorige ideologie in die Afrikaner se verwysingsraamwerk begin verplaas.

Só meen ’n brieffskrywer in 2004 dat heelwat blanke, middeljarige mans ’n heel goeie toekoms vir hulself bewerkstellig het, sonder die regering se hulp: “Dat wit Afrikaanssprekende mans tien jaar ná regstellende aksie blykbaar die mees selftevrede groep is, spreek boekdele vir welmenende Afrikaners se integriteit en vermoë om te oorleef wanneer hulle aan hulself oorgelaat word deur ’n openlik vyandige en diskriminerende regering” (Erasmus 2004a:12).

In 2004 blyk dit asof die tipifikasie van blanke voogdyskap afgewater het tot die vlak waar dit slegs wittes se meerderwaardigheid in stand hou. Brieffskrywers verskaf lopende kommentaar oor die verval in standaarde en die sogenaamde “absurditeite”

van die nuwe Suid-Afrika. Dit is net 'n kwessie van tyd voordat die ANC-regering se borrel gaan bars en mediese, onderwys en ander strukture in duie stort:

- Dit is dié soort ding in ons land wat maak dat ons mense ontevrede is met die huidige wetteloosheid deur onder andere sommige wetstoepassers en barbarisme wat toeneem. Afname se voet! Die ouens moet wakker slaap en nie dink hulle is in beheer van omstandighede in ons land nie, intendeel (Du Toit 2004b:20).
- Korrupsie op elke denkbare terrein vreet soos vismotte aan die Suid-Afrikaanse ekonomiese bestel; lae morele standaarde vind vernietigend vergestaltung in vigs; op die algemene misdaadfront (moord, roof, verkragting) is Suid-Afrika 'n wêreldkampioen (Levinson 2004:10).
- Die werklikheid sal hulle [die regering] tref soos die swart griep van destyds (De Klerk 2004a:10).
- Dis [die vliegtuigongeluk] die manifestering (en kulminasie) van die vrot fundamente waarop transformasie, fast tracking en politieke druk geskoei is... Die prys van dié stelsel vol foute gaan stelselmatig aan die lig kom met ongelukke en lewensverlies ('n Teleurgestelde, kwynende [maar hoopvolle] patriot 2004:16).

En swartes sal net blankes se respek verdien wanneer hulle op eie meriete slaag en nie as gevolg van regstellende aksie nie (De Kok 2004:10; Howell 2004:16).

'n Meer sarkastiese weergawe van inherente wit meerderwaardigheid in 2004 is verwysings na die “absurditeite” van die nuwe Suid-Afrika – asof sekere voorvalle nét onder 'n swart regering kon gebeur. Byvoorbeeld, wanneer 'n briefskrywer langer as 'n uur vir 'n openbare bus wag: “Die gesegde dat dit ‘net in die nuwe Suid-Afrika’ kan gebeur, het nuwe betekenis gekry” (Jordaan 2004:8) en “Sal die absurditeite in hierdie land dan nooit einde kry nie?” met verwysing na die wettiging van tradisionele genesers (Van der Westhuizen 2004:14). Meer insiggewend is egter briefskrywers se tirades oor die onderwysdepartement se swak taalgebruik in Afrikaanse koerantadvertensies (Bekommerde Ouer 2004:8; Venter 2004:8; Appelgryn 2004:8). Die swak taalgebruik word 'n maatstaf van die regering se onvermoë om gehalte onderwys te lewer:

Dit is skokkende taalgebruik in die departement van onderwys se advertensie... Is hulle nie in staat om self die taal te versorg nie? ... Hoe kan ons hulle vertrou dat hulle die jeug sal voorberei vir die toekoms as só 'n advertensie dien as 'n voorbeeld van die gehalte van hul onderwys? (Van Dyk & Coetsee 2004:8).

Die buite-horisonne van verskeie briëfskrywers se voorraad sosiale kennis het egter aansienlik verbreed: die nuwe swart regering doen nie te sleg nie, die opposisiepartye sou in elk geval nie die land kon regeer nie, en Suid-Afrika is nou baie beter daaraan toe as tien jaar gelede:

Helaas, al het ek bitter min tyd vir die ANC, wonder ek wat van ons sou word as die DA of VF+ nou aan die bewind sou kom... Hierdie partye het niemand op die horison nie, of gaan hulle die poste in *Beeld* se Snuffelgids adverteer?.. ek is 'n doodgewone *Beeld*-leser wat begin sien die Verbruikersgids doen meer vir ons as wat die politici vir ons doen (De Klerk 2004b:16).

En:

Ek is as 'n blanke, middeljarige, Afrikaanssprekende man wat net so trots is soos enige ander Suid-Afrikaner op my land en die transformasie wat die afgelope dekades plaasgevind het (Steyn 2004a:10).

Dit wil lyk asof die Afrikaner steeds in hoofsaaklik twee groepe verdeel kan word. Die een groep se voorraad sosiale kennis berus nog op pre-1990-tipifikasies, en sekere tipifikasies is net aangepas om voorlopig by die nuwe omstandighede aan te pas. Daarenteen het 'n nuwe geslag Afrikaners tot 'n groot mate die tradisionele resepte diep, diep weggebêre en die horison van hul voorraad sosiale kennis aansienlik uitgebrei met die aanvaarding van nuwe resepte ten einde oënskynlik optimaal en sonder probleme in die nuwe Suid-Afrika te kan funksioneer.

Dit blyk uit die voorafgaande dat die tipifikasie van blanke voogdyskap uitgedien en nie meer relevant tot die Afrikaner se voorraad sosiale kennis is nie. Afrikaners het nou slegs 'n sosiale verantwoordelikheid om die land te help bou dermate dit hul voortbestaan as 'n minderheidsgroep verseker. Die tipifikasie van blanke voogdyskap het egter nie sy elemente van inherente rasse-meerderwaardigheid verloor nie.

5.2.6 Bevraagtekening van die tipifikasie: swartes is ook mense

Reeds in 1990-1992 is daar 'n besef dat die menswees van die Ander belangriker as sy of haar kleur is. Daar is 'n besef aan blanke kant dat hulle nie 'n idee het watter

vernedering en swaarkry swartes onder die apartheidstelsel deurgemaak het nie asook erkenning van die geweldige kloof wat daar tussen die twee leefwêreldes bestaan: “Hoe kan wit NG Kerk-lidmate besef wat swartmense onder die politieke stelsel van apartheid deurgemaak het?” (Van Niekerk 1990:10) en “Wat weet wit Christene van die onreg en lyding van apartheid?” (Heyns 1990:14).

Teen 2004 kom dié soort verwysing nie meer so sterk na vore nie. Daar word hoofsaaklik na swartes verwys in terme van simpatie met die tragiese dood van ’n kind (Van Rensburg 2004:10), en dat swartes nie as tweedeklasburgers behandel moet word as gevolg van regstellende aksie nie (De Kok 2004:10). Dit is slegs met verwysing na geweldsmisdade en plaasmoorde waar die tipifikasie van jong swart mans as barbaars, primitief, onopgevoed en wraaksugtig opnuut relevant word (Du Toit 2004c:16).

Die tweede stap in die normalisering van verhoudings tussen die twee groepe in 1990-1992 is die versugting by briefskrywers dat die verskillende bevolkingsgroepe meer van mekaar moet leer ken en dat blankes ’n swart taal moet aanleer (Venter 1991a:12; Mocke 1991:14). Teen 2004 het hierdie versugting basies verdwyn. Die enigste uitreiking na swartes vind nou in maatskaplike terme plaas, óf ter wille van Afrikaans (met ander woorde, Afrikaanssprekende Suid-Afrikaners moet uitreik na minderbevoorregte swart skole sodat die (swart) kinders Afrikaans leer sodat die taal kan oorleef) (Belangstellende 2004:14).

Die motief in hierdie uitreiking na ander bevolkingsgroepe is duidelik nie so edel nie. Weer eens is die konsep van relevansie te sprake: as wittes nie bereid is om ’n swart taal te leer nie, kan hul apatiese en negatiewe houding lei tot “kommunikatiewe selfmoord” in die nuwe Suid-Afrika (Mocke 1991:14). In 2004 word gewaarsku teen verskuilde agendas in die sogenaamde derde taalstryd:

Met hierdie sogenaamde taalstryd probeer hulle bloot die klaarblyklike feit verskans dat die “geveg” maar eintlik agter die skildvel om die behoud van apartheid gaan. Omdat hierdie pogings so deursigtig is, wek die taalstryd eerder die argwaan as die goeie gesindheid van andere. Ek wil my vereenselwig met ’n strugle vir Afrikaans as die taal van almal, ongeag ras, kultuur of geloof, vir wie hierdie pragtige taal met sy wortels ferm in Afrika werklik erns is – sonder hond of halsbandjie (Erasmus 2004b:14).

Teen 2004 definieer die Afrikaner homself as 'n trotse minderheidsgroep binne die reënboognasie. Die nodigheid, of relevansie, van 'n grootskaalse aanleer van swart tale is nou nie meer so nodig nie en is dié resep tydelik uitgestel.

5.2.7 Samevattend

Dit blyk uit die voorafgaande dat briëfskrywers se tipifikasie van die Ander nie werklik enige fundamentele veranderinge vanaf 1990 ondergaan het nie. Die enigste tipifikasie wat grotendeels in die slag gebly het, is dié van blanke voogdyskap. Die ander tipifikasies het min of meer in dieselfde vorm bly voortbestaan:

<i>Uitkristalising van die tipering van die Ander</i>		
<i>Pre-1990</i>	<i>1990-1992</i>	<i>2004</i>
Blanke voogdyskap.	Ondankbaarheid van swartes. Swartes kan nie regeer nie. <i>Swartes is ook mense.</i>	Blanke belastingbetaler. Swart regering onbevoeg. <i>Swartes is ook mense.</i> <i>Swart regering nie so sleg nie.</i>
Blanke meerderwaardigheid. Donker Afrika.	Blanke meerderwaardigheid. Donker Afrika. Morele verval.	Blanke meerderwaardigheid. Swartes haat blankes. Korrupsie, morele verval.
Westerse Christelike magte teen die godlose magte van donker Afrika.	Totale aanslag. Antichris.	Totale aanslag. Boos (kan nie vertrou word nie).
Beskerming van die wit man se belange in Afrika.	Tuiste vir die nageslag?	Bedreigde minderheid moet nou vir hulself sorg.
Apartheid.	Apart bly.	Onoorkombare verskille.

Tabel 9: Uitkristalising van die tipering van die Ander (Sien Bylaes A en B).

In wese word swartes steeds as anonieme tipes ervaar. Tipifikasies is slegs aangepas waar nodig en relevant tot blanke Afrikaanssprekendes se oorlewing as 'n minderheidsgroep. Vervolgens word briëfskrywers se tipifikasie van die Self bespreek.

5.3 Tipering van die Self

Die subjektiewe betekenis van 'n groep impliseer die groepslede se bewustheid dat hulle dieselfde omstandighede deel, met dieselfde algemene sisteem tipifikasies en relevansies. Individue in die groep word in 'n groot mate deur die historiese situasie van die hele groep bepaal en derhalwe deel hulle dieselfde algemene wêreldbeskouing (Schutz 1976:251-252).

Die groep se voorraad sosiale kennis word meestal as voldoende beskou en sonder bevraagtekening deur die gesagsfigure in die groep aan die volgende geslag oorgedra (Schutz 1976:95). Daar tree egter 'n krisis in sodra selfs net enkele elemente van hierdie voorraad kennis deur 'n deel van die groep bevraagteken word (Schutz 1976:96). In die hieropvolgende bespreking van briefskrywers se tipering van die Self word dit duidelik dat die voorheen aanvaarde kulturele denkwyse beperk is tot 'n spesifieke historiese situasie, en nie meer relevant is vir die huidige nie (Schutz 1976:96).

Die veranderinge in briefskrywers se tipering van die Self het verskeie veranderinge ondergaan sedert 1990. Die bespreking word weer eens voorafgegaan deur 'n opsomming van die tipifikasies van die Afrikaner in 1990-1992 en weer in 2004 in tabelvorm:

<i>Ou Afrikaner</i>	<i>Tipering van die Self (1990-1992)</i>	
	<i>Nuwe Afrikaner</i>	<i>Nuwe SA nasionalisme</i>
Onredelik, oningelig, onverdraagsaam. Leef in 'n droomwêreld. Misbruik Bybel om apartheid te regverdig. Geweld/oorlog onrealisties. Sleep Afrikaner se naam deur die modder. Nie verteenwoordigend van die gemiddelde Afrikaner nie. Vrese is begryplik. Grondige griewe. Ten minste beskaafde massa-optrede. Bekommerd oor vervreemding van regs.	Afrikaners moet saamstaan. Afrikaners as 'n volk met 'n trotse geskiedenis. Blankes het 'n roeping in Afrika. Stry vir Afrikaans. Afrikaans moet deure oopgooi. Eie skole is rassisties – moet nuwe modelle soek. Vry van die skuld van apartheid.	Nuwe SA nasionalisme (eers Christen en dan Afrikaner). Velkleur nie meer 'n maatstaf nie. Nuwe waardestelsel. Omgekeerde diskriminasie herhaling van die verlede.

Tabel 10: Tipering van die Self (1990-1992) (Sien Bylaag A).

<i>Ou Afrikaner</i>	<i>Tipering van die Self (2004) Nuwe Afrikaner / Nuwe SA nasionalisme?</i>
<p>Minderheid - “Luidrugtige groeple te perd wat ons probleme aanstook”.</p> <p>Gaan swaarkry in nuwe SA (Ontspan en lag ’n bietjie).</p> <p>Tred verloor met werklikheid (leef in die verlede).</p> <p>Hardegat, kanniedood.</p> <p>Kla gedurig.</p>	<p>Multikulturele samelewing (skree vir enige kleur op Loftus, SA behoort aan almal).</p> <p>Trots op kultuur en taal (wit, middeljarige man en trots op nuwe SA).</p> <p>Modern.</p> <p>Bewus van onregte van die verlede.</p> <p>Bereid om te werk vir nuwe SA (regte ding om te gaan stem, mag nie moed opgee nie, sosiale gewete, werk vir opbou van land, positief oor die toekoms).</p> <p>Positief oor moderne gebruik van historiese geboue.</p> <p>Afrikaans moet uitgebrei word (twv oorlewing).</p> <p>Vra vir versoening van swartes met welmenende Afrikaners.</p> <p>Voorwaardes vir nuwe SA (wedersyde respek en aanvaarding, beskerming van minderhede).</p> <p>Moet staan op regte (nie naïef nie, moet opkom vir kinders se regte).</p> <p>Afrikaans word gruwelik misken.</p> <p>Gatkruipers (eredoktorsgraad vir Fischer, NNP-leier by ANC).</p> <p>Siek vir politieke korrektheid.</p> <p>Afrikaans is weer eens prooi van politieke opportuniste / behoud van apartheid.</p> <p>Taalstryd wek argwaan van ander.</p>

Tabel 11: *Tipering van die Self (2004) (Sien Bylaag B).*

In die vorige hoofstuk is die sogenaamde onderskeid tussen die “verligte” en “verkrampste” Afrikaners bespreek. In die briewerubriek kom die onderskeid tussen die twee groepe veral na vore in briëfskrywers se kritiek van die Konserwatiewe Party (KP). Die voormalige staatspresident, F.W. de Klerk, het die verskil tussen die twee groepe in Februarie 1991 opgesom in reaksie op die Konserwatiewe Party se kritiek dat hy die Afrikaner uitverkoop het:

The CP speaks on behalf of part of the Afrikaner people, on behalf of the part caught up in the laager of fear and of prejudice ... that which is caught up in the laager of racism and bravado. I speak on behalf of that part of the Afrikaner people which has already ... joined hands with fellow South Africans who believe in the same values as we do (Louw 1994:39).

Elkeen van die selftipifikasies word nou afsonderlik bespreek.

5.3.1 Tipering van die Afrikaner as Christelik-nasionaal

In 1990-1992 kom die fundamenteel religieuse aard van die Afrikaner se beskouing van homself en sy posisie in die wêreld duidelik na vore. Dit kan inderdaad as die middelpunt beskou word waarvandaan die Afrikaner homself en die sosiale wêreld rondom hom, probeer verstaan:

Daardie hoogste ideële ryk, daardie nasie-transendente terrein waar die nasies mekaar aanvullend ontmoet, kan nie anders as religieus gesien word nie. In die religieuse vind elke menselewe, elke nasie en die heelal sy finale grondslag en sin. Sonder 'n religieuse betrekkingpunt en einddoel sou die heelal en die nasie en die mens onbegryplik, sinloos en doelloos gewees het. En daarom sien die nasionalisme as eindbestemming van alles 'n God-gestelde doel waarna heel die skepping, alle nasies en alle mense strewe (Diederichs 1936:49-50).

Hierdie Christelike fondament van die Afrikaner se ontwikkeling as volk vind weerklank in 'n briëfskrywer se verwysing na 'n aanhaling van dr. A.P. Treurnicht: “Die boodskap van die kerk het hom aangepas in die taal, kultuur, sedes en lewensbeeld van ons volk. Die boodskap het dus by ons 'n eie volksklank gekry. Dit het ingedaal in ons volkslewe en aan die ander kant is die gesonde volkseie weer in die kerklike lewe opgeneem. Die Christendom hang nie in die lug nie” (Meiring 1990:12). 'n Verdere mutasie van hierdie tipifikasie is die beskrywing van die Afrikaner as die uitverkore volk van God: die Afrikaner het iewers, soos die Israëliete van ouds, van God se weë afgewyk en al hierdie ongeluk oor hulself gebring (Theron 1992:10). Die Afrikaner moet eers sy verhouding met God herstel voordat dit voorspoedig sal gaan: “Afrikaners moet hulle bepaal by die dinge wat daarbo is. Dan sal dit voorspoedig met die land gaan” (Pretorius 1990:8) en “God sal blanke Afrikaners eers hoor en genadig wees as hulle hul skuld bely” (Jasper 1992:12).

Aan die anderkant is daar 'n sterk motivering onder briëfskrywers in 1990-1992 om hul Afrikanerskap en Christenskap te skei, of om nuwe insig te vind in wat dit beteken om werklik Christen te wees. Anders gestel, dat Christenskap oor meer as goeie Afrikanerskap gaan: “Baie meen dat die naaste wat God se Woord beveel om lief te hê, mense is met dieselfde taal, opvoeding, kleur en politiek. Verskil dit, geld die liefdesgebod nie meer nie” (Du Plessis 1990b:14).

Die teelaarde vir die ontwikkeling van hierdie tipifikasie is vroeër reeds gesaai. In November 1981 word die kerk se rol in die regverdiging van afsonderlike ontwikkeling in *Stormkompas* bevraagteken. Die boek beklemtoon die gesag van die Bybel as enigste maatstaf vir die kerk, en dat kerkwees nie op saambindende faktore soos bloed, bodem, kultuur, taal of stand gebou kan word nie. Kort daarna, in Junie 1982, skryf 123 ampsdraers van die NG Kerk in 'n *Ope Brief* dat die kerk geen ander maatstaf vir lidmaatskap as die belydenis van geloof in Christus mag hê nie (De Klerk 1984:50-51).

Briefskrywers worstel met 'n tipering van die NG Kerk as 'n "volkskerk". Die kerk moet sy neus uit die politiek hou en nie weer die politieke speelbal van die Nasionale Party word nie (Van Loggerenberg 1991:30; Ek vra 1991:8; Engelbrecht 1990:8).

Die kerk se belydenis van die sonde van apartheid is egter 'n heel ander kwessie. Allermens 'n mite, is dit 'n belangrike debatspunt in die briewerubriek. Aan die een kant word die kerk geprys vir sy belydenis: dit stel 'n voorbeeld vir ander, die Here het dit in die NG Kerk se hart bewerk om die skuldbelydenis te maak en dat die kerk hierdie kans ter wille van die nuwe Suid-Afrika moet aangryp: "Die belydenis van die Kerk se aandeel in apartheid kom diep uit die Kerk se hart met die dankbare wete dat God enige sonde vergewe wat opreg bely is" (Leraar 1990:8) en "Sonder belydenis word Christelikheid 'n klug... Kom ons gryp alle aangebode hande en geleenthede met ywer aan ter wille van die nuwe SA wat op al sy inwoners wag" (Bouwer 1990:10).

Aan die ander kant word die kerk uitgekryt as geestelik bankrot, 'n kruipende en minderwaardige kerk en dat die kerk nou voor Marxisme die knie gaan buig het: "Pres. F.W. de Klerk is nou besig om SA soos die kop van die onthoofde Johannes die Doper op 'n skottel aan die ANC en die SAKP te bied. So het Afrikaners die NG Kerk in die sondebelydenis van prof. Willie Jonker voor Tutu... en hul kerklike Marxistiese geesgenote sien buig" (Engelbrecht 1990:8). Boonop het die Afrikaner niks om voor skaam te wees nie. Elkeen moet individueel sy saak voor God gaan uitklaar - die kerk kan nie namens al sy lidmate bely nie: "Ek gaan egter nie as 'Afrikaner' of 'lid van die NG Kerk' my sonde bely nie. My persoonlike sonde moet ek op my knieë

bely...Ek kan my nie langer vir versoening en begrip beywer in 'n kruipende soort kerk nie" (Jonker 1990:8).

Aan die ander kant is daar 'n duidelik skuldbesef van wat apartheid aan die ander bevolkingsgroepe in die land gedoen het. Die briefskrywers stel dit duidelik dat die Afrikaner se godsdiens net vir homself gegeld het en dat die apartheidsideologie net in blanke belang was: "Is die swartmense ook mense? ... Een mens durf nie aan 'n ander mens doen wat die wette aan hulle [swartes] gedoen het nie" (Pohl 1990:14) and "As daar een ding is wat apartheid ons geleer het, is dit dat aparte geriewe... die regerende groep bevoordeel" (Du Toit 1990b:6).

Briefskrywers in 1990-1992 is ongelukkig oor die regses en veral Treurnicht se misbruik van die Bybel om hul politiek te regverdig (Emmes 1991:8; Van der Merwe 1990b). Daar is 'n doelbewuste poging om Afrikanerskap en Christenskap te skei: "Dr. Treurnicht moenie dink omdat sy vel wit is, hy na 'n beter hemel sal gaan nie" (Van Rensburg 1990a:12).

In 2004 word Afrikanerskap en Christenskap skaars in dieselfde sin genoem. Terwyl briefskrywers nog steeds gereeld oor godsdiens en Christenskap geskryf het, het dit uitsluitlik gehandel oor die nuwe hervorming (met geen noemenswaardige politieke ondertone nie en dus nie by hierdie analise ingesluit nie). Hoewel die nuwe Afrikaner in die nuwe Suid-Afrika nog steeds 'n diepgelowige persoon kan wees, is die tipifikasie Afrikaner Christelik-nasionaal nie meer relevant nie.

5.3.2 Tipering van die nuwe Afrikaner

In die terminologie van die briefskrywers in 1990-1992 word die nuwe Afrikaner beskryf as iemand wie se velkleur nie meer 'n aanduiding van sy inbors is nie, met ordentlike maniere, hoflik en respekvol teenoor ander: "Gee my liever 'n Suid-Afrika waar my gedrag, en nie my velkleur nie, 'n aanduiding is van my inbors" (Inbors 1990:14).

Natuurlik word die nuwe Afrikaner ook as “hoogheilig” beskryf - daardie tipe wat sy éié versaak en nou die nuwe liberalisme aanhang: “Daar is veral onder Afrikaners ’n sieklike skuldgevoel oor apartheid. Die bekeerde Afrikaners probeer die apartheidstiffies so van hul skouers wegpiets. Hulle staan hoogheilig eenkant van die sisteem” (Strydom 1991:8). In 2004 word hierdie tipe Afrikaners as “gatkruipers”, wat oorloop van politieke korrektheid, beskryf: “Dit kom my voor of gatkruipery onder die Afrikaanses endemies geword het” (Steyn 2004b:8) en “Dis hierdie Afrikaner-gatkruipery wat my hart wil breek... Kyk waar sit die voormalige leier van die NNP nou!” (De Villiers 2004).

Dit is veral die voormalige staatspresident wat gedurende 1990-1992 in die terminologie van die nuwe Afrikaner beskryf word: “manmoedig en opreg” (Botha 1990b:10), ’n staatsman en Christen (Botha 1990b:10; Van der Merwe 1992:10), Suid-Afrikaners is trots op F.W. en sy kalm en vriendelike optrede (Du Plessis 1990a:14), hy het “leeue-moed” en durf (Du Plessis 1991:8; Botha 1990b:10) en tree met naasteliefde en regverdigheid op (Nog altyd Nat 1990:10), hy het goeie bedoelings en is ’n ware staatsman (Von Wielligh 1991:6, Van der Merwe 1992:10), hy is nederig (Bouwer 1991:8), ’n vegter met deursettingsvermoë (Senior van VD 1992:8). Dit is veral wanneer De Klerk met die leier van die Konserwatiewe Party vergelyk word, dat dié onderskeid na vore kom: “Wat ’n kontras vorm die doelgerigte en vriendelike mnr. F.W. de Klerk tog nie met die KP-spul nie! (Pienaar 1990:10) (Sien ook Jan Alleman 1990:10; Saayman 1990:12; Marais 1991:26).

Die “aanvaarbare” weergawe van die nuwe Afrikaner staan in direkte kontras met die neerhalende en afbrekende beskrywings van die “ou” Afrikaner. Veral Treurnicht is die verpersoonliking van alles waarmee die nuwe Afrikaner homself nie meer kan identifiseer nie. Die regsies word beskryf as naïef en domastrant (Britz 1990:12), onverdraagsaam en rassisties (Anti-rassis 1990; Anti-onsin 1991:14), hoogs emosioneel en histories (Von Wielligh 1990:10), onrealistiese ekstremiste wat in ’n pre-1948 droomwêreld leef (Groenewald 1992:8; Van Rensburg 1990b:8), met dubbele standaarde (Nat 1990:10; Du Plessis 1990b:14), anti-Semities (Van der Merwe 1990a:8), arrogant en verwaand (Groenewald 1992:8). Selfs in 2004 word hierdie “luidrugtige groepie te perd” beskryf as “hardegat-afbrekers” wat hunker na apartheid (Erasmus 2004b:14):

Mnr. Smit is so vasgevang in sy eie mitologiese beeldspraak van die Groot Trek dat hy totaal en al tred verloor het met die werklikheid... Trouens, die tyd het hoeka al aangebreek om weg te beweeg uit die agttienhonderds en te besef dat ons onself bevind in 'n multikulturele samelewing wat veel groter is as bloot die Afrikaner... Maar vir al julle kanniedood Groot Trek-fanatici (daar is blykbaar tonne en tonne van julle) wat so sukkel om aan te pas in 'n Nuwe Suid-Afrika (vang die skimp Dan), daar is nog 'n kans om deel te neem aan 'n soortgelyke gebeurtenis: Die groot trek na Orania! (Meintjies 2004:16).

Behalwe vir die negatiewe en neerhalende verwysings na die regses, is daar ook meer genuanseerde tipifikasies wat sinspeel op die toenemende vervreemding van die regses. Regses het tot op dieselfde vlak as die linkse vryheidsbewegings gedaal, sodat die Suid-Afrikaanse polisie nou op sy "eie mense" moet skiet. Terwyl die regses hier en daar lof toegeswaai word as bittereinders en standvastig (Bezuidenhout 1992:8; Oud-Tukkie 1991:10), is daar eerder 'n persepsie van simpatie met hul saak (Bezuidenhout 1992:8; Crous 1990:12). Teen 2004 is daar nie veel simpatie met die regses nie en moet hulle óf ophou kla óf Orania toe trek (Meintjies 2004:16).

Nog 'n aspek wat dui op die toenemende gesofistikeerdheid van die nuwe verstedelike Afrikaner, is die feit dat die KP se burgeroorlog in 1990-1992 as futiel, sinloos, 'n windbol en grootpraat afgemaak word, en dat die land se probleme nie deur oorlog opgelos kan word nie (Dick 1992:8; Gelukkige realis 1992:8): "Voorstelle wat geweld en anargie in die hand werk, is algeheel onaanvaarbaar vir elke regdenkende Suid-Afrikaner" (Botha 1992a:8). In 2004 is daar geen sprake meer van regse geweld in die briewerubriek nie en is dit as 'n moontlike oplossing nie meer relevant vir die groep se oorlewing nie.

Vir die nuwe Afrikaner is die tradisionele Afrikanerorganisasies eerder 'n verleentheid as iets om op trots te wees. Hierdie sentiment het veral na vore gekom met die Leroy Mnguni-voorval, 'n Zoeloe-seuntjie wat lidmaatskap van die Voortrekkers geweier is omdat die grondwet slegs wit kinders toelaat. Die nuwe Afrikaner was bereid om klein Leroy ongeag ras of kleur tot die Voortrekkers toe te laat: "Klein Leroy Mnguni het net soveel met die ware ou Voortrekkers in gemeen as enige moderne blanke Afrikanertjie" (Brand 1992a:16). Die ou Afrikaners het aangevoer dat daar onversoenbare verskille tussen die verskillende rassegroepe is:

Net so min as wat enigiemand van 'n mossie 'n swaeltjie kan maak deur sy stertvere in V-vorm te knip, net so min kan enigiemand van 'n Zoeloe (al praat hy Afrikaans) 'n Afrikaner maak. Uiterlike voorkoms is maar een aspek van Afrikanerwees (Du Plessis 1992:6).

Ter opsomming lyk dit asof briefskrywers in 1990-1992 hulself as deel van Afrika en Suid-Afrika, met 'n positiewe ingesteldheid ten opsigte van die toekoms, beskryf. Daar is 'n doelbewuste poging om betrokke te raak by die heropbou van die land. In 2004 beskryf briefskrywers hulself as deel van 'n multikulturele samelewing, bewus van die onregte van die verlede en bereid om te werk vir die nuwe Suid-Afrika. Briefskrywers is trots op hul kultuur en taal (Steyn 2004a:10). Dit blyk asof die Afrikaner in 2004 vrede gemaak het met sy nuwe Afrikaansheid. Daar is egter 'n paar voorwaardes: die beskerming van minderhede en wedersydse aanvaarding en respek. Afrikaners moet ook nog steeds waaksaam wees en staan op hul regte (veral wat taal en voorregte vir hul kinders betref) (Steyn 2004a:10; De Wet 2004:18).

Dit word hier duidelik hoe 'n voorheen vanselfsprekend aanvaarde denkwysie toenemend irrelevant geword het. Die ou Afrikaner se denkwysie is beperk tot 'n spesifieke historiese situasie en nie meer relevant in die nuwe Suid-Afrika nie. Die kwessie nou is egter in watter mate die nuwe Afrikaner die kern van sy tipifikasies aangepas het? Of het die nuwe Afrikaner alleen 'n paar nuwe resepte in sy voorraad sosiale kennis opgeneem om sodoene die nuwe Suid-Afrika te hanteer?

5.3.3 Bevryding van die skandvlek van apartheid

Briefskrywers beskryf hul letterlike bevryding van die apartheidsjuk, van die mite van die totale aanslag en die hele ideologie van Afrikanernasionalisme waarmee die wese van 'n Afrikaner vroeër gedefinieer is. Met die ontbanning van die ANC en die normalisering van verhoudings tussen groepe is briefskrywers nou vir die eerste keer vry om buite hul voorafbepaalde raamwerk te kan beweeg, om méér as net Afrikaners te wees deur nou hul Suid-Afrikanerskap uit te leef. Suid-Afrikaners kan nou weer hul koppe optel; hulle aanvaar hervorming as 'n regstelling van die verlede en dat die veranderende samelewing op nuwe fundamente van versoening, reg en geregtigheid

gebou gaan word. Daar is ook 'n besef dat die Afrikaner geen ander tuiste het nie en deel moet wees van die nuwe Suid-Afrikaanse toekoms.

Dit is veral die vrylating van Mandela wat vir baie Suid-Afrikaners letterlik van die sielkundige kettings van apartheid bevry het: “Vryheid vir mnr. Mandela beteken vryheid vir alle Suid-Afrikaners” (Neke 1990:10) en “Toe mnr. Mandela uit die gevangenis vrygelaat is, het baie wit Suid-Afrikaners vry gevoel. Sy gevangenisstraf was vir ons soos 'n albatros om die nek” (Venter 1990b:14).

Briefskrywers besef dat apartheid 'n onregverdigende beleid was (Du Plessis 1991:8). Daar is selfs 'n erkenning by sommiges dat apartheid 'n sonde was en bely moet word (Jasper 1992:12). Briefskrywers beskryf De Klerk en die NP as 'n Messias wat die Afrikaner van die sonde van apartheid kom verlos het:

Nou een oggend, gedurende stiltetyd, besef ek skielik dat Suid-Afrika se Staatspresident, hierdie dapper man, besig is om homself op die altaar te plaas ter wille van sy patriotisme. Suid-Afrika se Staatspresident is besig om te antwoord op die roepstem van ons geliefde land: “Ons sal lewe, ons sal sterwe, ons vir jou Suid-Afrika.” Is daar groter liefde as dat ons Staatspresident homself op die altaar vir sy land plaas? (Van Heusen 1991:16).

Daar is ook bitterheid oor die futiliteit van 'n verwronge en wrede beleid en dat die kinders nou vir die sondes van die vaders moet betaal (Venter 1991b:16; Heyns 1990:14). Aan die ander kant is daar die persepsie dat daar destyds geen ander oplossing vir die land se probleme was nie en dat apartheid nie n t sleg was nie. Inteendeel, sonder apartheid sou hierdie suidelike deel van Afrika nie gewees het waar hy vandag is nie (Adamastor 1990:10; Van Eeden 1992b:16).

In 1990-1992 verskyn woorde en begrippe soos versoening (Neke 1990:10), geregtigheid (Besin voor dit te laat is 1990:12), menswaardigheid (Venter 1991), konstitusionele pionierswerk en menseregte (Du Plessis 1991:8). Dit moet gelees word saam met die besef dat diskriminasie 'n vloekwoord geword het en dat daar in die nuwe Suid-Afrika nie meer plek vir rassisme is nie (Anti-rassis 1990:14).

Dit is ietwat moeiliker om in 2004 'n idee van briefskrywers se skuldbesef te vorm. Daar is die erkenning dat die verlede verkeerd was, maar in dieselfde asem word

gevra hoe lank die kinders nog gaan boet vir die sondes van die vaders (veral in terme van regstellende aksie). Emosies wissel van aanvaarding tot bitterheid: “Regstellende aksie is deel van ons almal se lewe in die werkplek, of ons daarvan hou of nie” (Ontevrede, maar verstaan 2004:16), teenoor:

Vanmôre is ek net ’n middeljarige man sonder ’n loopbaan met slegs die weermag as agtergrond... ’n Soldaat wat opgebruik is en nou uitgespoeg word deur ’n stelsel waarvoor ek honderde ure oortyd sonder vergoeding gewerk het uit lojaliteit en patriotisme. Niemand kan vanmôre vir my sê hoekom ek skielik braaksel is nie (Kolonel Broekloos 2004:16).

Dit is insiggewend om daarop te let dat in 2004 wit briefskrywers in twee gevalle deur ’n swart en ’n gekleurde briefskrywer oor die vingers getik word. In die een geval is beweer dat SA nooit die Wêreldbeker-sokkerbod vir 2010 sou gewen het as dit nie vir apartheid was nie. In die ander geval kla ’n oudweermaglid oor rassisme en dat daar nooit enige klagtes van rassisme in die ou weermag was nie. Die swart briefskrywers het só gereageer:

Ons moenie terugkyk nie, maar vorentoe. So, moenie apartheid die lof gee vir die sokkerbod van 2010 nie. Ons moet baie dankie sê vir God en onself (Vink 2004:14).

En:

Ek is een van die sogenaamde gekleurde soldate wat my militêre opleiding in die apartheid-era gekry het... Gekleurde offisiere is nie toegelaat om bevel te voer oor wit troepe nie. Alle wette en reëls wat in die apartheidstyd toegepas is, het in die SAW gegeld (Simonse 2004:20).

5.3.4 ’n Tuiste vir die nageslag?

Die manier waarop briefskrywers hul ervaring van politieke partye soos die Nasionale Party, en veral die Konserwatiewe Party, verwoord, verklap heelwat inligting oor hul definisie van die Self en hoe hulle met die politieke veranderinge in die land omgegaan het. Vir veertig jaar lank was die NP sinoniem met die Afrikaner. Teen 1990 is hierdie tipifikasie ernstig bevraagteken en teen 2004 het dit in ’n groot mate irrelevant geword.

Soos in hoofstuk 3 gemeld, was die belangrikste doel van die apartheidsbeleid om 'n finale oplossing vir die rassevraagstuk te bied. Teen die jare tagtig het die meerderheid Afrikaners hierdie oplossing begin bevraagteken. Dit is daarom insiggewend om te let op die mate van venyn teenoor die destydse KP en dié se beleid. Die kritiek word daarop gemik dat die KP nie 'n plan vir wittes se toekoms in die land het nie en besig is om hul kans in die nuwe bedeling te beduiwel met rassistiese opmerkings en die verkoop van 'n uitgediende beleid.

Die felste kritiek word uitgespreek teen die KP as synde verteenwoordigend van 'n uitgediende en toenemend irrelevante ideologie: "Om die horlosie terug te draai is 'n onsinnigheid en onuitvoerbaar" (Realis 1991:10). Afrikaners word nou gedwing om buite die horison van hul voorheen bekende voorraad sosiale kennis na nuwe oplossings vir die probleemsituasie van die nuwe Suid-Afrika te gaan soek. Daar heers 'n besef dat die tradisionele resepte nie meer relevant vir die oorlewing en voortbestaan van die Afrikaner is nie.

Ondersteuning van die NP se hervormingsinisiatiewe gaan verder gepaard met die persepsie dat die NP nog 'n bepalende rol in die nuwe bedeling gaan speel. In 1990 is briefskrywers eerder bekommerd dat die NP dalk die verkiesing teen die KP sal verloor as wat hulle die moontlikheid van 'n swart meerderheidsregering in ag neem: "Die Nante moet hul strategie teen 'n vuil aanslag van die KP goed beplan" (Richard 1990:8). Briefskrywers is onder die indruk dat De Klerk die hef in die hand het, die ANC onverhoeds gevang het en slimmer as die ANC is: "Ek is seker die Staatspresident se aankondiging het die ANC en ANC-verwante organisasies op die verkeerde tydstip betrap" (Botha 1990a:10) en "Elke Nasionalis wat sy stem uitbring het, het vir 'n regering gestem om die leiding te neem" (Dalglish 1990:8).

Dié tipifikasies ondersteun die aanname dat die nuwe geslag Afrikaners bereid was om van apartheid en afsonderlike ontwikkeling afstand te doen ter wille van 'n onderhandelde kompromis met die ander bevolkingsgroepe. Dit is egter nie duidelik of hierdie nuwe geslag Afrikaners kans gesien het vir 'n swart meerderheidsregering op grond van een mens, een stem nie. Met ander woorde, die NP word beskou as 'n vadertipe wat aan alle volke in die land gelyke seggenskap gaan gee. Dié beskouing is heel aanvaarbaar solank as wat die NP in beheer is. Briefskrywers ondersteun die

hervormingsproses nie uit morele oorwegings nie, maar bloot uit 'n praktiese oorweging ter wille van hul eie oorlewing. Wittes is terdeë bewus daarvan dat hervorming die enigste uitweg is: “Pres. F.W. de Klerk kon blindelings voortgestorm het op die pad van konfrontasie na die graf van die witman in hierdie mooi land van ons” (Meyer 1990:10) en “As die blankes in hierdie land wil oorleef, is daar net een uitweg: hulle moet onderhandel. Slaag onderhandelinge nie, sal die Afrikaner die slegste daarvan afkom” (Von Wielligh 1990:10).

Daar is egter ook 'n gevoel dat slim sy baas gevang het en dat De Klerk kragdadiger en fermer teenoor die ANC moet optree (Steyn 1990:10; Engelbrecht 1992:10); of dat De Klerk nie te vinnig moet hervorm nie, want Afrikaners verwag dit nie régtig van hom nie. Nog 'n persepsie is dat De Klerk reeds die Afrikaner uitverkoop het. Die NP is besig om die Afrikaner se bloedgrond stuk vir stuk weg te gee (Du Plessis 1992:). Die NP-regering het nie 'n plan vir die land óf wittes se toekoms nie (Engelbrecht 1990:8): “Ek beseft nou eers hoe naiëf ek was omdat ek nog altyd geglo het die NP is 'n party wat tot die dood toe sal veg vir die belange van die blanke Suid-Afrikaner” (Ontnugterde Nasionalis 1992:10).

Daar was 'n besondere sterk persepsie dat die NP iets drasties sal moet doen om van sy apartheidsgeskiedenis te ontsnap (Van R Smit 1990:10). Die party moet óf ontbind óf sy naam verander as dit ooit enige geloofwaardigheid in die nuwe Suid-Afrika verwag. Die NP se steun is besig om te daal en die party gaan slegs 'n minderheidsrol in die nuwe Suid-Afrika speel. Dit is in elk geval duidelik dat die NP nooit 'n algemene verkiesing sal kan wen met slegs wit ondersteuning nie, en dat dié party-met-'n-geskiedenis in elk geval nie op swart steun sal kan aanspraak maak nie: “Die grootste grap is dat sommige lede van die NP glo dat die NP 'n verkiesing in 'n nuwe veelrassige SA kan wen” (Jansen van Rensburg 1992:32).

Teen 2004 word die NNP as magteloos en onbenullig afgemaak (Jooste 2004:14). Die party is nie meer die Afrikaner se redder nie (Weyer 2004:12). Intendeel. Die party is in die ANC se kloue en kan nie eens meer ordentlik in Afrikaans skryf nie (Pakendorf 2004:16):

Helaas, die Afrikaanse uitdrukking “nóg vis, nóg vlees” het vir my duidelik geword noudat die NNP so vas in die ANC se kloue is dat hy nie meer as opposisieparty beskou kan word nie.

Dus stel ek ’n nuwe naam vir die NNP voor: die Niks Niks Party (Saunders 2004:12).

Vóór die NNP se finale doodskoot was daar egter nog steeds briefskrywers wat geglo het dat samewerking met die ANC deel is van ’n nuwe strategie om te oorleef in Afrika-politiek (De Kock 2004):

Ek stem geruime tyd reeds saam met mnr. Marthinus van Schalkwyk dat die Westerse opposisiepolitiek bepaalde nadele inhou in ons land met sy Afrika-politiek. Partye bereik soms meer deur met die ANC saam te werk... Ek dink dis realisme, en nie lamsakkige opportuniste nie... Ons is in Afrika, manne! (Neels 2004:8).

5.3.5 Samevattend

Teen 2004 is dit duidelik dat daar tog nog twee hoofgroepe Afrikaners is. Briefskrywers kla oor die “luidrugtige groepie te perd wat ons probleme aanstook” en dat hierdie klaers óf moet ophou kla óf Orania toe trek. Diegene wat oorsee sit en ook kla, moet asseblief hul neuse uit Suid-Afrika se sake hou – ons sal ons eie probleme oplos. Hierdie beskrywing stem ooreen met die beskrywing van die ou Afrikaner voor 1990. Daar is dus nog reste van die ou resep van Afrikanerskap teenwoordig in briefskrywers se sosiale raamwerk in 2004.

Briefskrywers se tipifikasie van die Self in die nuwe Suid-Afrika is verteenwoordigend van die verligte Afrikaner soos reeds voor 1990 beskryf. Die nuwe Afrikaner in 1990-1992 is ’n volk met ’n trotse geskiedenis, uiteindelik vry van die skuldias van apartheid met ’n definitiewe skeiding tussen Afrikanerskap en Christenskap. Hierdie Afrikaner is gereed om sy deure oop te gooi vir ander rassegroepe en glo hy het nog ’n roeping in Afrika. Daar is wel tekens van ’n nuwe Suid-Afrikaanse nasionalisme met ’n nuwe waardestelsel waarin velkleur nie meer ’n maatskap is nie; daar is ’n begrip vir swartes as mense en vir die land se soeke na nuwe nasionale simbole.

Daar is egter nie andersins 'n radikale bevraging van wat dit is om Afrikaner te wees nie. In hoofstuk 3 word gevra of die nuwe Afrikaner 'n aversie in Afrikanerwees gaan ontwikkel en of Afrikanerskap 'n morele reg het op oorlewing? Dit is nou nodig om weer na Louw se argument te verwys: “Hoe kan 'n klein volk lank bly voortbestaan, as hy iets haatliks en iets boos is vir die beste binne – of buite – hom?” (Louw 1958:63).

Dit blyk asof briefskrywers se skeiding tussen Afrikanerskap en Christenskap hulle van dié besluit gevrywaar het: Afrikaner Christelik-nasionaal was inherent boos en onaanvaarbaar. Toe het De Klerk gekom en homself “geoffer” op die altaar van patriotisme en Afrikaners van die sonde van apartheid bevry. Afrikaners was nou bevry van die skandvlek van apartheid – De Klerk het namens hulle deur “die donker nag van die siel” gegaan – en hulle is as nuwe volk herbore. Die nuwe Afrikaner, bevry van die skandvlek van apartheid, is 'n minderheidsgroep in 'n multikulturele samelewing, trots op sy kultuur en taal, modern, bewus van die onregte van die verlede en bereid om te werk vir die nuwe Suid-Afrika. Die nuwe Afrikaner is egter nie sonder 'n skaduwee nie: onderliggend is die besef dat die stryd vir die behoud van die Afrikaanse kultuur en taal tóg nog as 'n dekmantel vir die instandhouding van apartheid gebruik word. So byvoorbeeld is swak Afrikaans deur 'n staatsdepartement 'n teken van die verlaging in standarde en die algemene onbevoegdheid van die swart regering: “Die volblad-advertensie van die departement van onderwys van Gauteng ... het ... 52 blatante taalfoute ... Behoede ons! (Bekommerde ouer 2004:8) en:

Ons was geskok toe ons die ongelooflike hoeveelheid spel- en taalfoute in die volblad kleur-advertensie van die departement sien... Hoe kan ons hulle vertrou dat hulle die jeug sal voorberei op die toekoms as só 'n advertensie dien as voorbeeld van die gehalte van hul onderwys? (Van Dyk & Coetsee 2004:8).

Briefskrywers se tipering van die Self verkry 'n ander dimensie wanneer dit saam met hul tipering van die Ander beskou word. Sodoende word dit ook makliker om tot die kern van briefskrywers se ervaring van die nuwe Suid-Afrika deur te dring.

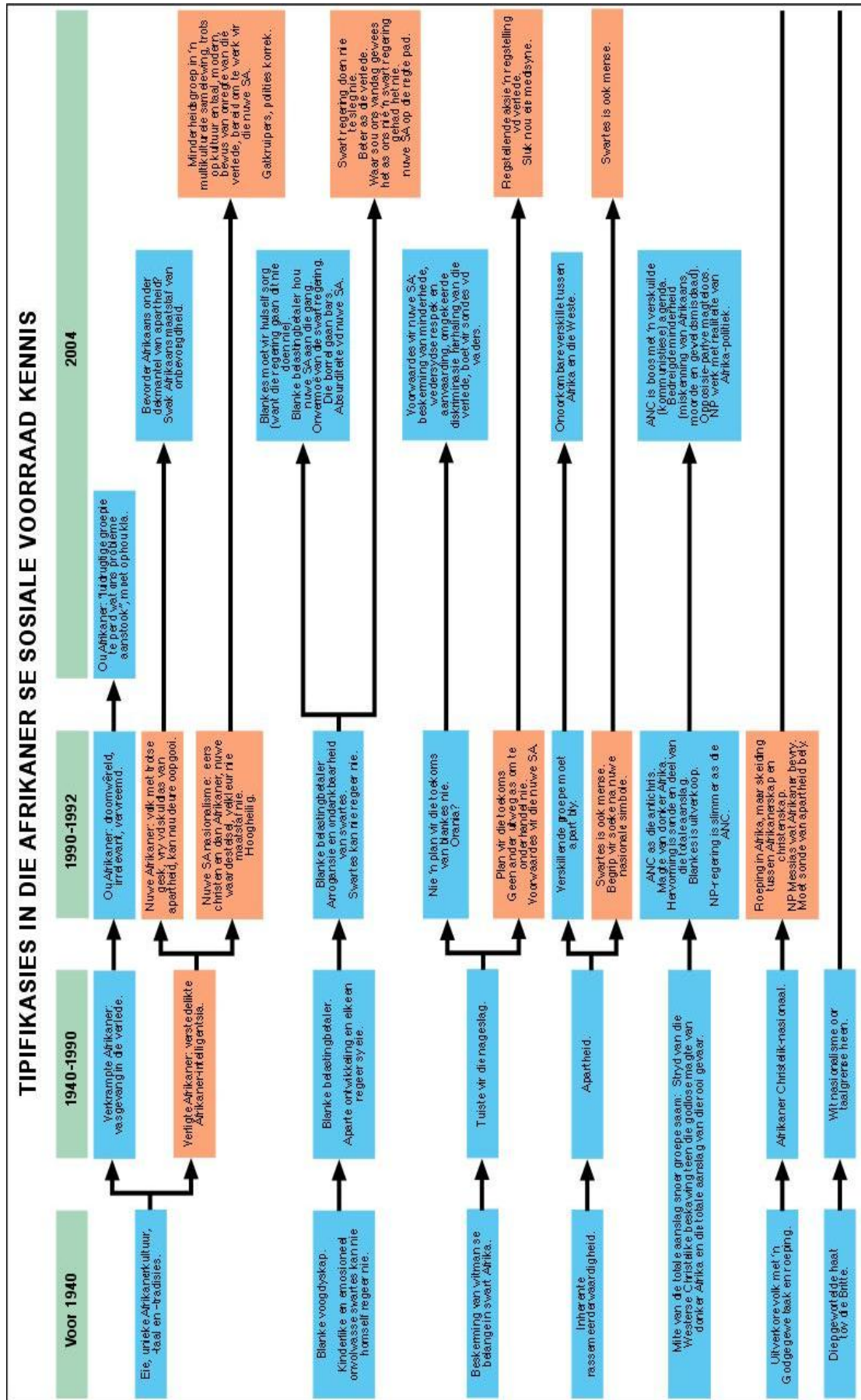
5.4 Die essensie

Die Afrikaner het in 'n groot mate dit reggekry om vir homself 'n aanvaarbare plekkie in die nuwe Suid-Afrika te beding. Terwyl die meeste Afrikaners hul Afrikanerskap ernstig in heroënskou geneem het, blyk dit egter uit voorafgaande bespreking asof sy tipering van die Ander nie fundamenteel hersien is nie.

In die volgende tabel word aangedui watter tipifikasies van die Self, en die Ander, in briefskrywers se sosiale raamwerk kennis bly voortbestaan het, watter veranderings of mutasies hierdie tipifikasies ondergaan het, en of daar enige fundamentele aanpassings plaasgevind het. Die pre-1990 tipifikasies word in blou aangedui. In die volgende twee kolomme (1990-1992 en 2004) volg die essensie van briefskrywers se beskrywings van hul ervaring van die nuwe Suid-Afrika. Die blou impliseer dat daar nie werklik 'n drastiese hersiening van die betrokke tipifikasie was nie, terwyl die oranje dui op 'n diepgaande hersiening van ou resepte en aanvaarding van nuwe resepte vir die nuwe Suid-Afrika.

Dit wil voorkom asof die tipifikasie van die Afrikaner as 'n volk met 'n unieke kultuur, taal en tradisie die enigste oorspronklike tipifikasie is wat in die nuwe Afrikaner se kennisraamwerk oorleef het. Die nuwe Afrikaner het daarin geslaag om hom te bevry van die skandvlek van apartheid, het sy Christenskap los gemaak van sy Afrikanerskap en homself bereid verklaar om as 'n minderheidsgroep in 'n multikulturele samelewing saam te werk ter wille van 'n nuwe Suid-Afrika. Volgens hierdie nuwe Afrikaner vaar die swart regering nie te sleg nie, is die land nou beter daaraan toe en is regstellende aksie 'n regstelling van die verlede (blankes moet nou hul eie medisyne sluk).

Opvallend is die min oranje in die tabel. Die heelwat blou is 'n bewys dat mutasies van die oorspronklike tipifikasies van blanke voorgediskap, swart onvermoë, beskerming van wittes se belange in swart Afrika, die mite van die totale aanslag en

Tabel 12: Uitkristallisering van die briefskrywers se tipifikasies van die Self en die Ander.

inherente rassemeerderwaardigheid nog relevant is in briefskrywers se ervaring van die nuwe Suid-Afrika. Hierdie briefskrywers is baie bewus van die feit dat wittes nou vir hulself moet sorg (want die regering gaan dit nie doen nie) en dat die blanke belastingbetaler eintlik die land aan die gang hou. Die absurditeite van die nuwe Suid-Afrika is tipies van swartes se onvermoë om behoorlik te kan regeer en die borrel gaan een of ander tyd bars. Daar is bitter min vertroue in 'n totalitêre en kommunistiese ANC-regering wat daarop uit is om alles wat Afrikaans is, te vernietig, en die opposisiepartye is magteloos. Daar is onoorbrugbare verskille tussen Afrika en die Weste. 'n Bedreigde minderheid stel steeds voorwaardes vir die nuwe Suid-Afrika.

Volgens Van Jaarsveld (1985:14) is wittes se vrees vir 'n swart meerderheid en hul afkeer van bloedvermenging en gelykstelling soos 'n selfbeskermingsmeganisme in die Afrikaner se lewens- en wêreldbeskouing ingebou. Solank as wat die Afrikaner 'n minderheid in swart Afrika is, sal hierdie kern onder die oppervlak van Afrikanerdenke werksaam wees. Enige hersiening van die Afrikaner se tipifikasie van die Ander is waarskynlik so fundamenteel, so 'n totale omverwerping van die essensie van die bestaande voorraad sosiale kennis, dat min Afrikaners daartoe in staat is. Eerder is die huidige kennisraamwerk so aangepas om die probleemsituasie van die nuwe Suid-Afrika hier en nou "tot verdere kennisgewing" op te los.

Dit kan ook wees dat die meeste wittes nog nie in 'n posisie geplaas is waar hulle geforseer is om daardie aanpassing te maak nie. Volgens Schutz (1973:212,226) is werk die oorheersende werklikheid vir die individu in sy daaglikse lewe. Slegs die werkende self is ten volle geïnteresseerd in die lewe en "helder wakker" - vir Schutz is dit waar die wetenskaplike moet begin met die verstaanproses. Die helder wakker persoon konsentreer op daardie segment van die wêreld wat vir hom pragmaties relevant is, en daardie relevansies bepaal die vorm en inhoud van sy gedagtestroom. Hier word dus aangevoer dat hoewel *Beeld* se briefskrywers in 'n groot mate hul daaglikse optrede moes aanpas om by die veranderende werklikhede van die nuwe Suid-Afrika aan te pas, dit nie noodwendig 'n hersiening van die kern van hul tipifikasie van die Ander, naamlik inherente rasse-meerderwaardigheid, meegebring het nie.

5.5 Samevattend

Dit blyk uit die voorafgaande interpretasie van Afrikaanse briefskrywers se persepsies dat die *Beeld*-lesende Afrikaner en sy briefskrywers se sosiale leefwêreld, sy natuurlike houding, gedurende die tydperk van ondersoek grootliks op verouderde tipifikasies van die Suid-Afrikaanse werklikheid gegrond was.

Tipies van die oorspronklike tipifikasies was briefskrywers se tipering van die ANC as die Antichris, as 'n kommunistiese organisasie, en dat Suid-Afrika dieselfde pad as die res van Afrika gaan volg onder 'n swart regering. In dié opsig het wittes die vreespsigose van die totale aanslag doeltreffend geïnternaliseer.

Nog meer dieperliggend was briefskrywers se tipifikasie van swartes, en die inherente houding van rasse-meerderwaardigheid wat na vore gekom het in terme van blanke voogdskap en paternalisme. Daar is in die voorafgaande hoofstuk duidelik uitgewys dat hierdie nie radikale briefskrywers se persepsies is nie, maar eerder 'n houding so inherent deel van wittes se natuurlike houding dat dit as vanselfsprekend, en glad nie as rassisties nie, ervaar word. Vir wittes is swartes steeds "hulle" wat net in terme van sekere tipiese eienskappe, tipiese funksies en tipiese gedrag begryp word, gegrond op die sentrale en fundamentele mite van rasse-meerderwaardigheid.

Wat betref die Afrikaner se tipifikasie van die Self, is dit duidelik uit die verwerping van die Konserwatiewe Party en die sogenaamde verkrampte Afrikaner dat die Afrikaner besig is om ernstig en krities sy tradisionele kennisraamwerk te bevraagteken. Die nuwe tipifikasie van die "verligte" Afrikaner het tot op die vlak van die algemene bevolking deurgesuur, soos De Klerk (1984) voorspel het. Dit is egter nie so duidelik hoe dié nuwe kennisraamwerk daar uitsien nie. Dit is een ding om die abstrakte beginsels van die "nuwe" Afrikaner te beskryf, maar wat van die praktiese en alledaagse uitlewing daarvan? Dus, wat kom eerste? Die praktiese ervaring van die Ander in die alledaagse lewe? Of sal die abstrakte beginsels die nuwe Afrikaner se optrede in die alledaagse lewe bepaal?

Daar kan gevra word of, in 'n heterogene land soos Suid-Afrika, wittes ooit werklik die voorheen swart buite-groep ten volle sal aanvaar? Is die Afrikaner nie net besig met 'n herpositionering ter wille van die groep se oorlewing eerder as 'n fundamentele hersiening van sy rasgebaseerde tipifikasie van die Ander nie?

In hierdie verband sê Schutz (1973:212, 226) dat werk die oorheersende werklikheid vir die individu in sy daaglikse lewe is. Slegs die werkende self is ten volle geïnteresseerd in die lewe en “helder wakker” - vir Schutz is dit waar die wetenskaplike moet begin met die verstaanproses. Die helder wakker persoon konsentreer op daardie segment van die wêreld wat vir hom pragmaties relevant is, en dit bepaal die vorm en inhoud van sy gedagtestroom. Hier word dus aangevoer dat hoewel Afrikaners tot 'n groot mate hul daaglikse optrede moes aanpas om by die veranderende werklikhede van die nuwe Suid-Afrika aan te pas, dit nie noodwendig 'n hersiening van hul rasse-meerderwaardige houding meegebring het nie.

Daar word ten slotte gevra hoe lank hierdie rasgebaseerde kennisraamwerk kan voortbestaan nou dat die politieke en ekonomiese sisteem nie meer 'n rasgebaseerde samelewing in stand hou nie en wittes toenemend as die “buite-groep” tipeer word. Gaan hierdie kennisraamwerk toenemend irrelevant word soos wat 'n nuwe geslag in 'n nuwe stelsel opgroei? Of gaan dit steeds die basis van enige en elke witte se kennisraamwerk bly solank as wat daar nog tipifikasies soos “Derdewêreld” en “Eerste Wêreld” bestaan?

HOOFSTUK 6

Samevatting en voorstelle

If the problem is this absence of being and if what **is** is what is said, then the more we talk, the more being there is.

The dream of science is that there be little being, that it be concentrated and sayable, $E=m^2$. Wrong. To be saved at the very beginning, for all eternity, it is necessary for that being to be tangled. Like a serpent tied into knots by a drunken sailor: impossible to untie (Umberto Eco, *Foucault's Pendulum*, 1989:530).

6.1 Die verdienste van 'n fenomenologiese benadering

Die aanvangshoofstuk van dié studie is ingelui met 'n aanhaling van Gouldner (1970) oor die wese van sosiale teoretisering. Vir Gouldner is dit 'n soeke na die betekenis van dít wat die navorser sêlf beleef het, eerder as om nuwe waarnemings te produseer of bestaande waarnemings te bevestig:

Social theorizing, then, is often a search for the meaning of the personally real, that which is already assumed to be known through personal experience. Basing itself on the imputed reality of the ordinarily experienced, much of theory-work begins with an effort to make sense of one's own experience (Gouldner 1970:484).

C. Wright Mills (1970) beskryf dit as die taak van die sosiale wetenskaplike om met behulp van die “sosiologiese verbeelding” perspektief en insig aan mense se alledaagse lewens te gee. In hierdie gees van verdiepende ondersoek en insig bied die fenomenologie 'n benadering tot die sosiale wetenskappe wat gepaard gaan met 'n dieperliggende bewuswording van dit wat voorheen as vanselfsprekend aanvaar is - wat fenomenoloë 'n *prise de conscience* noem (Lauer 1958:38).

In dié studie is aangevoer dat die fenomenologiese benadering tot die sosiale wetenskappe die geskikste metodologie bied ten einde dié betrokke navorsingsprobleem aan te spreek. Schutz slaag daarin om op 'n pragmatiese vlak universele konsepte te verskaf in terme waarvan die individu, 'n groep en 'n samelewing se denkwyses en gedrag geïnterpreteer kan word.

Dus, voordat daar met die ontleding begin kon word, moes die navorser haar as't ware aan die alledaagse lewe onttrek uit die alledaagse lewe om alles wat vroeër as vanselfsprekend aanvaar is in twyfel te trek en onder die loep te plaas - die proses wat Husserl en Schutz "bracketing" noem. Die tweede stap in die studie was die letterlike herontdek van die Afrikaner se geskiedenis en die historiese oorsprong van konsepte soos Afrikaner Christelik-nasionaal, blanke voorgdyskap en die totale aanslag – konsepte waarmee die navorser grootgeword het, maar nooit bevraagteken het nie. Aan die einde bied die studie nie noodwendig nuwe antwoorde op ou vrae nie; maar wel 'n beter begrip en dieper besef van die intriges wat hulle die afgelope paar dekades in die Afrikaner se psige afgespeel het. In dié opsig was *Beeld* se briewerubriek 'n mikrokosmos van die groter realiteit waarbinne briefskrywers se ervarings van die nuwe Suid-Afrika vergestalt is.

6.2 Die ou voorraad sosiale kennis

Uit voorafgaande hoofstukke het dit duidelik geblyk hoe resepte wat oorspronklik deur akademici soos Geoff Cronjé in die vorige eeu geformuleer, en deur politici en ander leiers versprei en verpopulariseer is, vandag nog in briefskrywers se voorraad sosiale kennis voorkom, hoewel in 'n nuwe, meer gesofistikeerde, vorm. Die ideologie van rassemeerderwaardigheid en die vreespsigose van die totale aanslag het inderdaad só werklik geword dat dit vandag nog Afrikaners se ontmoeting met die werklikheid inkleur (Sparks 1995:198).

Briefskrywers se voorraad sosiale kennis is hoofsaaklik gebaseer op die mite van rassemeerderwaardigheid. Hierdie gevoel van meerderwaardigheid manifesteer in verskillende vorme afhangende van die aard van die historiese omstandighede. Vóór 1990 het dit gemanifesteer in die vorm van blanke voorgdyskap en paternalisme. Dié fundamentele kern is verder gelegitimeer deur die idee van die uitverkorenheid en geroepenheid van die Afrikanervolk aan die suidpunt van Afrika. Die kerk het inderwaarheid die bestaande orde (van rassemeerderwaardigheid) voorgehou as 'n uitdrukking van God se wil. Hierdie ideologiese kenniselemente is in die voorraad sosiale kennis opgeneem ter wille van die oorlewing en voortbestaan van die Afrikaner en die blanke ras aan die suidpunt van donker Afrika.

Teen 1990 het die voorafgaande tipifikasies in die Afrikaner se voorraad sosiale kennis toenemend irrelevant geword. ’n Nuwe ideologie, die vreespsigose van die totale aanslag, het die voorraad sosiale kennis binnegedring en dit is grootliks deur die meerderheid wittes geïnternaliseer. Die ANC is die Antichris, ’n kommunisties-geïnspireerde terroriste-organisasie wat net in die totale omverwerping van die bestaande orde belangstel. Die ontbanning van die aartsvyand en sy kommunistiese leiers moes inderdaad die Afrikaner tot in sy diepste wese geskok het. Deur ’n enkele aankondiging is ’n hele kennisraamwerk, ’n leef- en denkwyse, omvergewerp.

Teen 2 Februarie 1990 het die meeste briefskrywers teruggeval op die beskikbare totale aanslag-tipifikasie van die ANC. Terselfdertyd was hulle reeds geruime tyd besig om die buite-horisonne van die voorraad sosiale kennis te ondersoek vir nuwe resepte om ’n nuwe sosiale werklikheid te kan hanteer. Daarom dan die antagonisme ten opsigte van die Konserwatiewe Party en sy uitgediende en irrelevante beleid en die hoopvolle verwagting dat F.W. de Klerk en die Nasionale Party ’n “plan” vir die toekoms het.

6.3 ’n Nuwe voorraad sosiale kennis?

In 1997 skryf L.M. du Plessis in ’n artikel dat “iets ernstigs” in die morele bewussyn en psige van die Afrikaner-establishment skeefgeloop het (1997:15). Volgens Du Plessis is daar ’n morele lugleegte, “’n gebrek aan ’n respektable etos van selfkritiek”, onder Afrikaner-instansies, en veral die kerk, om rekenskap te gee van hul aandeel aan apartheid.

In die ontleding van die briewerubriek het dit duidelik na vore gekom dat Afrikaners wel deeglik selfkritiek en selfondersoek toegepas het. Die Konserwatiewe Party en alles wat dit van die tradisionele en ou verkrampte Afrikaner verteenwoordig is telkens met snedigheid en venyn verwerp. Daar is geskryf van die nuwe Suid-Afrikaners, van ’n nuwe era van geregtigheid en naasteliefde. Dit is egter te bevraagteken of hierdie selfkritiek op dieselfde vlak plaasgevind het as wat Du Plessis bedoel het.

Die Afrikaner het wel homself bygekom in terme van selfkritiek, maar eerder in die sin van “hoe kon ons so simpel gewees het” en “moet tog nie voortploeter op die ou weë nie”. Die Afrikaner het inderdaad ’n verjongingskuur ondergaan ten opsigte van die tipifikasie van die Self. Maar, is die tradisionele voorraad sosiale kennis se buite-horisonne nie net verbreed om nuwe kennis-elemente in te laat ten einde die nuwe Suid-Afrika te kan hanteer nie? Veel moeiliker sou ’n fundamentele en dieperliggende hersiening van die Afrikaner se mens- en wêreldbeskouing gewees het, ’n aanvaarding van elke mens as ’n individu en ’n opsegging van die inherente meerderwaardigheidskompleks. Giliomee (1991:120) ondersteun hierdie aanname met die opmerking dat daar ten spyte van die sogenaamde “normalisering” van die samelewing en ’n nuwe grondwet nie werklik enige “fundamentele” verandering in wit Suid-Afrika se basiese denke plaasgevind het nie.

Wat sou so ’n fundamentele hersiening in Afrikanerdenke dus beteken? En is so-iets enigszins moontlik? Die ideaal is die individu wat volwasse genoeg is om nie op stereotipes terug te val in sy ontmoeting of omgaan met die Ander nie, maar om in elke ontmoeting met ’n tydgenoot die uniekheid van daardie persoon te probeer bepaal. En wanneer daar nie kans of tyd is om die tydgenoot beter te leer ken nie, hom te weerhou van stereotipering. Om vir ’n verandering nie ’n tweedehandse opinie te lug nie omdat hy erken dat hy nie genoeg van die onderwerp, of die Ander, weet nie.

Natuurlik sou dit moeilik wees om dermate in die alledaagse lewe te funksioneer. Schutz noem nie verniet tipifikasies die lewensbloed van die alledaagse lewe nie (Natanson 1973:xxviii-xxix). Dit is veel makliker om daagliks te funksioneer te midde van daardie algemene waarhede wat deur almal as vanselfsprekend aanvaar word - daardie alledaagse wêreld waar goeie begrip dikwels net ’n halwe woord, ’n betekenisvolle gerol van die oë, nodig het. Is die kritiese en ingeligte individu dus slegs ’n ideaal waarna gestreef kan word, of is dit moontlik vir ’n groep om so ’n ingesteldheid deel van sy sosiale raamwerk kennis te maak? Du Toit skryf in 1991 oor die Afrikaner se skuldbesef:

Vir 'n skuldbelydenis om sin te hê, moet dit nie te maklik wees nie. Dit moet verdien word. Dit moet konsekwensies hê. Wat ons bely en erken het implikasies vir die verlede sowel as die toekoms (Du Toit 1991:47).

Dit bring ons terug by die briefskrywers. Dit blyk dat briefskrywers, diegene wat hulself as 'n trotse minderheid binne 'n multikulturele samelewing beskryf, wel 'n fundamentele hersiening van hul kennisraamwerk deurgemaak het – in hul tipifikasie van die Self én, in 'n mate, hul tipifikasie van die Ander. Hierdie briefskrywers is bevry van die skandvlek van apartheid, erken die onregte van die verlede, en is bereid om saam te werk ter wille van die nuwe Suid-Afrika (en natuurlik hul eie, veral ekonomiese, voortbestaan). Dit blyk egter dat briefskrywers eerder die tipifikasie van die Self as die tipifikasie van die Ander aangepas het.

Briefskrywers het 'n nuwe definisie van Afrikanerskap daargestel – 'n Afrikanervolk met 'n trotse taal en kultuur, 'n Afrikanervolk vry van die skandvlek van apartheid, bevry van die boosheid inherent aan alles wat met Afrikaner Christelik-nasionaal geassosieer word. Die Afrikaner kan nou trots wees op sy taal en kultuur sonder die bagasie van apartheid. Die vraag is egter of die Afrikaner se opgee van politieke mag sy manier was om boete te doen vir die sonde van apartheid en indien ja, is dit voldoende? In die vorige hoofstukke is gevra of dit enigsins die moeite werd is om Afrikanerskap te laat voortbestaan? In Breytenbach se woorde:

...the Afrikaners are responsible for apartheid, collectively and individually. Without them it would not exist. It is their way of life... Thus we have from the outset insecurity and a correspondingly passionate affirmation of the nature and the principles of the tribe (Breyten Breytenbach 1986:55).

Breytenbach se interpretasie sou beteken dat apartheid inherent deel van Afrikanerskap is. Dit sou impliseer dat as jy apartheid afsweer, jy ook jou Afrikanerskap afsweer. Daar is nie 'n eenvoudige antwoord nie. Die “helder wakker” Afrikaner in sy werkende lewe doen dinge omdat dit prakties relevant vir sy voortbestaan en oorlewing is, en nie omdat hy ewe skielik afgesien het van sy rassemeerderwaardige houding ten opsigte van swartes nie – dit wat Giliomee (1991:120) die oorlewingsetiek van die middelklas noem.

Aan die ander kant het die sogenaamde nuwe Afrikaner ook, ter wille van sy eie oorlewing, gou gesnap dat die aanvaarding van demokratiese beginsels sy oorlewing gaan verseker. Ook dat die demokrasie 'n stelsel is waarin robuuste debatte en groot meningsverskille moontlik, maar ook versoenbaar, is.

Dit is insiggewend dat die hoofstuk oor die Afrikaner se skuldbesef nog nie afgesluit is nie. Dit blyk duidelik uit die wyduiteenlopende reaksie op die voormalige Minister van Polisie se voetwassery van sy apartheidslagoffers. Oud-minister Adriaan Vlok het op 3 Augustus 2006 tydens 'n private ontmoeting Dr Frank Chikane se vergifnis gevra en daarna as 'n simboliese gebaar sy voete gewas. Reaksie het gewissel van verstomming, verontwaardiging en sinisme tot 'n diepgesetelde dankbaarheid vir dié simboliese gebaar van 'n voormalige NP-minister (Anon 2006:2; Jackson 2006; Roodt 2006). Net soos die Boetman-debat in 2000, het dié voorval ou wonde en debatte oopgekrap. Elkeen van hierdie voorvalle verdien 'n afsonderlike studie en kan ongelukkig nie binne die raamwerk van hierdie studie verder aangespreek word nie.

6.4 Voorstelle vir verdere navorsing

Terwyl die studie spesifiek op die subjektiewe persepsies en houdings van die gemiddelde wit Suid-Afrikaner gefokus het, het dit nie aandag gegee aan die rol van die massamedia in die skep en instandhouding van hierdie stereotipes en tipifikasies nie.

Daar kan natuurlik gevra word of die massamedia enigsins anders kan funksioneer as binne die perke wat 'n groep se voorraad sosiale kennis daarstel. Aan die ander kant kan aanvaar word dat die massamedia, en veral televisie, van die belangrikste sosialisering-agente in die samelewing geword het. Waar koerante en die elektroniese media dus aan die een kant die bestaande kennisraamwerk ter wille van oorlewing in stand hou, is dit aan die ander kant deel van die aard en wese van die massamedia om nuwe horisonne te verken en lesers en luisteraars daarop voor te berei. Dus, 'n versigtige wisselwerking wat merendeels deur markkragte én andersyds die aard van die leserspubliek bepaal word.

In dié verband sou dit insiggewend wees om 'n inhoudsanalise van byvoorbeeld *Beeld* se berigte oor dieselfde tydperk te doen om te probeer bepaal in watter mate die koerant se agenda met dié van sy lesers en briefskrywers ooreengestem het.

BRONNELYS**1. BRONNELYS**

ALLPORT, G. 1958. *The Nature of Prejudice. A Modern Perspective*. Garden City, New York: Double Day.

ALTHEIDE, D. 1977. The sociology of Alfred Schutz. In: Douglas, JD & Johnson, JM (eds). 1977. *Existential Sociology*. Cambridge: Cambridge University Press.

AMPS. 1992. Vol 2&3. Sandown: Suid-Afrikaanse Reklame-Navorsingstigting Bpk.

ANGUS, I. 1994. A blank sheet of paper: The phenomenological foundations of comparative media theory. *Human Studies* 17:9-22.

ANON. 2004. NNP. *Beeld* se redaksionele kommentaar 17 April 2004:8.

ANON. 2004. Só het die NNP se steun gedaal. Grafiese voorstelling, *Beeld* 16 April:1.

ANON. 2006. Kerk moet SA se 'Boetmanne' help. *Beeld* 9 September:2.

ANON. 1944. Volk moet bewus wees van sy roeping. *Die Burger* 11 Oktober 1944:2.

ARON, R. 1977. *Main Currents in Sociological Thought. Durkheim. Pareto. Weber*. London: Penguin Books.

BAUMAN, Zygmunt. 1992. *Hermeneutics and Social Science. Approaches to Understanding*. Hampshire: Gregg Revivals. (Eerste uitgawe 1978).

BEELD. 1993. Koerantlesers is uniek. Bylae tot *Beeld* 31 Julie 1993:1-8,18.

BERGER, P. 1969. *The Sacred Canopy*. New York: Doubleday.

BERGER, Peter L & LUCKMANN, Thomas. 1967. *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. New York: Doubleday & Company, Inc.

BEUKES, WD (red). 1992. *Oor Grense Heen. Op pad na 'n nasionale pers. 1948-1990*. Kaapstad: Nasionale Boekhandel Bpk.

BREYTENBACH, B. 1986. *End Papers: essays, letters, articles of faith, workbook notes*. London: Faber & Faber.

BOSCH, B. 2000. Ethnicity markers in Afrikaans. *International Journal of Social Linguistics* 144:51-68.

BOSHOF, G. Brieweredakteur van *Beeld*. 1992. Persoonlike onderhoud deur outeur. 2 Junie. Johannesburg.

BOTTOMLEY, J. 1999. 'Stinkafrikaners' and social stereotypes: the Anglo Boer War reminiscences of L.J. Groenewald. *New Contree*, 46(November):158-189.

BROWN, R.U. 1976. Letters to the Editor. *Editor and Publisher* Vol 109 September 25:68.

BUBER, M. 1937. *I and Thou*. Edinburgh: T & T Clark.

BUELL, EH Jnr. 1976. Letters to the editor. *Editor and Publisher* 109 (Sept. 25):68.

BUELL, EH. 1975. Eccentrics or gladiators? People who write about politics to the editor. *Social Science Quarterly* 56:440-49.

BURGER, K. 2001. Boetman-stuk nou in Pretoria opgevoer. *Beeld* 2 Julie:10.

BURRELL, Gibson & MORGAN, Gareth. 1979. *Sociological Paradigms and Organisational Analysis. Elements of the Sociology of Corporate Life*. London: Heinemann.

CATTELL, K. 2000. Die konstruksie van Afrikaner-nasionalisme, met spesifieke verwysing na N.P. van Wyk Louw. *Stilet* Jg XII:2, bl. 135-152.

COETZEE, JM. 1991. The mind of apartheid: Geoffrey Cronjé (1907-). *Social Dynamics* 17(1):1-35.

CRESWELL, John W. 1998. *Qualitative Inquiry and Research Design. Choosing Among Five Traditions*. Thousand Oaks: Sage Publications.

CRONJÉ, Geoff. 1945. *’n Tuiste vir die Nageslag. Die Blywende Oplossing van Suid-Afrika se Rassevraagstukke*. Stellenbosch: Pro Ecclesia-Drukkery (Edms) Bpk.

CRONJÉ, Geoff; NICOL, W. & GROENEWALD, E.P. 1947. *Regverdige Rasse-apartheid*. Stellenbosch: Christen Studente Vereeniging Boekhandel.

DE BEER, AS. 1993. Qualitative research in journalism: the quest for validity and objectivity. *Communicatio* 19(1):80-87.

DE KLERK, FW. 1991. *Debatte van die Parlement (Hansard)*. Derde sitting, negende parlement. 1 Februarie tot 8 Maart. Deel 23 Koll 1-2704:3. Goodwood: Nasionale Boekdrukkery / Parlementêre Drukkers.

DE KLERK, WA. 1975. *The Puritans in Africa. A Story of Afrikanerdom*. London: Rex Collings.

DE KLERK, WJ. 2000. *Afrikaners: Kroes, kras, kordaat*. Kaapstad: Human & Rousseau.

DE KLERK, WJ. 1984. *Die Tweede (R)evolusie*. Johannesburg: Jonathan Ball Uitgewers.

DEGENAAR, J. 2000. Die spanning tussen voortbestaan en geregtigheid. *South African Journal of Philosophy* 19(4):307-320.

DE VILLIERS, P. 1992. Assistent-redakteur van *The Citizen*. Persoonlike onderhoud met outeur 8 April.

DIEDERICHS, Nico. 1936. *Nasionalisme as Lewensbeskouing en sy Verhouding tot Internasionalisme*. Bloemfontein: Nasionale Pers Bpk.

DILTHEY, W. 1958. *Gesammelte Schriften Vol V*. Stuttgart: B.G. Teubner.

DU PLESSIS, LM. 1997. Afrikanernegatiwiteit oor die WVK: Viva Rip van Winkel? *Woord en Daad* Winter 1997 Nr. 360:14-17.

DU TOIT, JD (Totius). 1944. Die Godsdienstige Grondslag van ons Rassebeleid. *Inspan* Desember 1944:7-17.

DU TOIT, A. 1991. Was alles dus maar net 'n ligte mistykie? *Die Suid-Afrikaan* 32 (April-Mei):45-47.

DU TOIT, A. 1983. *Die Sondes van die Vaders. 'n Poging tot die verkenning van die posisie van die Afrikaner-intellektueel in die komende legitimeitskrisis van die Afrikaner-nasionalisme en die apartheidsorde*. Kaapstad: Rubicon-Pers.

ELDRIDGE, JET (ed). 1971. *Max Weber: The Interpretation of Social Reality*. Edited and with an Introductory Essay by JET Eldridge. London: Michael Joseph.

FOURIE, Carien. 1997. Hervormde Kerk nie net vir wit mense, maar vir Afrikaner. *Beeld* 4 Julie:2.

FOURIE, PJ. 1989. Paradigms in media research: a preliminary overview. *Communicatio* 15(1):32-38.

FOURIE, PJ. 1991. Media, mites, metafore en die kommunikasie van apartheid. *Communicatio* 17(1):2-6.

GARFINKEL, H. 1967. *Studies in Ethnomethodology*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall.

GILIOMEE, Herman. 2003. *The Afrikaners. Biography of a People*. Cape Town: Tafelberg Publishers Limited.

GILIOMEE, Herman. 1991. Changing Everything (Except the Way we Think). *Leadership South Africa* Vol 3(3):125.

GOFFMAN, E. 1959. *The presentation of self in everyday life*. Garden City, N.Y.: Doubleday.

GORMAN, Robert A. 1975. Alfred Schutz – an exposition and critique. *British Journal of Sociology* Vol 26(1):1-19.

GOULDNER, AW. 1970. *The Coming Crisis of Western Sociology*. New York: Basic Books, Inc.

GRAMSCI, A. 2004. Hegemony. In: Rivkin, J & Ryan, M (eds). 2004. *Literary Theory: an anthology*. Malden, M.A.: Blackwell Publishers.

HILL, DB. 1981. Letter Opinion on ERA: a Test of the Newspaper Bias Hypothesis. *Public Opinion Quarterly* Vol 45(3):384-392.

HYNDS, EC. 1976. Editorial pages are taking stands, providing forums. *Journalism Quarterly* Autumn Vol 53:532-535.

HYSLOP, J. 2000. Why did Apartheid's supporters capitulate? Whiteness, class and consumption in urban South Africa, 1985-1995. *Society in Transition* 31(1):36-44.

JACKSON, GS. 1993. *Breaking Story. The South African Press*. Oxford: Westview Press.

JACKSON, N. 2006. "Ek het gestruik en geval". *Beeld* 3 September 2006.

JANSEN, N. 1996. Some characteristics, directions and foci of current mass communication theory. *Communicatio* 22(1):9-17.

JANSEN, N. 1991. Implikasies van die keuse van 'n teoretiese benadering vir beslissings oor navorsingsontwerp. *Communicatio* 17(2):34-40.

JANSEN, Nerina. 1989. *Philosophy of Mass Communication Research*. Johannesburg: Juta & Co., Ltd.

JANSEN, Nerina & STEINBERG, Sheila. 1991. *Theoretical Approaches to Mass Communication Research*. Johannesburg: Juta & Co., Ltd.

JOUBERT, JJ. 2004. Die Party is verby. *Beeld* 16 April:1.

JOUBERT, JJ. & JORDAAN, W. 2004. NNP sink, Patrica blink. *Beeld* 15 April:1.

KENNEY, H. 1991. *Power, pride and prejudice: the years of Afrikaner Nationalist Rule in South Africa*. Johannesburg: J. Ball.

KOCKELMANS, JJ. 1999. Phenomenology. *The Cambridge Dictionary of Philosophy*. 2nd edition. General editor: Robert Audi. Cambridge University Press: Cambridge.

KOTZÉ, H. 1992. Brieweredakteur van *Die Transvaler*. Persoonlike onderhoud met outeur 8 April.

KRIEL, M. 1997. Taal en sedes: die nasionalistiese en religieus-morele waardes onderliggend aan taalpurisme. *Suid-Afrikaanse Tydskrif vir Linguistiek* 15(3):75-85.

KRUGER, P. (pkruiger@beeld.com). 2002/12/05. Politieke korrespondent en later redakteur van *Beeld*. Epos-boodskap aan outeur (fouriewe@tut.ac.za).

KÜHN, W. (wilkuhn@mweb.co.za). 2003/03/27. Hoofredakteur van *Beeld*. Epos-boodskap aan outeur (fouriewe@tut.ac.za).

L'ANGE, G. 2005. *The White Africans. From Colonisation to Liberation*. Johannesburg: Jonathan Ball Publishers.

LANDER, BG. 1972. Functions of Letters to the Editor: a Re-Examination. *Journalism Quarterly* Vol 49:142-143.

LAUER, Quentin. 1965. *Edmund Husserl. Phenomenology and the Crisis of Philosophy*. Translated and with an Introduction. New York: Harper & Row, Publishers.

LAUER, Quentin. 1958. *Phenomenology. Its Genesis and Prospect*. New York: Harper & Row, Publishers.

LEROUX, E. 1990. "Terwyl transformasie plaasvind gaan ek gatskeer." - 'n Gesprek met Etienne Leroux. *Tydskrif vir Letterkunde* 4(November)28: 56-67.

LEY, Marga. (mley@beeld.com). 2006/11/07. Assistent-redakteur van *Beeld*. Eposboodskap aan outeur (fouriewe@tut.ac.za).

LOUW, C. 2000. Boetman is die bliksem in. "Baie jammer, ek is genoeg verneuk, en boonop gatvol". *Beeld* 5 Mei:13.

LOUW, NP van Wyk. 1958. *Liberale Nasionalisme*. Johannesburg: Nasionale Boekhandel Bpk.

LOUW, PE. 1994. Shifting patterns of political discourse in the new South Africa. *Communicatio* 20(1):26-43.

MATLHAKU, S. 1992. Produksie-redakteur: artikels en briewe, *Sowetan*. Persoonlike onderhoud met outeur 12 Junie.

MERVIS, Joel. 1989. *The Fourth Estate: a newspaper story*. Johannesburg: Jonothan Ball Publishers.

MITCHELL, J. 1992. Brieweredakteur van *The Star*. Persoonlike onderhoud met outeur 13 April.

MORRISON, K. 1995. *Marx, Durkheim, Weber: formations of modern social thought*. London: Sage Publications.

MOUSTAKAS, Clark. 1994. *Phenomenological Research Methods*. Thousand Oaks: Sage Publications.

MOUTON, A. 2002. *Voorloper: die lewe van Schalk Pienaar*. Kaapstad: Tafelberg.

MOUTON, J. 2001. *How to succeed in your master's and doctoral studies: a South African guide and resource book*. Pretoria: Van Schaik.

MUNROE, WA. 1995. Revisiting tradition, reconstructing identity? Afrikaner nationalism and political transition in South Africa. *Politikon* 22(2):5-33.

MULLER, CFJ. 1990. *Sonop in die Suide. Geboorte en groei van die Nasionale Pers – 1915-1948*. Kaapstad: Nasionale Boekhandel.

NASH, A. 2000. The New Politics of Afrikaans. *South African Journal of Philosophy* 19(4):340-364.

NATANSON, M. 1973. *Alfred Schutz. Collected Papers 1. The Problem of Social Reality*. Edited and introduction by Maurice Natanson. The Hague: Martinus Nijhoff.

NATANSON, M. 1970. Phenomenology and Typification: A Study in the Philosophy of Alfred Schutz. *Social Research* 37 (Spring):1-22.

NICOL, Willem. 1997. Hoe groter God... Die harde hoeksteen van vryheid. *Beeld* 10 Julie:12.

NICOL, Wm. 1947. 'n Grootse Roeping. In: Cronjé, G. 1947. *Regverdige Rasse-Apartheid*. Stellenbosch: Die C.S.C. Boekhandel.

NEL, MDC de W. 1960. Waarom die Beleid van Apartheid? Openingsrede met die Elfde Jaarkongres van SABRA op Stellenbosch, April 1960. *Tydskrif vir Rasse-Aangeleenthede* 1960:167-186.

OLIVIER, Gerrit (red). 1985. *Praat met die ANC*. Emmarentia: Taurus.

OOSTHUIZEN, LM. 1991. Suid-Afrikaanse mediabeleid: die media se bondgenoot is soek. *Communicare* 17(1):38-47.

OOSTHUIZEN, LM. 1990. Ideologie, media en Afrikaner-nasionalisme: 'n oorsig. *Communicatio* 16(1):38-48.

OWEN, K. 1985. Well, we all live in cloud-cuckoo-land. *Sunday Times* 18 August:23.

PALMER, RE. 1969. *Hermeneutics: Interpretation Theory in Schleiermacher, Dilthey, Heidegger and Gadamer*. Evanston, Illinois.

PAUW, Jacques. 1997. *Into the Heart of Darkness. Confessions of Apartheid's Assassins*. Johannesburg: Jonathan Ball Publishers.

PELZER, AN (red). 1966. *Verwoerd Speaks: Speeches, 1948-1966*. Johannesburg: APB Publishers.

PIENAAR, S. 1974/1984. *Beeld 1974-1984 Gedenkbylae*. 14 September 1984.

PITOUT, M. 1996. 'n Kritiese evaluering van etnografie in resepsienavorsing in Kommunikasiekunde. *Communicatio* 22(2):14-22.

PILOTTA, Joseph J & MICKUNAS, A. 1990. *Science of Communication. Its Phenomenological Foundation*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

POPPER, KR. 1989. *Conjectures and Refutations: the growth of scientific knowledge*. London: Routledge. 5th rev.

PRESSLER, CA & DASILVA, FB. 1996. *Sociology and Interpretation: from Weber to Habermas*. Albany: State University of New York.

RENFRO, PC. 1979. Bias in selection of letters to the editor. *Journalism Quarterly* Vol 56:822-826.

RICKMAN, HP (ed). 1961. *Meaning in History. W. Dilthey's Thoughts on History and Society*. London: George Allen & Unwin Ltd.

RITZER, G. 1992. *Sociological Theory*. Third Edition. New York: McGraw-Hill, Inc.

ROGERS, MF. 1998. Thesaurus of experience: Maurice Nathanson, Phenomenology and Social Theory. In: SICA, Alan. (ed). *What is social theory? The Philosophical Debates*. Oxford: Blackwell Publishers.

ROODT, D. 2006. Adriaan Vlok: hofnar van die revolusie. Rubrieke. Praag.

[Http://www.praag.co.za/rubriek298d.htm](http://www.praag.co.za/rubriek298d.htm).

2006/11/29.

RYSTROM, K. 1983. *The Why, Who and How of the Editorial Page*. New York: Random House.

SAARF. South African Advertising Research Foundation. 2006. Newspaper Readership Trends.

[Http://archive.saarf.co.za/topnews.htm](http://archive.saarf.co.za/topnews.htm)

2006/09/15.

SCHOLTZ, JJJ. 1992. Deurbraak na die Noorde. In: Beukes, WD (red). 1992. *Oor Grense Heen. Op pad na 'n nasionale pers. 1948-1990*. Kaapstad: Nasionale Boekhandel Bpk.

SCHOLTZ, JJJ, DU PLESSIS, T & DE BEER, AS. 1992. *Beeld*. In: Beukes, WD (red). 1992. *Oor Grense Heen. Op pad na 'n nasionale pers. 1948-1990*. Kaapstad: Nasionale Boekhandel Bpk.

SCHOLTZ, L. 2004. Die Nasionale Party. 1914-2004. Die opkoms en val van 'n Groot Idee. *Beeld*, 17 April:6.

SCHUTZ, Alfred. 1967/1980. *The Phenomenology of the Social World*. London: Heinemann Educational Books.

SCHUTZ, Alfred. 1964/1976. *Collected Papers, Vol. 2. Studies in Social Theory*. The Hague: Martinus Nijhoff.

SCHUTZ, Alfred. 1970. *Reflections on the problem of relevance*. New Haven: Yale University Press.

SCHUTZ, A & LUCKMANN, Thomas. 1974. *The Structures of the Life-World*. Translated by Richard M. Zaner and H. Tristram Engelhardt, Jr. London: Heinemann.

SCHUTZ, A. 1973. *Collected Papers 1. The Problem of Social Reality*. Edited and introduced by Maurice Natanson. The Hague: Martinus Nijhoff. Fourth Edition.

SECHER, H. 1968. *Max Weber. Basic Concepts in Sociology*. Translated and with an introduction by H. Secher. London: Peter Owen.

SINGLETERY, MW. 1976. How public perceives letters to the editor. *Journalism Quarterly* Autumn Vol 53:535-537.

SLABBERT, F van Zyl. 1999. *Afrikaner Afrikaan*. Kaapstad: Tafelberg Uitgewers Beperk.

SOKOLOWSKI, R. 1999. Husserl. *Cambridge Dictionary of Philosophy*. 2nd edition. General editor: Robert Audi. Cambridge University Press: Cambridge.

SPARKS, A. 1994. *Tomorrow is another country. The Inside Story of South Africa's Negotiated Revolution*. Sandton: Struik.

SPARKS, A. 1995. *The Mind of South Africa. The Story of the Rise and Fall of Apartheid*. London: Mandarin.

SPIEGELBERG, Herbert. 1982. *The Phenomenological Movement. A Historical Introduction*. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers.

STEYN, JC. 1988. 'n Paar opmerkings oor 'n moontlike nie-Afrikaner Suid-Afrikaanse nasionalisme. *Spits* 4(1):5-25.

STONECIPHER, H. 1979. *Editorial and Persuasive Writing: Opinion Functions of the News Media*. New York: Hastings House Publishers.

SUSSMANN, Leila. 1963. *Dear FDR. A study of political letter-writing*. Totowa, N.J.: Bedminister Press.

THOMPSON, Leonard. 1985. *The Political Mythology of Apartheid*. New Haven: Yale University Press.

TIMASHEFF, NS & THEODORSON, GA. 1976. *Sociological theory. Its nature and growth*. New York: Random House.

TREURNICHT, AP. 1975. *Credo van 'n Afrikaner*. Kaapstad: Tafelberg-Uitgewers Bpk.

TUCHMAN, G. 1978. *Making news: a study in the construction of reality*. New York: Free Press.

TUTU, Desmond. 1983. Christianity and Apartheid. In: DE GRUCHY, John W & VILLA-VICENCIO, Charles (eds). 1983. *Apartheid is a heresy*. Cape Town: David Philip:39-47.

VAN DEVENTER, Hennie. 1998. *Kroniek van 'n Koerantman. 'n Persoonlike perspektief op die jare ná 80*. Welgemoed: Tarlehoet BK.

VAN JAARSVELD, FA. 1985. Die Afrikanerdom: 'n histories-vertraagde volk – weg en selfbegrip. *Historia* 2(September)31:6-32.

VAN WYK, A. 1991. Afrikanereenheid? *Lantern* 4(40):45-47.

VAN NIEKERK, A. 2000. Afrikanerskap: ten slotte, of opnuut? Nabetragting van André du Toit se 'Die Sondes van die Vaders'. *South African Journal of Philosophy* 19(4):365-385.

VERWOERD, Hendrik Frensch. 1957. *Debatte van die Volksraad (Hansard)*. Tweede sitting, twaalfde parlement. 23 Januarie – 1 Julie 1959. Dele 99-102. Nasionale Handelsdrukkery Bpk, Elsiesrivier: Parlementêre Drukkers.

VERWOERD, HF. 1959. Unie van Suid-Afrika. *Debatte van die Volksraad (Hansard)*. Tweede sitting, twaalfde parlement. 23 Januarie – 1 Julie 1959. Deel 99, kolom 65-66. Elsiesrivier: Nasionale Handelsdrukkery Bpk., Parlementêre Drukkers.

WAGNER, Helmut R. 1983. *Alfred Schutz: An Intellectual Biography*. Chicago and London: The University of Chicago Press.

WALLACE, Ruth A & WOLF, Al. 1999. *Contemporary Sociological Theory. Expanding the Classical Tradition*. Upper Saddle River, New Jersey: Prentice Hall.

WEBB, V & KRIEL, M. 2000. Afrikaans and Afrikaner nationalism. *International Journal of Social Linguistics* Vol 144:19-49.

WEBER, Max. 1948/1982. Science as a vocation. In Gerth, HH. & Mills, C Wright (eds). *From Max Weber: Essays in Sociology*. London: Routledge & Kegan Paul:129-156.

WEBER, Max. 1949. "Objectivity" in Social Science and Social Policy. In: Shils, A & FINCH, HA (eds). *The Methodology of the Social Sciences*. New York: The Free Press:101-103.

WEBER, Max. 1920/1991. *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. Translated by Talcott Parsons. London: Harper Collins Academic.

WEBER, Max. 1948/1982. Science as a vocation. In Gerth, HH & Mills, C Wright (eds). *From Max Weber: Essays in Sociology*. London: Routledge & Kegan Paul:129-156.

WEBER, M. 1949. *The Methodology of the Social Sciences*. Translated and edited by Edward A Shils and Henry A Finch. Foreword by Edward A Shils. New York: The Free Press.

WEBER, M. 1904/1964. *Max Weber: Selections from his works*. Edited by SM Miller. New York: Thomas Y Crowell Company.

WEBER, M. 1968. *Basic Concepts in Sociology*. Translated and Introduced by HP Secher. London: Peter Owen.

WEBER, M. 1978. *Max Weber. Selections in Translation*. Edited by WG Runciman and translated by E. Matthews. Cambridge: Cambridge University Press.

WEBER, M. 1971. *Max Weber: The Interpretation of Social Reality*. Edited and with an Introductory Essay by JET Eldridge. London: Michael Joseph.

2. KOERANTBRIEWE⁴²

ADAMASTOR, Marcel. 1990. SA in 'n era van Doppertunisme. *Beeld*, briewe 25 April:10.

ANTI-MANDELA. 1990. Herken hom vir wat hy is. *Beeld*, briewe 7 Junie:12.

ANTI-ONSIN. 1991. Dan sis die KP naakte rassisme. *Beeld*, briewe 24 September:14.

ANTI-RASSIS. 1990. Dié rassisme maak naar. *Beeld*, briewe 27 Februarie:14.

ANTI-SA. 2004. Wonderlike mense by Zim se waterval – SA kan leer. *Beeld*, briewe 24 Desember:14.

APPELGRYN, T. 2004. Word tog 'n LUR-herhinderings, toe. *Beeld*, briewe 24 September:8.

BEKOMMERD. 1990. Is dit die nuwe Suid-Afrika? Lesers sê swartes verdring blankes van die strande af. *Beeld*, briewe 12 Januarie:14.

BEKOMMERDE OUER. 2004. Die departement van hinderwys? *Beeld*, briewe 24 September:8.

BELANGSTELLELENDE. 2004. Gee koerante aan skole in Noordwes. *Beeld*, briewe 18 Junie:14.

⁴² Die koerantargiewe van *Beeld* vanaf 1990 is elektronies by www.koerantargiewe.media24.com beskikbaar. Let egter daarop dat veral 1990 se elektroniese argiewe nie baie betroubaar is nie en daar eerder op die gedrukte weergawe vir bronverwysings staatgemaak moet word.

BESIN VOOR DIT TE LAAT IS. 1990. Swartmense het rede om te kla. *Beeld*, briewe 2 Mei:12.

BESORG. 1990. Versterk Polisie-hande. *Beeld*, briewe 1 September:10.

BESTER, Sandra. 2004. Ontspan, Fredericka, jy't dit nodig. *Beeld*, briewe 25 Maart:18.

BETHELL, A. 2004. Sagmoedige Rudi wou net beskerm. *Beeld*, briewe 26 Mei:12.

BEZUIDENHOUT, Piet. 1992. Met nee's kan jy die toekoms in. *Beeld*, briewe 3 April:8.

BRITZ, CJ. 1990. Is KP naïef of domastrant? *Beeld*, briewe 7 Februarie:12.

BOEREVROU. 1990. Ons salueer die SAP! *Beeld*, briewe 31 Augustus:12.

BOTHA, AH. 1990a. Plek vir almal wat vrede soek. *Beeld*, briewe 15 Februarie:10.

BOTHA, AH. 1990b. ANC-leier kan nie geweld keer. *Beeld*, briewe 2 Junie:10.

BOTHA, AH. 1992a. Sinloos om na oplossings te soek en nie te beding. *Beeld*, briewe 3 April:8.

BOTHA, AH. 1992b. ANC lig nie 'n vinger daarteen. *Beeld*, briewe 15 Mei:8.

BOUWER, Eric. 1990. Belydenis g'n skande. *Beeld*, briewe 6 Desember:10.

BOUWER, Eric. 1991. Hy skuil nie agter ander nie. *Beeld*, briewe 11 Oktober:8.

BRAND, JE. 1992a. Grondwet is 'n verleentheid. *Beeld*, briewe 25 Maart:16.

BRAND, JE. 1992b. Slagoffers van gewetenlose tiran. *Beeld*, briewe 11 September:12.

CLARKSON, BD. 1991. Strokiesprente bevestig ANC ondersteun geweld. *Beeld*, briewe 13 Mei:8.

COMESTOR, J. 1990. Oorbelaasting demp blanke. *Beeld*, briewe 17 Oktober:8.

COMESTOR, J. 1991. Onomkeerbare chaos wat wag. *Beeld*, briewe 15 Januarie:12.

CROUS, Tienie. 1990. Mandela ken nie Afrikaner-mag. *Beeld*, briewe 7 Junie:12.

DALGLEISH, B. 1990. KP sit sonder toekomsbeleid. *Beeld*, briewe 9 Junie:8.

DE BRUYN, DJ. 1991. Daaglik ongelooftwaardiger. *Beeld*, briewe 7 Augustus:10.

DE KOCK, Danie. 2004. NNP het baie meer vermoag as DA. *Beeld*, briewe 2 Februarie:10.

DE KLERK, B. 2004a. Mediese toestande sal land nog soos swart griep tref. *Beeld*, briewe 7 Februarie:10.

DE KLERK, J. 2004b. Is politici se briewe hul nuwe politieke forum? *Beeld*, briewe 8 Oktober:16.

DE KOK, L. 2004. Gee kans, swartes sál respek verdien. *Beeld*, briewe 22 November:10.

DE LANGE, C. 2004. Naamsveranderings mors geld, ontken geskiedenis. *Beeld*, briewe 14 Junie:12.

DE VILLIERS, PH. 2004. Ontstellend baie Afrikaners is Kruipers. *Beeld*, briewe 30 Oktober:10.

- DE WET, G. 2004. Gedoem om geskiedenis te herhaal. *Beeld*, briewe 25 Maart:18.
- DICK, Michael. 1992. AWB nie in staat tot rewolusie. *Beeld*, briewe 7 April:8.
- DINGAAN. 2004. Mbeki praat uit 2 monde; ek kan nie glo wat hy sê. *Beeld*, briewe 23 Desember:14.
- DU PLESSIS, DP. 1990a. KP praat van minderheid. *Beeld*, briewe 27 Februarie:14.
- DU PLESSIS, PJ. 1990b. Nie net vir een party. *Beeld*, briewe 24 Oktober:14.
- DU PLESSIS, DP. 1991. Dáárom betaal swartes nie soveel belasting nie. *Beeld*, briewe 12 Julie:8.
- DU PLESSIS, A. 1992. VSA-student geen bedreiging. *Beeld*, briewe 10 April:6.
- DU PLESSIS, F. 2004. Hanteer eerder oorsaak van rowers wat so moor. *Beeld*, briewe 18 November:18.
- DURING, RP. 1990. Polisie sentraal in die magstryd. *Beeld*, briewe 22 Augustus:10.
- DU TOIT, JHC. 1990a. Dink goed oor nuwe SA. *Beeld*, briewe 11 Januarie:14.
- DU TOIT, M. 1990b. Praat namens hulleself. *Beeld*, briewe 6 Junie:6.
- DU TOIT, Y. 2004a. Ons is reserviste, wil polisie word. *Beeld*, briewe 24 Maart:16.
- DU TOIT, J. 2004b. Veragtelik dat SAPD-lede vervloekte daad pleeg. *Beeld*, briewe 30 September:20.
- DU TOIT, Y. 2004c. Wrede geweld nie weens armoede. *Beeld*, briewe 30 November:16.
- EK VRA. 1991. Hul moet daarmee rekening hou. *Beeld*, briewe 9 Maart:8.

EMMES, LD. 1991. Waarvan en van wie is hy eintlik “kommandant”? *Beeld*, briewe 18 Maart:8.

ENGELBRECHT, B. 1990. NG Kerk moet nou inspring. *Beeld*, briewe 15 November:8.

ENGELBRECHT, B. 1992. NP se “voorbokke moet inderdaad begin bid”. *Beeld*, briewe 27 Junie:10.

ERASMUS, PF. 2004a. Moenie Afrikaner-Afrikane uitsluit. *Beeld*, briewe 15 Junie:12.

ERASMUS, PF. 2004b. Publiseer dringend die taal-struggle. *Beeld*, briewe 25 Junie:14.

ESTERHUYSE, D. 2004. Gaan stem, al weet jy nie waar om kruisie te trek. *Beeld*, briewe 3 Maart:12.

E.V. 1992. Moses se wysheid, Job se geduld. *Beeld*, briewe 10 Junie:12.

FOUCHÉ, C. 1990. Minderhede se regte. *Beeld*, briewe 31 Oktober:14.

FROST, C. 2004. Van waar kom Zuma met sprokie? *Beeld*, briewe 15 Maart:10.

GEBIEDJEUGLEIERS, DIE VOORTREKKERS IN SA. 2004. Regstellende aksie hou SA terug. *Beeld*, briewe 4 November:16.

GELUKKIGE REALIS. 1992. KP “binnekort uit SA politiek. *Beeld*, briewe 7 Maart:8.

GESKOK OOR MOORDE. 1992. ANC “veroordeel nie moorde”. *Beeld*, briewe 26 Februarie:8.

GROENEWALD, HJ. 1992. “Boerevolk”, “Boerestaters” nie ook dr. T se mense? *Beeld*, briewe 9 Januarie:8.

HENNING. 1992. ANC moet “pistool teen die kop” laat vaar. *Beeld*, briewe 18 Julie:8.

HENSON, Len. 2004. Dis rassisme – noem dit op sy naam. *Beeld*, briewe 2 Oktober:8.

HEYMANS, H. 2004. Polisie aanskou misdaad en ry weg. *Beeld*, briewe 19 Julie:10.

HEYNS, MH. 1990. Apartheid al self aan lyf gevoel? *Beeld*, briewe 7 Desember:14.

HOWELL, HO. 2004. Publiek in gevaar oor lugvaartbedryf. *Beeld*, briewe 1 Oktober:16.

HUGO-TRITTER, R. 2004. Plaas polisie se dapperheid, hartseer op die voorblad. *Beeld*, briewe 27 Januarie:10.

INBORS. 1990. Gedrag, nie velkleur. *Beeld*, briewe 25 Oktober:14.

JAKOP ONTONG. 1992. MK se hoipolloi was klassieke disinformasie. *Beeld*, briewe 4 Februarie:8.

JAN ALLEMAN. 1990. KP goël met Antichris. *Beeld*, briewe 16 Mei:10.

JANSEN VAN RENSBURG, PJ. 1992. NP ook nie aanvaarbaar as hy eers alles weggee het. *Beeld*, briewe 26 November:32.

JANSON, B. 2004. Geen SA leier propageer oplossing. *Beeld*, briewe 11 Junie:14.

JASPER. 1992. Hulle het die Here gaan spreek, nie die Regering. *Beeld*, briewe 19 Maart:12.

- JONKER, MJ. 1990. Kyk voor wie is daar bely. *Beeld*, briewe 16 November:8.
- JOOSTE, C. 2004. Hoekom al die politieke briewe? *Beeld*, briewe 30 Januarie:14.
- JORDAAN, R. 2004. Vergadering laat busse 2 uur staan. *Beeld*, briewe 23 Augustus:8.
- JORDAAN, BJL. 1990a. Onderhandeling sal nie werk. *Beeld*, briewe 27 Maart:14.
- JORDAAN, JHJ. 1990b. Oorbevolking nie aangeraak. *Beeld*, briewe 23 Augustus:14.
- JOUBERT, H. 1991. Sal die ouers dit kan bekostig? *Beeld*, briewe 28 Junie:12.
- KEMP, JJ. 1992. Wêreld se erkenning nie gesoek. *Beeld*, briewe 8 Januarie:8.
- KOLONEL BROEKLOOS. 2004. Weermag spoeg my uit ná jare diens. *Beeld*, briewe 4 November:16.
- LE CORNU, Slabbert. 1992a. 'n Verwerping van God se gesag. *Beeld*, briewe 11 April:8.
- LE CORNU, Slabbert. 1992b. SA kry nuwe sanksies teen hom. *Beeld*, briewe 28 April:12.
- LERAAR. 1990. Waar kry dr. T reg op oordeel? *Beeld*, briewe 13 November:8.
- LEVINSON, S. 2004. Mbeki op ontdekkingsreis in eie land. *Beeld*, briewe 26 Maart:10.
- LINDEQUE, Roelof. 1990. Doen wat hand vind om te doen. *Beeld*, briewe 21 Desember:14.
- LOTZ, FJ. 1992a. Sterker anderkant onder die KP. *Beeld*, briewe 3 Maart:10.

- LOTZ, FJ. 1992b. Bisho wys Kommuniste heers. *Beeld*, briewe 15 September:10.
- LOUW, WJH. 1991. Beraad nodig ook oor beskaafde ordentlikheid. *Beeld*, briewe 15 Junie:8.
- LYNZAAD, J. 1990. Antichris dán op preekstoel. *Beeld*, briewe 2 Maart:12.
- MARAIS, JAM. 1990. Laat ons liever oë ophef. *Beeld*, briewe 10 April:12.
- MARAIS, WL. 1991. Denke beklem 'n mens se hart. *Beeld*, briewe 20 Junie:26.
- MARAIS, B. 2004. Geen sin in MRK se lof aan regering. *Beeld*, briewe 26 Junie:10.
- MARÉ, GS. 1990. Waarheen is ons oppad? *Beeld*, briewe 24 April:12.
- MEINTJIES, Johan. 2004. Doen iets beters, Afrikaners, as mompel oor toeka se tyd. *Beeld*, briewe 26 Februarie:16.
- MEIRING, PGJ. 1990. Laat hulle meer hoor. *Beeld*, briewe 30 November:12.
- MEYER, EJ. 1990. FW het oog op toekoms. *Beeld*, briewe 30 Maart:10.
- MOCKE, Ernie. 1991. Kommunikatiewe "selfmoord". *Beeld*, briewe 13 Maart:14.
- NAT. 1990. Wie dan wie se vyand? *Beeld*, briewe 4 September:10.
- NEELS. 2004. Ek voel nie NNP het my uitverkoop. *Beeld*, briewe 14 Augustus:8.
- NOG ALTYD NAT. 1990. Beleid op vrees gegrond. *Beeld*, briewe 6 April:10.
- NEKE, G. 1990. Versoening en begrip. *Beeld*, briewe 21 Februarie:10.
- 'N TELEURGESTELDE, KWYNENDE (MAAR HOOPVOLLE) PATRIOT. 2004. Laat vliegtuie val, miskien skrik minister dán wakker. *Beeld*, briewe 1 Oktober:16.

ONTEVREDE, MAAR VERSTAAN. 2004. Wit sportmanne benadeel nes sakelui. *Beeld*, briewe 27 Oktober:16.

ONTNUGTERDE NASIONALIS. 1992. NP besig om duisende blankes te vervreem. *Beeld*, briewe 27 Oktober:10.

OOSTHUIZEN, N. 2004. Is moord tans hoër as Olimpiese peil? *Beeld*, briewe 21 Julie:12.

OUD-TUKKIE. 1991. Daarom wil Tukkies nie luister. *Beeld*, briewe 21 Mei:10.

PAKENDORF, M. 2004. NNP sleep sy vlerk in die modder. *Beeld*, briewe 26 Februarie:16.

PARFEUNOVA, Nikita. 2004. Hemel behoed ons van dié polisielid. *Beeld*, briewe 27 November:14.

PATRIOT. 1990. In ou stryd was dit wit teen wit. *Beeld*, briewe 10 Maart:10.

PIENAAR, AJ. 1990. Dis Andriese Sedisie! *Beeld*, briewe 21 Augustus:10.

PIENAAR, P. 2004. Só karring speurders al jare lank aan. *Beeld*, briewe 5 Februarie:16.

PIET PATRIOT. 1990. 'n Stemlose minderheid. *Beeld*, briewe 10 Februarie:10.

POHL, Naas. 1990. Waar was Treurnicht? *Beeld*, briewe 18 Desember:14.

PRETORIUS, HP. 1990. Dán vreemdelinge in SA. *Beeld*, briewe 19 September:8.

PRETORIUS, E. 2004. Hoe op aarde kon hy parool kry? *Beeld*, briewe 24 Januarie:8.

PRO-POLISIE. 1991. SAP verdien die beste opleiding, toerusting. *Beeld*, briewe 4 November:6.

PYN IN DIE NEK. 1991. Aussies se inboorlinge uitgeroei. *Beeld*, briewe 19 Junie:10.

QUO VADIS. 1992. ANC se “afdreiging en intimidasie” ongekend. *Beeld*, briewe 27 Augustus:18.

RAAKSLAAN. 1991. Watter gesag het ANC oor SAW? *Beeld*, briewe 5 Junie:10.

REALIS. 1991. Sanksies, boikotte dan nog erger. *Beeld*, briewe 10 Desember:10.

RICHARD, D. 1990. Betaal die KP in eie munt terug. *Beeld*, briewe 8 Oktober:8.

RODINK, MP. 1990. Swart president geen bedreiging. *Beeld*, briewe 29 Januarie:8.

RODINK, MP. 1990. Regses skaam vir identiteit. *Beeld*, briewe 8 Mei:12.

SAAYMAN, JL. 1990. KP se kongres baar ’n muis. *Beeld*, briewe 17 Augustus:12.

SAUNDERS, Cliff. 2004. Niks Niks NP nóg vis, nóg vlees. *Beeld*, briewe 9 Junie:12.

SCHURINK, Ron. 1990. Ondiens aan die Boere. *Beeld*, briewe 12 Mei:8.

SENIOR VAN VD. 1992. Sy huil oor toegewings aan ANC. *Beeld*, briewe 6 Oktober:8.

SIMONSE, C. 2004. Rassisme in ou weermag was ’n feit. *Beeld*, briewe 19 November:20.

SLABBERT, Toon. 2004. Skok dat lugmag Botswana-hulp vra. *Beeld*, briewe 13 November:10.

STEYN, GJ. 1990. Tot hiertoe en nie verder. *Beeld*, briewe 4 Desember:10.

STEYN, P. 2004a. Net regering kan dié vrese besweer. *Beeld*, briewe 10 Maart:10.

STEYN, Lodewikus. 2004b. Herdink eer aan kommunist Fischer. *Beeld*, briewe 2 Oktober:8.

STOFBERG, TCB. 1990. Redes vir opstandigheid. *Beeld*, briewe 25 September:12.

STRYDOM, LP. 1991. ANC moet steeds wys hy wil eerlik onderhandel. *Beeld*, briewe 17 September:8.

THERON, PJ. 1990. Rykdom kan só verdeel word. *Beeld*, briewe 11 April:14.

THERON, JP. 1992. Verdeeldheid en haat sny diep. *Beeld*, briewe 14 Februarie:10.

VADERLANDER. 1991. Die mense belastingvoos en miljard rande vloei. *Beeld*, briewe 17 Augustus:8.

VAN DER MERWE, PJ. 1990a. Varkkop: Nuwe soort terreur? *Beeld*, briewe 8 April:8.

VAN DER MERWE, PJ. 1990b. Sit broedertwis, haat, dan só diep? *Beeld*, briewe 14 Junie:26.

VAN DER MERWE, PJ. 1990c. Boodskap gaan nie om inbors. *Beeld*, briewe 5 September:10.

VAN DER MERWE, GS. 1991. Naidoo, vakbonde moet eers hul rekenings betaal. *Beeld*, briewe 21 Oktober:10.

VAN DER MERWE, PJ. 1992. Is mense se smart en lyding dan net bysaak? *Beeld*, briewe 2 Julie:10.

VAN DER WESTHUIZEN, P. 2004. Wet vir moeties-genesers is absurd. *Beeld*, briewe 17 September:14.

VAN DYK, F & COETSEE, E. 2004. Skokkende advertensie dui op swak onderwys. *Beeld*, briewe 24 September:8.

VAN EEDEN, G. 1992a. Nuwe denke is hier noodsaaklik. *Beeld*, briewe 12 Mei:10.

VAN EEDEN, G. 1992b. Apartheid toe aangewese beleid. *Beeld*, briewe 29 Oktober:16.

VAN EEDEN, G. 1991. Pragtige idees gaan nie werk nie. *Beeld*, briewe 7 Junie:12.

VAN HEUSEN, K. 1991. SP plaas sy alles op die altaar. *Beeld*, briewe 26 Junie:16.

VAN LOGGERENBERG, Nico J. 1991. Die sinode in partypolitieke kryt is sonde. *Beeld*, briewe 31 Oktober:30.

VAN NIEKERK, A. 1990. Hul wis nie van apartheidspyn. *Beeld*, briewe 5 Desember:10.

VAN OOSTRUM, LJ. 2004. Konflik aangestook deur regering. *Beeld*, briewe 8 Desember:16.

VAN RENSBURG, T. 1990a. Dr. T. is 'n "stoute oom". *Beeld*, briewe 12 April:12.

VAN RENSBURG, K. 1990b. Treurnicht sal gou moet vlug. *Beeld*, briewe 25 Junie:8.

VAN RENSBURG, E. 2004. Kyk feite om Karabo-dood in oog. *Beeld*, briewe 17 Februarie:10.

VAN R SMIT, J. 1990. Wil die bruines wél aansluit? *Beeld*, briewe 3 April:10.

- VAN TONDER, WM. 1992. Teë vir tirades van ANC. *Beeld*, briewe 2 Julie:10.
- VAN WYK, AP. 1992. Verfoeilike optrede dryf mense verby breekpunt. *Beeld*, briewe 21 September:8.
- VENTER, JA. 1990a. Dié leiers praat nie net. *Beeld*, briewe 7 April:10.
- VENTER, E. 1990b. Watter opofferings? *Beeld*, briewe 5 Julie:14.
- VENTER, R. 1991a. Leer hul taal praat. *Beeld*, briewe 29 Januarie:12.
- VENTER, A. 1991b. Dán het 'n mens nie tekste nodig. *Beeld*, briewe 31 Oktober:16.
- VENTER, J. 2004. Sies, me. Angie Motshekga, LUR! *Beeld*, briewe 24 September:8.
- VINK, G. 2004. Dank God dat SA bod gewen het. *Beeld*, briewe 21 Mei:14.
- VISTER, PJ. 2004. Haïti maak ons nie bang nie, Dirk. *Beeld*, briewe 13 Maart:10.
- VON WIELLIGH, CM. 1990. Het Treurnicht 'n mandaat? *Beeld*, briewe 5 Oktober:10.
- VON WIELLIGH, CM. 1991. Dáárom het Tuks reg opgetree. *Beeld*, briewe 9 Mei:6.
- WEYER, N. 2004. Afrikaner moet mos altyd redder hê. *Beeld*, briewe 13 Februarie:12.
- WONDER MAAR NET. 1990. Mandela 'n meneer? *Beeld*, briewe 28 Junie:10.
- ZEEMAN, Henk. 1990. Apartheid staan stewig. *Beeld*, briewe 23 November:14.

BYLAAG A:**Horisonalisasie en trosvorming - BEELD 1990-1992****1. Tipering van die Ander (swart regering/ANC/Mandela/swartes)**

Swartes/ANC kan nie regeer nie	Die land sal in vlamme opgaan / verarm as 'n swart regering aan bewind kom / swartes is onbevoeg om 'n land te regeer / ANC / Mandela / swartes is uit op die vernietiging van die land / Wil land onregeerbaar te maak ten einde die mag oor te neem / ANC gaan nie by sy beloftes hou nie / ANC sal hom nie deur 'n grondwet laat bind nie / Swartes sal moet leer om hard te werk voordat iets gaan gebeur / dinge gebeur nie vanself nie / blankes het Suid-Afrika opgebou tot waar hy vandag is / ANC sal nie kan regeer sonder blankes nie / Die blanke belastingbetaler dok op vir die NSA / belastinggeld verdwyn in wanbestuur en korrupsie / blankes dok op uit 'n skuldgevoel vir die NSA / blanke belastingbetalers hou die NSA aan die gang.
Vrees vir swart meerderheidsregering / swart oormag	Swartes het geen respek vir demokrasie nie / die ANC sal die demokratiese stelsel misbruik / redelike mense/blankes sal nie 'n swart regering aanvaar nie / 'n tussentydse regering is die eerste stap oppad na swart meerderheidsregering / 'n totalitêre organisasie / SA is oppad na 'n eenpartystaat / ANC duld geen interne teenstand nie / Blankes gaan verswelg word as algemene stemreg toegelaat word / gekwalifiseerde stemreg.
Chaos in NSA	Hervorming het net chaos meegebring / "die land brand" / "algehele chaotiese toestand" / chaos na Mandela se vrylating // "absolute anargie" / Toestand in Suid-Afrika een van geweld, misdaad, moord en doodslag, barbarisme, verlaging in lewenskwaliteit weens die misdaad / Wrede moorde op blankes / barbaarse moorde deur sadiste / koelbloedig / "sadiste val blanke bejaardes soos roofdiere aan" / skokkend / sinloos / Suid-Afrikaners keelvol vir geweld/moord/anargie/ Swart betogers / politieke agitators / aktiviste / intimidasie / dreigemente / geweld / die hordes / die massas/ massa-histerie / plundery / Herinstelling van die doodstraf / Algemene amnestie is rede vir die vlaag van misdaad en geweld.
Arrogansie van die swartes / ANC-leiers / Ken nie hulle plek nie	Die vernietigende optrede van swart leiers / swart leiers is arrogant / hulle stel nie daarin belang om te onderhandel nie / stel net in mag belang / hulle berokken die land skade deur vir nog sanksies te vra / stel aanhoudend eise vir onderhandelinge / hulle moet in die bek geruk word / hul optrede gaan nog boemerang / die ANC soek na moeilikheid / ANC stel nie in onderhandelinge belang nie / ANC is nou in beheer / ANC tree op asof hy al regeer / Mandela tree op en word behandel asof hy al klaar "staatshef" is / arrogant / die media doen oor elke aspek van die ANC se beleid verslag / Toegewings aan die ANC is 'n teken van swakheid / die regering gee aan elke eis van die ANC toe / die ANC dreig die regering af / stel onredelike eise / beskuldig die regering onregverdig van geweld / regering maak te veel toegewings aan die ANC.
Onvermoë van ANC om land te regeer	Die ANC is 'n vierderangse / terroriste organisasie / verkoop net propaganda / is nie werklik 'n politieke party nie / anargiste / onbeskaaf / weerbarstig / kinderagtig / gewildheid begin afneem / vryheidsvegters is rowers / moordenaars / sluipmoordenaars / halssnoermoorde / ANC / bevrydings-bewegings het nog niks gedoen om die lot van swartes te verlig nie / eerder misbruik van volgelinge om moorde te pleeg / intimidasie van onskuldige mense / ANC mislei sy volgelinge / steel hul geld / Mandela/ANC doen niks om die geweld te stop nie.
Totale aanslag / kommunisme	Die ANC/SAKP-alliansie / ANC word deur die SAKP beheer / ANC en Mandela het bande met kommunisme / ANC moet van die SAKP ontslae raak / ANC/SAKP-alliansie / kommunistiese aanslag / totale aanslag / Kommunisme is 'n mislukte ideologie / Kommunisme is nog 'n mag om mee rekening te hou / Mandela/ANC se aanvalle op die veiligheidsmagte is deel van die totale aanslag / is onaanvaarbaar / dit diskrediteer die polisie / is deel van 'n strategiese plan om die regering omver te werp.

ANC-regering gaan die ekonomie/ land vernietig	ANC se nasionaliseringsplanne is wensdenkery / selfs die buiteland sal dit nie goedkeur nie / Mandela het nog niks positief vir die land reggekry het nie / besig om die staatspresident se goeie werk ongedaan te maak.
ANC is 'n barbaarse organisasie	ANC is beplanners van ongelooflike aggressie / bestuurders van onbeskryflike wreedhede / bevorder die uitbuiting van die massas / moor ongewapende burgerlikes uit / wreedhede / nie eerbaar nie / ANC het uit die niet verskyn / ANC is nie verteenwoordigend van die gemiddelde eerbare swart burger nie / halsnoermoorde / ANC is ook aan skending van menseregte skuldig.
Uhuru?	Die ANC se opruiende toesprake vertroebel die onderhandelinge / Suid-Afrikaners is siek en sat vir ANC se opruiende toesprake / swartes gaan blankes haat agv die ANC se aantygings / Mandela se optrede bevorder nie goeie rasseverhoudings nie / Blankes is geïntimideer om ja te stem.
ANC as die antichris	ANC/Mandela is ateïste / die anti-chris / godloënaars / moet eerder luister wat Woord sê / eerder soek na God se wil / ateïs as staatshoof is onaanvaarbaar / Moet eerder met mede swart christene/Buthelezi saamwerk / Mandela/ANC is die anti-chris / Onderhandelinge met die heidene / Kodesa is onderhandelinge met die heidene / Onderhandelinge is tydmors.
Afrika-metafoor	Afrika: korrupsie / kommunisme orals / Afrika is 'n bodemlose put / Die gevolge van vigs / die bevolkingsontploffing / geboortebeperkings / "derde wêreldse tirannie van armoede en agteruitgang sedert ANC ontban is / Toestande in Afrika / niemand wil daar belê nie / agterlike toestande in Afrika, tuislande / hongersnood / ekonomiese ellende / wanbestuur / korrupsie / diktature / geweld in Bop / Kommissie van ondersoek na wanbestuur in Lebowa.
Gewapende stryd	ANC onderhandel met die dreigement van die gewapende stryd in die agtergrond / ANC se gewapende stryd het in elk geval nie veel vermag nie / ANC moet self verantwoordelikheid vir sy lede se optredes aanvaar / ANC moet verantwoordelikheid vir die geweld in swart woonbuurte aanvaar / ANC doen niks teen die geweld nie.
Begrip vir massa-optrede	Daar is goeie redes vir die huurboikotte / daar is meriete vir die massa-optogte / swartes se demokratiese reg om protes aan te teken / daar is nie 'n ander manier waarop mense aan hul griewe kan uiting gee nie / Uiteindelik nie veel verskil tussen regse / linkse geweld en intimidasie nie / Blankes het wel simpatie met die geweld / Huurboikotte is nadeling vir die swart inwoners self / blankes moet die swart woonbuurte dra.
Geweld	Moontlike redes vir die geweld: gebrek aan doeltreffende kommunikasie tussen swart leiers / groepe / botsende belange ./ ANC / taxi-geweld / derde mag./ SAP is nie vir die geweld verantwoordelik nie.
Mandela	Mandela is 'n aanvaarbare leier / persoon / Mandela se moordenaarslus / se moorddadige bende / die versinnebeelding van moord en moorddadigheid / 'n ou man / sy tirades / staan bakhand / gaan gebuk onder mistastings / vermetel / glans is besig om te daal / orakel / kommunis / hardnekkig / taktikus / vol streke / polities onvolwasse / Swartes / Mandela is ondergeskik, minderwaardig tot blankes / Mandela spreek die staatspresident oneerbiedig aan / Mandela verdien dit nie om as meneer aangespreek te word nie / Mandela ken nie sy plek nie.
Swartes as barbaars	Swartes is onopgevoed, barbaars, onbevoeg om die land te regeer, teel aan soos hase, vernielsugtig, hou nie goed instand nie, reageer op oeroue instinkte.
Aparte volke	Blanke en swarte moet nog steeds geografies van mekaar geskei wees / dat daar natuurlike, kulturele en sosiale verskille tussen swart en wit is / dat daar verskillende etniese groepe is / maar "ons" swartes.
Swartes as mense	Swartmense is ook mense wat met respek behandel moet word / swartes is ook gewone mense / die verskillende bevolkingsgroepe moet meer van mekaar leer ken / blankes moet swartes se taal begin leer / Die vernedering en swarkry van swartes onder apartheid / die sosiale, ekonomiese en politieke ontwikkeling van swart Suid-Afrikaners, en dat daar meer aandag aan hul griewe gegee moet word.
Ondankbaarheid van swartes / Blanke voorgdyskap	Swartes moet verantwoordelikheid vir hul eie omstandighede neem / Swartes versmaai blanke sy voorgdyskap / swartes is ondankbaar / Mandela is nie dankbaar vir sy vrylating nie / blankes het hierdie land opgebou / alle uitvindings is deur blankes gedoen / swartes het nog niks tot die ontwikkeling van die land bygedra nie / swartes het deur blankes se aanvaarding van hul voorgdyskap ontwikkel.
Indiërs / Kleurlinge	Indiërs is orals in die bevrydingsbewegings "ingegrawe" / Indiërs en kleurlinge is 'n trappie bo swartes verhewe / Kleurlinge is "verhewe" bo die geweld van die bevrydingsbewegings.

2. Tipering van die hervormingsproses

Positief tov hervorming itv nuwe waardes	Hervorming is positief / SA kan nou weer sy kop oplig / FW het 'n oorweldigende ja-stem gekry / die NP het wel 'n mandaat vir onderhandelinge het / groot dinge is aan die kom / hervorming is 'n regstelling van die verlede / is 'n normalisering van die samelewing / gaan nou op nuwe fundamente gebou word / stap van versoening / SA weer oorsee aanvaarbaar is / Stellings verwysende na die nuwe Suid-Afrika as positief / vrede / versoening / menswaardigheid / veiligheid / mense moet ingelig word oor die nuwe SA / ekonomiese oplewing / konstitusionele pionierswerk / menseregte / Blanke Suid-Afrikaners moet betrokke raak by die ontwikkeling van die land / Alle Suid-Afrikaners moet saamwerk vir 'n nuwe toekoms / Blankes is onkundig oor die toestande in swart woonbuurtes.
Voorwaardes vir die nuwe SA	Die pad na die nuwe Suid-Afrika gaan moeilik wees / Politici moet die probleme van Suid-Afrika rondom die onderhandelingsstafel oplos / Alle partye moet by die onderhandelinge betrek word / vorming van alliansies met gematigde swart groepe / onderhandelinge is die enigste uitweg / Belangrikheid van 'n handves van menseregte / die regstelsel moet onafhanklik van die regering funksioneer / menseregte word ook deur die bybel onderskryf / godsdienstvryheid / waarborg van vryheid van spraak / beskerming van eiendomsreg / Voorwaardes voordat blankes die nuwe bestel sal aanvaar / aankondiging van 'n noodtoestand / die weermag moet eerder by die regering oorneem / die voorwaardelike toelating van swart leerlinge tot blanke skole.
Blankes deel van NSA	Blankes sal 'n toekoms in die nuwe Suid-Afrika kan geniet / blankes se belange sal aangespreek word / blankes moet positief oor die toekoms wees / blankes moenie toekoms vrees nie / blankes is deel van Afrika/Suid-Afrikaners.
FW de Klerk as redder	Feb 1990-toespraak was positief / vreugdevol / dramaties / manmoedig / onverwags / opreg / eenvoudig / vrylating van Mandela is 'n bevryding vir alle Suid-Afrikaners / FW De Klerk is manmoedig, opreg, christenmens, vrede, eerlik, met leeuemoed, SA is trots op FW, nie opruierig, kalm en vriendelik, moed en durf, met naasteliefde, regverdigheid, goeie bedoelings, staatsmanskap / FW doen wat God van hom verwag / FW het almal se gebede nodig / FW het homself ter wille van sy land opgeoffer / FW is gewild in die buiteland / FW bepleit SA se saak in die buiteland / Suid-Afrikaners kan FW nie kan waardeer soos buiteland nie / De Klerk moenie te vinnig hervorm nie / Afrikaners verwag nie regtig van hom om ter hervorm nie / FW baie gewild in buiteland.
Skuldlas van apartheid	Apartheid was sonde / Bybelse regverdiging van apartheid was verkeerd / blankes is geblinkdoek met die ideologie van apartheid / die futiliteit van die apartheidsbeleid / Die vergrype van die apartheidsregering het nie in die gees van Afrikanerskap, Afrikaner-nasionalisme of christenskap plaasgevind nie / die jonger geslag moet nou vir sondes van hul vaders betaal / apartheid het duur gekos / Rassisme is negatief / diskriminasie het 'n vloekwoord geword / in die NSA is daar nie meer plek vir rassisme nie / veroordeling van voorvalle van rassisme / Afrikaners se godsdienste het net vir hulself gegeld / Afrikaners se christenskap het net sover as 'n blanke vel gestrek / apartheidsideologie was net in blanke belang / die kerk het nie sy lidmate van apartheid bewus gemaak nie / die kerk maak nog steeds apartheid af / Blankes het nie 'n idee wat swartes onder apartheid deurgegaan het nie / Skuldbelydenis van die NG kerk is 'n voorbeeld vir ander / Here het dit in kerk se hart bewerk / moenie oordeel nie / kruis opgeneem en smal waarheidsweg geneem / God se heilige gees was aan die werk / sonder belydenis is christenskap 'n klug / gryp kans aan twv NSA / Afrikaners moet individueel die sonde van apartheid bely / Kerk moet die rigting na die nuwe Suid-Afrika aanwys.
NP-regering is slim	Vrylating van Mandela was 'n goeie skuif deur die regering omdat Mandela al so oud is / Hervorming is die enigste uitweg vir blankes se toekoms in hierdie land / Blankes moet vir hulself 'n toekoms in die nuwe SA onderhandel / Blankes kan nie anders as om te onderhandel nie / Blankes moet hul opsies in die NSA ophou / wakkerskrik van enkele realiste / NP se hervorming spreek die werklikhede van die land aan / NP is 'n markante faktor in die toekoms / bekommernis oor opkoms van KP-opposisie eerder as die onmoontlikheid van 'n swart regering (maw, besef nog nie dat die NP se dae getel is nie) / getroue NP-ondersteuners / NP moet kiesers beter inlig / NP moet sterker veg vir die tussenverkiesings / NP doen nie genoeg moeite om sy kiesers te bereik nie / FW se aankondiging het die ANC onverhoeds gevang / FW het die hef in die hand / De Klerk is sy tyd vooruit / FW moet meer kragdadig tov die ANC/Mandela wees / FW moet slimmer as die ANC wees.
NP /FW het blankes uitverkoop	Ontperkings van die ANC is onbesonne, onverantwoordelik / Afrikaner het nie meer 'n toekoms in die nuwe Suid-Afrika nie / blankes gaan uitgemoor word / NP kan nie die beskerming van minderheidsregte waarborg nie / ANC gee nie om vir die moorde op blankes nie / moordveldtog

	<p>teen blanke boere om hul grond te kry / Die onderhandelinge is 'n weggeeproses / Die NP/regering is besig om blankes uit te verkoop / is besig met 'n weggeeproses aan die ANC / kommuniste / die ANC en die NP is kop in een mus / die NP het nie 'n mandaat van die kiesers vir die onderhandelinge nie / die NP het sy kiesers mislei / NP-regering gee nou meer vir sy swart kiesers om / die NP nie 'n plan vir blankes se toekoms in die land het nie / NP sal 'n algemene verkiesing verloor / NP se steun is besig om te daal / Tussenverkiesings is barometer van dalende steun vir NP / NP aap die ANC na / NP sal slegs 'n minderheidsrol in die NSA speel / NP sal nooit 'n algemene verkiesing kan wen nie / NP het destyds ook nie 'n algehele meerderheid gehad het nie / FW het die Afrikaners, blanke uitverkoop / FW het nie murg in sy pype nie / FW het nie die steun van Afrikaners in die land nie.</p>
Hervorming is sonde / wegbeweg van God af	<p>Die verval in standarde in die nuwe Suid-Afrika / onbeskryflike morsigheid / dubbele reëls / sedelike en morele verval / toelaat van pornografie / wegbeweg van god af / verval van beskawingsnorme / na moord en doodslag / chaos / donker toekoms / na Sondagontheliging / sonde van humanisme / NP-regering is onchristelik / Die kerk moet die NP weer op die regte pad bring / Afrikaner is uitverkore volk van God / God sal vir die volk se toekoms sorg / Afrikaner christelik-nasionaal / Afrikaners moet hulself weer verootmoedig voordat hulle gered sal word / geloofskwessies in die algemeen / Afrikaners se lifeline hemel toe / Afrikaners moet hulself eers bekeer voordat die NSA tot stand kan kom / Wettiging van dobbelary / aanvaarding van homoseksualisme in die kerk / Met die NG kerk se skuldbelydenis het hy voor Marxisme gaan buig / kerk is geestelik bankrot / versaking van Afrikanersaak / Die kerk kan nie namens die individu bely nie / Die Afrikaner het niks verkeerd gedoen nie / die Afrikaner se stryd was regverdig / optrede van kerk was in konteks van die tyd / kerk nou minderwaardig / kruipende kerk / kwessie moet eers voor God uitgeklaar word / Keur nie kerk se houding tov die menseregtehandves / die bevrydingsteologie goed nie / dit is 'n verdraaiing van die skrif / "hulle" het ook sondes om te bely.</p>
Hervorming is deel van die totale aanslag	<p>Tyd is nog nie ryp vir hervorming nie / hervorming is verraad / hervorming is oorgee aan die kommunisme / hervorming gaan boemerang in die gesigte van die liberals / blanke minderheid gaan verswelg word / blankes word geïntimideer om ja te stem / Suid-Afrikaners het voor die intimidasie van die ANC geswig / Suid-Afrikaners het twv sport ja gestem / twv finansiële redes ja gestem het / Hervorming is deel van die totale aanslag / NP-regering is net die lakeie, speelpop van die ANC / NP-regering het hom met 'n slap riem laat vang / regering is 'n spul lomperds / FW heul met kommuniste.</p>
Apartheid was nie net sleg nie	<p>Apartheid, die vorige regering was nie net sleg nie / Daar was geen ander oplossing vir die probleme in die land nie / Die voordele wat apartheid vir hierdie deel van Afrika gebring het / apartheid is steeds daar / Die afskaffing van apartheid is nie 'n oplossing vir die land se probleme nie / Afrikaners het nie apartheid uitgevind nie / Inkathagate: die ANC het ook geld van geheime bronne gekry / dit was vir 'n regverdige saak.</p>
Voorstelle vir die Nuwe NP	<p>Meulsteen van apartheid om NP se nek / NP/DP-koalisie sal nooit werk nie / NP is ongeloofwaardig / NP het ander partye se beleid gekaap / NP moet onbind en 'n nuwe party vorm / NP moet sy naam verander / NP moet sy lidmaatskap oopstel vir alle rassegroepe / NP sal na links moet skuif / NP is totalitêr / patriargaal.</p>
Party / Kerk-verhouding	<p>Weer eens die regverdiging vir die ja-stem uit die Bybel / die kerk en die NP ondersteun mekaar weer eens / NP-regering se misbruik van die kerk om sy ou en nuwe beleid te regverdig / die kerk is 'n politieke speelbal / die NG kerk het klaar teen die KP/selfbeskikking kant gekies / Politieke uitsprake van die kerk / kerk en ander instansies se ondersteuning van apartheid / Die NG kerk as 'n staatskerk / na die staat/kerk-verhouding / Die eintlike rol van die kerk in 'n samelewing / kerk moet uit die politiek bly.</p>

3. Tipering van die Self

Afrikaners moet saamstaan	<p>Die Afrikaner is 'n wederstrewige volk / staan nie saam nie / onherstelbaar verdeeld / het boedel oorgegee / te veel gevegte tussen Afrikaners / Afrikaners moet saamstaan / Afrikaner se laermentaliteit / Afrikaner het nog nooit Afrika aanvaar nie.</p>
Afrikaner as volk met trotse geskiedenis	<p>Die trotse geskiedenis van die Afrikaner / die Afrikaner se stryd tot 'n volk / die krag van nasionalisme / die Afrikaner sal nie oor hom laat loop nie / Afrikaners hoef nie skaam vir hul verlede te wees nie / Swaarkry van Afrikaners tydens die depressie / Onstellende hoeveelheid armblankes vandag.</p>
Blankes se	<p>Kerstening van die heidene deur die blankes / paternalisme / blankes se roeping in Afrika / "ons</p>

roeping in Afrika	swartes”.
Eers christen en dan Afrikaner	Afrikaners se christenskap moet oor alle grense strek / As Afrikaners werklik christene is, kleur en ras nie meer saak maak nie./ As Afrikaners werklik hul christelike plig nakom, daar nie apartheid sou gewees het nie / Christenskap gaan oor meer as goeie Afrikanerskap / KP se beleid is onchristelik.
Nuwe Suid-Afrikaanse nasionalisme	Suid-Afrikanerskap nou belangrik / verskillende volke het ’n reg in SA / verskillende volke het ook bygedra tot SA se ontwikkeling / die nuwe Afrikaner / velkleur is nie meer aanduiding van meerderwaardigheid nie / goeie maniere / hoflik / hanteer ander met respek / “hoog heilig” / KP se kaping van die begrip Afrikaner / KP kan op alles behalwe ware Afrikanerskap aanspraak maak / KP sleep die Afrikaner se naam deur die modder / KP is nie verteenwoordigend van die gemiddelde Afrikaner nie / meerderheid Afrikaners steun nie die KP nie.
Omgekeerde diskriminasie	Omgekeerde diskriminasie / krities van swart eksklusiwiteit.
Afrikaanse stryd	Diskriminasie teen / onderdrukking van Afrikaans / SAUK se afskeep van Afrikaans / Pogings om Afrikaans se toekoms te verseker.
Afrikaans moet deure oopgooi	Afrikaner-organisasies en Broederbond se geknoeiery / kultuur-organisasies is ’n verleentheid / Afrikaner-organisasies moet hul deure oopgooi / blankes moet ’n alliansie met die kleurlinge vorm / Voortrekkers en Leroy Mnguni.

4. Tipering van die regses

KP het nie ’n plan nie / toekoms vir die nageslag?	Irrelevansie / belaglikheid van die Konserwatiewe Party / KP leef in ’n droomwêreld / KP se beleid is ’n teruggrype na die verlede / KP wil terugkeer na apartheid / KP redeneer net uit ’n blanke perspektief / KP is nie in pas met moderne politiek nie / KP het nie ’n plan vir blankes se toekoms in die land nie / Treurnicht se dubbelpraatjies / KP is nie opgewasse om die land se probleme te hanteer nie / KP se besluiteloosheid rakende sekere beleidsaspekte / KP mislei kiesers met ’n populêre beleid / KP misbruik Afrikaners se vrese / KP vertroebel rasseverhoudings / KP beduiwel Afrikaners se kanse in die NSA / Onwerkbaarheid van die KP se beleid / chaotiese resultate as die KP ooit aan bewind sou kom / Onduidelikheid en onhaalbaarheid van die partisiebeleid / Belaglikheid van die KP se oorlogspraatjies / KP se stilswyende goedkeuring van regse geweld / aanhitsing van regse geweld / Afrikaners stel nie in die KP se burgeroorlog belang nie.
KP het ’n plan vir die toekoms	Sukses van ’n toekomstige KP-regering / sal sterk beginsels hê / KP sal ’n toekoms vir blankes in die NSA kan beding / KP se sukses by die stembus /Blanke tuisland, partisie is die beste opsie, hoewel moeilik uitvoerbaar / Voorstelle vir hoe die tuisland kan lyk / gelukkig en voorspoedige blanke gemeenskap is die beste waarborg vir swart voorspoed / die werkbaarheid van Orania / Selfbeskikking van die Afrikaner / selfbeskikking is ’n internasionaal aanvaarbare begrip / Selfbeskikking is ’n volk se godgegewe reg.
Treurnicht is ’n groot leier	Treurnicht is ’n groot leier / deur God geroepe / sal die aanslae op die KP-leierskap weerstaan.
Treurnicht is ’n tragiese leier	Treurnicht se swak leierskap van die KP / negatief / flitsende brilglase / diep beswaard / wroegende mond / tragiese vertoning van leierskap / staatsmanskap / dra blaam vir erosie van die KP / eiertrapper / stel net in mag belang / Treurnicht moenie godsdiens en politiek meng nie / sy uitsprake oor die “anti-chris”.
Krities van die regses / Ou Afrikaner	Regses is onredelik / oningelig / sonder insig / onverdraagsaam / rassisties / hoogs emosioneel / radikaal / besig met emosionele afpersing / ontwrigtend / leef in ’n droomwêreld / onchristelik / anti-semities / dom / dubbele standaarde / Krities van KP se Bybelse regverdiging van apartheid/ van KP-beleid / Treurnicht se Bybelse regverdiging van apartheid / AWB se Bybelse regverdiging van apartheid / regses se misbruik van die Bybel om te bewys dat blankes verhewe bo swartes is / SA se probleme kan nie deur ’n oorlog opgelos word nie / buitewêreld sal nie oorlog toelaat nie / oorlog is net grootpraat / oorlogpraatjies pure windbol / futiliteit en sinloosheid van ’n burgeroorlog / kan nie God se wil wees nie / Veroordelend van wit-op-swart geweld / Barend Hendrik Strydom se dade is afskuwelik / Boere is nou op dieselfde vlak as die bevrydingsbewegings / onbeskaaf / ’n vorm van massahisterie / ontwrigting van massa-optrede.
Begrip vir ou Afrikaner	Regses se demokratiese reg om te demonstreer / moet nie so ernstig opgeneem word nie / vrese is begryplik / is mede-Afrikaners en christene / ook normale mense / Verdedigend van die regse

	<p>groepe / leiers / boere het grondige griewe waaraan aandag gegee moet word / was 'n "beskaafde" optog (geen halsnoermoorde/klipgooiery nie) / Regses moet die geleentheid kry om hul verset te toon / ondersteunend van regse verset / regses kan nie geïntimideer word nie / bittereinders / vasbeslote / ondersteunend van die vryheidstryd / van 'n burgeroorlog / Tragiese gevolge van regse geweld / Ventersdorp / Veranderende rol van die SAP ten opsigte van regse geweld / SAP moet nou op sy "eie mense" skiet / Vervreemding van regses van die amptelike kanale om hul griewe aan te teken.</p>
--	--

5. Tipering van die nuwe Suid-Afrika

Blanke onderwys	Eie skole is rassisties / nuwe onderwysmodelle.
Verpolitisering van sport / onderwys /	Onderwys word verpolitiseer / ANC/NOSC se oornam van sport / voorskrytelikheid / afdreiging dmv massa-aksies ens. As daar nie aan eise voldoen word nie / sport het 'n politieke speelbal geword / rugby word aan baasskap gelykgestel / Afpersing van sportlui deur die stel van voorwaardes / ANC tree reeds soos die nuwe regering op / Voormalige NP-regering he took by sport ingemeng / Sam Ramsamy en Mluleki George is beterseters / sportbedersers / vyande / moet teruggaan Kuba toe / ANC-lakeie / Daar is daardie blankes wat ter wille van sport met die NSA meegaan / Afrikaners is sportmal.
Verlaging in standarde: skole	Oopstelling van skole / taalkwessie in skole / dat dissipline en standarde gaan verlaag met die oopstelling / dat blanke ouers bereid is om duurder te betaal twv die handhawing van standarde / privaatskole / die verlaging in onderwysstandarde / sluiting van blanke skole.
Sal nie swig voor die ANC nie	Stellings verwysende na die handhawing van nasionale simbole in weerwil van die ANC / in defiance of the ANC/ dat Afrikaners nie ook voor die eise van die ANC sal swig nie.
Begrip vir nuwe simbole	Nuwe nasionale simbole - vlag / volkslied / springbok: dat daar begrip is vir die soeke na nuwe nasionale simbole / Redelik / onredelik van die ANC om te verwag dat spelers roubande moet dra na die Boipatong-slagting / Roubande moet vir alle slagoffers van geweld gedra word / Rugbybase is te hardkoppig / Rugbybase se weiering bevestig hul blanke baasskap.
	Vernedering dat Suid-Afrikaanse sportlui onder 'n onbekende vlag / lied moet deelneem aan die Olimpiese spele / na staatslose individue.
SAP as die Derde Mag	Polisie is nog besig met sy dirty tricks / veiligheidsmagte het nog foute / is nog steeds rassisties / Betrokkenheid van die veiligheidsmagte by die geweld / dat dit nie waar kan wees nie.
SAP as handhawers van wet en orde	Die polisie is regverdig, onpartydig/ handhawers van beskaafde/christelike waardes / is daar ter beskerming van almal / matelose moed / waag hul lewens in swart woonbuurtes / ysere selfdissipline / burgerlikes moet met polisie saamwerk / beskerm onskuldige swartes / Veiligheidsmagte moet die land beskerm / reg en orde handhaaf / SA is 'n sterk mag in Afrika / weermag durf nie afgeskaal word nie / Mannekragtekort in die SAP / te veel werk / regering doen nie genoeg om polisiemanne te beskerm nie / salarisverhogings.

BYLAAG B: Horisonalisasie en trossvorming - *BEELD* 2004

1. Tipering van die nuwe Suid-Afrika

Trauma van misdaad	<p>Dogter het met blink oë uitgesien na 'n toekoms in Suid-Afrika. Na gewapende roof – hoe gaan ek weer die “blink” in my pragtige, talentvolle dogter se oë terugkry vir 'n toekoms in Suid-Afrika? / Tragedie van polisie-reservis wat op eerste dag doodgeskiet is, is ware tragedie en hoort op voorblad / Tragiese wêreld van die polisiebeampte in dié bose land / Salige rustige publiek / Opperoffering, dapperheid, hartseer, bitterheid en tragedie van jong polisiemanne / Daag Beeld uit om elke dag 'n foto te publiseer van elke polisieman wat vermoor is sedert die begin van 2000 / Genoeg foto's van vermoorde polisiemanne op jare lank elke dag op die voorblad 'n agste van die blad af te staan vir 'n huldeblyk / Met agtergrond oor die omstandighede waarin hulle dood is / Innige dank aan gemeente se biduur om God se beskerming vir almal in uniform in dié gebied / Baie mense in kerk se biduur gesit wat vriende, kollegas, broers, eggenote verloor het in die oorlog teen misdaad / Onderneming in Brits afgelope vier jaar en ses maande al agt keer beroof met 'n verlies van R100 000 / Vryheid is om vry te wees van vrees / Vrees oor fisieke veiligheid / Ses voorvalle van misdaad vir net een gesin binne ses jaar / Vier buurhuisse loop binne twee maande onder misdaad deur / Inwoners leef in rou vrees en almal kry sielkundige behandeling / Op die algemene misdaadfront (moord, roof, verkragting) is SA 'n wêreldkampioen / Motor gesteel terwyl hulle gaan stem het / Iemand het ons motor gesteel! / Polisie het geen leidrade oor steel van motor nie / Wat gaan vlg gebeur – gaan gewapende rowers die mense in die toue kom beroof? / Wie gaan my voertuig vervang? Ek het geen versekering nie / Word gesê dat motor een van drie voertuie is wat oggend voor stemlokaal gesteel is / Dit is skokkend / Sekerlik pragtig om dankbaar te wees as mens nog leef of lig daarvan afgekom het as jy beroof of aangerand word / Almal sê “dit kon nog erger gewees het” en beskryf dan die wreedste scenario / Hoekom moet slagoffers van misdaad geblameer word? / Ons word besteel, beroof, verkrag of vermoor en moet dan hoor dis ons skuld / Hoe ver moet die slagoffer skuldig wees aan die misdaad? / Moeg om van skuldiges te hoor dis iemand anders se skuld terwyl die onskuldiges moet bieg dis hulle skuld / Verdwaas oor skietdood van Rudi Visage se dogter / As ons veilig gevoel het in ons huise, sal ons nie wapens nodig hê om onself en ons kinders te beskerm nie / Rudi het uit desperaatheid sy eiendom probeer beskerm / Ewige hel vir Rudi erger as die ergste doodstraf wat 'n gewelddadige plaasmoordenaar opgelê sou gewees het / Walkerville, die plek wat die duiwel uitgesonder het as vaste woonplek. Die plek van moorde, verkragtings, kapings, rooftogte en bloedige orgies / Op 15 Maart 2002 is my oom en tante in koelen bloede, een kopskoot elk, ook in Walkerville vermoor / 'n Paar weke later, nog 'n pa en seun, net so koelbloedig vermoor / Misdad vier steeds daaglik hoogty in Walkerville / Simpatie met Leigh Matthews se ouers – ons is daardeur, ons leef steeds elke dag daarmee saam / Die voorblad met die opskrif ‘Gru-vonds onder bed’ sal nog baie lank by my spook / Elke dag moet ons lees van die gruwelmoorde in SA / Ek wil dit op rekord stel: op 15 Maart 2002 is my oom en tante koelbloedig in Walkerville vermoor, een kopskoot elke / 'n Familie is verwoes en uitmekaar geskeur, en die moordenaars is steeds op vrye voete / Is Thompson bewus van net die afgelope vyf jaar se moordsyfers in die Walkerville-gebied? / Moord</p>
--------------------	--

	<p>van egpaar is soos 'n agressiewe kanker in die familie / Help ons asb om die Walkerville-nagmerrie af te sluit / Die moorde by Cullinan is skokkend / Ongekende vrees misdaad in Glen Austin, Midrand. / Inwoners wat hul huise met hoë mure, doringdraad, kameras en spreiligte, honde en alarms probeer beveilig, word agter slot en grendel aangeval, vasebind en die huise geplunder. Die honde word voor die voet doodgeskiet.</p>
<p>Polisie / Regstelsel laat gemeenskap in die steek</p>	<p>Gaan verstand te bowe hoe 'n gewoontemisdadiger op parool vrygelaat kan word / Vrylating van gewoontemisdadiger plaas 'n groot vraagteken oor ons strafstelsel / Indien gewoontemisdadiger agter slot en grendel was, sou hul dogter nog geleef het / Maak asb "permanente" plan met die uitvaagsel en alle soortgelyke oortreders / 'n Oog vir 'n oog en 'n tand vir 'n tand / Is die polisiemanne se moordenaars al gevinnis? / Hoe lank gaan hierdie tronkstraf effektief van toepassing bly / Het al male sonder tal in superintendent se kantoor gesit en kla oor 0% suksessyfer met die opsporing van die rowers / Nie een van die agt sake is al opgelos nie / Onaanvaarbaar dat die speurders nie eens terugvoering gee oor vordering met die ondersoek nie / Elke keer bel of soontoe ry / Speurders se verskoning – ek is te haastig, hulle werk aan die sake / Het al op eie koste 'n verdagte opgespoor en deurgegee aan die SAPD, sonder sukses / Pateties, om die minste te sê / Ontsnappings van gevangenes by ons howe en uit gevangenis gebeur teen 'n geweldige tempo / Ontsnappings uit howe en tronke nie net die amptenare se skuld nie / Misdadigers toon groter aggressie teenoor die owerheid / Dit skrei ten hemele dat ons polisie 3 260 verdagtes laat ontsnap en slegs 1 130 weer arresteer. Dit is voorwaar 'n swak prestasie / Die ondersoekbeampte het aan my bevestig dat die dossier stilstaan aangesien daar "niks is om op te werk nie" / Ek wonder weer eens hoekom die doodstraf nie teruggebring word nie / Nee wat, dis mos beter om die uitvaagsels tronk toe te stuur, want ons, die getroue belastingbetalers, sorg vir hulle in die tronk / Miskien moet ons ophou belasting betaal sodat die misdadigers daar in die gevangenis kan doodgaan / My en jou belastinggeld word gebruik om te betaal vir 'n polisiereservis se opwinding tydens dwelmoperasies / Die polisie het lankal die oorlog teen dwelms verloor / Arme Amos word in die tronk gestop en beboet oor 'n daggazol – hardwerkende man wat sy gesin onderhou en nog nooit iemand skade aangedoen het nie. Belaglik dat so iets in 'n land soos SA gebeur / SA roem hom immers op sy liberale en verdraagsame waardes / Ons leef in die 21e eeu, nie die 12e nie / Tyd dat dwelms gewettig of ten minste gedekriminaliseer word. Sal heelwat hulpbronne vrystel wat dan teen werklik ernstige misdade aangewend kan word / Kom ons los nou die daggarokers uit en probeer eerder die geweldenaars agter tralies kry // Die "nuutste" misdaadsyfers is niks anders nie as 'n verslag oor die voorkoms van misdaad in SA en bewys geensins die SAPD se sg suksesse nie / Die SAPD maak geen vordering teen misdaad nie / Wat 'n veragtelike daad – dat SAPD-lede hulle kan skuldig maak aan so 'n barbaarse daad (verkragting) / Ek het geen woorde om die optrede van die SAPD-lede te vervloek nie (verkragting) / Arme verkragtingslagoffer word 'n jaar na die verfoeilike daad deur ons regstelsel verneder / Weet Thompsom hoeveel van hierdie moordenaars is al aangekeer? Nog niks het gebeur nie – na ons beste wete is daar lankal nie eens meer 'n ondersoek na die moord aan die gang nie / Help ons asb om die moordenaars aan die pen te laat ry / Watter misdadiger gaan sy onwettige vuurwapen inhandig as hy nie amnestie teen vervolging gaan kry nie / Net soos die hele nuwe Wet op die Beheer van Vuurwapens en die hantering daarvan gaan hierdie oefening geldmors en 'n fiasko wees / Inwoners is raadop. / Blyk dat die stasiebevelvoerder geen benul het van wat hulle te doen staan nie / Inwoners is moedeloos / Stasiebevelvoerder se raad is dat mense nalatig is en hulself nie toesluit nie, en dat mense ganse moet</p>

	<p>kry! / Goeie genade, wat word van ons polisie as 272 per maand wegkom uit polisie-aanhouding / Polisie se leuse is mos beskerm en dien? / Verbeel u, die polisie is vlg die eerste berig aanwesig op die toneel van 'n aanranding en ry glo weg sonder om te reageer! Kon hulle dan nie hulp ontbied het nie? / As die polisie u nie kan beskerm nie, wie dan? / Klaarblyklik het die vader van die slagoffer vertrou in die gereg verloor / Daardie polisielede wat niks gedoen het nie, moet ook van aanranding aangekla word / Daar rus mos 'n regsplig om die polisie om dadelik en kragdadig op te tree ten einde landsburgers te beskerm.</p>
<p>Regering doen niks teen misdaad nie / Wil nie reageer nie (omdat dit blankes is?)</p>	<p>Zuma weet al weer nie waarvan hy praat toe hy gesê het misdaad is nie erger as tydens die vorige bewind nie / Volgens Zuma is misdaad in die vorige bedeling net nie bekend gemaak nie / Dan waag die geëerde adj.pres. Zuma dit om onbevestigde sprokies kwyt te raak / Voor 1994 het ons géén kontak met misdaad of eers die polisie gehad nie / Waar kom alles daarna dan skielik vandaan / Word wakker, mnr Zuma, en ruik die rose terwyl jy nog kan / Hou lekker partytjie volgende maand (Zuma), ek hoop jy kom veilig tuis! / Uiters swak van regering en verskillende partye om nie voorsorg te tref teen misdaad tydens stemming nie / Iemand sal moet pa staan vir die misdaadgemoers / Al wat staat doen is om motoriste te waarsku wanneer hulle 'n onbeheerde gevaarsone betree / Neem aan die staat aanvaar hy het sy deel gedoen en nou rus die verdere risiko op die motoris wat hierdie gevaarsone betree / Mag motoris masjiengewere en grofgeskut uithaal om homself in gevaarsone te beskerm? / Wee die arme motoris wat een haar op 'n arme boef se lyf beseer – word net daar gearrester en toegesluit / Erens is daar 'n groot skroef los / Wie kan bekostig om deesdae nie 'n wapen te besit nie? / Regering doen niks teen gewelddadigheid teenoor plaasbewoners nie / Regering vee eerder plaasmoorde onder die mat / Pleidooie oor onskuldige ou mense wat ure lank gemartel en vermoor word, val op dowe ore / Hoekom het ons regering toegelaat dat die veiligheidsituasie so verswak dat mense uit desperaatheid hul eie eiendom moet beskerm? / Op watter standaard plaas hy die vlag van moorde landwyd ná 1993? / Moorde word klaarblyklik deur die huidige regering goedgekeur aangesien daar geen poging aangewend word om die situasie te verander nie / Steeds het ons “demokraties bevryde” regering en politiek reggestelde polisie diens geen vermoë hoegenaamd om enigiets daaromtrent te doen nie / Slegs een skriftelike meedeling deur die minister van veiligheid en sekuriteit / By verdere navrae word ek steeds deur die agbare minister geïgnoreer / Wel, mnr die president en al jou luitenant: hierdie is 'n wekroep: Die land en sy mense is vuisvoos, hulle het genoeg gehad / Vergeet van julle belaglike WVK-reparasiegelde / Wat van die honderdduisende Suid-Afrikaners wat sedert julle aan bewind gekom het, finansiële swaar gebuk gaan onder mediese koste vir traumabehandeling en berading omdat ons siekefondse tot op die been toe uitgeput is? / Kom ons dwing die regering om hul eentonige gesang te staak en vir eens die moue op te rol / Pres Thabo Mbeki, wanneer luister jy na jou nasie se krete? / Wie dink die regering flous hy met hierdie misdaadsyfers? // Heeltemal buite myself van woede nadat ek die artikel gelees het / Hoe kan ons owerhede nog speel met syfers en sê “misdad het afgeneem in SA” / Wie probeer die owerhede om die bos lei? / Dit is die sort ding in ons land wat maak dat ons mense ontevrede is met die huidige wetteloosheid deur oa wetstoepassers en barbarisme wat toeneem / Die ouens moet wakker slaap en nie dink hulle is in beheer van omstandighede in ons land nie, intendeel / Maar meer ontstellend is dat die owerhede en ander instellings nie wil erken daar is 'n probleem nie / Kapt Sebola, polisiewoordvoerder, beweer dat 'n groepie mense nie wil saamwerk nie en voer so 'n netjiese eierdans uit en systap die werklike kwessies. Liewe hemel! / Waarom kan die wittes van Cullinan se vrese nie openlik daargestel word nie, naamlik dat hulle bedreig voel</p>

	<p>deur swart mans wat nie huiwer om te moor tydens rooftogte nie en verwag dat die polisie hulle moet beskerm? / Dit is 'n feit dat die moorde rassisties is – dit is twak om dit af te maak as blote misdadigheid / Wat sou die reaksie wees indien dit geweld deur wittes teen swart mense was.</p>
Vergelyk met die vorige bedeling	<p>Waar is die dae wat ons nie heinings met elektrifisering en ultramoderne alarmstelsels moes hê net om half veilig te kon slaap nie? / In die ou dae het ons nie 'n gevangene laat ontsnap nie. 'n Klag van nalatigheid en 'n geskiktheidsraad het ons in die gesig gestaar) / Ek is 'n gewese DKD-werknemer wat weens stress aan diens medies ongeskik verklaar is. Ek was 20 jaar lank 'n werknemer by korrektiewe dienste in JHB. Daarvan was ek tien jaar by maksimum veiligheid. Daar was byna elke jaar, veral in Desember, ontsnappings. Dit was ook DKD-werkers wat vuurwapens ingesmokkel het. Ons lewe was gedurig in gevaar. Tot twee vuurwapens is gelyk ingesmokkel. Ek het gevangenes opgepas was tot drie keer ter dood veroordeel is... Ek was 'n baie trotse lid van die DKD, maar het gesien hoe ons agteruitgaan – al het 'n mens geveg teen korrupsie en selfs verskeie persone in hegtenis geneem / In wie se hande is die nuwe demokratiese dienslewering deesdae? / Nie in die ou apartheidsregering se hande nie / Wel in die nuwe demokratiese Johannesburg-metro se hande / Hoeveel ou apartheidsmanne het Karabo help verdrink? Waarskynlik nie een van hulle nie, want hulle is lankal weggestoot daar // Hoekom het so min dinge die afgelope tien jaar regtig verbeter? / Dit is skokkend om te dink dat die lugmag, in 1990 geag die beste in Afrika, na 'n land soos Botswana moet gaan om die peil en vermoë van ons vlieëniers te bepaal. In watter vliegtuie gaan hulle dit doen? Watter vliegtuie het Botswana? / Waarheen is ons oppad? / Hoekom kraak Beeld die vorige stelsel so af? / Vorige stelsel het spesialis in staat gestel om te vorder tot waar hy vandag is / Verraderlike kritiek teen die ou stelsel.</p>
Blankes moet vir hulleself sorg (want die regering gaan dit nie doen nie)	<p>Is op onself aangewese vir veiligheid? / Private veiligheidswagte pas al klaar ons huise en woonbuurte op en private ondersoekers ondersoek nou ook misdaad. Dit skep reeds duur polisiëring vir die belastingbetaler. Wat is die gevolge as ons op dié trant voortgaan? Private howe, duur private vervolgings of eie reg? / Ons betaal deur ons nekke vir beskerming teen misdaad (wat ons nie kry nie) / Ons word verplig deur ons versekeraars om derduisende nabelaste rande te bestee aan ekstra veiligheid en die dienste van gewapende reaksiemagte / Die rede hiervoor is dat die regering BTW ontvang op elkeen van daardie uitgawes en BTW ontvang op elke uitgawe om die gevolge van 'n misdaad te herstel, BTW as die slagoffer 'n begrafnis kry en om die kersie op die koek te sit, boedelbelasting indien jy te sterwe kom omdat die regering in gebreke gebly he tom jou grondwetlike reg op lewe te beskerm / Dat wit Afrikaanssprekende mans tien jaar ná regstellende aksie blykbaar die mees selftevredede groep is, spreek boekdele vir welmenende Afrikaners se integriteit en vermoë om te oorleef wanneer hulle aan hulself oorgelaat word.</p>
Tronkstraf effektief	<p>Misdadigers kry nie te veel voorregte in tronk nie / Gaan kyk eers hoe lyk 'n tronk voordat jy besluit om daar te gaan studeer / Maak nie saak hoeveel voorregte 'n moordenaar in die tronk kry nie, hy moet nog steeds sy vonnis uitdien.</p>
“Absurditeite” van die Nuwe Suid-Afrika	<p>Verskeie koerantberigte noem dat tradisionele genesers “moetie” aan misdadigers verskaf wat hulle immuun sou maak teen die gevolge van hul dade / Ek is verstom dat nou oorweeg word om wettige status aan sulke tradisionele verskaffers te verleen sodat hulle hul koste van siekefondse kan verhaal! Sal die absurditeite in hierdie land dan nooit einde kry nie? / Ry daagliks op die “taxi-hoofweg” in Roodepoort / Het na al die jare gedink hy het al alles gesien wat die menere wat die taxi's bestuur, doen om 'n minuut of twee te wen / Vertel van taxi wat in linker draaibaan ten minste 10 motors verbystee en bo-oor eilandjie ry</p>

	<p>/ Voertuie het soos albasters uit die pad gespat en bestuurders het hartaanvalle gekry oor taxi wat alle verkeersreëls verontagsaam / Die gesegde dat dit “net in die nuwe SA” kan gebeur, het nuwe betekenis gekry. Die gesegde dat dit “net in die nuwe SA” kan gebeur, het nuwe betekenis gekry. Erens staan jy ’n uur geduldig en wat by die bushalte en dan besef jy daar is èrens ’n skroef los – verneem dat die mense van 10-12 in ’n vergadering was en geen busse het gery nie. Om ’n vergadering by te woon, het die totale busdiens in die hoofstad van die land tot stilstand gekom. Waar is die respek, waar is die hoflikheid, die bedagsaamheid om gebruikers te laat weet? / Aristide bevind hom wederregtelik in SA nadat geen ander land kans gesien het om hom weens sy afgryslike skending van menseregte te verwelkom nie / Aristide se pos by Unisa verleen ’n heel nuwe dimensie aan die gedagte van akademiese vryheid. Behels akademiese vryheid die vryheid om moord en doodslag, radikale Marxisme en ekstremisme te verkondig?</p>
Omgekeerde diskriminasie / regstellende aksie	<p>Gewilde en gerespekteerde polisie-reservis is afgedank wees kritiek van stasiebevelvoerder se onvermoë / Die meerderheid se vryheid word nou verwerf ten koste van die land se minderhede / Dié wat die verlede vergeet... / Word teen ons kinders gediskrimineer / Regering is besig om ’n nuwe geslag “freedom fighters” onder die kinders te kweek wat die volgende “struggle” in die land gaan begin as daar aangehou word om teen hulle te diskrimineer / Ons is besig om die geskiedenis te herhaal (diskriminasie teen blankes).</p>
Minderheid voel bedreigd	<p>Vryheid is om vry te wees van vrees vir die eensydige onteiening van eiendom / Vry van vrees dat jy jou loopbaan vroegtydig sal moet beëindig / Vrees dat jou kinders nie meer op meriete om poste sal kan meeding nie / Vrees dat jou politieke mening irrelevant geword het / ’n Vrees-psigose? Nee / Wêreldwyd is dit minderhede wat nie vry voel nie / Regerings voer gevolglik wetgewing deur om minderhede se belange met dié van meerderhede te balanseer / My vryheidsgevoel kan weer herstel word as my vrese hierbo besweer word.</p>
Nuwe Suid-Afrika is op regte pad	<p>Politieke besluite ná lang onderhandelingsproses was onder destydse omstandighede die regte besluite / Ontploffing van land se nuwe demokrasie kan natuurlik nie almal tevrede stel nie / Nuwe wette en swart bemagtiging is reg so en in ooreenstemming met die Grondwet / Ons praat nie van die verlede tyd nie, ons praat van die toekomstige tyd / Ons sluit ons en ons kinders en kleinkinders in / Ons beteken swart, wit, pienk, geel, almal / Moenie terugkyk nie, maar vorentoe / Moet baie dankie sê vir God en onself .</p>
Nuwe SA – ekonomie, petrolpryse	<p>Nou skiet karpriese die hoogte in – wat nog? / Eiendomspryse het die afgelope paar maande feitlik verdubbel / Vleispryse onbehoorlik hoog / Petrol is amper R4,50 per liter / So kan ’n mens elke ding opnoem wat gestyg het / Groot fout met SA ekonomie? / Amptelike inflasiekoers kan mos nie net 5% wees nie? / So naïef kan ons nie meer wees nie / Ons leef in ’n kokon van hiper-inflasie / Die sterk rand betaal die wapentransaksie – goeie ding / Pad na totale mislukking om pryse vas te stel / Kan nie pryse kunsmatig beheer nie, hele spulletjie gaan nog bars / Belaglik om daarop aan te dring dat regering die petrolprys met nog 25c moet laai nie! / Meer as 40% van die huidige prysstruktuur van petrol is reeds vir belasting / Hoe regverdig ’n mens so ’n hoë petrolprys? / SA is waaragtig die land met die hoogs gelaaiete petrolprys ter wêreld / SA voer brandstof uit na Zim teen R2 per liter, maar die mense wat in die land bly en belasting betaal moet amper R5 per liter opdok / Hoekom is daar miljoene rande van die belastingbetaler gebruik om Sasol te bou , maar petrol se prys word nog steeds aan die internasionale prys van ru-olie gekoppel? / Basta hiermee en daag die regering uit om bekend te maak hoe hulle die petrolprys bepaal! / Wat word van Sasol se eie voorrade wat teen laer pryse ontgin word? Wie stap weg met al die winste wat daaruit gemaak word as dit teen die hoer prys verkoop word aan ons arme motoriste? / Alle brandstof aan die Witwatersrand word</p>

	<p>deur Sasol voorsien – hoe dan nou die prysbepaling? Waar gooi die taxi's brandstof in? Let op dat 'n mens hulle min sien vol maak by die motorhawens wat ons gebruik! Ek kan nie glo hulle betaal dieselfde prys as wat ons betaal nie, anders het hulle lankal begin plunder / Die koste om my besigheid te bedryf word al moeiliker om te beheer / My logika sê vir my dat iewers iets onderduims aan die gang is / Openbare vervoer is pateties / Veiligheid op die huidige openbare vervoer is uiters beroerd / As jy dalk jou bestemming bereik, is die kans groot dat jy sonder jou besittings daar kan aankom, wat nog van jou lewe! / Die paaie se infrastruktuur is jare agter / As die agbare minister my 'n spesiale tarief vir die prys van petrol gee – soos wat duisende minibus taxi's kry – sal ek dit oorweeg om 24 passasiers in my motor te laai! / Hierdie private motors bring jaarliks miljoene rande in aan lisen siegelde!</p>
<p>Blankes kry swaar onder regstelde aksie/omgekeerde diskriminasie, breinkwyn</p>	<p>Rassisme van ANC om wit mense uit hul werk te skop / Rassisme van ANC om wit mense te verhinder om tenders te bekom ts daarvan dat hul tendepriese dikwels verreweg die laagste is / Minstens 20 voorbeelde van swart rassisme wat nie net kwetsend is nie, maar wit mense arm maak en hul kinders onnodige ontberings besorg / Rassisme vier hoogty – moet na albei kante kyk / Topspeurder Piet Beyleveld word gereken as die beste speurder in die land, maar hy is niks meer as die rang van superintendent werd nie. Of is hoër range in die regstellende aksiepoel? / Ek word ook moeg vir die dubbele standarde wat altyd net na die een kant toe gegooi word / Ander moet wees diskriminasie agter in die lyn staan om 'n kursus by te woon / Ander se lewens stagneer nou / Ander word nou gedwing om die SANW te verlaat om elders 'n bestaan te maak / Bekwame mense bedank wees omgekeerde diskriminasie / Regstellende aksie dra by tot die breinkwyn / Baie gekwalifiseerde werkers emigreer na 'n omgewing waar hulle regverdig op professionele gebied kan meeding / Samelewing en ekonomie word gestrem deur onbekwaamheid in regstellende poste / Hier ter plaatse is nie eens gelykheid nie, want in die werkplek word gruwelik teen die wit mens gediskrimineer / Alles word deesdae gekoppel aan rassisme / Hoe lank moet die wit minderheid nog dié soort beledigende, selektiewe rassewetgewing, wat hulle benadeel, aanvaar? / Ou dokters is nou die parmantige Samaritane wat die land verlaat / Ou dokters is nou in groot aanvraag in Ierland, Kanada, Australië en Engeland / Geen geld sal hierdie dokters laat terugkom nie.</p>
<p>Dubbele standarde</p>	<p>Daar word so 'n groot bohaai opgeskof om meer swart spelers in rugby en krieket te sien, maar waarom word daar niks gedoen om meer wit spelers in die sokkerspan te kry nie? / Wat doen ons sportbase aan wit spelers vir Bafana, of word dit maar net stilletjies onder die mat ingevee? / Positief oor nuwe SA, maar.... regstellende aksie / Regstellende aksie beteken in sy eenvoudigste vorm dat mense aangestel word op grond van ras en geslag – net nog 'n vorm van diskriminasie / Gevolg van regstellende aksie is dat mense van die posisie ontnem word waarop hulle vlg hul kwalifikasie geregtig is / Geweldige negatiewe uitwerking op die wat in regstellende poste aangestel word: frustrasie, stress en 'n minderwaardigheidsgevoel, nie opgewasse vir die eise wat aan hulle gestel word nie / Boonop word alle bruin en swart mense nou geëtiketteer as kandidate vir regstellende posisies, ongeag hul werklike bekwaamheid / Agtergeblewenes moet die verantwoordelikheid aanvaar om opgelei en opgehef te word om op dieselfde vlak as die voorheen bevoorreedes te kan meeding. Eers as hierdie vorm van diskriminasie geskrap is, kan ons land groei en vorder / Voor die totstandkoming van die SA Nasionale Weermag in 1994 het die ou SA Weermag verskeie gekleurdes as soldate opgelei en nooit was daar iets soos rassisme nie / Is dit dan rassisme as jy die onvermoë om 'n taak te verrig, uitwys? / Transformasie net so onaanvaarbaar soos diskriminasie / Transformasie is 'n fantasiese konsep, maar word nie</p>

	<p>altyd regverdig toegepas nie wanneer 'n persoon wat duidelik nie die nodige bekwaamheid het nie, bo 'n persoon met gepaste ervaring en kwalifikasies aangestel word. / Minister van gesondheid se woede oor die bloedoortappingsdiens se kriteria vir keuring van bloed weerspieël weer eens die skreiende dubbele standaard wat deur die ANC-regering toegepas word wat raskwessies betref / Indien ek om 'n pos by enige staatsdep aansoek doen moet ek die voorgeskrewe Z83-vorm invul – op die vorm moet ek my ras invul sodat die regering sy “gelyke indiensneming”-raswette kan toepas / Indien ek my ras aangee as “wit” weet ek ek gaan waarskynlik benadeel word in die keuringsproses / Sodra die Bloedoortappingsdiens egter ook ras as 'n faktor wil gebruik...om lewens te red, is dit rassisme in die ergste graad en is die minister woedend. Nou weet die minister en die ANC hoe ons as wit mense voel oor hul rassistiese “regstellende” wette! / Ek het geen beswaar dat meer swart vlieëniers opgelei moet word nie, mits dieselfde internasionale standaard ook op hulle van toepassing gemaak word / Aan mnre. Van Rooyen, White en Sarvu. Kom asseblief uit met die waarheid en erken dat en derde van die Springbokke se toergroep, dit wil sê 11 uit 33, van kleur moet wees. Wat is 2005 se kwota? 50%? En 2006 – 75%? / Hou op kerm oor die “witmansport” (rugby), en steek hand in eie boesem oor die eksklusiewe “swartmansport” sokker. Waar is die wit sokkerpelers? Maar daar word verwag dat wittes die sport moet ondersteun en help finansier. Dit is pure bog.</p>
<p>Regstellende aksie regstelling van die verlede</p>	<p>Regstellende aksie is deel van ons almal se lewe in die werkplek, of ons daarvan hou of nie / As ek en ander jong wit mans die van regstellende aksie vrygestel word nie, hoekom moet sportmanne anders behandel word? / Sal daar nie weer oor meer as 40 jaar met reg gevra kan word waar ons land sou gestaan het as daar nie die drakoniëse regstellende maatreëls was nie? / Is ons nie maar net waar ons voorheen was met werkreservering nie? / Viva transformasie. Bemagtig ons land se mense en wis die agterstand uit wat deur 'n eenogige regime veroorsaak is. Maar hou asb die ware betekenis van demokrasie en transformasie in gedagte / . Waar sou ons nou gestaan het indien almal (ongegag velkleur) reg van die begin af dieselfde regte gehad het? Sou transformasie dan nodig gewees het? Wie is eintlik daarvoor verantwoordelik dat ons daarmee te doen het?</p> <p>Is daar dalk iemand wat 'n ander voorstel het oor hoe diegene wat voorheen benadeel is, ook 'n kans kan kry om iewers te kom? Meer as 40 jaar lank het jou velkleur jou vooruitgang bepaal. Hoekom kla wittes ná 10 jaar dan so? Hoe moes diegene gevoel het wat meer as 40 jaar daarmee moes saamleef? Hoekom was dit reg dat 'n sekere deel van die mense in die land bevoordeel is en nou kan hulle nie hul eie medisyne sluk nie?</p>
<p>Nie alles is nou slegter nie / Verlede was nie so wonderlik nie</p>	<p>Almal wat Jake White so kritiseer, moet terugdink aan die Straueli-era – toe kon ons nie eens 'n armdruk-kompetisie wen nie / Was self 'n gekleurde soldaat: was verplig om basiese opleiding by die SA Kaapse Korps te doen. Het die skrywer geweet daar was 'n regulasie wat bepaal het 'n wit weerman hoef nie 'n gekleurde offisier te salueer nie? / Gekleurde offisiere is nie toegelaat om bevel te voer oor wit troepe nie. Alle wette en reëls wat in die apartheidstyd toegepas is, het in die SAW gegeld. Daar was byvoorbeeld verskillende magsnommer agtervoegsels vir die rassegroepe. Wit soldate het meer verdien as die ander rassegroepe. In die vroeë jare was daar slegs vir wittes sale in die militêre hospital. Rassisme in die ou weermag was 'n feit.</p>
<p>Sukses van regering te danke aan apartheid?</p>	<p>Apartheid mag nie lof kry vir 2010 se sokkerbod nie.</p>
<p>Ontnugtering van blanke middeljarige mans</p>	<p>Welkom in die land van die verstoteling (middeljarige blanke mans)! / Dit help nie om teen donderweer te skree nie, en om te dink dat omdat jy wit is die een of ander wit general jou agterent gaan beskerm nie / Wit generaals veg vir hul eie oorlewing en beskerm hul eie poste / Kry</p>

	<p>nie eens ordentlike reaksie van die minister se kantoor nie – dis dieselfde ou antwoorde, net met ander datums. Selfs die spelfoute is dieselfde / ek is 'n oud-senior superintendent wie se vaardighede in die polisie nie meer nodig was nie, aangesien ek deel was van daardie groepering in die polisie wat weens regstellende aksie in die staatsdiens subtiel gevra is om te gaan.</p>
<p>Moet blankes vir die res van hul lewens boet vir die sondes van hul vaders?</p>	<p>Ek is 'n witman van 39. Die bevoordeling het begin voor ek gebore is / Ek moes hard werk om te kom waar ek is, niks is op 'n skinkbord vir my gegee nie, hoewel ek wit is / Ek het nog nooit verniet 'n huis gekry, 'n kar gekry of selfs 'n pos gekry omdat ek “konneksies” het nie / Vandag word mense wat dit nie verdien nie in poste ingedruk omdat hulle voorheen benadeel is. Let wel, nie omdat hulle die regte kwalifikasies of die vermoë he tom die werk te kan doen nie, maar vanweë hul velkleur. Dit is waaroor ons suur is / Ek kan tans nie bevorder word in 'n bestuursposisie in die maatskappy waarvoor ek al 14 jaar werk nie omdat ek 'n wit man is / Wat hier gebeur, is nie “transformasie” nie, maar omgekeerde rassisme! / Nou is die skoen aan die ander voet, en glo my, ek is nie van plan om wat nou aangaan 40 jaar te verduur nie! / As 26-jarige was ek nie 40 jaar gelede hier om ons menings te lug toe apartheid ingestel is nie. Dit is beslis nie 'n kwessie dat 'n sekere deel van die land se mense nie hul eie medisyne kan sluk nie / Ek stem saam dat almal heel waarskynlik baie beter daaraan toe sou gewees het indien almal van die begin af as gelykes behandel is / Maar beteken dit nou dat ons vir die res van ons lewens moet boet vir dinge wat ander mense hoeveel jare terug gedoen het?</p>
<p>Die borrel gaan bars....</p>	<p>Druipeling se vliegongeluk is die manifestasie van die vrot fundamente waarop transformasie, fast tracking en politieke druk geskoei is / Die pryse van dié stelsel gaan stelselmatig aan die lig kom met ongelukke en lewensverlies / Standaarde is skeef / Konsepte van uitnemendheid en professionaliteit in die SANW (en elders) het gedaal / Vliegongelukke gebeur nie sommer nie – die ware oorsake word gerieflik misgekyk “ter wille van transformasie” of “die bou van die nasie” / Prestasie word verkry deur mense te ondersteun om hulself te verbeter. Vooruitgang kom deur hoer standaarde te stel en na te streef – nie deur doelwitte nadir te skuif nie / As 'n persoon misluk het omdat hy nie goed genoeg was nie, dan was hy nie goed genoeg nie. Punt. / Daardie persoon moet weer aansoek doen, vlg keer harder probeer en aan sy swakhede werk. Dit bring persoonlike vorderign en organisatoriese verbetering! / Druk van “hoer” dwing die instrukteur om die persoon te laat slaag / Watter gehalte is die eindproduk van transformasie? – 'n benede peil, halfgebakte produk wat nie wee twat opoffering, harde werk en prestasie is nie / Minister en politieke kollegas moet wakker skrik en besef daar is nie 'n plaasvervanger vir meriete en bekwaamheid nie! / Lugmag is desperaat oor kwotas – stel hierdie “gekwalifiseerde” vlieëniërs aan in posisies waar hulle nie 'n gevaar vir passasiers kan inhou nie / Ken die name van al hierdie vlieëniërs – bereid om pensioengeld te verwed dat hulle eersdaags in 'n ongeluk met 'n passasiersvliegtuig gaan wees / Laat die vliegtuie val, laat (onbekwame) rangdraers foute maak wat tot lewensverlies lei, laat ons ons nuwe skepe in ongelukke verloor – dan moet die minister asb net billike antwoorde hê, anders as die deurtrapte racism en evil remnants of apartheid.</p>
<p>Mediese beroep – borrel gaan bars</p>	<p>Mediese beroep die mees beleërde beroep / Geagte minister van gesondheid besig om met ontstellende reëlmaat die leisels te gryp deur die een wet na die ander deur te voer / Dokters moet eksamens skryf om te resepteer (maar doen dit al 20 jaar lank!) / moet jaarliks ten duurste opleidingskursusse bywoon anders mag ons nie meer praktiseer nie / Twee jaar se gemeenskapsdiens ná 7 jaar se studie / Gemeenskapsdiens = goedkoop arbeid / Jaarliks om lisensie aansoek doen / Haar Hoogheid sal besluit of ons mag bly en of ons moet gly / Medisynepryse word</p>

	<p>deur stelsel van prysbeheer gereguleer / Kwotadokters se getalle neem geweldig toe / Blykbaar eersdaags geen wit manlike dokters as ginekoloë opgelei nie – swart vrouens moet nou eers ’n kans kry (aan Afrikaanse mediese skole) / Druk op internasionale mediese firmas / Haar Hoogheid se pëlle uit Indië voer goedkoop medisyne in / Minister wil nou dokters na die platteland lok, maar het vir jare lank goeie dienste as distriksgeneeshere in “very rural areas” gelever / Dokters uit Zaïre en Kuba vervang plaaslike dokters in plattelandse hospitale / Talle klein dorpiers sit sonder geneeshere / Barmhartige Samaritaanse dokters was nog altyd op platteland – nog voor nuwe regime / Ou dokters word geleidelik verdryf deur ’n swak nuwe gesondheidstelsel en ministers / Sal net terugkom as minister van gesondheid haarself in ’n staathospitaal deur Kubaanse huurdokters laat behandel / Dan sal ons probleme iets van die verlede wees / SA publiek sal binne die vlg paar jare wel agterkom hoekom die meeste dokters in die buiteland werk / Euforie van goedkoop medisyne uit Indië, goedkoop mediese dienste in staathospitale en wonderlike siekefondse, gaan nie vir lank duur nie ./ Die werklikheid sal die publiek tref soos die swart griep van destyds / Medisynepryse skiet die hoogte in / Wat as ons minister van gesondheid sou besluit om knoffel ook by die nuwe medisyne-wetgewing te voeg...ag vadertjie tog!</p>
<p>Agteruitgang in onderwys-standaarde</p>	<p>Hel wat ek deurmaak met produkte van die UGO en die verbysterende gebrek aan dissipline / Leerlinge is soos diere / Verworwe kennis van leerlinge met twee jaar vertraag agv UGO / Onderwysers derugaan negatief teenoor UGO / Maniese beheptheid met assessering het min tyd gelaat vir klasgee / MOET biologie leer deur groot gedeeltes te memoriseer / Kinders leer deur nabootsing en memorisering – nie deur irriterende en ongedisiplineerde kletsgroepies wat elke vyf minute geassesseer word nie / Onderrig nie meer kinders nie, administreer hulle nou deur / Sal nooit met hierdie sielodende bedryf kan versoen nie / Onderwysers is helde / Onderwysers verdien staande applous vir opoffering en gediensigheid aan teorieë wat hulle hul arbeidsvreugde ontnem / Groot probleem dat leerlinge van swart skole uit natuurlike voedingsgebied na voormalige Model C-skole aangery word / Skole in Soweto staan leeg / Dep het nog nooit opname gemaak oor hoeveel kinders aangery word nie / Wit kinders verlaat skole sodra groot getalle swart leerlinge instep / Dep se omstrede benadering / Hoekom ondersteun swart leerlinge se ouers nie hul eie skole nie? / Rede om te glo dat standaard van onderwys en toewyding van personeel by swart en wit skole verskil / Geriewe by tradisioneel swart skole laat veel te wense oor / Staan verstom en ontsteld oor die voortdurende vermindering van personeellede en hulpbronne wat op openbare biblioteke en gemeenskapsinligtingsentrums afgedwing word / Leerlinge se sukses in uitkomsgebaseerde onderwys hang af van toegang tot deeglike en volop inligtingsbronne / In die afgelope dekade het skoolbiblioteke en gespesialiseerde skoolbibliotekarisse vinnig verdwyn / Groter lasop openbare biblioteke omdat leerlinge nou daar aanklop om inligting / As biblioteekgebruikers nie hul stemme dik maak nie, sal biblioteke binnekort nie meer bestaan nie / Het ernstige vrae as staatsamptenaar en onderwyser vir 37 jaar: hoekom moet daar elke jaar sulke onsmaklike procedures gevolg word om te bepaal wat die salaris van amptenare van die staat behoort te wees / Hoekom moet ’n amptenaar ná voltooiing van sy diensjare bykans tien maande sonder inkomste wag vir sy pensioen? / Hoekom word daar verwag van ons om tot die staatsdienspensioenfonds by te dra, maar dan moet ons ná aftrede allerhande planne beraam om ons normale verpligtinge na te kom omdat ons byne tien maande sonder inkomste moet klaarkom? / Hoe lank gaan ons nog opgeskeep sit met oudmin Kader Asmal se mislukte eksperimente? / Die sg Gemeenskaplike Take Assessering-eksamen...is ’n mors van tyd / Luidens die berigte is die vraestelle baie maklik.</p>

	<p>Leerlinge kry dae af, maar leer glad nie vir die eksamen nie omdat onderwysers aan hulle gesê het dat daar niks is om te leer nie / In baie gevalle het die onderwysers die take teruggehou, met die gevolg dat leerlinge dit in elk geval nie eens kan deurlees voor die eksamen nie / Tweederangse graad 9 en 'n agterstand in gr 10.</p>
Swak Afrikaans simptome van swak onderwysstandaarde	<p>Skokkende taalgebruik in die departement van onderwys se advertensie / Was geskok om die ongelooflike hoeveelheid spel- en taalfoute in die volblad kleuradvertensie van die departement te sien / In total is daar seker meer as 20 spel- en taalfoute in die advertensie / Kan die departement van onderwys nie taalversorging bekostig nie? / Is die dep van onderwys nie in staat om self die taal te versorg nie? / Hoe kan ons hulle vertrou dat hulle die jeug sal voorberei vir die toekoms as só 'n advertensie dien as 'n voorbeeld van die gehalte van hul onderwys? / Die volblad-advertensie van die dep van onderwys van Gauteng het 52 blatante taalfoute / Behoede ons van die dep van onderwys!</p>
Sport op afdraande pad weens politiek	<p>Gebrek aan suksesse op die sportveld / Gevegte tussen sportadministrateurs en die spelers skep verwarring onder spelers en die publiek / Dep van sport se voortydige inmenging in voorvalle / Dep van sport se persverklarings en ongevraagde uitsprake – laat sy bloed kook / Afrigters en administrateurs word “gehire en gefire” asof die land 'n oorvloed daarvan het / Die manne in die voorste stoele is onaantasbaar / Vorderingskurwe van SA sport is duidelik 'n baie steil afdraand / Dink Hansie daar gaan versoening tussen die bevolkingsgroepe kom as die sportwapen verander word? / Laat die rugby-publiek stem vir wat hulle wil hê en nie die politici nie / Sport het nog nooit 'n snars bygedra tot versoening in hierdie land nie . Intendeel. Die rasse- en kultuurverskille en vooroordele word week na week steeds voortgespeel op sportvelde en bestuursvergaderings / Voel jammer vir Jake White...met soveel politieke inmenging kan geen man sy werk ordentlik doen nie / Die regering en die ANC-jeugliga lê gereeld eiers oor die samestelling van die span... Miskien moet die ANC en die jeugliga hulle bepaal by maatskaplike opheffing van mense en politieke bedrywigheede en ophou bek rek oor sportspanne / Ek kan selfs sover gaan om te sê ek hoop die Springbokke bly verloor solank as wat “wannabe”-politici soos die jeuglike aanhou inmeng / My boerehart het Saterdag byna verbrokkel toe ek sien hoe 'n kaalkop Rooinek ons manne verniel / Die ANC-jeugliga moet nou keurders word, ons moet transformer totdat Roemenië ons 'n pak slae gee, dan skrik iemand dalk wakker.</p>
Waar is waardes van die Grondwet as....	<p>Vrouegevangenis in PTA = vrou is depressief en ledig en swak higiëne, dagga rook, geen speelgoed vir kinders nie / Onmenswaardige aanhouding in oorvol tronke / Het die Handves van Menseregte in die Grondwet dan geen regsrag nie? / Onmoontlike las op departement korrektiewe dienste om geskikte akkommodasie, voedsel en mediese behandeling aan verhoofafwagtendes te verskaf / Beskuldigdes se menseregte word oënskynlik net eenvoudig deur die howe genegeer / Is mense se reg op menswaardigheid, gelykheid en vryheid nie ook die howe se probleem nie? / Wetgewing moet aangepas word dat indien 'n verhoofafwagtende ontsnap, sy pleidooi op aanklagte outomaties na skuldig verander, met geen opsie op parool nie / Daar is heelwat lande wat strenger wetgewing het, en daar het gevangenes min oppassers nodig / Ons kan 'n gesamentlike aksie teen die regering loods omdat hul belofte van die reg op lewe aan ons gruwelik geskend word / Minister van korrektiewe dienste, jou “rehabilitasieprogramme” is prysenswaardig... In twee maande in die vrouegevangenis het my geliefde geen maatskaplike of sielkundige hulp ontvang nie / Leraar kon haar nie sien nie omdat sy nie die regte kleur T-hemp daardie oggend gedra het nie en sy het sy hulp dringend nodig gehad / Kon ook geen medikasie by haar uitkry in die vrouegevangenis nie / Welgedaan, mnr die minister, julle gaan ongetwyfeld op hierdie manier rehabiliteer en</p>

	<p>misdaad hokslaan / Die kleine Jandr� is deur die stelsel teruggeplaas in die sorg van die mense wat nou aangekla word weens sy dood / Alles dui daarop dat die stelsel verantwoordelik is vir die dood van klein Jandr� / Die stelsel moet op die hoogste vlak deurtastend ondersoek word om uit te vind hoekom dit so gruwelik misluk het om die kleuter te beskerm en wat deur die regering gedoen kan word om �n herhaling te verhinder / Wat �n grap! Die grootste smokkel van dagga en dwelms word in die tronke bedryf. Waar kry die gevangenes dit? Waarom word die DKD-personeel nie ook deursoek voor hulle aan diens gaan nie?</p>
<p>SAPD onmagtig, onbevoeg, korrup</p>	<p>Polisiestasies het nie vervoer nie / Polisiestasies antwoord nie die telefoon nie / �n Grap om die polisie om hulp te roep / Polisie probeer nie eens meer om gesteelde voertuie op te spoor nie / Vrou wag twee jaar om iets te hoor nadat sy aansoek gedoen het vir �n vuurwapenlisensie / Polisie moet eers ander onwettige vuurwapen opspoor voordat vrou se wettige wapen geregistreer kan word / Uit ondervinding weet ek dat dit makliker is om die pous te spreek as wat dit is vir die polisie om �n onwettige vuurwapen op te spoor / Wettige vuurwapen word vernietig en die klaarblyklike onwettige vuurwapen (met dieselfde nommer) is steeds in omloop / Polisiebeampte het self vir man gesê om nie sommer sy vrou se id-boekie by die aanklagkantoor te los nie, aangesien dit gaan voete kry / As ek nie die polisie met �n ID kan vertrou nie, gaan my vuurwapen wat ek inhandig mos ook nie vernietig word nie, maar na die swartmark gaan? / SAPS is nie in staat om die nuwe vuurwapenwetgewing te hanteer nie / Om maande te wag vir �n uitslag en dat appèlle by die duisende ophoop, is totaal onaanvaarbaar / Die SAPD is onbekwaam om wettige vuurwapeneienaars van diens te wees / Onwettige besit van vuurwapens gaan nog �n groter probleem word / Alle ontevrede aansoekers het die reg om �n klag by die openbare ombudsman aanhangig te maak / Brief oor die absurditeit van die nuwe vuurwapenwetgewing / Geleentheidsjagter besit tien gelisensieerde wapens waarvan een �n handwapen is, het al 40 buffels geskiet / Vlg die nuwe wetgewing moet ek my nege gewere, waarvan drie erfstukke is, na drie verminder. Afgesien daarvan moet ek by hernuwing van my lisensies �n kursus deurloop en �n bevoegdheidsertifikaat bekom. Wat my betref is dit �n geval van �n matrikulant wat �n doktorsale proefskrif moet eksamineer // Salarisverhogings vir die polisie is �n belediging vir die laer ranggroepe wat die regte werk op straat en in gevaarsituasies moet doen / Wie bluff die polisie met hierdie salarisverhogings?</p>
<p>Misdaad – tegnologie</p>	<p>Onderneming lam gelê deur nuutste rekenaarvirus / Skepping van �n rekenaarvirus is niks anders as sabotasie nie. Dus �n daad van terrorisme / Alle Suid-Afrikaners behoort druk op die regering te plaas om dit te vervat in wetgewing wat hierdie �n behoorlik gedefinieerde strafregtelike misdaad te maak / Geen kwytskelding van vonnis nie.</p>
<p>Afrika-metafoor</p>	<p>Kan bly wees ons bly nie in �n land soos Nigiri� nie – sou �n klipdood sterf met sulke (rassistiese) uitlatings / In ander Afrika-lande is families van gevangenes self verantwoordelik vir hul onderhoud in die �e to / S� �n stelsel sal opslae maak in SA / Vlg mnr Sindane moet (wit) atlete wat gekla het oor die swak kwaliteit van hul geriewe, kos en klerasie in Brazzaville, besef dat hulle Afrikane is en nie in Utopia leef nie / Maw, wees tevrede met swak standaarde; as die res van die wêreld uitnemendheid op alle vlakke nastreef, moet Afrikane maar tevrede wees met swak standaarde wat ons bly mos in Afrika – Belaglik! / Jy is of deel van die internasionale wêreld of nie. Daar is geen verskonings vir onbevoegdheid en arrogansie nie / Duidelik waar gedagtes by die publiek en media ontstaan het dat die Pan-Afrika-parlement (PAP) niks anders as �n kombuis op die soustrein is nie / PAP se parlementêre sittings twee-derdes leeg / PAP kan wonders vir Nepad verrig...maar pleks daarvan was ons parlamentslede net hier om in die winkelsentrums hul kosterekening lyf te gee / PAP wil hê sakereuse</p>

	<p>moet betaal / Om te verwag dat lugdienste en ander groot ondernemings vir dié gefuif tkv hul aanheelhouders moet betaal, is te veel gevra / Beter om geld vir PAP aan werkskepping en behuising oor die hele vasteland heen te bestee / Die spotvoëls sê dis om PAP met jou sous te ton / Het die afgelope naweek die ongelooflikste ervaring by die Victoria-waterval in Zim beleef – mense is wonderlik, goed ingelig, goeie geselskap, ongelooflik vriendelik, baie beskeie/ geen teken van arrogansie nie / Eerste prioriteit was om die toeris tevrede te stel / Het tuis en veilig in Zim gevoel / Terwyl so baie mense baie arm is, het ons baie veilig gevoel om in die dorpie rond te beweeg./ Dit was egter baie teleurstellend om die houding van sommige van ons mede-Suid-Afrikaners te sien – ouer garde was baie neusoptrekkerig en ’n tikkie arrogant. / Ons Suid-Afrikaners het baie om te leer en het baie om voor dankbaar te wees. / Suid-Afrikaners het geen rede tot arrogansie nie. / Kyk maar noord oorkant die grens na die allerellendige bestaan wat die gewone mense daar voer na ondeurdagte grondhervorming.</p>
--	---

2. Tipering van die Self (Afrikaner, Afrikaans)

Nuwe Afrikaner - trots	<p>Ek is ook Afrikaans en ’n Afrikaner // Mag ’n mens nie meer trots wees op jou eie taal en kultuur nie?</p>
Kritiek van ou Afrikaner	<p>Lys van mense wat nie sommige Afrikaners se menings deel nie / Lys van Afrikaners wat van sy mening verskil, gaan baie lank wees / Wil hom sterkte toewens vir die toekoms – gaan swaar kry / Drink ’n pilletjie en kom oor die Nuwe Suid-Afrika, ons almal het – lankal / Wat gaan tog aan in die Afrikaner-psige? / Is dit nog altyd die “gekreun van ossewa” wat so suis in my ore? / Smit het tred verloor met die werklikheid / Smit bevind hom in eie geskiedkundige sprokieswêreld wat gegrond is op Afrikaner-mitologie / Smit praat somer ’n klomp snert as hy sê “Ons moes die wa deur die drif trek terwyl hulle (Lood ook) gemaklik op die wa gesit het” / Tyd het hoeka aangebreek om weg te beweeg uit die agttienhonderds / Afrikaner / Gaan ’n nuwe hoofstuk in die Afrikaner-geskiedenis in / Sit weg jul voorlaaiers! / Los maar die Groot Trek waar dit hoort: in die geskiedenisboeke / Vir al die kanniedood Groot Trek-fanatici (daar is blykbaar tonne en tonne van julle) wat sukkel om aan te pas in ’n Nuwe Suid-Afrika, daar is nog kans om deel te neem aan ’n soortgelyke gebeurtenis: Die groot trek na Orania! / Van alles in die land wil julle ’n “issue” maak / Ontspan sus, en lang ’n bietjie, ek sien jy het dit nodig / Wanneer ek hier na die Afrikaner (welmenend en met integriteit) verwys, sluit ek die klein groepie hardegat-afbrekers uit wat nog steeds hunker na apartheid / Dis juis dié luidrugtige groepie te perd wat baie van ons probleme aanstook / Ek wonder nou maar net of die mense wat so kla oor die samestelling van die Springbok-span nie dieselfde mense is wat vir Eugene Terre’Blanche in die jongste SAUK-klug gestem het nie? Wat die vermoede versterk, is dat die meeste van hulle uit die Pretoria-omgewing kom! / Mense soos Kruger maak my vreesbevange oor die toekoms van ons demokratiese land (Vrou lei tot 2e val van mensdom) / Ou konserwatiewe en chauvinistiese bedeling / Vroue is nie die mindere van die man nie! Al my simpatie aan mev Kruger.</p>
Leierloos, partyloos	<p>Oral word na Afrikaner se steun gevry / Self ANC vry na Afrikaanse stem / Afrikaner moet altyd ’n redder hê om hom te verlos van die “gevaar” / Wie gaan hierdie verkiesing namens ons “terugslaan”? / Waar, o waar gaan ek as moderne Afrikaner my kruisie eersdaags trek? / Wat word van die duisende wat geen heil sien in die ander bestaande partye nie? / Kiesers sal eerder buite stemming bly (as die NP sou ontbind) / DA se skielike Afrikaans net voor die verkiesing is net te</p>

	kunsmatig om waar te wees.
Nuwe Suid-Afrikaanse nasionalisme	<p>Tyd het aangebreek om te besef dat ons onself in 'n multikulturele samelewing bevind wat veel groter is as bloot die Afrikaner / Tyd het aangebreek vir die Afrikaner om homself te vergewis van die tye / Tyd het aangebreek vir die Afrikaner om iets beters te doen as om bloot binnensmonds te sit en mompel oor toeka se tyd! / Bewus van min voorregte van swartes onder vorige bedeling / Ek is 'n blanke, middeljarige, Afrikaanssprekende man wat net so trots is soos enige ander Suid-Afrikaner op my land en die transformasie wat die afgelope dekade plaasgevind het / Enigeen kan seker 'n kaartjie koop om die rugbywedstryd op Loftus te gaan geniet / Skree longe uit vir enige speler op Loftus – wit, swart of bruin – want hulle is almal deel van die span / Wanneer laas was jy by 'n sokkerwedstryd? / Elke nasie in die land het sy voorkeure / Die stadions staan oop vir almal / Het gaan stem met die gewete dat ons die regte ding doen / Baie trots dat ons ons plig gedoen het om te gaan stem / Teleurstellend om te twee hoeveel wittes nie gaan stem het nie / Swak redes wat wittes aanvoer hoekom hulle nie gaan stem het nie / Weggeraakte ID-boekie of misdaadslagoffer is nie goeie verskonings om nie te gaan stem nie / Groter skande as wittes nie eens vir stem geregistreer het nie / Daar was genoeg tyd vir almal om te gaan registreer / Moenie kla oor toestande in die land as jy nie gestem het nie / Moenie vir vlg 4 jaar kla as jy nie gestem het nie / Jy het kans gehad om stem dik te maak oor misdaad / Dit is jou reg om stem dik te maak oor misdaad / Hoe kan daar hoop wees vir ons in die land as almal maar net opgee of oorgee? / Mag ek 'n beroep op oudpres Mandela doen om tog maar vir pres Mbeki en genote baie pertinent daarop te wys dat versoening nie kan slaag sonder die regmatige insluiting van welmenende Afrikaner-Afrikane nie / Besef weer hoe bevoorreg ek as kind was (wanneer vergelyk met swart skole vandag) / Haal hoof af vir mense wat in voormalige swart skole in Noordwes werk / Elke man en vrou in SA behoort 'n sosiale gewete te hê wat hom/haar dwing om of geld of vrye tyd te gee aan 'n organisasie wat probeer om van ons land 'n beter plek te maak / Ongeluk is dit nie 'n haalbare versugting nie, want die sosialistiese kultuur van “dit is die regering se werk” is baie sterk onder alle bevolkingsgroepe / SA het nie 'n Elisabeth Fry wat bereid is om vroue in tronke in SA se omstandighede te verbeter nie / Ek hoop dat alle leiers daarna sal strewe om as “verligte” leiers gesien te word, sodat rassisme getemper en ons 'n reënboognasie van volkere sal word waar elkeen, individueel en kollektief, hul plek in die son sal he en dit gegun sal word / SA behoort immers aan al sy mense. Is dit nie wat die Vryheidsmanifes sê nie? / So ook moet ons mense leer om meer bedagsaam, vriendelike en beskeie te wees, want ons het regtig nie rede om rond te beweeg asof ons die uitverkorenes is nie / Kan die SAUK nie tog asb belê in 'n nuwe, vars, opwindende program in Afrikaans wat ons ou volkie ophef en nie verder vertrap as wat ons reeds is nie? / Ons is moeg daarvoor om altyd as armsalig en stadig van begrip uitgebeeld te word, terwyl die teendeel seëvier / Ons dink die tyd is reg vir iets nuuts (eerder as armsalige Maak 'n las”) / Wie is Henson se “almal van ons wat in vrees leef?” Waarvoor is hy bang? Hy bly dan in Australië – hy is mos veilig daar. / Hier is ons positief en bou aan ons land / As Henson so keelvol is, stel ek voor hy lees sy plaaslike koerante / Ondersteun die standpunt dat Afrikaans nie kan bly leef as sy hart nie self klop nie / Jammer dat Afrikaans vir so lank die prooi van politieke opportuniste was en steeds is / Sogenaamde taalstryd / Probeer klaarblyklike feit verskans dat die “geveg” maar eintlik agter die skildvel om die behoud van apartheid gaan / Pogings om die behoud van Afrikaans (apartheid) is deursigtig / Taalstryd weg eerder die argwaan as die goeie gesindheid van andere / Ek wil my vereenselwig met 'n struggle vir Afrikaans as die taal van almal, ongeag ras, kultuur of geloof, vir wie hierdie pragtige taal met sy</p>

	<p>wortels ferm in Afrika werklik erns is – sonder hondjie of halsbandjie / Dringende behoefte aan ’n publikasie in Afrikaans wat dié “struggle” vir die oorlewing van Afrikaans behoorlik in perspektief sal stel – sodat daar werklik om edele redes sinvol gehandhaaf en gebou kan word / HNP sê mense moenie gaan stem nie / Hoe dom kan party mense wees? / Net dié wat gaan stem, gaan ’n verskil maak / Moet nie later kla oor die party wat wel die verkiesing wen as jy nie eens jou stem teen hom uitbring het nie / Die wittes moet ophou om alle skuld op die swartes te pak / Die ANC-wyke is vandag nie meer noodwendig swart nie. In my wit, goeie DA-buurt in Pta woon ook baie gekleurdes. Diskriminasie met dienstegeelde is miskien diskriminasie maar beslis nie rassisme nie / Wat in daardie tydperk gebeur het, was afgrylik, onmenslike en gewoon sinneloos. Alle mense behoort beslis gelyk behandel te word, ongeag velkleur, agtergrond, geloof en sosiale stand.</p>
Moet op regte staan	<p>Beeld-lesers is nie naïef nie / Wanneer gaan ons vir ons kinders begin opkom? / Vakansieklub is daarop geregtig om sy lede te keur / Grondwet maak voorsiening vir vryheid van assosiasie / Kan Afrikaner ook begin grond eis? / Lees tot my ontsteltenis dat die Laeveld nou deur swart stamgroepe aan grondeise onderwerp word / As ooreenkomste van toeka nou nog eerbiedig word, kan die boere mos aanspraak maak op bv Republiek Natalia? / Geld Piet Retief se traktaat met die Zoeloes nog? / Deur die proses van grondeise te laat sloer, gaan die regering ’n perd opsaal wat hy nie kan ry nie / Kan ons as wittes nie opstaan en sê genoeg is genoeg en opjou om bang te wees vir wat gaan kom? / Hou op om soos gentlemen met die wit handskoene te veg en trek die goed uit. Dis jul bloed en sweet wat daar lê, nou wil hulle hê julle moet daar bly en hulle eers leer om ’n boer te word. Is hulle mal?</p>
Gatkruipers	<p>Toe ek ’n tjokker van ’n jaar of ses was, het my oorlede vader my op aandag laat staan, met die vuisie op die bors laat slaan en laat uitroep: “Ek is ’n Afrikaner in murg en been!”. Nou wil ek ’n traan wegpink oor Afrikanerskap.... Dis hierdie Afrikaner-gatkruipery wat my hart wil breek. Die lyn loop deur die politiek. Kyk waar sit die voormalige leier van die NNP nou! Selfs in kerklike kringe kom die verskynsel voor: Ek het niks teen die... Belhar-belydenis nie... maar om dit nou as vierde belydenisskrif van die NG Kerk te inkorporeer noudat dit nie meer nodig is om apartheid te besweer nie, is niks anders as kerklike gatkruipery nie. Ek sê nie dat alle Afrikaners gatkruipers is nie. Maar die persentasie is darem bedroewend hoog veral onder hulle wat “grênd” wil wees (PH de Villiers, Parys, 30 Oktober 2004:10, ‘Ontstellend baie Afrikans is kruipers’) / Hoeveel mense val in met hierdie reëling (geen Afrikaans op tjeks) om die vrede te bewaar / Wil nie sukkel nie (aandring op Afrikaans nie) / Beeld se hoofartikel oor Dienstegeld (30 Sept) is ’n tipiese voorbeeld van politiek korrekte kruipery. Dit is ontstellend dat die enigste o, só uikers versigtige “kritiek”, die kruiperige stelling is: “Die persepsie is nou geskep – reg of verkeerd – dat daar ’n voorttrekkery is.” / Absoluut ontoepaslike reaksie op oorweldigende getuienis van blatante diskriminasie / Ek is behoorlik keelvol daarvoor (politiek korrek) / Die mense wat Fischer en Beyers Naudé nou so vereer moet nugter dink – dit kom voor of gatkruipery onder die Afrikaanses endemies geword het</p>
Nuwe Afrikaner en taal	<p>Haal hoed af vir diegene wat op regte staan en weier om taal op tjek te verander / Ten minste nog iemand wat taaltrots handhaaf / Instansies moet iets doen om Afrikaans te akkommodeer / Alle taalliefhebbende Afrikaners moet hul ruggrate styf maak / Alle Afrikaners moet hul standpunt handaaf / Taalliefhebbende Afrikaners het mos Boerebloed in hul are, nie lemoensap nie / Wat bedoel Hansie met die “totale Suid-Afrikaanse bevolking”? / Hartseer oor die artikel oor onderrig van Afrikaans in voormalige swart skole in Noordwes / Kan Afrikaanse tydskrifte en koerante nie gratis aan skole in Noordwes beskikbaar gestel word nie? / Sodoende word verseker dat Afrikaanse lesersgetal</p>

	<p>sal groei en Afrikaanse koerant en tydskrifte bly voortbestaan / Is dit moontlik dat vermoënde skole kan help met die insameling van storieboeke, koerante en tydskrifte en dit aan skole in die voorheen benadeelde gemeenskappe skenk? / Miskien kan vermoënde skole 'n swart skool "aanneem"? / Ek is nie 'n politieke of taalstryder nie, maar stem hierdie keer saam met dr Piet Mulder van die VF dat "Aardklop 'n kultuurfees is wat net met ras te doen het nie" / Ons noem onself 'n reënboognasie en daardeur erken ons dat hierdie kleurvolle reënboog uit verskeie kulture bestaan / Ek is trots om deel te wees van die kleurvolle nasie / Ek sal bly hoop en glo dat wedersydse respek en aanvaarding in my leeftyd 'n leefwyse sal word / Ek wil 'n beroep doen op al die Beeld-lesers dat dit ons strewe sal wees sodat vingers nooit na ons gewys sal word nie.</p>
Miskiening van Afrikaans	<p>Woedend, teleurgesteld en geskok oor weiering van Afrikaanse tjek / Pragtige taal word op 'n afskuwelike wyse misken / Kry rillings by ruggraat af oor miskiening van Afrikaans / Verwaand om daarop aan te dring dat net Engels op tjeks geskryf mag word // Vlieg gereeld met SAL en het nog nooit probleme gehad om in Afrikaans ontvang en bedien te word nie / Die lekkerste was en bly die gevoel van "ons is tuis" wanneer ons aan boord gaan en in Afrikaans welkom geheet word.</p>
Afrikaner as Christen	<p>Het rolprent Passion of Christ enigsins Christene se siening van die doodstraf geraak? / Doodstraf is bloeddorstig, wraakgierig en gewettigde moord / Is daar nog Christene wat kan glo dat Christus tog die doodstraf kan wees?</p>
Afrikaner ikone	<p>Modeparade in Voortrekker monument was uitstekende bemarkingstrategie / Mooi gebou met soveel geskiedkundige waarde, maar 'n wit olifant omdat dit net op 16 Desember gebruik word / Modeparade in Voortrekkermonument trek veral jong mense se aandag / Juis jong mense moet waardering hê vir ons land se ryk erfenis / Vermorsing van staat se geld om "ou" geboue vir niks in stand te hou / Laat ons toe om weer lewe te blaas in ons groot, indrukwekkende, geskiedkundige geboue! / Musiek in die Voortrekkermonument is mos nie godslasterlik nie! / Mense moet hul ingesteldheid verander / Moet positief wees oor wat by die Voortrekkermonument en ander geskiedkundige geboue beplan word.</p>
Regering uit op vernietiging van Afrikaans, blanke stem tel nie (naamsverandering)	<p>Die mense wil wild en wakker name verander / Wat de duiwel maak dit saak of 'n plek se naam Duiwelskloof is? Daar is tog 'n rede daarvoor en kan verwys na iets wat in die geskiedenis gebeur het / Deur links en regs name te verander ontken jy die geskiedenis en herkoms van daardie plekke, en die mense wat dit gestig het / Hoe op aarde kan tientalle mense hulle besig hou met iets so nietig soos plekname? Mors geld, tyd en energie op verandering van plekname / Nou nie asof dorpe en plekke slegs Engelse of Afrikaanse name het nie (ook menige pleknaam ontleen aan swart tale) / Nuwe here se doelwit om alle Afrikaanse name te verander / Mors munisipaliteite se geld / Nie juis 'n genie om uit te werk dat die mense wat die naamsveranderings najaag, hulle met nietighede besig hou nie / Get real! / Waar is hierdie structure waar ek en duisende ander inwoners ons sê kan sê oor Pta se beplande naamsverandering? / Wat sal dit in elk geval help om ons mening oor die kwessie te lug as die voorsitter van die taakspan...reeds van die inwoners van "Tswane" praat? / Ek weet van geen taakspanlede wat in my omgewing of in enige ander voorstad kom praat het met die sg inwoners van Tswane nie. / Wie is nou eintlik die inwoners van Pretoria? As die projek dan so regverdig geskied, hoekom is al die Pretoria-naamborde lankal reeds verwyder en vervang deur Tswane naamborde?...ek kan maar net lag / Dep sê hulle het geen probleem met Afrikaanssprekende skole nie / Amptenare verwys dikwels sinies na "lily white" skole / Subtiele aanslag teen die sg "vaders van apartheid" / Dep besig met omgekeerde rassisme?</p>

3. Tipering van die Ander (swart regering, Mandela, ANC, swartes): 2004

Swart regering onbevoeg	<p>Hoekom hierdie ophef oor mense (swart) wie se optrede tot hul eie skade en skande lei? / Nog 'n minister is beslis nie die oplossing nie (Vigs) / Oplossings vir die Vigs-probleem lê by effektiewe uitvoering van beleid / SA hoë kommissaris in Maleisië staan penregop agter die SA-vlag, maar kan nie sien sy vlag is onderstebo nie! Siestog! Foeitog, dr Nkomo! / Regering het 'n slagpat-beleid oor Zimbabwe / Groot bohaai oor Mbeki se swak grap oor 'n sweepklap vir sy suster / Ons bekommer ons oor die onbenullige optrede van 'n paar narre / President van SA is op 'n heen-en-weertjie tuis / Skande van raadgewers wat president op sy buitelandse reise in die duister gehou het oor wat werklik op "voetsoolvak" aangaan / Indien Mbeki lank genoeg in die land vertoef, sal hy nog ander skokkende ontdekkings doen / Mbeki kan seker nie wag om ná die verkiesing sy vliegtuig noordwaarts in Afrika in te rig nie / Mbeki reis in buiteland om soveel aakligheid in sy eie land gespaar te bly / Ander mense se ellende is nooit so aaklig soos jou eie nie / Komies as die ANC op verkiesingsplakkaat sê "Vote ANC and create work" / ANC skeep al die afgelope 10 jaar werk vir die polisiediens (misdadige optrede wat die polisie meer werk gee met minder personeel / ANC skeep nie poste vir werklose mense wat graag eerlike werk wil doen nie / Al waarvan jy hoor is van mense wat hul werk verloor / Werkskepping deur die regering is net woorde / Regering en sy makers in die res van Afrika! / Regering bewys weer eens dat hy nie ernstig is om dinge in hierdie land van ons te verbeter nie / Wonder mense nog hoekom dit so absoluut ellendig gaan in Afrika, waarom daar weinig vooruitgang en verbetering in provinsies soos Limpopo en Mpumalanga is? / Die enigste vlieë in kunstenaars se salf is steeds politici wat nie kuns en kultuur kan spel nie, maar veel in die melk te brokkel het daaroor / Dit is 'n skande dat juis die mense wat ons moet regeer en die voorbeeld van eerlikheid moet nastreef, dié is wat ons nie kan vertrou nie (reisskandaal in parlement) / Senior staatsbestuur sit en slaap tydens minister se toespraak, vermorsing van geld op sulke konferensies en T-hemde / Ruk staatsamptenare in die bek / Vat bietjie van staatsamptenare se salarisse weg om die belasting te verlig of gee dit vir die onderwysers / Beskerm net dié wat werk en nie dié wat nooit daar is of net die helfte van 'n halfdag werk nie / Glo nie die probleem met slaap deur senior staatsbestuurders lê by hulle nie. Die probleem lê by die mense wat sonder emosie, op een vervelinge trant, die toesprake lewer. Dis die spreker wat moet wakker skrik / Ek het gemeen ons eie parlement, wat soms maar baie leeg is, is voldoende geldmors / Onnodig om ander Afrika-lande by die morsery te betrek (vir PAP) / Wanneer het u al geprobeer om met 'n amptenaar by enige van die SA Inkomstediens se kantore te praat? Al die oproepe gaan deur die call centre en as jy gelukkig is om na 10 minute met iemand te praat is sy kennis van die vak nul. Sy verskoning: jammer, ek kan nie Afrikaans verstaan nie / Die diens wat by byna al die kantore gelewer word is pateties / Staatsamptenare is nie oorwerk nie, net lui / Staatsamptenare sit en kyk wat die ander een gaan doen / Niemand wil verantwoordelikheid neem nie, maar aan die einde van die maand wil hulle hul salarisse hê / Baie van die staatsamptenare werk permanent nagdiens om deur die dag ander werk te doen en dan in die nag te gaan slaap. Hulle salarisse is genoeg, maar nee, dit moet meer. Hoekom? Want hulle probeer te hoog lewe / Wat gaan aan in Ndlovu se kop? Die hemel behoed ons.</p>
Kom nie beloftes na nie	<p>Hoekom lees die president mooi gediggies tydens die parlamentsopening, maar vergeet dan wat hy belowe het? / Selfs die regerende party se ondersteuners kla en vra wat van die party se beloftes van 1994 tot nou toe geword het.</p>
Sous-trein	<p>Wees liewer kwaad vir president se super-luukse ritte oor die aardbol</p>

	terwyl sy land se mense verdrink in ons eie stinkende rioolwater van vrot plaaslike dienste.
Onoorkombare verskille tussen Afrika en die Weste	As die president van ons land 'n bossie gras aan die brand steek om voorvadergeeste op te roep om 'n gedenktuin te sien, dan is dit nag / Moet in gedagte hou dat daar in Afrika mense is wie se kulturele en godsdienstige oortuigings en denke oor die hiernamaals hemelsbreed verskil van dit wat Afrikaners tradisioneel aanvaar en glo. As daar mense is wat ernstig glo dat voorvader Tambo in die hemel 'n tak van die ANC lei, is hulle miskien nie so vreeslik arrogant nie. Hulle dink maar net anders. En baie van diesulkes is lede van Christelike kerke / Talle navorsers se werke oor waarmee sulke mense glo hul afgestorwe voorvaders hulle steeds op aarde bemoei, is vryelik beskikbaar en behoort meer aandag te ontvang. Dan sal daar minder misverstande wees.
Revolusie, kommunisme	Sien dat jul vriende Castro en Ghaddafi, ná 50, 60 jaar steeds die vlam van die revolusie hoog hou en hul mense opsweep teen die demokrasie / ek vra nou met trane in my oë: Hoe vereenselwig jy jul hoogheilige seining van die demokrasie met gebeure in daardie twee lande wat julle se halsorkop verdedig en selfs as modelle voorhou? / ANC het hom op sy webblad weer eens tot die revolusie verbind / Vlg sy eie uitsprake, bestuur die regering verandering in ons samelewing volgens 'n konflikmodel. Want konflik is die metode waarmee revolusionêre bewegings soos ons regering politiek bedryf / "Race, class and gender" is die primêre domeine waarin konflik aangestook word. Konflikperspektiewe op hierdie sake deursuur die staatskurrikulum vir skole. Die "Gesamentlike Assesseringstake" wat gr.9-leerlinge so pas landwyd voltooi het, wemel van ideologiese konflikscenarios / Enige potensiële strydpunte is geskik vir die doel. Daarom word onder meer sport, godsdiens en tradisie (dink aan naamsveranderings) eksplisiet aangetoon as gebiede waar die koevoet van ideologiese stryd ingewikkel moet word om die samelewing te verdeel in "vir" en "teen" die revolusie. Want sonder konflik kan daar geen revolusie wees nie. En selfs die nasionale bloedvoorraad en menselewens mag nie in die pad van die ANC se ideologiese doelwitte staan nie / ANC moes noodgedwonge in 1994 as 'n politieke party registreer / Die linkse denke is altyd eenkantig / SA bevind hom in die unieke posisie dat dit die enigste land ter wêreld is waar toegelaat word dat spelers binne die politieke bestel tot twee politieke partye tegelykertyd mag behoort: die ANC en die SAKP / Dis nie politiek korrek om op so 'n anomalie te wys nie / Bram Fischer was 'n oortuigde kommunist – indien Fischer geslaag het, het SA 'n kommunistiese staat geword / Euwels van kommunisme waarin miljoene mense met Lenin en Stalin se hongersnood gesterf het / Stalin was die boosheid self / Fischer was 'n kommunist / Ek wil die kommunist sien wat individuele regte of gelykheid vir almal onderskryf.
Regering gee nie om vir blankes nie / uit op vernietiging van blanke en Afrikaans	Knap voor verkiesing verken Mbeki sy geboorteland / Knap voor verkiesing meng Mbeki met die "man in die straat" / Knap voor die verkiesing skud Mbeki blad met swart én wit / Dan ontdek Mbeki "the people are poor" / Dan ontdek Mbeki dat die wittes ook arm is / Wit armoede is misgekyk in die verlede / Wit armoede is geïgnoreer in die verlede / Mbeki moes 'n innerlike reis met baie wroeging deurgegaan het om te besef wittes is ook arm / President verdien klop op skouer dat hy die nood van die volk waargeneem het / Verkiesingstou was glad nie lank nie en hele proses het 20min geneem / Hoekom moet ons ons kant bring deur te stem, maar die mense vir wie ons stem voel vere vir ons of ons eiendom? / Me Geraldine Fraser-Moleketi het nie ooghare vir wittes nie / Pres T Mbeki het nie ooghare vir wittes nie / ANC is besig met 'n veldtog teen alles wat Afrikaner en Afrikaans is / ANC is nie net besig met verandering van Afrikaanse plekname nie / ANC is besig met uitmoor van totale Afrikaanse boekery wat in staatsbiblioteke oor

	<p>dekades heen opgebou is / Aanslag van plaasmoorde veral op Afrikaanse boere / Openlike vyandige en diskriminerende regering / Dis hoog tyd dat die ANC in geen onseker taal nie aangespreek word oor sy diskriminasie, en dat die swart-teen-wit rassisme – en onverdraagsaamheid – blootgelê word / Almal van ons leef in vrees / Afrikaanse mediese skool word deur swart dekaan in ’n Engelse fakulteit omskep / Onbeholpe en onnosele benadering van die regering en agterbakse eise van swartes: Al die grondeise is in suksesvolle gebiede wat miljoene rande oplewer en uiters suksesvol bedryf word / Die verskuilde regeringsagenda is besig om almal en alles boos te maak omdat hulle alles wat die wit man opgebou het, net wil vat soos dit hulle behaag / Dink julle boere en grondeienaars dat die ANC ’n saak het met jul vrees? \Hulle lag agter julle rue oor die politieke druk wat op julle geplaas word / Die ANC is besig om jul grond en al die lifelike plekke aan kamtige grondeisers te gee / Wat gaan hulle doen? Presies dieselfde as in Noordwes en alles op apartheid blameer en wag vir staatsvergoeding.</p>
<p>Swart regering is boos, duiwels</p>	<p>Is daar iemand wat die stem van gewete teen ’n magsdronk regering kan wees? / ANC maak goed gebruik van Sanlam se R700 000 / ANC het ses plakkaat op elke lamppaal / ANC en sy tentakels / Die oorblywende reste van die NNP gaan deur die ANC verslind word / NNP is besig om sy siel aan Mephistopheles te verkoop! / In hul vryery na die Afrikaner-stem in die April 2004-verkiesing het die ANC-regime die allemintige getal van rondom 250 000 liggelowige NNP-ondersteuners ’n rat voor die oë gedraai / Met hul oogklappe aan en verstar in hul tonnelvisie is die NNP-ondersteuners weer gemanipuleer en tot stemvee gereduseer.</p>
<p>Swart regering nie so sleg nie</p>	<p>Wit verkeerspolisieman skree F***n ry vir man met 12-jarige dogter in kar / Lees in Beeld van swart polisieman wat sy werk met blydskap doen / Laat hierdie land wat ek liefhet tog eerder deur ordentlike swart mense bestuur word as deur mense soos daardie vloekende polisieman.</p>
<p>Blanke belastingbetaler hou nuwe SA aan die gang</p>	<p>Hoe kan die burgers van ’n staat aanspraak maak op basiese regte (soos water) as 90% van sy burgers geen inkomstebelasting betaal nie? / Hoe kan daar van kwotas “gratis” water gepraat word, as die rykes se belastinggeld gebruik word om vir die water te betaal? / Nie net kry die rykes geen “gratis” water nie, maar hulle betaal ook vir die armes se kwota / Hoe kan die staat beweer dat hy “gratis” dienste lewer as hy tegnies bankrot is? / Ons belastingbetalers moet opdok en geen verslag sien ooit die lig nie.</p>
<p>Korrupsie, morele verval</p>	<p>Manuel sien net die oortjies van die seekoei (bv nuwe meubels vir kantore elke drie maande) / Zuma hou vol dat hy niks verkeerd gedoen het nie, maar hy doen niks daadwerkliks om sy onskuld te bewys nie / Indien sulke bewerings teen die adj-pres die waar is nie is dit mos pure laster / As Zuma erns daarmee het dat hy sy onskuld wil bewys in die hof, dan he thy nou ’n gulde geleentheid om dit te doen deur die koerante en ander kritici hof toe te sleep en van laster te beskuldig / Op provinsiale vlak waarskynlik ook die vervalsing, omruil van reiskaartjies vir kontant / Die gebeur alledaags dat wanneer vrae in die provinsiale huise beantwoord word, die vrae uitgestel moet word omdat departementshoofde en lede van die uitvoerende raad uit die land is / Hoe gebeur dit dan die mense soms tot nege keer per jaar oorsee gaan? / / Dit is hoog tyd dat die Skerpioene ook ons provinsies kom ondersoek / Korrupsie op elke denkbare terrain vreet soos vismotte aan die SA ekonomiese bestel / Lae morele standaarde vind vernietigend vergestaltung in vigs / Teen gay huwelike – alles wat reg was, is nou verkeerd en andersom! / Volgens Lood verloor die departement van maatskaplike ontwikkeling jaarliks R1 miljard weens korrupsie. Reg gelees. R1 miljard! En niemand in die parlement sê ’n word nie. Beteken die stilsweye dat dit minder van ’n probleem is? Die hemel help ons.</p>

Kan nie ANC/Mbeki vertrou nie	ANC het Tutu in die rug gesteek met beskuldiging van leuenaar / Die spotprent van Thabo Mbeki met twee koppe wat in die een hand die vlag van versoening waai en die rassekaart met die ander hand speel, gee 'n goeie id�e van sy denk- en handelswyse / Mbeki is 'n goeie voorbeeld van 'n mens wat uit twee monde praat / Wanneer kan 'n mens glo wat Mbeki s�? Ek kan so 'n persoon nooit werklik vertrou nie / Weet presies waar om nié my kruisie met die verkiesing te trek nie
Regering is simpatiek tov blankes	As ek in die president se skoene was ... sou ek my ook bloedig vererg het en allerhande onderliggende bymotiewe daarin gelees het / Mnr Willie Spies van die VF+ het navorsing, wat onrusbarende statistieke oor verarming onder wit Afrikaners bevat, onder pres Mbeki se aandag gebring. Die positiewe gees waarin dié inligting oorgedra is, het die deur vir verdure gesprek oor die dringende nood van 'n groep Suid-Afrikaners wat deur verandering en transformasie weerloos gelaat is, op 'n skrefie laat oopgaan.
Agteruitgang op die platteland: Provinsiale regering	Parysenaars kla nie alleen oor die agteruitgang van hul dorp nie / Kom ry 'n draai deur Vereeniging, Emfuleni en Ngwathe – is gelykes wanneer dit kom by wanbestuur / Lyk of meteoriete ons paaie getref het / Gras staan orals skouerhoogte / Het briewe van die stadsraad ontvang waarin ons gevra word om self die gras op hons sypaadjies te sny / Betaal ons dan nog vir hierdie diens? / Is daar nog mense wat trots is op hul tuisdorp?
Mandela	Dankie vir pragtige foto van FW en Madiba / Stem saam dat Madiba 'n ikoon is en 'n onmeetlike bydrae tot die vryheidstryd gelewer het / Groot ophef is gemaak van Madiba met onthulling van standbeeld by Sandton Square.
ANC totalitêre regering	Te verstane dat ANC nie van DA hou nie / Staan uit soos 'n seer vinger dat die ANC nie van opposisie hou nie / Mulder moet eerder energie gebruik om die ANC te leer dat hy in 'n gesonde demokrasie opposisiekritiek in aanmerking moet neem en ook basiese goeie maniere teenoor die opposisie moet toon / Duidelik vind ANC en NNP dit maklik om saam te werk, want nie een het al ooit 'n verskuiwing in denkraamwerk nodig gehad nie; 1994 het net 'n verandering van gesigte en gelaatskleur gebring / ANC en NNP toon dieselfde karaktertrekke: outoritêr, arrogant, grootdoenerig, nepotisties, korrup en met sentralistiese denke.
Terugverwysing na apartheid as verskoning vir onbevoegdheid / om rassehaat aan te wakker	Ek wil die dag beleef dat die ANC-regering en sy ondersteuners in uitsprake nie weer terugverwys na apartheid of die apartheidsregime nie / Hoe is dit moontlik dat ons kan roem op ons vermoë om die verlede agter te laat en mekaar oor verskille te vind, as die terugverwysing na apartheid nog nooit gestaak is nie? / Maak oë oop vir die verandering en kyk die ware feite in die oog – apartheid kan nie die skuld vir alles kry nie / Karabo se dood het niks te doen met die afwesigheid van 'n speelparkie wat die apartheidsregering hulle ontsê het nie / Word bang gemaak met Suid-Afrika / Ons gaan oor 200 jaar steeds die refrain oor apartheid hoor / Swartes moet leer om op te hou om apartheid die skuld te gee vir al hul probleme.
Swartes is ook mense	Met afgryse vervul oor die dood van die pragtige oopgesig-seuntjie (Karabo Gwala en afvoerpyp) / Harte gaan uit na ouers / Voel siek net om daaraan te dink, wat nog te beleef / Vind dit net so skokkend en skokkend nalatig van die plaaslike owerhede / My mede-Suid-Afrikaners maak my nie bang nie! / Algemene instemming dat werkloosheid en gevolglike armoede een van SA se heel grootste probleme is.
Swartes haat blankes	Waarom tree swart mans so gewelddadig op? / Waarom steel hulle nie maar net en maak spore nie? / Ek meen daar is 'n skroef los. Hoekom kan “ons” dit nie vir mekaar s� nie? / Vergeet nou vir 'n oomblik van rassisme. Indien die oorsaak bepaal is, kan dit gehanteer en behandel word / Indien mans wat binne gesinsverband gewelddadig optree, gehelp kan word, kan die oorsake wt swart mans laat moor tydens 'n

	<p>rooftog ook behandel word / Maar ek kan al hoor hoe ek uitgeskel word as 'n vervlakste rassis / Dit het tyd geword dat mense in SA mekaar se verskille en vrese erken en daaroor praat / Dit is snert om te beweer dat armoede deel van die bouse kringloop is / Ek koop gereeld koerante van ander streke en is geskok oor die wrede wyse waarop mense regoor ons land vermoor word / Slagoffers word gif gevoer en verkrag voordat hulle vermoor word / Ysters, teddiebere en kookwater word in slagoffers se kele afgedwing / Ek was op tonele waar ingebreek is. By 'n buurman is kos op die stoof gekook en oral op die vloer uitgemors – tot buite op die grasperk. ORnamente en foto's is stukkend geslaan. Buite is 'n blik verf uitgegooi en daar is tussen die kos en verf ontlas / Vlg die berig is hier ook kos uit die yskas geëet en op die vloer gegooi en daarna is die drankkabinet oopgebreek. Dit terwyl 'n man doodgeskiet is en sy gesin vreesbevange toekyk / Onlangs is berig oor 'n seun in Limpopo wat vermoor is. Sy geslagsdele en ander organe is vir moeties verwyder. 'n Ou man wie se ore afgesny is, is dood in 'n mielieland aangetref / Kom dit by veediefstalle ... word vleis uit lewende diere gesny / Ek kan aan hope redes vir die moorde en geweld dink, maar armoede? Aikona. / Dit is met groot simpatie en deernis dat 'n mens lees van 'n jong, geleerde gesinsman wat koelbloedig vermoor word deur iemand wat tien teen een in besit is van 'n ongelisensieerde vuurwapen, wat suiwer daarop uit is om al wat voorkom te roof en te moor ongeag die omstandighede en hulpmiddele wat hy gebruik om dit te doen / Dit gaan nie oor die vuurwapen nie, maar oor die mens wat die wapen opneem en die onregmatige daad pleeg / Die mens wat die misdadig gepleeg het, is die een wat gestraf, gerehabiliteer en opgevoed moet word om tot meer aanvaarbare optrede te neig in alle situasies in die samelewing / Werkverskaffing aan alle menses al in die noodsaaklike behoeftes van mense voorsien en die druk om misdadig te pleeg, laat vervaag / Leer mense wat reg en verkeerd is en motiveer hulle om vir hulself beter lewensomstandighede te beding deur hulle arbeidsvermoë / Regering moet eerder geld en tyd daaraan bestee om mense te help om hulself te bemagtig en sodoende geweldsmisdadig te bekamp.</p>
Swart meerderheid	<p>Wegblystem sal neerkom op 'n stille stem vir die reuse-meerderheid / Die land se bevolking is eenvoudig te groot vir die beperkte aantal werksgeleenthede. Hoekom het geen leier in die regering of die opposisie hom of haar nog die afgelope tien jaar uitgespreek tgv kleiner gesinne nie?</p>

4. Tipering van die Nasionale Party

FW de Klerk	<p>De Klerk kry te min erkenning vir sy bydrae / Deur te help om 'n demokrasie in SA tot stand te bring, het FW een van die menslikste dinge gedoen wat enige wit Suid-Afrikaner ooit kon doen / De Klerk is steeds agter die skerms besig om 'n reuse bydrae te lewer / SA skuld FW ook 'n standbeeld / Wonderlike voormalige staatsleier / De Klerk moet krediet kry wat hom toekom / De Klerk se nagedagtenis moet in die SA geskiedenis verewig word / De Klerk is 'n wonderlike mens.</p>
NNP magteloos, onbenullig	<p>Kleiner en onbenullige partye soos die NNP wat met briewe in Beeld probeer stemme werf / is nou Niks Niks Party / NNP is nog vis nog vlees.</p>
NNP nie meer Afrikaner se redder nie, Afrikaner versaak twv die meerderheid, kan nie eens meer behoorlik Afrikaans	<p>Maar wie gaan die Afrikaner hierdie verkiesings as "redder" kies om voor te stem? / In 1994 was die ou NP die groot redder wat ons teen die ANC sou beskerm / Kortbroek sweer hoog en lag hulle is nie kop in een mus met die meerderheid nie / Wat gebeur met koalisievennote se stemme? / Word koalisievennote se stemme nie doodgewoon</p>

skryf nie	bymeekargetel sodat dit ná die verkiesing nie saak maak vir wie jy gestem het nie? / NNP adverteer slagspreuk in uiters slordige Afrikaans as “Jy verdien ’n billike deel” / NNP se mediaskrywer moet eers behoorlik leer Afrikaans praat voordat hy by Afrikaanssprekendes probeer vlerk sleep.
NNP in ANC se kloue	NNP is nou so vas in die ANC se kloue dat hy nie meer as opposisieparty beskou kan word nie / Marthinus van Schalkwyk tog so gelukkig in nuwe rondrits pos as minister van toerisme dat hy dit nie in gevaar wil stel deur die ANC enigsins te kritiseer nie / Marthinus beslis nie iemand wat sy man kan staan nie.
NNP werk in nuwe realiteit van Afrika-politiek	NNP was deurgaans betrokke by ontwikkeling van Vigs-beleid / NNP hoe steeds die druk vol vir die deurvoering van die Vigs-beleid / NNP se konstruktiewe bydraes / NNP het meer vermoë as die DA / NNP is konstruktief besig met die effektiewe uitvoering van beleid (Vigs) / NP (nou NNP) is die voertuig van die bewussyn en strewes van die Afrikanerdom die afgelope 90 jaar / Die NP kan nie so maklik net ontbind nie / Glo die NNP se boodskap van konstruktiewe samewerking met behoud van identiteit is die regte pad / Tekort aan geld en gebrekkige reklame het NNP se groot nederlaag in die verkiesing veroorsaak / Daar is wel oordeelsfoute en swak leierskap / Die NP was nog altyd die beliggaming van die Afrikaner se karakter / NP was nog nooit net ’n party nie, maar die verteenwoordiger van die volksiel / NP se ideale is steeds relevant / NP se strukture kort ’n inspuiting / NP moet sy visier rig / Stem saam met Van Schalkwyk dat die Westerse opposisiepolitiek bepaalde nadele inhou in ons land met sy Afrika-politiek / Partye bereik soms meer deur met die ANC saam te werk / Stem saam met Van Schalkwyk dat dit die werklikheid is en dat ons dit moet aanvaar / Ek het NNP gestem in die algemene verkiesing en ek voel nie uitverkoop deur my party se besluit om voortaan met die ANC saam te werk nie / Samewerking met die ANC is realisme en nie lamsakkige opportunistiese nie / Die vrye pers en die vrye opposisie in ons land het ’n groter vennoot in die NNP, wat van binne wil kritiseer, as wat hulle miskien besef / As Buthelezi die ANC kon kritiseer toe hy nog ’n kabinetslid was, waarom kan Van Schalkwyk dit nie ook doen nie! / Van Schalkwyk word mos nie doodgesmoor in die ANC nie / Ons is in Afrika, manne!
DA magteloos as opposisie, arrogant, kunsmatig	Kleiner en onbenullige partye soos die DA wat met briewe in Beeld probeer stemme werf / Politieke bankortskap van die DA / Desperaatheid van die DA om elke vraagstuk te gebruik vir politieke gewin / DA se voorstel vir ’n minister van Vigs maar net ’n DA-foefie wat niks werd is nie / DA se kritiek van die NNP se vertraging van die vigsbeleid is onwaar / DA vermoë nie veel met sy openbare aankondigings and geskree nie / DA misbruik die leed van vigslyers vir politieke gewin / DA gebruik wanvoorstellings en veralgemenings van ander partye om homself te bevoordeel / In 1999 was die DA die groot redder / DA is in wese dieselfde mense wat heftig teen die vorige bedeling se NP-regering te velde getrek het / DA is nou weer heftig teen die huidige regering / Mens kry die indruk dat die DA net teen iets kan wees en nie noodwendig vir iets nie // DA is so arrogant / Dit lyk nie of politieke vernuf, ’n bietjie gesonde propaganda of doodgewone dryfkrag om bietjie die appelkar te skud by dié partye gaan uitbroei nie / Ek is nie die leier van ’n ander party wat onder ’n dekmantel skryf nie. Ek is ’n doodgewone Beeld-leser wat begin sien die Verbruikersgids doen meer vir ons as wat die politici vir ons doen.
Vryheidsfront	Vryheidsfront (plus of minus) / Sal moet verduidelik presies hoe ver regs hulle is / Ongeloofwaardigheid weens teenwoordigheid van Volkstaat-dromers // Mulder verkwis sy energie in voortslepende aanval op die DA / Dr Piet Mulder kry nou my stem, want hy is die regte man vir ons situasie. Hy artikuleer al ons denke, bekommernisse en frustrasies en niemand kan hom kritiseer oor wat hy gesê het nie.

ANC speel kat en muis met kleiner opposisie partye	Dr Mulder het so 'n gesprekskanaaltjie met die ANC / Duidelik soos daglig dat ANC so nou en dan 'n vriendelike gebaar teenoor die VF+ sal doen om hom sodoende by te staan in sy aanval op DA / Hoop partye kry boodskap wat kiesers dink van koalisies / IVP se koalisie met DA het hom niks in die sak gebring nie / NNP se koalisie met DA het hom niks in die sak gebring nie / Waarom kies VF+ en DA Beeld se briewekolom as hul politieke forum? As die leiers van VF+ en DA tyd kan vind om briefies aan 'n dagblad te skryf om hul standpunt te stel... betwyfel ek hulle vermoë om tussen werklike en netelige politieke kwessies te onderskei / VF+ en DA sien liever kans om die "sagter" politieke probleme liggies in die veiligheid van 'n briewekolom aan te raak as om die "harder" politieke vraagstukke op die regte politieke forums te takel / Hoop die VF+ en die DA die ANC lees hulle briefies en skrik hulle boeglam vir dié dreigende opposisie?
Inkatha magteloos	Inkatha se eie skuld omdat Buthelezi nie ministerspos gekry het nie / Mbeki het nie tyd vir Buthelezi se kat-en-muis spelery nie / Enigste twee IVP adjunk-ministers in die kabinet bedank – hulle eie skuld / Buthelezi het homself in die voet geskiet / Buthelezi gaan die seerste kry in sy sak / Buthelezi se salaris gaan baie minder wees in die opposisiebanke as toe hy 'n minister was / Tot IVP se eie skade vandat hy en sy party so om die DA gekloek het / IVP se opstandige optrede sal nie geduld word nie / IVP gaan hom vasloop met DA-koalisie / Buthelezi het ANC gekritiseer terwyl hy in ministerspos was en kyk waar sit hy nou.
(On)effektiwiteit van die opposisie, media	Dankbaar dat Beeld die politieke tekortkominge van die regering vreesloos aan die kaak stel / Dankbaar dat opposisiepartye soos die DA vreesloos die politieke tekortkominge van die regering aan die kaak stel / Met alles wat verkeerd is met die land se administrasie en ANC-beleid vervul die DA nie naastenby sy rol as kritieke opposisieparty nie / Helaas, al het ek bitter min tyd vir die ANC, wonder ek wat van ons sou word as die DA of VF+ nou aan die bewind sou kom? / Dankie vir goeie beriggewing om ons ingelig te hou oor omstandighede in die land (misdaad).
Politici, oorlopery	Hoekom <i>Beeld</i> volhou om briewe van politieke partye, woordvoerders te publiseer, gaan my verstand te bowe / Politici raak twak kwyt in briewe aan Beeld / Briewe van politici aan <i>Beeld</i> net om punte teen opposisie aan te teken / Moet ander briewe wees wat nie politieke munt wil slaan nie, om te publiseer / Politici se oorlopery is 'n politieke aangeleentheid wat met groot minagting bejeën moet word / Politici wat nou besluit om na 'n ander party oor te loop, tree nie vlg die mandaat van hul kiesers op nie en verander met hierdie ondeurdagte optrede die waardevolle stem wat voorheen uitgebring is na 'n kruisie van nul en gener waarde / Dit is tyd dat hierdie praktyk in die kiem gesmoor word / Ons moet ons inwoners dien en kiesers se wense met respek hanteer / Geen regverdiging vir oorlopery nie / Die normale kieser stem vir die party en nie vir die individu nie / Die normale kieser stem vir sy party se verteenwoordiger wat vir hom gegee word / As die verkose individu oorloop, versak hy die kiesers wat vir hom gestem het/ Die toets is eenvoudig: hoeveel oorlopers sal in 'n tussenverkiesing weer die paal haal in hul nuwe party? Bitter min, indien enige / Veral wyksraadslede op plaaslike regeringsvlak moet nie toegelaat word om oor te loop nie.

BYLAAG C

Bronnelys van briewe in *Beeld* (1990-1992 en 2004)⁴³

1. Briewe, *Beeld* 1990

VAN RENSBURG, DJ. 5 Januarie 1990. Gevolge van magsdeling. *Beeld*. Briewe. (Verwoerdburg).

ADEE. 6 Januarie 1990. Euwel van prysstygings. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).

DU TOIT, JHC. 11 Januarie 1990. Dink goed oor nuwe SA. *Beeld*. Briewe. (Lynn East).

BARNARD, Fred. 12 Januarie 1990. Is dit die nuwe Suid-Afrika? Lesers sê swartes verdring blankes van die strande af. *Beeld*. Briewe. (Waterkloof, Pretoria).

LOUW, WJ. 12 Januarie 1990. Is dit die nuwe Suid-Afrika? Lesers sê swartes verdring blankes van die strande af. *Beeld*. Briewe. (Newcastle, Natal).

JOUBERT, JMG. 12 Januarie 1990. Is dit die nuwe Suid-Afrika? Lesers sê swartes verdring blankes van die strande af. *Beeld*. Briewe. (Birchleigh).

BEKOMMERD. 12 Januarie 1990. Is dit die nuwe Suid-Afrika? Lesers sê swartes verdring blankes van die strande af. *Beeld*. Briewe. (Johannesburg).

GREYLING, Ronel (Dr). 12 Januarie 1990. Slagoffers vergete. *Beeld*. Briewe. (Waterkloof, Pretoria).

ARM WEDUWEE. 19 Januarie 1990. Bejaardes moet opdok. *Beeld*. Briewe. (Johannesburg).

ELLIS, Dolf. 19 Januarie 1990. Reël moet altyd geld. *Beeld*. Briewe. (Lyttelton Manor).

STRYDOM, S. 20 Januarie 1990. Vrae kwel oor die onderwys. *Beeld*. Briewe. (Brakpan).

OUD-NASIONALIS. 20 Januarie 1990. Dít is darem nie reg!. *Beeld*. Briewe. (Bedfordview).

ONBESKAAFDE CHRISTELIKE KAPITALIS. 23 Januarie 1990. Perspektief op oop strande. *Beeld*. Briewe. (Alberton).

FOURIE, Chris. 23 Januarie 1990. Net 'n sprokiesverhaal. *Beeld*. Briewe. (Phalaborwa).

VISSER. 24 Januarie 1990. Praat reguit oor uitslae. *Beeld*. Briewe. (Clubview).

LOUW, Hannes. 25 Januarie 1990. 'n Veel groter skok wag. *Beeld*. Briewe. (Naboomspruit).

BUYS, CA. (Mnr). 26 Januarie 1990. Hulp: Genoeg is genoeg! *Beeld*. Briewe. (Sunnyside, Pretoria).

CONRADIE, Nardus. 27 Januarie 1990. Vigs gaan ons verarm. *Beeld*. Briewe. (Potchefstroom).

HEALY, AS. 27 Januarie 1990. Pêrels voor swyne gewerp. *Beeld*. Briewe. (Rayton).

VAN WYK, At. 30 Januarie 1990. Rol van kleur word verswyg. *Beeld*. Briewe. (Arcadia, Pretoria).

VAN GILS, WJH. 1 Februarie 1990. Só bou ons nie brûe in nuwe SA nie. *Beeld*. Briewe. (Alberton).

⁴³ Briewe word chronologies gelys soos wat dit in die steekproef opgeneem is. In 1990 is 229 briewe geanaliseer, in 1991 176 briewe, in 1992 181 briewe en in 2004 147 briewe. 'n Totaal van 733 briewe is in hierdie analise opgeneem.

- OUMA. 6 Februarie 1990. Gesinne kan beplan word. *Beeld*. Briewe. (Witbank).
- BRITZ, CJ. 7 Februarie 1990. Is KP naïef of domastrant? *Beeld*. Briewe. (Arcadia, Pretoria).
- GENOEG IS GENOEG. 7 Februarie 1990. Skok wag ook op swartes. *Beeld*. Briewe. (Zeerust).
- BENJAMIN, D. (Mev). 10 Februarie 1990. Ons skuld niemand iets. *Beeld*. Briewe. (Monumentpark).
- LIEBENBERG, HS. 10 Februarie 1990. Kommer oor klein SAW. *Beeld*. Briewe. (Queenswood).
- PRETORIUS, DHS. 10 Februarie 1990. Duiwel se handlangers. *Beeld*. Briewe. (Verwoerdburg).
- PIET PATRIOT. 10 Februarie 1990. 'n Stemlose minderheid. *Beeld*. Briewe. (Alberton).
- BOTHA, AJ. 15 Februarie 1990. Plek vir almal wat vrede soek. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- VAN JAARVELD, Oom Dries. 15 Februarie 1990. Net hase sal na die KP. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- KOEN, Willie (Dr). 17 Februarie 1990. Nuwe SA maak my siek. *Beeld*. Briewe. (Rynfield).
- KRIEL, E. 20 Februarie 1990. Wittes het SA ontwikkel. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- VAN NIEKERK, L. 21 Februarie 1990. Saamstaan is ál hoop. *Beeld*. Briewe. (Plaston)
- NEKE, Gael. 21 Februarie 1990. Versoening en begrip. *Beeld*. Briewe. (Five Freedoms Forum, Johannesburg).
- SWART, Truida. 24 Februarie 1990. Sommige ryper as ander. *Beeld*. Briewe. (Klerksdorp).
- VAN DER WALT, CP. (Prof). 26 Februarie 1990. Kennis, begrip is noodsaaklik. *Beeld*. Briewe. (Potchefstroom).
- DU PLESSIS, DP. (Dr). 27 Februarie 1990. KP praat van minderheid. *Beeld*. Briewe. (Carolina).
- ANTI-RASSIS. 27 Februarie 1990. Dié rassisme maak naar. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- JACOBS, C. 27 Februarie 1990. Witman moet altyd gee. *Beeld*. Briewe. (Sandton).
- VAN EEDEN, Guillaume. 1 Maart 1990. 'n Tydperk van oorgang nodig. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- LYNZAAD, J. 2 Maart 1990. Antichris dán op preekstoel. *Beeld*. Briewe. (Rooihuiskraal, Verwoerdburg).
- BRITS, Buks. 2 Maart 1990. Afbrekers het só g'n sê. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- NASIONALIS. 2 Maart 1990. Wees die amp waardig. *Beeld*. Briewe. (Waverley, Pretoria).
- REDELINGHUYS, G. 3 Maart 1990. Skepper nie bedank. *Beeld*. Briewe. (Verwoerdburg).
- BELAGLIK. 6 Maart 1990. Dié beswaar belaglik. *Beeld*. Briewe. (Germiston)
- VAN DER WESTHUIZEN, PJ. (Dr). 7 Maart 1990. G'n woord oor geloof. *Beeld*. Briewe. (Potchefstroom).
- MOL, Arnold (Dr). 9 Maart 1990. Dít is die belangrikste. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- BOTHA, Daan F. 9 Maart 1990. Nog net APT moet oor. *Beeld*. Briewe. (Belfast).

- PATRIOT. 10 Maart 1990. In ou stryd was dit wit teen wit. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- BEKOMMERD. 13 Maart 1990. Dink aan die weduwees. *Beeld*. Briewe. (Glenwood Village).
- BEKOMMERDE LESER. 15 Maart 1990. Net so liggies verwar. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- DU PLESSIS, PJ. 16 Maart 1990. Tier uitgedryf met dié swaard. *Beeld*. Briewe. (Magaliesburg).
- VERMAAK, GA. 17 Maart 1990. SA op pad na ashoop. *Beeld*. Briewe. (Helderkruin).
- WONDER MAAR NET. 17 Maart 1990. Pensioengeld nie genoeg. *Beeld*. Briewe. (Van Dyksdrif).
- GROVÉ, D. 21 Maart 1990. Groot probleme wag. *Beeld*. Briewe. (Sasolburg).
- JOOSTE, Paul. 21 Maart 1990. Dan breek die lig deur. *Beeld*. Briewe. (Kempton Park).
- CHW op N. 23 Maart 1990. By die agterdeur in. *Beeld*. Briewe. (Onderwyseres).
- JORDAAN, BJL. 27 Maart 1990. Onderhandeling sal nie werk. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- VAN WYK, Stanley (Dr). 27 Maart 1990. Laat ons groter droom. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- BENADÉ, Gerhard. 28 Maart 1990. Mandela en Barabbas. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- SNYMAN, PJ. 29 Maart 1990. Lê dié gekheid nou aan bande. *Beeld*. Briewe. (Potchefstroom).
- DU TOIT, P. 29 Maart 1990. Wat van sulke klagte? *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- LINDE, BF. 29 Maart 1990. Baie wil antwoord hê. *Beeld*. Briewe. (Schweizer-Reneke).
- MEYER, EJ. 30 Maart 1990. FW het oog op toekoms. *Beeld*. Briewe. (Bettiesbaai).
- MINNAAR, GI. 31 Maart 1990. Staak pensioenbelasting. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- BOTHA, AH. 31 Maart 1990. Net só kan ons vrede hê. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- VAN R SMIT, J. (Dr). 3 April 1990. Wil die bruines wél aansluit? *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- VAN EEDEN, Guillaume. 3 April 1990. Is ons versigtig genoeg? *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- OUD-WOLTOON. 4 April 1990. Gee dán 'n ander kans. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- VAN DER MERWE, L. 4 April 1990. Voorval het my laat haat. *Beeld*. Briewe. (Industria).
- ANTI-STAATSKERK. 5 April 1990. Skakel dié duur duplisering uit. *Beeld*. Briewe.
- NOG ALTYD NAT. 6 April 1990. Beleid op vrees gegrond. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- VENTER, JA. 7 April 1990. Dié leiers praat nie net. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- VAN DER MERWE, PJ. 8 April 1990. Varkkop: Nuwe soort terreur? *Beeld*. Briewe. (Johannesburg).
- MARAIS, JAM. 10 April 1990. Laat ons liever oë ophef. *Beeld*. Briewe. (Pietersburg).
- THERON, PJ. 11 April 1990. Rykdom kan só verdeel word. *Beeld*. Briewe. (Glenstantia).
- UIJS, MJ. 12 April 1990. Afrikaner het nou kans. *Beeld*. Briewe. (Parkview).
- VAN RENSBURG, T. 12 April 1990. Dr. T. is 'n "stoute oom". *Beeld*. Briewe. (Nigel).

- SCHÜTTE, H.J. (Ds). 17 April 1990. Moenie bruines verder isoleer. *Beeld*. Briewe. (Eerste Rust, Pretoria).
- ATTERBURY, I. 17 April 1990. Wat is rede vir geweld? *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- ROUX, JG. 18 April 1990. Ja of nee van Mandela. *Beeld*. Briewe. (Linden).
- ONTSTELD. 20 April 1990. Toe deure in etenstyd. *Beeld*. Briewe. (Johannesburg).
- MILLER, TG. 21 April 1990. Swartes se geld gevat? *Beeld*. Briewe. (Bronkhorstspuit).
- MARÉ, GS. 24 April 1990. Waarheen is ons oppad? *Beeld*. Briewe. (Verwoerdburg).
- AMPTENAAR. 24 April 1990. Blatante ongevoelloosheid. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- ADAMASTOR, Marcel. 25 April 1990. SA in 'n era van Doppertunisme. *Beeld*. Briewe. (op X).
- DINK GOED. 26 April 1990. G'n ligtelike besluit nie. *Beeld*. Briewe. (Johannesburg).
- HOTNOTSGOT. 27 April 1990. 'n Patriargale houding. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- GREYLING, JA. (Dr). 30 April 1990. Swart onderwys: Eensydige blik. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- OOK KONSERWATIEF-NASIONAAL. 1 Mei 1990. Albei kante verkeerd. *Beeld*. Briewe. (Ermelo).
- BESIN VOOR DIT TE LAAT IS. 2 Mei 1990. Swartmense het rede om te kla. *Beeld*. Briewe. (Sunnyside, Pretoria).
- STEYNBERG, MJ. 7 Mei 1990. FW en Boshoff moet gesels. *Beeld*. Briewe. (Messina).
- JOOSTE, Paul. 9 Mei 1990. Plundering goedgekeur. *Beeld*. Briewe. (Kempton Park).
- VAN HEERDEN, GA. 9 Mei 1990. Minderheid sò beskerm. *Beeld*. Briewe. (Môregloed).
- SCHURINK, Ron. 12 Mei 1990. Ondiens aan die Boere. *Beeld*. Briewe. (Birchleigh).
- COETZEE, DE. 15 Mei 1990. Burokratiese demokrasie. *Beeld*. Briewe. (Vanderbijlpark).
- DU PLESSIS, WG. 16 Mei 1990. Iets het skeefgeloop. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- JAN ALLEMAN. 16 Mei 1990. KP goël met Antichris. *Beeld*. Briewe. (Potchefstroom).
- VAN TONDER, Morkel. 19 Mei 1990. By venster uitgegooi. *Beeld*. Briewe. (Linden).
- DU PREEZ, GM. 22 Mei 1990. Aan die ontvangkant. *Beeld*. Briewe. (Vanderbijlpark).
- ONTSTOKE LEERLINGE. 24 Mei 1990. Hou neus uit skoolsake. *Beeld*. Briewe. (Heidelberg).
- KRUGER, Gedrus. 24 Mei 1990. "Onpartydige" karakter. *Beeld*. Briewe. (Arcadia, Pretoria).
- DU TOIT, D. 24 Mei 1990. Saam onder Vierkleur. *Beeld*. Briewe. (Noordbrug, Potchefstroom).
- ROODBOL, Jan. (Sekretaris: SA Katolieke Verdedigingsbond). 26 Mei 1990. *Beeld*. Briewe. (Silverton, Pretoria).
- MARE, GS. 29 Mei 1990. Geen manna in die nuwe SA. *Beeld*. Briewe. (Verwoerdburg).
- FEST, JCG. 29 Mei 1990. Dit klop nie met feite. *Beeld*. Briewe. (Windhoek).

- DEMOKRAAT. 29 Mei 1990. Nie met NP in die bed. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- KOOS. 31 Mei 1990. Oorweeg dié opsie ook. *Beeld*. Briewe. (Middelburg).
- GERICKE, JG. 1 Junie 1990. Was die prys te hoog? *Beeld*. Briewe. (Lichtenburg).
- BOTHA, AH. 2 Junie 1990. ANC-leier kan nie geweld keer. *Beeld*. Briewe. (Lynnwoordrif, Pretoria).
- VORSTER, Paul. 2 Junie 1990. Zoeloes in slegte lig gestel. *Beeld*. Briewe. (Hartbeespoort).
- MAREE, M. 6 Junie 1990. Volk was elders besig. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- DU TOIT, M. (Mev). 6 Junie 1990. Praat namens hulleself. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- CROUS, Tienie. 7 Junie 1990. Mandela ken nie Afrikaner-mag. *Beeld*. Briewe. (Florida).
- ANTI-MANDELA. 7 Junie 1990. Herken hom vir wat hy is. *Beeld*. Briewe. (Ermelo).
- MOCKE, Ernie (Prof). 7 Junie 1990. Ramspoedige gevolge. *Beeld*. Briewe. (Pietersburg).
- DALGLEISH, Braam. 9 Junie 1990. KP sit sonder toekomsbeleid. *Beeld*. Briewe. (Bronkhorstspuit).
- SWANEPOEL, JA. 14 Junie 1990. Kerke moet nie kans verspeel. *Beeld*. Briewe. (Florida).
- VAN DER MERWE, PJ. 14 Junie 1990. Sit broedertwis, haat, dan sò diep? *Beeld*. Briewe. (Aucklandpark, Johannesburg).
- MARX, JJ. 14 Junie 1990. Minister moet antwoord voor finale besluit. *Beeld*. Briewe. (Roodepoort).
- JOOSTE, Paul. 14 Junie 1990. Rooi rose tussen die kakiebosse. *Beeld*. Briewe. (Aston Manor).
- VAN DER SPUY, Pieter. 15 Junie 1990. Spel dit duidelik uit. *Beeld*. Briewe. (Brooklyn, Pretoria).
- VAN DER MERWE, J. 16 Junie 1990. Tyd vir NP om wakker te word. *Beeld*. Briewe. (Arcadia, Pretoria).
- KRUGEL, ME. 16 Junie 1990. Mooi voor*Beeld* gestel. *Beeld*. Briewe. (Ermelo).
- VAN ROOY, AJ. 16 Junie 1990. Geregtigheid die toets. *Beeld*. Briewe. (Arcadia, Pretoria).
- JOOSTE, Paul. 16 Junie 1990. Christendom verkeerd? *Beeld*. Briewe. (Kempton Park).
- BOTHA, N. 20 Junie 1990. Dit sou regverdig wees. *Beeld*. Briewe. (Linden).
- WEBSTER, Sue. (Mev). 20 Junie 1990. Plek vir eksperiment? *Beeld*. Briewe. (Lynnwood Glen, Pretoria).
- OOP OF TOE. 21 Junie 1990. Skole: staat kan besluit. *Beeld*. Briewe. (Germiston).
- DE KLERK, JJ. 21 Junie 1990. Uitsprake oor 26 Mei nie geregverdig nie. *Beeld*. Briewe. (Bloemfontein).
- GOMES, Lucia. 22 Junie 1990. Die BP-manne met boepense. *Beeld*. Briewe. (Sandton).
- BADENHORST, Dan. 22 Junie 1990. Vertroue in God nodig. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- VAN RENSBURG, K. 25 Junie 1990. Treurnicht sal gou moet vlug. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- ANTJIE. 26 Junie 1990. Lees weer Tien Gebooie. *Beeld*. Briewe. (Johannesburg).

- IKONOKLAS. 27 Junie 1990. Haglike skool-toestand. *Beeld*. Briewe. (Delmas).
- WONDER MAAR NET? 28 Junie 1990. Mandela 'n meneer? *Beeld*. Briewe. (Atlasville).
- DE WET JOOSTE, C. 28 Junie 1990. Orandese nie onnosel. *Beeld*. Briewe. (De Deur).
- PB. 28 Junie 1990. Meer begrip verwag van kerkleiers. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- VERHEUGDE SAP-LID. 28 Junie 1990. Dankbaar oor hoër salarisse. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- ERASMUS, LR. 29 Junie 1990. ANC moet jawoord gee. *Beeld*. Briewe. (Fouriesrus).
- MILLER, TG. 30 Junie 1990. Kan SP met KP praat? *Beeld*. Briewe. (Bronkhorstspuit).
- FRIER, J. 3 Julie 1990. Subjektiewe kommentaar. *Beeld*. Briewe. (Vanderbijlpark).
- VENTER, E. (Mev). 5 Julie 1990. Watter opofferings? *Beeld*. Briewe. (Middelburg).
- VAN ROOY, J. 10 Julie 1990. Tweekamer-parlement. *Beeld*. Briewe. (Eldoraigne).
- VILJOEN, DJ. 7 Augustus 1990. KP bied nie oplossing. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- LEMMER, Johan. 10 Augustus 1990. Treurnicht oor sy Rubicon? *Beeld*. Briewe. (Benoni).
- ONDERSOEKER. 13 Augustus 1990. Net dwase glo in Marxisme. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- OOK 'N MA. 14 Augustus 1990. Onnodige sorg oor oop skole. *Beeld*. Briewe. (Linden).
- VILJOEN, DJ. 15 Augustus 1990. Gee Regering krediet. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- SAAYMAN, JL. 17 Augustus 1990. KP se kongres baar 'n muis. *Beeld*. Briewe. (Hatfield, Pretoria).
- STEYN, Gys. 17 Augustus 1990. Ekonomie is troefkaart. *Beeld*. Briewe. (Sasolburg).
- MOCKE, Ernie (Prof. Dr). 18 Augustus. Samelewing nes klavier. *Beeld*. Briewe. (Pietersburg).
- SCHÜTTE, HJ. (Ds). 20 Augustus 1990. Nog nie te laat om te besin nie. *Beeld*. Briewe. (Eersterust).
- PIENAAR, AJ. 21 Augustus 1990. Dis Andriese Sedisie!. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- DURING, RP. (Afgetrede genl.maj in SAP). 22 Augustus 1990. Polisie sentraal in die magstryd. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- JORDAAN, JHJ. 23 Augustus 1990. Oorbevolking nie aangeraak. *Beeld*. Briewe. (Stellenbosch).
- DU TOIT, JHC. 23 Augustus 1990. Dan dalk reeds te laat. *Beeld*. Briewe. (Lynn East).
- RABIE, WJ. 25 Augustus 1990. KP se opsie die beste. *Beeld*. Briewe. (Oberholzer).
- TELEURGESTELDE AFRIKANER. 28 Augustus 1990. NP hiervan gesuiwer. *Beeld*. Briewe. (Boksburg).
- DU TOIT, M. 29 Augustus 1990. Iets met ons verkeerd? *Beeld*. Briewe. (Sunnyside, Pretoria).
- BOEREVROU. 31 Augustus 1990. Ons salueer die SAP!. *Beeld*. Briewe. (?).
- BESORG. 1 September 1990. Versterk Polisie-hande. *Beeld*. Briewe. (Lynnwoodrif, Pretoria).
- DE JAGER, HP. 3 September 1990. Stop bravade en steun vir FW. *Beeld*. Briewe. (Bothaville).

- FERREIRA, Leo. 4 September 1990. NP daarvan gesuiwer. *Beeld*. Briewe. (Potchefstroom).
- NAT. 4 September 1990. Wie dan wie se vyand? *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- VAN DER MERWE, PJ. 5 September 1990. Boodskap gaan nie om inbors. *Beeld*. Briewe. (Aucklandpark, Johannesburg).
- SCHÜTTE, HJ. (Ds). 5 September 1990. *Beeld*-manne inspireer. *Beeld*. Briewe. (Eersterust).
- BOUWER, WE. 7 September 1990. As dr. Treurnicht. *Beeld*. Briewe. (Linden).
- WOLLIE. 13 September 1990. Verwyte dán onnodig. *Beeld*. Briewe. (Wes-Rand).
- PRETORIUS, HP. 19 September 1990. Dán vreemdelinge in SA. *Beeld*. Briewe. (Pietersburg).
- VAN RENSBURG, J. 20 September 1990. Hulle sal nooit deel nie. *Beeld*. Briewe. (Balfour).
- KIRSTEN, Klaas. 22 September 1990. Minderheid sal moet betaal. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- MOUTON, Dana. 25 September 1990. Gehalte hier die raakpunt. *Beeld*. Briewe. (Northcliff).
- STOFBERG, TCB. 25 September 1990. Redes vir opstandigheid. *Beeld*. Briewe. (Vanderbijlpark).
- LINDE, Flip. 27 September 1990. Dié hart 'n fabriek vir afgode. *Beeld*. Briewe. (Ventersdorp).
- SMITH, Leon. 28 September 1990. Verliese weens stakings. *Beeld*. Briewe. (Uitvoerende voorsitter van Kofesa, Florida Hills).
- WOLMARANS, GF. 29 September 1990. Net nie Hervormde nie. *Beeld*. Briewe. (Dundee).
- BESORG. 2 Oktober 1990. Gun ouers die geleentheid. *Beeld*. Briewe. (Linden).
- VON WIELLIGH, Charl M. 5 Oktober 1990. Het Treurnicht 'n mandaat? *Beeld*. Briewe. (Thabazimbi).
- RICHARD, Dirk. 8 Oktober 1990. Betaal die KP in eie munt terug. *Beeld*. Briewe. (Linden).
- NEL, FC. (Dr). 11 Oktober 1990. Só werk die sosialisme. *Beeld*. Briewe. (Nylstroom).
- STUDENT. 16 Oktober 1990. Net vir gekleurdes. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- JAKOP ONTONG. 16 Oktober 1990. Akte van menseregte. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- COMESTOR, Johannes. 17 Oktober 1990. Oorbelaasting demp blanke. *Beeld*. Briewe. (X?).
- LATEGAN, Tjol. 17 Oktober 1990. Sal KP hóm verbind? *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- BECKER, G. 17 Oktober 1990. Moord word alledaags. *Beeld*. Briewe. (Pietersburg).
- BOTHMA, Johan. 19 Oktober 1990. Afrikaner deur modder gesleep. *Beeld*. Briewe. (Halfweghuis).
- ROBINSON, R. 19 Oktober 1990. Verhogings en reserwes. *Beeld*. Briewe. (Verwoerdburg).
- KETTIE. 20 Oktober 1990. Bêre hulle in die argief. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- STEYN, JML. 23 Oktober 1990. Velkleur beskerm hulle. *Beeld*. Briewe. (Nigel).
- DU PLESSIS, PJ. 24 Oktober 1990. Nie net vir een party. *Beeld*. Briewe. (Magaliesberg).

- INBORS. 25 Oktober 1990. Gedrag, nie velkleur. *Beeld*. Briewe. (Sasolburg).
- GEEN RESEP. 26 Oktober 1990. Ter wille van gemoedsrus. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- FOUCHÉ, C. 31 Oktober 1990. Minderhede se regte. *Beeld*. Briewe. (Phalaborwa).
- DE VILLIERS, Corlia. 1 November 1990. Daar mevrou, hier ms. *Beeld*. Briewe. (Robin Hills).
- NUUSKIERIG. 2 November 1990. Wanneer trek Carel? *Beeld*. Briewe. (Die Wilgers).
- SCHÜTTE, JH. (Ds). 3 November 1990. Boikot se bitter vrugte. *Beeld*. Briewe. (Eersterust).
- TRUTER, IJM. 7 November 1990. Bakhand vir nog meer. *Beeld*. Briewe. (Horison).
- ANTI-BAKHAND. 8 Noember 1990. Bak hand sal nie help. *Beeld*. Briewe. (Verwoerdburg).
- VAN RHYN, C. 9 November 1990. Verduidelik die verskil. *Beeld*. Briewe. (Potchefstroom).
- SPORTLIEFHEBBER. 10 November 1990. Monopolisme in SA sport. *Beeld*. Briewe. (Potchefstroom).
- NEL, Cariena. (Mej). 12 November 1990. Waarom los dr. T nie NGK? *Beeld*. Briewe. (Marble Hall).
- LERAAR. 13 November 1990. Waar kry dr. T reg op oordeel? *Beeld*. Briewe. (Belville).
- GREYLING, Mimi. 13 November 1990. Dít was die reaksie toe. *Beeld*. Briewe. (Kensington, Johannesburg).
- MARILIZE. 13 November 1990. Dan het hy nie die steun. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- ENGELBRECHT, B. (Prof). 15 November 1990. NG Kerk moet nou inspring. *Beeld*. Briewe. (Greenside).
- SNYMAN, Calvyn. 15 November 1990. Vergeet dié waarborge. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- JONKER, MJ. (Mnr). 16 November 1990. Kyk voor wie is daar bely. *Beeld*. Briewe. (Witbank).
- RABIE, Chris. 20 November 1990. Vraag aan Jaap Marais. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- ZEEMAN, Henk. 23 November 1990. Apartheid staan stewig. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- ONTNUGTERDE NASIONALIS. 23 November 1990. Wat is daarmee bereik? *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- VENTER, E. (Mev). 24 November 1990. Sin vir humor help baie. *Beeld*. Briewe. (Middelburg).
- STEENKAMP, A. 24 November 1990. Span hulle in vir werk. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- HURTER, Jan. 24 November 1990. Sterk en onverbiddelik. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- STEYN, GJ. 28 November 1990. Net foto's sal oorbly. *Beeld*. Briewe. (Vaalwater).
- MEIRING, PGJ. 30 November 1990. Laat hulle meer hoor. *Beeld*. Briewe. (Menlopark, Pretoria).
- STEYN, GJ. 4 Desember 1990. Tot hiertoe en nie verder. *Beeld*. Briewe. (Vaalwater).
- VAN NIEKERK, André (Dr). 5 Desember 1990. Hul wis nie van apartheidspyn. *Beeld*. Briewe. (Innesdale).

- BANDJIES, PJC. 5 Desember 1990. Stigma aan NP-naam. *Beeld*. Briewe. (Eersterust).
- BOUWER, Eric. 6 Desember 1990. Belydenis g'n skande. *Beeld*. Briewe. (Linden).
- HEYNS, MH (Ds). 7 Desember 1990. Apartheid al self aan lyf gevoel? *Beeld*. Briewe. (Kimberley).
- MARAIS, WL. 8 Desember 1990. Land dán weer ordentlik. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- COETZER, ID. 11 Desember 1990. Kyk die boer hierna? *Beeld*. Briewe. (East Lynn).
- KRUGEL, ME (Mev). 15 Desember 1990. Leiers het groot taak. *Beeld*. Briewe. (Ermelo).
- POHL, Naas. 18 Desember 1990. Waar was Treurnicht? *Beeld*. Briewe. (Louis Trichardt).
- KRÜGER, Boet. 19 Desember 1990. Daardie omhelsing. *Beeld*. Briewe. (Potchefstroom).
- SCHÜTTE, HJ (Ds). Desember. 1990. Mandela moet dit los. *Beeld*. Briewe. (Eersterust).
- LINDEQUE, Roelof. 21 Desember 1990. Doen wat hand vind om te doen. *Beeld*. Briewe. (Potchefstroom).
- DU TOIT, JHC. 28 Desember 1990. Sinryke verwarring. *Beeld*. Briewe. (Lynn East).

2. Briewe, Beeld 1991

- LOUBSER, ACC. 7 Januarie 1991. Wie is Robert se "Cape Dutch"? *Beeld*. Briewe. (Elsparck).
- OUD-SOLDAAT. 5 Januarie 1991. Laat Weermag orde herstel. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- WILLEMSE, GC. 9 Januarie 1991. Skielik tot bekering? *Beeld*. Briewe. (Sandton).
- HOE RYM DIT? 10 Januarie 1991. Dubbele maatstawwe. *Beeld*. Briewe. (Potgietersrus).
- POSITIEF. 10 Januarie 1990. Oplossings net so verkry. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- MOOLMAN, Kobus. 12 Januarie 1991. Dit slaag nie meer nie. *Beeld*. Briewe. (Kloofsig).
- PRETORIUS, PC. (Dr). 15 Januarie 1991. Voor- en nadele gevind. *Beeld*. Briewe. (Northcliff, Johannesburg).
- COMESTOR, Johannes. 15 Januarie 1991. Onomkeerbare chaos wat wag. *Beeld*. Briewe. ("op X").
- CARLSON, Chris. 22 Januarie 1991. G'n kultuur van onderrig en leer. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- WOLLIE WESRAND. 19 Januarie 1991. Nog te min en te vreemd. *Beeld*. Briewe.
- VENTER, R. 29 Januarie 1991. Leer hul taal praat. *Beeld*. Briewe. (Bryanston).
- VADERLANDER. 30 Januarie 1991. Volk sal nou sy keuse moet doen. *Beeld*. Briewe. (Potchefstroom).
- 'N DORPSJAPIE VRA MAAR NET. 31 Januarie 1991. Krimineel en onbesonne. *Beeld*. Briewe. (Paardekraal).
- SAAIMAN, Chrismarie. 1 Februarie 1991. Boere het 'n punt beet. *Beeld*. Briewe. (Welbekend).

- ROOS, Ina. 1 Februarie 1991. Soos ape in dieretuin. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- DU PLESSIS, A. 2 Februarie 1991. SA boer yslike skade berokken. *Beeld*. Briewe. (Innesdale).
- BOERVROU VAN BRITS. 5 Februarie 1991. Dit was net 'n proeflopie. *Beeld*. Briewe. (Brits).
- CONRADIE, JJ. 6 Februarie 1991. Wie betaal hiervoor? *Beeld*. Briewe. (Wierda Park, Verwoerdburg)
- VAN DEN BERG, CE. 7 Februarie 1991. Dis net van tafel na 'n ander. *Beeld*. Briewe. (Kempton Park).
- HALGRYN, Tienie. 19 Februarie 1991. Wie hou toesig oor waarborge? *Beeld*. Briewe. (Môregloed).
- SWART, Gerhard. (Ds). 19 Februarie 1991. Dan liever Afrikaanse duimpie. *Beeld*. Briewe. (Rustenburg).
- STEYN, GJ. 21 Februarie 1991. Baie trots op Polisie. *Beeld*. Briewe. (Vaalwater).
- KONSEKWENT. 23 Februarie 1991. Velkleur die enigste onderskeid. *Beeld*. Briewe. (Pietersburg).
- VAN DER MERWE, PJ. 26 Februarie 1991. Die ANC openbaar reeds selfde tendense as Swapo. *Beeld*. Briewe. (Aucklandpark, Johannesburg).
- WILKENS, Dawie. 27 Februarie 1991. KP-leiers slaag nie in dié toets. *Beeld*. Briewe. (Secunda).
- SPIES, Piet. 28 Februarie 1991. Doen nou die ding: Saamstaan teen Misdaad. *Beeld*. Briewe. (Roodepoort).
- BRITS, JP. (Prof). 28 Februarie 1991. Kanonstelsel 'n aantreklike opsie. *Beeld*. Briewe. (Clubview, Verwoerdburg).
- VAN EEDEN, Guillaume. 28 Februarie 1991. Die ANC gaan klaarblyklik gebuk onder mistastings. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- ANTI-POLITIEK - MAAR. 3 Maart 1991. Pensioentrekker se krag in net een week afgesny. *Beeld*. Briewe. (Glenstantia).
- KRÜGER, Boet. 6 Maart 1991. Regering sò in bedremmelde lig. *Beeld*. Briewe. (Potchefstroom).
- BOTHA, WC. 8 Maart 1991. Sy opofferings "was vergeefs". *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- EK VRA. 9 Maart 1991. Hul moet daarmee rekening hou. *Beeld*. Briewe. (Kloofsig).
- MOCKE, Ernie (Prof). 13 Maart 1991. Kommunikatiewe "selfmoord". *Beeld*. Briewe. (Universiteit van die Noorde).
- STRYDOM, AG. (Mnr). 14 Maart 1991. In wese en liggaam dieselfde? *Beeld*. Briewe. (Newcastle)
- KRIEL, AGC. (Mev). 14 Maart 1991. Manne in uniform is baie werd: Saamstaan teen misdaad. *Beeld*. Briewe. (Mountain View, Pretoria).
- EMMES, LD. 18 Maart 1991. Waarvan en van wie is hy eintlik "kommandant"? *Beeld*. Briewe. (Die Wilgers, Pretoria).
- VAN SCHALKWYK, BJ. 21 Maart 1991. Waar was hul krokodilrane toe? *Beeld*. Briewe. (Nelspruit).
- VAN EEDEN, JF. 21 Maart 1991. Fanagalo "olie" van dié masjien. *Beeld*. Briewe. (Hazyview).

- MOOLMAN, Kobus. 22 Maart 1991. Só sal Polisie se *Beeld* swak bly. *Beeld*. Briewe. (Kloofsig).
- VAN ROOYEN, Jan H. (Prof). 4 April 1991. Dit sal ons loon om die doodstraf liefes af te skaf. *Beeld*. Briewe. (Unisa, Pretoria).
- ALLEMANSVRIEND. 5 April 1991. Hieraan het slimmes nie gedink. *Beeld*. Briewe. (Horison).
- VAN EEDEN, Guillaume. 6 April 1991. BTW is net moeilikheid soek. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- UITGESKUD. 16 Maart 1991. Duiselingwekkende belasting. *Beeld*. Briewe. (Potchefstroom).
- STEYN, Jack. 16 Maart 1991. De Klerk-geduld het dalk tog sin. *Beeld*. Briewe. (Hillbrow, Johannesburg).
- COETZEE, A. (Mev). 17 Maart 1991. God maak nie onderskeid nie. *Beeld*. Briewe. (Benoni).
- KEELVOL WITMAN. 19 Maart 1991. Tipies KP-prater en niksdoener. *Beeld*. Briewe. (Boksburg).
- BOSHOFF, JL. (Prof). 23 Maart 1991. Dié aftakeling is ook die bevryding van Afrikaner. *Beeld*. Briewe. (Utrecht).
- BOTHA, DJJ. (Prof). 24 April 1991. Dié BTW sal armes swaarder tref. *Beeld*. Briewe. (Universiteit van Pretoria).
- BEKOMMERDE VAN EMMARENTIA. 26 April 1991. Nie bevryding van vooroordele. *Beeld*. Briewe. (Emmarentia).
- STOFBERG, TCB. 26 April 1991. SP onbillik teenoor ANC en KP. *Beeld*. Briewe. (Vanderbijlpark).
- VAN SCHALKWYK, BJ. 27 April 1991. Gun Nelson Mandela dié opsie. *Beeld*. Briewe. (Nelspruit).
- CILLIERS, LJ. 30 April 1991. Gee baba 'n aangrypende naam. *Beeld*. Briewe. (Elarduspark, Pretoria).
- GREYLING, E. (Mev). 30 April 1991. Verskil tussen doen en debatteer. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- ERASMUS, MS. 4 Mei 1991. Engels in Afrikaanse TV-Nuus. *Beeld*. Briewe. (Klerksdorp).
- VON WIELLIGH, Charl M. 9 Mei 1991. Dáárom het Tuks reg opgetree. *Beeld*. Briewe. (Thabazimbi).
- ROSENTHAL, JI. 10 Mei 1991. 'n Flickerende waarskuwingslig. *Beeld*. Briewe. (Heidelberg).
- CLARKSON, BD. 13 Mei 1991. Strokiesprente bevestig ANC ondersteun geweld. *Beeld*. Briewe. (Waverley, Pretoria).
- JOUBERT, AJ. 16 Mei 1991. Stryd om absolute mag is motivering vir geweld. *Beeld*. Briewe. (Verwoerdburg).
- OUD-TUKKIE. 21 Mei 1991. Daarom wil Tukkies nie luister. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- CALITZ, FC. (Dr). 28 Mei 1991. Maties onteer grootste kampvegter vir Afrikaans. *Beeld*. Briewe. (Pretoria-Wes).
- KRUGER, GJ. 28 Mei 1991. Bang oorskatte krag sal swig? *Beeld*. Briewe. (Randburg).
- POOL, H. 29 Mei 1991. Hierdie land is nie "ons" land. *Beeld*. Briewe. (Villieria, Pretoria).
- RAAKSLAAN. 5 Junie 1991. Watter gesag het ANC oor SAW? *Beeld*. Briewe. (Pretoria).

- VAN EEDEN, Guillaume. 7 Junie 1991. Pragtige idees gaan nie werk nie. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- STEYN, Jack. 7 Junie 1991. Ai, om volgende Kaapse NO-kongres by te woon. *Beeld*. Briewe. (Hillbrow, Johannesburg).
- OTTOSDAL-VERKENNER. 8 Junie 1991. Sekere vrae oor Goedgevonden. *Beeld*. Briewe. (Ottosdal).
- OU NATTE. 13 Junie 1991. ANC regses se beste propaganda. *Beeld*. Briewe. (Noordbrug, Potchefstroom).
- LOUW, WJH. 15 Junie 1991. Beraad nodig ook oor beskaafde ordentlikheid. *Beeld*. Briewe. (Wingatepark, Pretoria).
- PYN IN DIE NEK. 19 Junie 1991. Aussies se inboorlinge uitgeroei. *Beeld*. Briewe. (Zeerust).
- ELLIS, Dolf. 20 Junie 1991. Verander dan van 'n kant af. *Beeld*. Briewe. (Verwoerdburg).
- MARAIS, WL. 20 Junie 1991. Denke beklem 'n mens se hart. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- OUD-MATIE ÉN OUD-TUKKIE. 20 Junie 1991. Afrikaners is fynbeskaaf, netjies. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- VERWOERD, AS. (Mej). 26 Junie 1991. Teen blankes gediskrimineer. *Beeld*. Briewe. (Morgenzon).
- CLOETE, Nic. 26 Junie 1991. G'n respek vir gesigloses se geld. *Beeld*. Briewe. (Verwoerdburg).
- VAN HEUSEN, Kotie (Mev). 26 Junie 1991. SP plaas sy alles op die altaar. *Beeld*. Briewe. (Floridapark).
- BAKKER, RM. 27 Junie 1991. Met Litaue as voor*Beeld* tas die KP darem mis. *Beeld*. Briewe. (Benoni).
- DU PREEZ, LJ. 27 Junie 1991. NP en DP moet noodsponge los. *Beeld*. Briewe. (Westonaria).
- LOJALIS. 27 Junie 1991. Moenie Verwoerd nou blameer. *Beeld*. Briewe. (Brackengardens).
- VAN DER WETSHUIZEN, Nic. 27 Junie 1991. Daar is nie plek vir nog belasting. *Beeld*. Briewe. (Ottosdal).
- JAKOP ONTONG. 27 Junie 1991. Berekend kwaadwillig, infame en onbeskaamde waarheid! *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- VAN EEDEN, Guillaume. 27 Junie 1991. Iemand lei ons om bos oor dié bande. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- JOUBERT, H. (Mev). 28 Junie 1991. Sal die ouers dit kan bekostig? *Beeld*. Briewe. (Boksburg).
- VAN SCHALKWYK, BJ. 28 Junie 1991. Brei eilandgeriewe uit vir hulle. *Beeld*. Briewe. (Nelspruit).
- CROUS, Tienie. 28 Junie 1991. Sakemanne gee legitimiteit wat Mandela nie het. *Beeld*. Briewe. (Florida).
- ENGELBRECHT, P. (Mnr). 29 Junie 1991. Goeie elemente van apartheid. *Beeld*. Briewe. (Meyerspark, Pretoria).
- VOLKSTATER. 1 Julie 1991. Die boerevolk se "klein eis sal weerklank vind". *Beeld*. Briewe. (Pretoria).

- SWART, HT. 2 Julie 1991. Uitdagings eis dissipline, orde. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- FOLDAR VATSUG. 3 Julie 1991. Sal ANC hieraan aandag gee? *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- DEMOKRAAT. 9 Julie 1991. Wanneer skrik NP-lede wakker? *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- VRA MAAR NET. 10 Julie 1991. ANC se gebalde vuis en geweld. *Beeld*. Briewe. (Ga-Rankua).
- NEL, FC. (Dr). 11 Julie 1991. Afskaffing van galg laat misdaad toeneem. *Beeld*. Briewe. (Nylstroom).
- MOODLEY, KH. 12 Julie 1991. Uit vrees vir geweld, intimidasie. *Beeld*. Briewe. (Sandton) (Brief uit Engels vertaal -Red).
- DU PLESSIS, DP. (Dr). 12 Julie 1991. Dáárom betaal swartes nie soveel belasting nie. *Beeld*. Briewe. (Carolina).
- VAN LOGGERENBERG, G.J. 13 Julie 1991. Soos ANC/SAKP fyn beplan het. *Beeld*. Briewe. (Phalaborwa)
- ELLIS, Dolf. 19 Julie 1991. Hoeveel jaar gaan BTW kry? *Beeld*. Briewe. (Verwoerdburg).
- JOUBERT, JMG. 25 Julie 1991. Na watter byeenkoms dán? *Beeld*. Briewe. (Birchleigh).
- KRUGER, Willie. 25 Julie 1991. Teleurgesteld met dié kritiek. *Beeld*. Briewe. (Die Wilgers, Pretoria).
- PIETERSE, J. 30 Julie 1991. Regering kan meer net erken. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- JACOBS, JJ. 1 Augustus 1991. Sterk hande van die Pik Bothas. *Beeld*. Briewe. (Witbank).
- KRUGEL, L. (Mev). 3 Augustus 1991. Moenie in hul pad staan nie. *Beeld*. Briewe. (Ermelo).
- BADENHORST, Willem. 7 Augustus 1991. Belastinggeld vir regs en links. *Beeld*. Briewe. (Hennopsmeer).
- DE BRUYN, DJ. 7 Augustus 1991. Daaglik ongelooftwaardiger. *Beeld*. Briewe. (Vereeniging).
- SAP-ONDERSTEUNER. 8 Augustus 1991. Net een woord aan SAP - dankie. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- VAN EEDEN, Guillaume. 9 Augustus 1991. Voer onderhandelinge in ope. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- VON WIELLIGH, Charl M. 9 Augustus 1991. KP en ANC skouer aan skouer teen die Regering. *Beeld*. Briewe. (Thabazimbi).
- H. OP NYLSTROOM. 10 Augustus 1991. Omhelsing bewys sy simpatie. *Beeld*. Briewe. (Nylstroom).
- VADERLANDER. 17 Augustus 1991. Die mense belastingvoos en miljarde rande vloei. *Beeld*. Briewe. (Potchefstroom).
- ROUX, GD. 17 Augustus 1991. ANC-geld is ook belastinggeld. *Beeld*. Briewe. (Crosby).
- VERMAAK, HP. 17 Augustus 1991. Wat kos die BTW-advertensie? *Beeld*. Briewe. (Vereeniging).
- LOJALIS. 21 Augustus 1991. Onverdraagsaamheid by NP. *Beeld*. Briewe. (Brackengardens).
- NOG 'N BEKOMMERDE OUER VAN 'N POLISIEMAN. 22 Augustus 1991. Vrae oor Polisie. *Beeld*. Briewe. (?).

- RAAKSLAAN. 27 Augustus 1991. Prentjie van egte demokrasie. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- GREYLING, MD. 27 Augustus 1991. Nodige respek vir die Polisie. *Beeld*. Briewe. (Pietersburg).
- KRÜGER, Boet. 28 Augustus 1991. Skielik honderd persent reg. *Beeld*. Briewe. (Potchefstroom).
- VERMAAK, Johan. 29 Augustus 1991. Wat het AWB en regsese bereik? *Beeld*. Briewe. (Boksburg).
- KRUGER, MJ. 29 Augustus 1991. Boewery in niemand se belang. *Beeld*. Briewe. (Radium).
- SMITH, DL. 29 Augustus 1991. Immers 'n tyd en 'n plek vir alles. *Beeld*. Briewe. (Potgietersrus).
- STEYN, Freddie. 30 Augustus 1991. Afrikaner sál hom kan handhaaf. *Beeld*. Briewe. (Drie Riviere).
- TEEN-INTIMIDASIE. 3 September 1991. Intimidasie van links en regs. *Beeld*. Briewe. (Wierdapark, Verwoerdburg).
- FICHTE, Roland. 3 September 1991. Vertoning van skynheiligheid. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- KOTZÉ, CF. 5 September 1991. Eie Olimpiese lied, vlag gevra. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- VENTER, JA. 6 September 1991. Het vermoorde dan nie ook die reg om te lewe? *Beeld*. Briewe. (Arcadia, Pretoria).
- DU PLESSIS, MJ. 7 September 1991. Transkei weet waar die skatkis is. *Beeld*. Briewe. (Klerksdorp).
- NEETHLING. 13 September 1991. Mag hulle Gods nabyheid ervaar. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- PARTYSTIGTER. 16 September 1991. Hy stig nuwe boere-party "om te help bou" aan SA. *Beeld*. Briewe. (Linden).
- STRYDOM, LP. 17 September 1991. ANC moet steeds wys hy wil eerlik onderhandel. *Beeld*. Briewe. (Floridapark).
- BOTHA, Willem. 17 September 1991. Mandaat daarom ondemokraties. *Beeld*. Briewe. (Hercules).
- VRA-MAAR-NET. 18 September 1991. Wie betaal Stoffel se salaris? *Beeld*. Briewe. (Bethal).
- BETALER.. 19 September 1991. Laat vaar Regering ook voorlopig. *Beeld*. Briewe. (Silverton, Pretoria).
- VAN RENSBURG, FIJ. (Prof). 19 September 1991. ANC begryp die doel van amptelike taal nie goed. *Beeld*. Briewe. (Johannesburg).
- STAATSAANKLAER OP E. 20 September 1991. Dít skep groot frustrasie by toepassing van wette. *Beeld*. Briewe. (op E).
- ANTI-ONSIN. September 1991. Dan sis die KP naakte rassisme. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- DU PREEZ, LJ. 25 September 1991. Wat moet KP daar gaan doen? *Beeld*. Briewe. (Westonaria).
- REGVERDIG. 27 September 1991. Beperk winsneming soos in die oorlogsjare. *Beeld*. Briewe. (Florida).
- VENTER, Hendrik. 3 Oktober 1991. Hulle sal in hul graf omdraai. *Beeld*. Briewe. (Drie Riviere).
- DE LANGE, Johann. 4 Oktober 1991. Kind van totalitêre humanisme. *Beeld*. Briewe. (Pietersburg).

PRETORIUS, JA. 10 Oktober 1991. Afrikaner: Behoudende element al hoe kleiner. *Beeld*. Briewe. (Sekretaris van die Genootskap van Regte Afrikaners, Hercules).

BOUWER, Eric. 11 Oktober 1991. Hy skuil nie agter ander nie. *Beeld*. Briewe. (Linden).

STRYDOM, LP. 16 Oktober 1991. SA help, maar nog luister wêreld na gladdebekke. *Beeld*. Briewe. (Floridapark).

WILLIAMS, G. 16 Oktober 1991. Dààrom steun hy NP nie meer. *Beeld*. Briewe. (Sandton).

ROELF. 18 Oktober 1991. As Mandela bedoel wat hy sê... *Beeld*. Briewe. (Pretoria).

VAN DER MERWE, GS. 21 Oktober 1991. Naidoo, vakbonde moet eers hul rekenings betaal. *Beeld*. Briewe. (Kempton Park).

NAUDE, CPT. 22 Oktober 1991. In dié winkel net Engels waar 'n mens ook al kyk. *Beeld*. Briewe. (Johannesburg).

BOTHA, Danie. 23 Oktober 1991. In so 'n geval sal hy ook steel. *Beeld*. Briewe. (Innesdale).

HURTER, JA. 25 Oktober 1991. Só raak grondwet KP se lastige kwelvraag. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).

MALAN, JJ. (Mnr). 25 Oktober 1991. Eiendomsreg, nie besetting nie. *Beeld*. Briewe. (Marble Hall).

MEIRING, Piet. 25 Oktober 1991. Twyfel oor amptenare se vermoëns. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).

MANS, PM. 29 Oktober 1991. Mbeki sal eers by hom moet verby. *Beeld*. Briewe. (Impalapark).

VENTER, A. 31 Oktober 1991. Dán het 'n mens nie tekste nodig. *Beeld*. Briewe. (Kempton Park).

ERASMUS, MS. 31 Oktober 1991. Oor Afrikaans is SAUK se knieë lam, hande slap. *Beeld*. Briewe. (Klerksdorp).

VAN LOGGERENBERG, Nico J. 31 Oktober 1991. Die sinode in partypolitieke kryt is sonde. *Beeld*. Briewe. (Sunnyside).

FOLDAR VATSUG. 1 November 1991. Veldtog sal nie slaag. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).

PRO-POLISIE. 4 November 1991. SAP verdien die beste opleiding, toerusting. *Beeld*. Briewe. (Aucklandpark, Johannesburg).

PREDIKER. 5 November 1991. Die Belhar-belydenis en SAKP. *Beeld*. Briewe. (Brits).

KOTZE, Gert. 6 November 1991. Tóé is sportbeleid ook van bo af voorgeskryf. *Beeld*. Briewe. (Blairgowrie).

PRETORIUS, JA. 8 November 1991. Tug teen regs sal tot enorme kerkskeuring lei. *Beeld*. Briewe. (Hercules).

KYKER. 9 November 1991. SAUK se manier om te sê Afrikaans is onbenullig? *Beeld*. Briewe. (Bloemfontein).

LEKKERKRIEKET. 12 November 1991. KP's moet TV-stel dan afskakel. *Beeld*. Briewe. (Krugersdorp).

PRETORIUS, Danie. 14 November 1991. Gestreepte vadoek vir 'n vlag. *Beeld*. Briewe. (Hazyview).

SHEP. 15 November 1991. Verbasend hoe gepas naam is. *Beeld*. Briewe. (Honey Hills).

- PRINSLOO, DJ. 15 November 1991. Weer op SAUKaans getrakteer. *Beeld*. Briewe. (Lynn East).
- VAN DER MERWE, HS. 15 November 1991. Om die PAC-koeël vry te spring. *Beeld*. Briewe. (Krugersdorp).
- STEYN, Jack. 16 November 1991. Belaglikhede oor dobbel wat regstelling vereis. *Beeld*. Briewe. (Kliprivier)
- SMIT, Johan. 21 November 1991. Sy arrogansie verstommend. *Beeld*. Briewe. (Verwoerdburg).
- LOUBSER, ACC. 23 November 1991. Kry ekonomie reg, dán sal mens vir homself sorg. *Beeld*. Briewe. (Elsark).
- MALAN, D. 26 November 1991. Sommige handelaars kom met moord weg. *Beeld*. Briewe. (Linden).
- LOUW, Hannes. 27 November 1991. Kerk se eierdans oor apartheid verstom. *Beeld*. Briewe. (Naboomspruit).
- PRETORIUS, CF. 28 November 1991. Springbok op slagveld in Noorde. *Beeld*. Briewe. (Riviera).
- VAN RENSBURG, FIJ. (Prof). 3 Desember 1991. Afrikaans: Belangrike stuk geskiedenis vergeet. *Beeld*. Briewe. (Johannesburg).
- VAN DER POST, WZ. 5 Desember 1991. Hy moet heeltemal uit- en aftree. *Beeld*. Briewe. (Helderkruin).
- REALIS. 10 Desember 1991. Sanksies, boikotte dan nog erger. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- KOOS. 11 Desember 1991. KP's vasgenaël voor Radio, TV. *Beeld*. Briewe. (Middelburg).
- VENTER, E. (Mev). 12 Desember 1991. Nêrens heers vrede of harmonie. *Beeld*. Briewe. (Middelburg).
- LOUW, Hannes. 17 Desember 1991. NP se naam heeltemal onvanpas. *Beeld*. Briewe. (Naboomspruit).

3. Briewe, Beeld 1992

- RELING, BR. 4 Januarie 1991. Britse leer kan hier kom leer. *Beeld*. Briewe. (Verwoerdburg).
- VAN HEERDEN, Fanie. 4 Januarie 1992. NP sal nie referendum kan wen. *Beeld*. Briewe. (Silverton, Pretoria).
- RUITERS, BM. (Mev). 7 Januarie 1992. KP speel reg in ANC se kaarte. *Beeld*. Briewe. (Promosa, Potchefstroom).
- KRUGER, Boet. 7 Januarie 1992. SP was "meesterlik en afgerond". *Beeld*. Briewe. (Potchefstroom).
- KEMP, JJ. 8 Januarie 1992. Wêreld se erkenning nie gesoek. *Beeld*. Briewe. (Sunwardpark).
- GROENEWALD, HJ. 9 Januarie 1992. "Boerevolk", "Boerestaters" nie ook dr. T se mense? *Beeld*. Briewe. (Kockspark).
- VAN ROOYEN, JHP. (Dr). 15 Januarie 1992. Liefde dán 'n siekte wat kerk magteloos maak. *Beeld*. Briewe. (Johannesburg).

VAN RENSBURG, FIJ. (Prof). 16 Januarie 1992. Tot dan sal SAUK kritiek bly kry. *Beeld*. Briewe. (Johannesburg).

POOL, H. 18 Januarie 1992. Kom politiek verwante misdade nie van regs? *Beeld*. Briewe. (Villieria, Pretoria).

BADENHORST, D. 18 Januarie 1992. Bar van gees soos linoleumvloer. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).

VAN EEDEN, Guillaume. 20 Januarie 1992. Net die besit van grond gee mense spesiale regte. *Beeld*. Briewe. (Garsfontein, Pretoria).

REALIS. 21 Januarie 1992. Onderhandelaars kyk na Bop. *Beeld*. Briewe. (Ga Rankuwa).

JANSEN. FA. 23 Januarie 1992. Waarom net AB daaroor aanval? *Beeld*. Briewe. (Potgietersrus).

JACOBS, DJ. 24 Januarie 1992. Virginia wás reeds barometer. *Beeld*. Briewe. (Boksburg).

KRUGER, Hannes. 25 Januarie 1992. Net Engels in Hoëveld-program. *Beeld*. Briewe. (Melville, Johannesburg).

SMUTS, Mike. 28 Januarie 1992. Di, bediening strek wyer as net NGK-lidmate. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).

VAN SCHALKWYK, Ben. 29 Januarie 1992. Voet in die deur vir Mandela. *Beeld*. Briewe. (Nelspruit).

OPTIMISTIESE AFRIKANER. 29 Januarie 1992. Hy besef nie werklikheid van SA. *Beeld*. Briewe. (Kensington, Johannesburg).

VERANTWOORDELIKE VUURWAPEN-EIENAAR. 31 Januarie 1992. Die eenaar moet beheer word, nie die wapen nie. *Beeld*. Briewe. (Helderkruin).

WENTZEL, MM. (Mev). 31 Januarie 1992. Dóén iets aan moordveltog. *Beeld*. Briewe. (Sunnyside, Pretoria).

BEKOMMERDE IN ERNS. 1 Februarie 1992. Dáárom die droogtes en moorde. *Beeld*. Briewe. (Middelburg).

JAKOP ONTONG. 4 Februarie 1992. MK se hoipolloi was klassieke disinformasie. *Beeld*. Briewe. (PTA)

THERON, JP. 14 Februarie 1992. Verdeeldheid en haat sny diep. *Beeld*. Briewe. (Moreletpark, Pretoria).

BELANGSTELLEDE LID VAN KONTAK. 15 Februarie 1992. Waar kom die plakkers vandaan? *Beeld*. Briewe. (Potchefstroom).

ROSSOUW, Tienie. 15 Februarie 1992. "Tog net nie in my omgewing!" *Beeld*. Briewe. (Elsburg).

DE KLERK, Vic. 18 Februarie 1992. Al wil hy, mag nie mielies goedkoper lewer. *Beeld*. Briewe. (Vaalwater).

STEYN, Jack. 19 Februarie 1992. Só word Afrikaans lingua franca. *Beeld*. Briewe. (Kliprivier).

BOERVROU. 20 Februarie 1992. Hervorming nie oor menseregte. *Beeld*. Briewe. (Braamfontein, Johannesburg).

JOOSTE, Paul. 21 Februarie 1992. Wat het van dié plan geword? *Beeld*. Briewe. (Aston Manor).

- ALLERS, OJ. 21 Februarie 1992. Vir hulle bestaan een maatskaf. *Beeld*. Briewe. (Monumentpark, Pretoria).
- BEKKER, C. 22 Februarie 1992. Lewe g'n sent werd sonder galg. *Beeld*. Briewe. (Innesdale).
- TROTSE AFRIKANER. 22 Februarie 1992. Onderhoude oorwegend Engels. *Beeld*. Briewe. (Roodepoort).
- KROMHOUT, Ernst. 24 Februarie 1992. KP se kans om sy plan vir nuwe SA voor te lê. *Beeld*. Briewe. (Menlopark, Pretoria).
- GESKOK OOR MOORDE. 26 Februarie 1992. ANC "veroordeel nie moorde". *Beeld*. Briewe. (Aucklandpark, Johannesburg).
- DU PLESSIS, Kobus. 27 Februarie 1992. Tóé geen twyfel oor legitimiteit. *Beeld*. Briewe. (Paardekraal).
- STAPELBERG, PH. 28 Februarie 1992. Ferdi se KP-beleid net met geweer opgedwing. *Beeld*. Briewe. (Leeupoort).
- TERBLANCHE, SS. (Dr). 2 Maart 1992. So onvergelykbaar soos oorlog met piekniek hou. *Beeld*. Briewe. (Unisa, Pretoria).
- LOTZ, FJ. 3 Maart 1992. Sterker anderkant onder die KP. *Beeld*. Briewe. (Sasolburg).
- FOURIE, Bets. 4 Maart 1992. Rede vir verset teen Regering. *Beeld*. Briewe. (Edenvale, Oosrand).
- ONTNUGTERDE NASIONALIS. 4 Maart 1992. Wat het van dié beloftes geword? *Beeld*. Briewe. (Lynwoodrif, Pretoria).
- BOUWER, WE. 6 Maart 1992. Blankes moet mekaar hand reik. *Beeld*. Briewe. (Linden).
- GELUKKIGE REALIS. 7 Maart 1992. KP "binnekort uit SA politiek". *Beeld*. Briewe. (Lynneast).
- BADENHORST, D. 7 Maart 1992. Stem nee, dan stel dit Hani teenoor Treurnicht. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- VAN DER WESTHUIZEN, Jan en Babette. 12 Maart 1992. Het hul maar eerder beding... *Beeld*. Briewe. (Sasolburg).
- VAN DER MERWE, AS. (Mev). 13 Maart 1992. Kiesers moet hul nie laat mislei. *Beeld*. Briewe. (Springs).
- DE WET, E. (Mev). 13 Maart 1992. KP/AWB en geloofwaardigheid. *Beeld*. Briewe. (Klerksdorp).
- BEZUIDENHOUT, J. 14 Maart 1992. Dan moet sportlui bors uitstoot. *Beeld*. Briewe. (Roodepoort).
- LIDMAAT (Oosterlig). 16 Maart 1992. KP-leier is fanatiek oor sy ideologie. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- ERVARE HANDELSDIPLOMAAT. 17 Maart 1992. Dan liever dié onsekerheid. *Beeld*. Briewe. (Wierdapark, Verwoerdburg).
- VAN HEYNINGEN. 17 Maart 1992. NP se voorstelle kán werk. *Beeld*. Briewe. (Heilbron).
- JA. 19 Maart 1992. Steek maar hand in eie boesem. *Beeld*. Briewe. (Potchefstroom).
- JASPER. 19 Maart 1992. Hulle het die Here gaan spreek, nie die Regering. *Beeld*. Briewe. (Klerksdorp).

- GEEN POLITIKUS. 20 Maart 1992. Christelike meerderheid eis dit. *Beeld*. Briewe. (Johannesburg).
- PENSIOENTREKKER. 20 Maart 1992. Staatsamptenare behoort hul seëninge te tel. *Beeld*. Briewe. (Jeffreysbaai).
- COETZER, E. 24 Maart 1992. Regering se dade spreek anders. *Beeld*. Briewe. (Verwoerdburg).
- BETER TOEKOMS. 24 Maart 1992. Politiek van gekke en dwase. *Beeld*. Briewe. (Sasolburg).
- BLAKE, Robert (Kol). 25 Maart 1992. Sy enigste sonde - hy is swart. *Beeld*. Briewe. (Johannesburg).
- MALHERBE, J. (Mev). 25 Maart 1992. Dááror word geen woord gerep. *Beeld*. Briewe. (Boksburg).
- BRAND, J.E. (Mej). 25 Maart 1992. Grondwet is 'n verleentheid! *Beeld*. Briewe. (Yeoville, JHB)
- GEEN BANGBROEK. 25 Maart 1992. KP, leier behoort eerder iets konstruktiefs te doen. *Beeld*. Briewe. (Klerksdorp).
- MAARSCHALK, Kleintjie (Mev). 26 Maart 1992. Neem sy beloftes ter harte. *Beeld*. Briewe. (Rayton).
- VERMAAK, Fanie. 27 Maart 1992. Die stemtoon het hom minder positief laat voel. *Beeld*. Briewe. (Moreletapark, Pretoria).
- CONRADIE, JE. 27 Maart 1992. Waarom dié probleem ignoreer? *Beeld*. Briewe. (Wierdapark, Verwoerdburg).
- JOOSTE, Paul. 27 Maart 1992. Ja was ook: "Hallo intimidasie". *Beeld*. Briewe. (Kempton Park).
- SKRIF AAN DIE MUUR. 1 April 1992. Dankie Voortrekker-offisiere! *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- DU PLESSIS, E. 1 April 1992. Hoe weet hy nie wat daar staan? *Beeld*. Briewe. (Florida Hills).
- AUCAMP, Karien. 2 April 1992. Lood seker maar 'n bietjie dom. *Beeld*. Briewe. (Johannesburg).
- BOTHA, AH. 3 April 1992. Sinloos om na oplossings te soek en nie te beding. *Beeld*. Briewe. (Lynnwoodrif, Pretoria).
- BEZUIDENHOUT, Piet. 3 April 1992. Met nee's kan jy die toekoms in. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- LE ROUX, BC. 7 April 1992. Regverdiger belasting asseblief. *Beeld*. Briewe. (Krugersdorp).
- DICK, Michael. 7 April 1992. AWB nie in staat tot rewolusie. *Beeld*. Briewe. (Nigel).
- MOCKE, Ernie (Dr). 9 April 1992. Vat bestuursrade uit die politiek. *Beeld*. Briewe. (Pietersburg).
- DU PLESSIS, A. (Dr). 10 April 1992. VSA-student geen bedreiging. *Beeld*. Briewe. (Rustenburg).
- SENEKAL, Jan (Prof). 11 April 1992. FAK-taalbeleid in stryd met ontwikkeling. *Beeld*. Briewe. (Voorsitter Taalkomitee 1977-1991). (Bloemfontein).
- LE CORNU, Slabbert. 11 April 1992. 'n Verwerping van God se gesag. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- VILJOEN, JA. 15 April 1992. Dié vier het geen bevoegdheid. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).

- VERWARDE LIDMAAT. 15 April 1992. Hoe praat kerk dan nou politiek? *Beeld*. Briewe. (Johannesburg).
- VENTER, AS. 21 April 1992. Teoloë stil oor Sondag-flieks? *Beeld*. Briewe. (Benoryn).
- POTGIETER, Pieter (Prof). 23 April 1992. As NGK gesê het stem ja, "was dit partypolitiek". *Beeld*. Briewe. (Voorsitter van die Algemene Sinodale Kommissie van die NG Kerk). (Bloemfontein).
- SWART, Paul. 24 April 1992. "Eindeloos meer gemeen" met ZCC se kakiedraers. *Beeld*. Briewe. (Pietersburg).
- VON WIELLIGH, Charl M. 25 April 1992. Talle jong KP's wat kan oorneem. *Beeld*. Briewe. (Thabazimbi).
- HONIBALL, Elise. (Mev). 27 April 1992. Elke mens behoort 'n kosprodusent te wees. *Beeld*. Briewe. (Uvongo).
- BOERVROU. 28 April 1992. Beskuldigde se versoek rassisties. *Beeld*. Briewe. (Johannesburg).
- LE CORNU, Slabbert. 28 April 1992. SA kry nuwe sanksies teen hom. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- VAN EEDEN, Guillaume. 29 April 1992. SA etniese probleme net in federasie hanteerbaar. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- BUDD, Avril. (Mev). 30 April 1992. 'n Noodtoestand is nou al raad. *Beeld*. Briewe. (Bryanston).
- SMUTS, S. 1 Mei 1992. Laat swartes eie mense hanteer. *Beeld*. Briewe. (Harrismith).
- VAN DER MERWE, Kobus. (Dr). 1 Mei 1992. Kyk weer na geloofsbelydenis. *Beeld*. Briewe. (Hartbeespoort).
- MISMOEDIG. 2 Mei 1992. Skep werk met sportmiljoene. *Beeld*. Briewe. (Vanderbijlpark).
- VUISVOOS. 5 Mei 1992. Word taxi-oorlog nou op die pendeltreine gevoer? *Beeld*. Briewe. (Johannesburg).
- DE VILLIERS, H. (Mev). 6 Mei 1992. Is dit nou 'n belediging om velkleur te noem? *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- OOSTHUIZEN, S.P. 6 Mei 1992. Dankie Barend, vir ligter las. *Beeld*. Briewe. (Kempton Park).
- VAN DER MERWE, Chrisjan. 8 Mei 1992. Droogte dwing boere dorp toe. *Beeld*. Briewe. (Capitalpark).
- VAN EEDEN, Guillaume. 12 Mei 1992. Nuwe denke is hier noodsaaklik. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- ROUX, J.P. (Dr). 12 Mei 1992. Vereiste vir vrede, vooruitgang. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- LOURENS, P.H. 12 Mei 1992. Te bang om swart aanwas met ANC te bespreek. *Beeld*. Briewe. (Randfontein).
- DIEDERICKS, Bart. 13 Mei 1992. Koos-hulle nodig by Kodesa. *Beeld*. Briewe. (Stella).
- LOUW, Hannes. 13 Mei 1992. Andries "gepredestineer" vir taak. *Beeld*. Briewe. (Naboomspruit).
- BOTHA, AH. 15 Mei 1992. ANC lig nie 'n vinger daarteen. *Beeld*. Briewe. (Lynnwoodrif, Pretoria).
- DE BEER, Attie. 19 Mei 1992. Geen tekort op Bethal aan lekker knolbolle. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).

- VAN DEN HEEVER, GF. 19 Mei 1992. Weergawe van mens se karakter. *Beeld*. Briewe. (Klerksdorp).
- ALLERS, OJ. 19 Mei 1992. Regering skuld verduideliking. *Beeld*. Briewe. (Monumentpark, Pretoria).
- RYKE, PAJ. (Prof). 20 Mei 1992. Voorreg om aan SVA te help bou. *Beeld*. Briewe. (Potchefstroom).
- BOON. 22 Mei 1992. Laat onderhandeling aan NP oor. *Beeld*. Briewe. (Randburg).
- PUNT, Willem J. 26 Mei 1992. Stigting: Dra die liefde vir die taal oor na ander. *Beeld*. Briewe. (Besturende Direkteur, Stigting Jan van Riebeeck) (Pretoria).
- SWANEPOEL, Louis. 4 Junie 1992. Middelman (Minister) regtig so onontbeerlik? *Beeld*. Briewe. (Mareetsane).
- COETZEE, Piet. 5 Junie 1992. Hy het ekonomiese klas gevlieg. *Beeld*. Briewe. (Johannesburg).
- VAN DER MERWE, PJ. 5 Mei 1992. Kritiek op dié dienste vra eie skoon hart en gewete. *Beeld*. Briewe. (Johannesburg).
- MULTA TULI. 9 Junie 1992. ANC wil massa betrek om "Kodesa te verwoes". *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- BOSHOF, JL. 13 Junie 1992. So 'n grondwetgewende vergadering uitgeslote. *Beeld*. Briewe. (Utrecht).
- E.V. 10 Junie 1992. Moses se wysheid, Job se geduld. *Beeld*. Briewe. (Phalaborwa).
- BOUWER, Eric. 17 Junie 1992. Ooreenkomste tussen knalle. *Beeld*. Briewe. (Linden).
- JOOSTE, Paul. 18 Junie 1992. Andries se "intellektuele twak". *Beeld*. Briewe. (Kempton Park).
- GROENEWALD, M. (Mev). 19 Junie 1992. SAUK "moenie aan eise toegee". *Beeld*. Briewe. (Randburg).
- GRIFFIOEN, Maarten. 26 Junie 1992. Jare daarvoor gewerk, nou "skielik waardeloos". *Beeld*. Briewe. (Paardekraal).
- ENGELBRECHT, Ben. 27 Junie 1992. NP se "voorbokke moet inderdaad begin bid". *Beeld*. Briewe. (Greenside).
- BOUWER, Eric. 1 Julie 1992. Maak hulle verantwoordelik. *Beeld*. Briewe. (Linden, Johannesburg).
- PRETORIUS, Janie (Mev). 1 Julie 1992. Werklik bang vir Mandela? *Beeld*. Briewe. (Rustenburg).
- VAN DER MERWE, P.J. 2 Julie 1992. Is mense se smart en lyding dan net bysaak? *Beeld*. Briewe. (Aucklandpark, Johannesburg).
- VAN TONDER, W.M. 2 Julie 1992. Teë vir tirades van ANC. *Beeld*. Briewe. (Verwoerdburg).
- COETZER, Johan. 3 Julie 1992. Toe word sokker eerste getref. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- JOOSTE, Paul. 3 Julie 1992. "Geweld verby" - wat dan nou? *Beeld*. Briewe. (Kempton Park).
- MEIRING, Piet. 7 Julie 1992. Moord op Afrikaanse plekname. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- BARNHOORN, K.P. 9 Julie 1992. Sê ronduit nee hiervoor. *Beeld*. Briewe. (Sabie).

- SCHULTZ, Wal. 10 Julie 1992. Net soveel reg op beskerming. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- BRAND, JE. 11 Julie 1992. Ou misvatting het geseëvier. *Beeld*. Briewe. (Johannesburg).
- SCHEEPERS, Adrian. 15 Julie 1992. Laat 'n VN-vredesmag maar kom. *Beeld*. Briewe. (Randgate).
- DEKKER, R. 16 Julie 1992. Bybelse sonde-ontleding nodig. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- HENNING. 18 Julie 1992. ANC moet "pistool teen die kop" laat vaar. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- VILJOEN, D. 21 Julie 1992. 'n Rouband ook om dié redes. *Beeld*. Briewe. (Pietersburg).
- LINDE, Ben. 23 Julie 1992. ANC en sport: wat gaan aan? *Beeld*. Briewe. (Schweizer-Reneke).
- CASSANDRA. 24 Julie 1992. 'n Drogredenasië dié oor minderheidsregte. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- ENGELBRECHT, B. 25 Julie 1992. De Klerk die "katalisator wat ons val verhaas het". *Beeld*. Briewe. (Greenside).
- SOMMER NET KWAAD. 30 Julie 1992. Hoeveel nie hiermee gevoed? *Beeld*. Briewe. (Glenstantia).
- DE VILLIERS, IP. 30 Julie 1992. Die ware oplossing vir probleme. *Beeld*. Briewe. (Meyerspark, Pretoria).
- ROSENTHAL, JI. 4 Augustus 1992. Gee SAP-lede toerusting en hou op met gepraat. *Beeld*. Briewe. (Heidelberg).
- PROSPRINGBOK. 15 Augustus 1992. Sing Stem vandag uit volle bors. *Beeld*. Briewe. (Potchefstroom).
- MOENIE VERALGEMEEN NIE. 18 Augustus 1992. Op dié plase heeltemal anders. *Beeld*. Briewe. (Sasolburg).
- MULLER, Kobus. 22 Augustus 1992. Geen dreigemente teen die ANC oor sy aksies. *Beeld*. Briewe. (Clubview, Verwoerdburg).
- AMPIE. 22 Augustus 1992. Mag mens darem nog aan Stem dink? *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- QUO VADIS. 27 Augustus 1992. ANC se "afdreiging en intimidasië" ongekend. *Beeld*. Briewe. (Verwoerdburg).
- VRA MAAR NET. 29 Augustus 1992. En dié moorde, aanrandings? *Beeld*. Briewe. (Bethal).
- BOER. 31 Augustus 1992. Vervang Kodesa liever deur forum van volkere. *Beeld*. Briewe. (Vereeniging).
- VAN EEDEN, Guillaume. 2 September 1992. Bedeltaal nie meer doenlik. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- VAN BLERK, Phil. 4 September 1992. Demokrasie nie tel van koppe. *Beeld*. Briewe. (Springs).
- KOTZÉ, Gert. 8 September 1992. NP moet party van die mense, alle mense, word. *Beeld*. Briewe. (Blairgowrie).
- BRAND, JE. 11 September 1992. Slagoffers van gewetenlose tiran. *Beeld*. Briewe. (Yeoville, Johannesburg).

- LABUSCHAGNE, GS. (Prof). 11 September 1992. Onderhandelinge eers dán weer moontlik. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- KRUGER, MJ. 11 September 1992. Boerklong anders ook in slag. *Beeld*. Briewe. (Radium).
- STANDER, JC. 12 September 1992. Luyt moet ook hierteen opstaan. *Beeld*. Briewe. (Birchacres).
- LOTZ, FJ. 15 September 1992. Bisho wys Kommuniste heers. *Beeld*. Briewe. (Sasolburg).
- DE JONGH, Bertus. 16 September 1992. En groente het nie eens 'n raad. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- VAN WYK, AP. 21 September 1992. Verfoeilike optrede dryf mense verby breekpunt. *Beeld*. Briewe. (Platteland).
- VAN DEVENTER, FA. 24 September 1992. Kom ons skep in SA ook 'n Taiwan! *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- MOEGVIRBLOED. 24 September 1992. Tyd dat ANC die SAKP afskud. *Beeld*. Briewe. (Witbeek).
- KLEYNHANS, Willem (Prof). 25 September 1992. "Kaapse stryd" loop uit op wette soos ontugwet. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- ANTIKOMMIE. 2 Oktober 1992. Dáárom wetteloosheid in land. *Beeld*. Briewe. (Hammanskraal).
- JORDT, WHO. 1 Oktober 1992. "Opregte dank" aan elke SAP-lid. *Beeld*. Briewe. (Ringskriba van die Ned. Geref. Kerk, Ring van Pietpotgietersrus, Swartwater).
- SENIOR VAN VD. 6 Oktober 1992. Sy huil oor toegewings aan ANC. *Beeld*. Briewe. (?).
- PRETORIUS, DP. 13 Oktober 1992. Doodstraf hiervoor noodsaaklik. *Beeld*. Briewe. (Hazyview).
- SCHEEPERS, Adrian. 14 Oktober 1992. Blote gedagte laat hom sidder. *Beeld*. Briewe. (Randgate).
- SCHOLTZ, D. (Mnr). 14 Oktober 1992. Dié verhale nie in landsbelang. *Beeld*. Briewe. (Rosslyn).
- ERG BEKOMMERD. 16 Oktober 1992. Ten koste van wat goed, reg is. *Beeld*. Briewe. (Mmabatho).
- VAN WYK, A. 28 Oktober 1992. Sokkermense vir gedrag bedank. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- ONTNUGTERDE NASIONALIS. 27 Oktober 1992. NP besig om duisende blankes te vervreem. *Beeld*. Briewe. (Verwoerdburg).
- DE JAGER, P. 27 Oktober 1992. Wat die ANC sê, is "evangelie". *Beeld*. Briewe. (Nylstroom).
- STOFBERG, JCB. 22 Oktober 1992. Pik moet ophou met uitlatings. *Beeld*. Briewe. (Vanderbijlpark).
- VAN EEDEN, Guillaume. 29 Oktober 1992. Apartheid toe aangewese beleid. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- CLAASSEN, CP. 7 November 1992. Meer positiewe insette van George, NSC. *Beeld*. Briewe. (Newcastle).
- EKKE. 25 November 1992. Gestroomlynde ondersoekkorps. *Beeld*. Briewe. (Brits).
- JANSEN VAN RENSBURG, PJ. 26 November 1992. NP ook nie aanvaarbaar as hy eers alles weggee het. *Beeld*. Briewe. (Alberton)

- LE ROUX, BC. 26 November 1992. Wat word van Cosatu-ideeë? *Beeld*. Briewe. (Krugersdorp).
- VADERLANDER. 19 November 1992. Hy smee volksleiers om Kleurlinge as deel van blankes te beskou. *Beeld*. Briewe. (Potchefstroom).
- KOTZÉ, Gert. 20 November 1992. Nou kom steek ANC harige hand in rugby. *Beeld*. Briewe. (Blairgowrie).
- VAN NIEKERK, G.J. 20 November 1992. SA sorg nie vir sy ou mense nie. *Beeld*. Briewe. (Alberton).
- MOOLMAN, John. 23 November 1992. Belastingbetaler eis vervolging én sy geld. *Beeld*. Briewe. (Malelane).
- WONNIE MAAR NET. 11 November 1992. Hou ouers se sak in gedagte by aanbiedinge. *Beeld*. Briewe. (?).
- POTGIETER, Elma. 2 Desember 1992. Niks "sogenaamds" aan Boerevolk. *Beeld*. Briewe. (Johannesburg).
- VAN EEDEN, Guillaume. 7 Desember 1992. SA g'n weggooi-gebied, en hy sal nog regkom. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- EMMES, LD. 12 Desember 1992. Nie uitgevind nie, net vervolmaak. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- SMUTS, S. 29 Desember 1992. President se verdiende loon. *Beeld*. Briewe. (Harrismith).

4. Briewe, *Beeld* 2004

- LOOTS, Annemarie. 10 Januarie 2004. Die blink uit kind se toekoms gesteel. *Beeld*. Briewe. (Witbank).
- CHARLES. 13 Januarie 2004. Wees bly ons is nie in Nigerië nie. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- CORNELIUS, Jenny. 13 Januarie 2004. Ek ril oor die verwaande tjek-weiering. *Beeld*. Briewe. (Johannesburg).
- PRETORIUS, E. 24 Januarie 2004. Hoe op aarde kon hy parool kry? *Beeld*. Briewe. (Randfontein).
- HUGO-TRITTER, R. 27 Januarie 2004. Plaas polisie se dapperheid, hartseer op die voorblad. *Beeld*. Briewe. (Raslouw).
- JOOSTE, Chris. 30 Januarie 2004. Hoekom al die politieke briewe? *Beeld*. Briewe. (Witbank).
- BANG MAMMA-MOTORIS. 31 Januarie 2004. Taxi wys gou ek het nog niks gesien. *Beeld*. Briewe. (Roodepoort).
- DE KOCK, Danie. 2 Februarie 2004. NNP het baie meer vermag as DA. *Beeld*. Briewe. (Klerksdorp).
- WEYER, Nell. 5 Februarie 2004. Maak virusskyf daad van terrorisme. *Beeld*. Briewe. (Centurion).
- PIENAAR, Pine. 5 Februarie 2004. Só karring speurders al jare lank aan. *Beeld*. Briewe. (Brits).
- DE KLERK, Ben. (Dr). 7 Februarie 2004. Mediese toestande sal land nog soos swart griep tref. *Beeld*. Briewe. (Dendron).

- WEYER, Nell. 13 Februarie 2004. Afrikaner moet mos altyd redder hê. *Beeld*. Brieue. (Lyttelton).
- VAN RENSBURG, E. 17 Februarie 2004. Kyk feite om Karabo-dood in oog. *Beeld*. Brieue. (Bethlehem).
- VAN ZIJL, JJ. (Dr). 17 Februarie 2004. Foeitog, dr. Nkomo, wat is fout? *Beeld*. Brieue. (Carletonville).
- NON INCOGNITO*. 18 Februarie 2004. Leerlinge nie met onderrig deur, wel met administrasie. *Beeld*. Brieue. (Pretoria).
- VISSER, Hannes. 19 Februarie 2004. Kyk 'n bietjie na die foute in SA sport. *Beeld*. Brieue. (Secunda).
- 'N SKOOLHOOF. 25 Februarie 2004. Groot probleem van skool-integrasie. *Beeld*. Brieue. (Gauteng).
- MEINTJIES, Johan. 26 Februarie 2004. Doen iets beters, Afrikaners, as mompel oor toeka se tyd. *Beeld*. Brieue. (Drie Riviere).
- PAKENDORF, Margot. 26 Februarie 2004. NNP sleep sy vlerk in die modder. *Beeld*. Brieue. (Randburg).
- MARX, Johann. 2 Maart 2004. Dink voordat jy misdadiger se studie in tronk begeer. *Beeld*. Brieue. (Roodepoort).
- ESTERHUYSE, Danie. 3 Maart 2004. Gaan stem, al weet jy nie waar om kruisie te trek. *Beeld*. Brieue. (Sunnyside).
- STEYN, Pierre. 10 Maart 2004. Net regering kan dié vrese besweer. *Beeld*. Brieue. (Menlopark).
- FROST, Christa. 15 Maart 2004. Van waar kom Zuma met sprokie? *Beeld*. Brieue. (Midrand).
- VISTER, PJ. 13 Maart 2004. Haïti maak ons nie bang nie, Dirk. *Beeld*. Brieue. (Doonside).
- DUVENAGE, Anneleen. 20 Maart 2004. Lyk opf meteoriete paaie getref het. *Beeld*. Brieue. (Vereeniging).
- DE WET, Gideon. 25 Maart 2004. Gedoem om geskiedenis te herhaal. *Beeld*. Brieue. (Nelspruit).
- BESTER, Sandra. 25 Maart 2004. Ontspan, Fredericka, jy't dit nodig. *Beeld*. Brieue. (Mooinooi).
- LEVINSON, S. 26 Maart 2004. Mbeki op ontdekkingsreis in eie land. *Beeld*. Brieue. (Faerie Glen).
- PIETERS, Naas. 31 Maart 2004. ANC skeep al 10 jaar werk vir SAPD. *Beeld*. Brieue. (Rietvalleirand).
- LESERS. 2 April 2004. ANC gebruik die R700 000 goed. *Beeld*. Brieue. (Lyttelton).
- VAN DER WESTHUIZEN, Alida. 13 April 2004. 'Passion' wys doodstraf moet waai. *Beeld*. Brieue. (Randburg).
- JACOBS, Johan en Michell. 16 April 2004. Wie staan pa vir gesteelde motor? *Beeld*. Brieue. (Akasia).
- FILISSETTI, Petro. 20 April 2004. Moenie kom kla as jy nie gestem het. *Beeld*. Brieue. (Bonaero Park).
- LESERS. 28 April 2004. Ek verkies die grapjas verkeersman. *Beeld*. Brieue. (Elarduspark).
- ROOS, Piet. 7 Mei 2004. Ons is in kokon van hiper-inflasie. *Beeld*. Brieue. (Florauna).
- ONSIMPATIEK. 5 Mei 2004. Buthelezi het hom in die voet geskiet. *Beeld*. Brieue. (Hartenbos).

- VAN DON, Lon. 10 Mei 2004. Hoe ver moet slagoffer dan nog bieg? *Beeld*. Briewe. (Montana).
- KELLERMAN, Mitzi. 15 Mei 2004. SA skuld FW ook 'n standbeeld. *Beeld*. Briewe. (Randburg).
- VINK, Gregory. 21 Mei 2004. Dank God dat SA bod gewen het. *Beeld*. Briewe. (Benoni).
- HUMPHREYS, Celest. 15 Mei 2004. Blaas lewe in die mooi monument. *Beeld*. Briewe. (Lydiana).
- WESSELS, Arie. 24 Mei 2004. Jy's in 'n N1-gevaarsone. Wat nou? *Beeld*. Briewe. (Centurion).
- BETHELL, Aletta. 26 Mei 2004. Sagmoedige Rudi wou net beskerm. *Beeld*. Briewe. (Mpumalanga).
- VAN DER WESTHUIZEN, Johan. 2 Junie 2004. Wettige wapen word toe onwettig. *Beeld*. Briewe. (Waverly).
- DU PREEZ, PH. 8 Junie 2004. NNP kan nie so maklik net ontbind. *Beeld*. Briewe. (Hadison Park).
- SAUNDERS, Cliff. 9 Junie 2004. Niks Niks NP nóg vis, nóg vlees. *Beeld*. Briewe. (Northcliff).
- KOOS. 11 Junie 2004. Laat rugby-publiek stem oor wapen. *Beeld*. Briewe. (Witbank).
- JANSON, Basie. 11 Junie 2004. Geen SA leier propageer oplossing. *Beeld*. Briewe. (Potchefstroom).
- DE LANGE, Chris. 14 Junie 2004. Naamsveranderings mors geld, ontken geskiedenis. *Beeld*. Briewe. (Ladysmith).
- ERASMUS, PF. (Dr). 15 Junie 2004. Moenie Afrikaner-Afrikane uitsluit. *Beeld*. Briewe. (Rant-en-Dal).
- BELANGSTELLEENDE. 18 Junie 2004. Gee koerante aan skole in Noordwes. *Beeld*. Briewe. (Gauteng).
- HENNIE EN RENIE. 17 Junie 2004. 'Maak 'n las' besonder onsnaaks. *Beeld*. Briewe. (Johannesburg).
- KUHN, Koos. 24 Junie 2004. Basta met die stygende petrolprys. *Beeld*. Briewe. (Pretoria-Tuine).
- ERASMUS, PF. (Dr). 25 Junie 2004. Publiseer dringend die taal-struggle. *Beeld*. Briewe. (Rant-en-Dal).
- MARAIS, Bossie. 26 Junie 2004. Geen sin in MRK se lof aan regering. *Beeld*. Briewe. (Sasolburg).
- SUURLEMOEN. 29 Junie 2004. En as knoffel deel van wet word...? *Beeld*. Briewe. (Arcadia).
- PIENAAR, Martin. 2 Julie 2004. Ekstra wapens mos na swartmark? *Beeld*. Briewe. (Karenpark).
- LANDMAN, Rentia. (Dr). 5 Julie 2004. Tronke nie net die regering se taak. *Beeld*. Briewe. (Lettelton).
- THERON, Hendrik. 14 Julie 2004. Oorvol tronke het beslis 'n impak op die hof se werk. *Beeld*. Briewe. (Centurion).
- VAN DEN BERG, DG. (Dr). 16 Julie 2004. Wysig wetgewing teen ontsnappings. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- BACKUP. 16 Julie 2004. Kom jag saam, minister, kommisaris. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- VAN DEN BERG, Duke. (Dr). 17 Julie 2004. Beëindig geskarrel met wapenwet só. *Beeld*. Briewe. (Faerie Glen).

- HEYMANS, Hennie. 19 Julie 2004. Polisie aanskou misdaad en ry weg. *Beeld*. Briewe. (Queenswood).
- OOSTHUIZEN, Nic. 21 Julie 2004. Is moord tans hoër as Olimpiese peil? *Beeld*. Briewe. (Karenpark).
- JOUBERT, P. (Dr). 28 Julie 2004. Afrika of Utopia, swak bly swak. *Beeld*. Briewe. (Potchefstroom).
- VAN DER WESTHUIZEN. Charl. 29 Julie 2004. Walkerville duiwel se vaste woonplek, regering is lam. *Beeld*. Briewe. (Meyerton).
- LUCAS, Tania. 30 Julie 2004. Dié voorblad sal lank by my spook. *Beeld*. Briewe. (Benoni).
- VILJOEN, Johan. 30 Julie 2004. Pallo Jordan, dóén wat jy verkondig. *Beeld*. Briewe. (Queenswood).
- LOUW, Anna. 2 Augustus 2004. Red biblioteke deur stem dik te maak. *Beeld*. Briewe. (IVB voorsitter, Somerset-Wes).
- VENTER, Piet. 3 Augustus 2004. Appèlhof kan nie oor huwelik besluit. *Beeld*. Briewe. (Valhalla).
- BEKOMMERDE MA, VROU EN EGGENOTE. 12 Augustus 2004. Kruger maak my bang vir toekoms. *Beeld*. Briewe. (Montanapark).
- NEELS. 14 Augustus 2004. Ek voel nie NNP het my uitverkoop. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- KOCK, MJ. 23 Augustus 2004. VF+ hou meer van ANC as van DA. *Beeld*. Briewe. (Koster).
- JORDAAN, R. 23 Augustus 2004. Vergadering laat busse 2 uur staan. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- ERASMUS, PF. (Dr). 27 Augustus 2004. Klein Vrystaat uit Swaziland, nie SA. *Beeld*. Briewe. (Rant-en-Dal).
- KRUGER, Garth. 26 Augustus 2004. Kan Afrikaner ook grond begin eis? *Beeld*. Briewe. (Calgary, Kanada).
- VAN DER SPUY, Brian. 28 Augustus 2004. Gryp geweldenaars, los daggarokers. *Beeld*. Briewe. (Bryanston).
- GROBLER, Susan. 30 Augustus 2004. Oorloper maak kruisie niks werd. *Beeld*. Briewe. (Raadslid, wyk54, Tshwane).
- VENTER, Dennis. (Dr). 3 September 2004. NNP, ANC het eenderse neigings. *Beeld*. Briewe. (Die Wilgers).
- BOTHA, Arno. 6 September 2004. Oorloper versaak party se kiesers. *Beeld*. Briewe. (Lynnwood).
- STEYN, D. 11 September 2004. Hoe kan jy só 'n inkomstediens glo? *Beeld*. Briewe. (Cresta).
- ANONIEM. 13 September 2004. T-hemp se kleur keer dat gevangene leraar mag sien. *Beeld*. Briewe. (Bergbron).
- BOTHA, JH. 14 September 2004. Ernstige vrae oor amptenare se geld. *Beeld*. Briewe. (Centurion).
- VAN DER WESTHUIZEN, Pieter. 17 September 2004. Wet vir moetiese genesers is absurd. *Beeld*. Briewe. (Potchefstroom).
- OOSTHUIZEN, Nic. 18 September 2004. Kyk na die rassisme aan albei kante. *Beeld*. Briewe. (Amandasig).

- VERMAAK, HP. 20 September 2004. Rapportryers moet verskille inreken. *Beeld*. Briewe. (Lynnwoodrif).
- NELL, Colin. 20 September 2004. Wat moet Piet Byleveld nóg bewys? *Beeld*. Briewe. (Glenmore Beach).
- REDELINGHUYS, HJ. 23 September 2004. Maak Manuel president en Moleketi adjunk ná slapery. *Beeld*. Briewe. (Claremont).
- VAN DYK, François en COETSEE, Elsabe. 24 September 2004. Skokkende advertensie dui op swak onderwys. *Beeld*. Briewe. (Rosebank en Ruimsig).
- BEKOMMERDE OUER.. 24 September 2004. Die departement van hinderwys? *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- VENTER, J. 24 September 2004. Sies, me. Angie Motshekga, LUR! *Beeld*. Briewe. (Delmas).
- APPELGRYN, Theuns. 24 September 2004. Word tog 'n LUR-herhinderer, toe. *Beeld*. Briewe. (Ramsgate).
- FOX, G. 25 September 2004. Slaap is die spreker se skuld. *Beeld*. Briewe. (Dunnottar).
- MARX, Johann. 28 September 2004. Misdaadsyfers net opgawe, geen teken van sukses nie. *Beeld*. Briewe. (Roodepoort).
- DU TOIT, Johan. (Regskonsultant). 30 September 2004. Veragtelik dat SAPD-lede vervloekte daad pleeg. *Beeld*. Briewe. (Johannesburg).
- HOWELL, HO. 1 Oktober 2004. Publiek in gevaar oor lugvaartbedryf. *Beeld*. Briewe. (Boksburg).
- 'N TELEURGESTELDE, KWYNENDE (MAAR HOOPVOLLE) PATRIOT. 1 Oktober 2004. Laat vliegtuie val, miskien skrik minister dán wakker. *Beeld*. Briewe. (Kaapstad).
- WAKKER, Wilma. 1 Oktober 2004. Hulle gaan werkl toe om te slaap. *Beeld*. Briewe. (Johannesburg).
- HENSON, Len. 2 Oktober 2004. Dis rassisme – noem dit op sy naam. *Beeld*. Briewe. (Northam, Wes-Australië).
- STEYN, Lodewikus. 2 Oktober 2004. Herdink eer aan kommunis Fischer. *Beeld*. Briewe. (Zwafelpoort).
- VISAGIE, Heila. 7 Oktober 2004. Mens moet met Mulder saamstem. *Beeld*. Briewe. (Rustenburg).
- PRINSLOO, Thinus. 7 Oktober 2004. ANC lag agter boer se rug oor grond. *Beeld*. Briewe. (Sinoville).
- ROODT, Karin. 8 Oktober 2004. Aristide se gru-dade knou Unisa. *Beeld*. Briewe. (Dainfern).
- DE KLERK, Johan. 8 Oktober 2004. Is politici se briewe hul nuwe politieke forum? *Beeld*. Briewe. (Centurion).
- BARLOW. 8 Oktober 2004. Nie te sê die diskriminasie is rassisme. *Beeld*. Briewe. (Garsfontein).
- VAN DER WESTHUIZEN, Charl. 11 Oktober 2004. Moenie ander gru-dade in Walkerville-gebied vergeet. *Beeld*. Briewe. (Meyerton).
- SAUNDERS, Cliff. 15 Oktober 2004. Zuma se posisie onbenydenswaardig. *Beeld*. Briewe. (Northcliff).

- HATTINGH, AP. (Sr). 21 Oktober 2004. Onderduimsheid met petrolprys? *Beeld*. Brieue. (Johannesburg).
- GROOT SPORTONDERSTEUNER. 26 Oktober 2004. Waar is wit spelers in die sokkerspan? *Beeld*. Brieue. (Durban).
- ONTEVREDE, MAAR VERSTAAN. 27 Oktober 2004. Wit sportmanne benadeel nes sakelui. *Beeld*. Brieue. (Centurion).
- VREUGDENBURG, Jannie. 27 Oktober 2004. Kom uit met waarheid, erken kwotas. *Beeld*. Brieue. (Pretoria).
- AQUINAS. 29 Oktober 2004. Het Bok-klaers vir ET gestem? *Beeld*. Brieue. (Pietermaritzburg).
- DE VILLIERS, PH. 30 Oktober 2004. Ontstellend baie Afrikaners is Kruipers. *Beeld*. Brieue. (Parys).
- SCHOEMAN, Dirk. 30 Oktober 2004. Stelsel het kleine Jandré gruwelik in steek gelaat. *Beeld*. Brieue. (Umtentweni).
- GRUNDLINGH, Jimmy. 2 November 2004. Korrupsie vs Springbok-span. *Beeld*. Brieue. (Pretoria).
- GEBIEDJEUGLEIERS. 4 November 2004. Regstellende aksie hou SA terug. *Beeld*. Brieue. (Die Voortrekkers in SA).
- KOLONEL BROEKLOOS. 4 November 2004. Weermag spoeg my uit ná jare diens. *Beeld*. Brieue. (Pretoria).
- RICHTER, Martie. 6 November 2004. Iets positiefs te midde van gestry. *Beeld*. Brieue. (Faerie Glen).
- TAYLOR, Robert. 9 November 2004. Die lekker van 'ons is tuis' op SAL. *Beeld*. Brieue. (Pretoria).
- BURGER, Jan. 11 November 2004. Hoop daar is ander soos Mulder. *Beeld*. Brieue. (Valhalla).
- TRANSFORMAAT. 11 November 2004. Wie is rede vir transformasie vandag? *Beeld*. Brieue. (Hartenbos).
- KUHN, Koos. 12 November 2004. Gaan transformasie nie 40j. verduur. *Beeld*. Brieue. (Pretoria Tuine).
- LUCK, GG. 12 November 2004. Welkom in land van verstoteling. *Beeld*. Brieue. (Pretoria-Noord).
- VAN ZYL, Harry. 13 November 2004. ANC net so skuldig aan terugstappe. *Beeld*. Brieue. (Kroondal).
- STORM, Deon. 13 November 2004. Wapen-amnestie stuur af op fiasco. *Beeld*. Brieue. (Lynnwood).
- SLABBERT, Toon. 13 November 2004. Skok dat lugmag Botswana-hulp vra. *Beeld*. Brieue. (Valhalla).
- LE ROUX, Michelle. 15 November 2004. Viva transformasie, ja, dog hou demokratiese waardes. *Beeld*, Brieue, (Wapadrand).
- ANTI-TRANSFORMAAT. 16 November 2004. Transformasie net weer ou storie. *Beeld*. Brieue. (Vanderbijlpark).
- SIMONSE, Charles. 19 November 2004. Rassisme in ou weermag was 'n feit. *Beeld*. Brieue. (Valhalla).

- DU PLESSIS, François. 18 November 2004. Hanteer eerder oorsaak van rowers wat so moor. *Beeld*. Briewe. (Sinoville).
- BEKOMMERDE FAMILIELID. 19 November 2004. Deursoek oor wagte by C-Max. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- OUD-DKD-WERKER. 20 November 2004. Baie ontsanp in Desember uit tronke. *Beeld*. Briewe. (Malelane).
- SNYMAN, T. 20 November 2004. Hou op kerm oor 'witmansport'. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- OUER. 20 NOVEMBER 2004. GTA-eksamen mors leerlinge se tyd. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- DE KOK, Leon. 22 November 2004. Gee kans, swartes sál respek verdien. *Beeld*. Briewe. (Krugersdorp).
- VAN DER MERWE, Gerrie. 23 November 2004. Maak van ANC-jeugliga keurder. *Beeld*. Briewe. (Heidelberg).
- PARFEUNOVA, Nikita. 27 november 2004. Hemel behoed ons van dié polisielid. *Beeld*. Briewe. (Midrand).
- GROBLER, G. 30 November 2004. Waar is jou 'regverdig', Mkhathwa? *Beeld*. Briewe. (Claremont).
- DU TOIT, Y. 30 November 2004. Wrede geweld nie weens armoede. *Beeld*. Briewe. (Tzaneen).
- SAUNDERS, Cliff. 1 Desember 2004. Dít gee rugstekery 'n nuwe dimensie. *Beeld*. Briewe. (Northcliff).
- HOE NOU? 7 Desember 2004. Woede oor bloedbohaai rassisties. *Beeld*. Briewe. (Durbanville).
- VAN OOSTRUM, LJ. 8 Desember 2004. Konflik aangestook deur regering. *Beeld*. Briewe. (Totiusdal).
- NAUDÉ, Piet. 13 Desember 2004. Gee vir my ook goedkoper petrol. *Beeld*. Briewe. (Montanapark).
- HAARHOFF, Isak (Oud- senior superintendent, SAPD). 16 Desember 2004. Salarisverhogings in polisie is geen wonderlike ding. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).
- GELDENHUYS, Koos. 18 Desember 2004. Werkloosheid probleem, nie wapens. *Beeld*. Briewe. (Witbank).
- DINGAAN. 23 Desember 2004. Mbeki praat uit 2 monde; ek kan nie glo wat hy sê. *Beeld*. Briewe. (Montanapark).
- ANTI-SA. 24 Desember 2004. Wonderlike mense by Zim se waterval – SA kan leer. *Beeld*. Briewe. (Pretoria).